

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Expedita Juris Divini, Natvralis, Et Ecclesiastici Moralis Expositio

Tamburini, Tommaso

Coloniæ Agrippinæ, 1665

Pars Secvnda.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40132

Extrav.
Antiq. de
Voto.

vovere, incidere etiam in eandem illam suspensionem, seu irregularitatem, de qua modo dixi num. 4. Ratio est, quia in a Sacro Textu dicitur, eum incidere in dictam suspensionem, qui, aliter quam Sacris Canonibus noverit convenire, Sacros Ordines suscepit. At Sacri Canones requirunt ad dictos Ordines non solum licentiam Uxoris, sed ejus professionem, vel Votum. Nota tamen illud (noverit) si enim bona fide inculpate Maritus, supponens uxorem Canones servaturam, promoveatur, non puto eum fore suspensum, quia sic non novit se ordinari contra Sacros Canones. Sed profecto, ne prædicta incommoda eveniant, praxis esse debet, ut prius profiteatur, vel voveat uxor, & deinde Maritus promoveatur.

13. Denique, ut vir ad Episcopatum ascendat, requirunt omnino jura, ut uxor Religionem ingrediatur. Ad Cardinalatum vero nihil aliud est opus, præter illud, quod ad Ordines Sacros necessarium esse, hæcenus definivimus.

§. III.

Quoad Votum simplex Castitatis.

I. Quemadmodum §. 1. indicavimus, posse conjuges mutuo consensu cœlibem

vitam agere, sic poterunt Voto se Castitatis astringere; eadem enim est ratio de utroque: recole tamen cautionem, quam ibidem adnotavimus, ut item alia, quæ hic facere videntur, quæque in præcedentibus per occasionem sunt definita.

2. Si quis ritè uxoratus, deinde ob impedimentum impotentia, quod creditum fuit perpetuum, professionem emisit, vel Ordines Sacros suscepit, quid faciet in casu, quo deinde appareat, eum esse potentem? redirene poterit, ac debeat ad uxorem?

3. Respondeo, redire debere, quia prævalet validitas Matrimonii ritè suscepti. Vorum id, & multa ad idem facientia latè proficitur Diana. *b*

Et jam ad finem Tractationum de Matrimo-
nionis faulste, feliciterque perveni; Id, 197.
quod Summo Deo acceptum referens,
similem felicitatem studiosis,

Lectoribus meis ab eodem enixe precor.

F I N I S.

Laus DEO, Beatiss. Virgini, ac B. Aloysio.

LIBER NONVS,
DE
CONTRACTIBVS
IN PARTICVLARI.

EA, quæ pro praxi scire oportuit de contractibus in genere, in c Decalogi
libris indicavi satis: Nam propterea, iis non repetitis, ad peculiare Con-
tractus explicandos nunc oportune descendendum est.

TRACTA-

TRACTATUS PRIMVS
DE
CONTRACTV MUTVI,
ET
DE VSVRA.

CAPUT I.

De Mutuo,

§. I.

Quid sit Mutuum?

Mutuum, quod sic dicitur, quia *de Meo, Tuum fit*, commode defini potest in hunc modum *Est traditio rei consentis in Pondere*, ut *Maix Argenti, Numero*, ut *Pecuniaz, & Mensura*, ut *Vini, Frumenti, &c. Spe recuperandi, statuto tempore, tantundem in suo genere.*

1. l. 3. in Decal. Tr. 1. 1. §. 1. Hanc definitionem alibi a explicuimus, nunc duo recolamus, vel explicemus latius, Alterum quoad tempus Mutuum restituendi, Alterum quoad illud (*tantundem*.)

Tempus restituendi Mutuum.

1. l. 3. in Decal. Tr. 1. 1. §. 1. *Novarr. in Mon. c. 17. n. 219.* *Aug. V. V. l. 1. n. 36.* 2. Mutuarius tenetur restituere mutuum tempore constituto, vel post ejus usum completum, non autem tenetur reddere antea, quamvis Mutuum a mutuan- te reperatur: potest tamen antea reddere, si velit. Nam, ut habetur in Jure. *b* Quoties in gratiam debitoris apponitur dies solutionis, potest e debitor ante illum diem solvere, unde fit, ut, in contractu Mutui, creditori non liceat obligare debitorem, ut ipse debitor nequeat ante diem fixum solvere. Ratio est, quia, Mutui natura postulat, ut quamvis non teneatur debitor debitum solvere ante prefixum diem, in

Tamburinus de Sacramentis.

sua tamen potestate sit, illud antea solvere, quia integrum semper est homini, rem, quæ Domino debetur, eidem consignare.

Quod si Mutuarius prefixo tempore non restituat, & propterea Mutuans aliquod damnum patiat, tenetur in conscientia illud resarcire; sicuti etiam tenetur restituere ea, quæ Mutuans insumpsit in reperendo ejusmodi debitum. Ratio est, quia tunc Mutuarius causa prædictorum damnorum est. An autem is præmonendus sit de interesse, quod sit Mutuanti, diximus satis d alibi, & iterum dicemus e mox.

3. Sed quid, si nullus fuit præfixus terminus ad reddendum Mutuum.

Respondet, adhuc non posse Mutuantem statim repetere, sic enim nullum fuisset Mutuum. Tunc ergo, vel ex circumstantiis, vel Judicis arbitrio statuendum est, quando nam possit repeti, ut notant Menoch. salique.

4. Si forte confessus es per scripturam, etiam publicam, te recepisse numerato pecuniâ mutuatam spe, quod certo tibi esset numeranda, quæ tamen deinde tradita tibi non fuit, qua exceptione uti possis in foro exterrano, ne cogaris reddere, quod non accepisti (nam in interno clarum est, te non obligari lege fuse apud Molinam, g aliosque.

Tantundem restituendum in Mutuo.

5. Jam verò aliquanto latius explicandum est illud (*tantundem*) ex qua particula maximè discernitur, quando nam in Mutuo involvatur Usura; si enim plus requiras, quam sit res mutuatata, committis Usuram, ut latè explicabimus inferius.

Qgg

6. Cer-

6. Certum autem est, ei, qui mutuatur pecuniam auream, (præcindendo à pacto) iuste communiter reddi argenteam, vel æream, si tantundem in valore reddatur, & ex ea minoris pecuniæ redditione nullum damnum sequatur Mutuanti.

7. At quæri potest, an possit Mutuator præterdere sibi fieri supplementum merè ex ipsa redditione minoris pecuniæ?

Respondeo affirmativè, atque adeò posse exigere pecuniam ejus rationis, quam numeravit, vel aliquid proportionatum petere, quo ipsi damnum compensetur: immò etiam posse pactum facere ab initio Mutui, ut sibi ejus rationis reddatur pecunia, quam dedit. Ratio est, quia pecunia aurea utilior est, & pretiosior, quam argentea & hæc, quam ærea nec tenetur Mutuator gratis privare se hujusmodi commodis, quæ sunt extra ipsum mutuum.

a Syl. v.; Ira Sylvester, & alii que.

Solutio 8. Contra verò, qui mutuatur pecuniam, puta æream, licetene potest exigere, vel pactum facere, ut detur argentea, vel aurea?

Ang. v. Solutio nu. 2. Respondeo, nequaquam; *b* quia imponeret onus Debitori ultra debitum, seu ultra sortem, plus enim valet, ut dictum est, aurea, quam argentea, & hæc quam ærea.

b Navarr. Sed certè, incidit hic celebris dubitatio, in matr. c. quid faciendum, quando res mutuata diversimodè valet tempore accepti, quam tempore soluti Mutui. Sanè de hac instituere particularem paragraphum distinctionis gratia officio de rebus peram pretium erit, quod jam facio.

venditio.

§. II.

De diversitate valoris in Mutuo.

1. **V**T distinctius procedamus, loquamur prius de pecunia, tum de rebus aliis; habent enim suas quæque proprias difficultates.

Quoad Pecuniam.

2. Titius dedit mutuos Cajo centum viginti, quos vocant. Zicchinos aureos, quorum singuli, tunc valebant viginti Julii. Nunc vero, tempore præfixi termini reddendi, valent eorum singuli, viginti quinque Julii.

Inquiro Primo. Poteritne iuste Titius nunc exigere à Cajo centum Zicchinos ex auro?

Quid Secundò. Si contra, hoc est, si tunc valebant Julii viginti quinque, nunc verò solum viginti? Hæc autem Inquiro, quando nullum præcessit pactum, nam, an licitè possit pactum aliquod præcedere, dicam mox à numero nono, seu potius ad verò, idem, quoad hoc pactum, dicendum esse de pecunia, quod dicto numero nono diceretur de rebus.

Respondeo ad primum, negativè, solum enim potest tot exigere, quot complent valorem antiquum centum illorum aureorum.

Contra verò respondeo ad secundum affirmativè; poterit enim exigere, tot, quot tunc mutuos dedit, vel ejus æquivalentem valorem. Ita Molin. c.

3. Ratio utriusque responsionis est, quia valor ille crescit, vel decrescit Domino pecuniæ, qui sanè nunc est Mutuatarius: à mutuo enim transferri dominium rei mutuatae, non verò in commodato, diximus satis alibi; ergo illi ejus utilitas, vel damnum cedere debet. Præterea, Mutuatarius debet illud, quod ipsi mutuatum fuit; at si mutuata fuit pecunia sub ratione pecuniæ, secundum valorem temporis, quo acceptum à se fuit mutuum, non vero secundum valorem temporis, quo mutuum reddit, ergo illum valorem debet non hunc, quia solum debet tantundem.

4. Confirmatur ex c. Cum olim de censibus, ubi dicitur Censum esse solvendum secundum Monetam priorem, & non posteriorem, quæ fortè curret minoris valoris; & ex c. Cum Canonici eodem, ubi decernitur, pensionem esse solvendam, juxta æstimationem prioris pecuniæ, quando imposta est pensio.

5. Scio à Navarro & oppositum doceri, quia Mutuator (ait) erat servaturus suam pecuniam usque ad tempus, quo valor erat augendus. Sed nihil dicit contra nos: Nos enim in hac Conclusione non loquimur de alio contractu, quem quis potest celebrare cum Mutuatario circa damnum emergens, vel lucrum cessans, de hac enim inferius agemus: sicuti, neque de pacto aliquo iusto, quo convenires cum eodem, ut tibi semper detur valor præsens pecuniæ, sive crescat, sive decre-

scat

scat in posterum, de quo mox dicam numero 10. & deaique, neque de illo casu, quo forte commodas tuam auream pecuniam ad ornatum v. gr. quando certe eadem erit in individuo reddenda, quia tunc pecunia non fungitur munere pecuniæ, sed rei, solum enim loquimur de mero Mutuo, ratione cuius ex allata doctrina diximus, non deberi tibi, nisi tantundem ejus, quod mutuasti, quod certe est pretium illud currens eo tempore, quo mutuam pecuniam dedisti.

Quoad Res.

6. Quamvis, quod de pecunia dictum est, intelligendum etiam sit de aliis rebus functionem habentibus; unde, si mutuasti Mensuram Tritici, contingat autem propter novam v. gr. Pragmaticam, Mensuram augeri vel decrescere, semper tibi debeat ea mensura, qua tu mutuasti, ut patet ex dictis, quia jus habes semper ad tantundem: quæstio tamen remanet, quando non crevit quidem, vel decrevit mensura, sed quod sæpe solet accidere, quando decrevit, vel augetur ipsum mutuata rei pretium. Mutuavi tibi mense superiore quatuor v. gr. Frumenti modios, qui tunc valebant aureis sex, nunc vero valent, propter abundantiam, tribus aureis, vel propter penuriam, octo; possumne nunc licite exigere modios quatuor, quocumque tandem pretio ii valeant?

7. Respondeo. Si nullum præcessit pactum, debet Mutuatarius semper reddere quatuor modios, & consequenter eisdem tu poteris exigere. Ita a Lessius. Ratio est, quia ita usu, & consuetudine, & quasi virtuali pacto inter mutuuum celebrantes, receptum est; ut nimirum, si nulla præcesserit contraria conventio, res debeat reddi in pari bonitate, & mensura, abstrahendo à pretio; ego enim, quando tibi Mutuum do modium frumenti, modium frumenti semper te mihi reddendum exspecto, quidquid sit de pretio. Non sic si mutuo pecuniam, quia tunc secundum ejus pretium, ejusque valorem præsentem, qui est de essentia pecuniæ, mutuo, non vero secundum massam ipsam materialem.

Sotus b docet, in hoc casu, quando nullum præcessit pactum, posse haberi rationem valoris, qui est tempore, quo celebratur mu-

tuum, & hunc exigere posse. Verum contrarius est usus, & virtuale pactum, ut dictum est.

8. Objicies. Si hæc essent vera, mutuans, quando non fuit terminus præfixus ad restituendum mutuuum, sive explicitè, sive tacitè, ut supra dictum est, poterit licite repetere Frumentum, Vinum, Oleum, & c. eo tempore, quo videt ea plus valere, quod videtur durum?

Respondeo. At non durum videtur eidem Soto, & Molinæ, d Nam sibi debet Mutuatarius imputare, quod prius non solverit, quando forte minus valebat; Et sicuti, si Mutuatarius solvisset, quando minus valebat, non poterat mutuans illud non acceptare, ita, si mutuans nunc, aucto frumenti valore, exigit, non poterit Mutuatarius denegare solutionem, posito, quod verè nunc debeat, ut supponimus, cum supponamus tempus aliquod, quod imbitum, est in contractu mutui, esse transactum.

9. Diximus, si nullum præcessit pactum, nam si hoc præcessit, est diligenter expendendum, an illud sit justum, & servandum. Quatuor enim in modis id potest. Primo, ut, si ve creseat pretium frumenti verbi gratia, sive decreseat, totidem mensuræ reddantur. Secundo, ut, si frumenti valor decreseat, reddatur tantum, quantum æquivaleret valori frumenti, qui currit tempore, quo datur mutuuum. Tertio, ut, si frumenti valor creseat, reddatur tantum, quantum æquivaleret ejusmodi valori aucto. Quarto, ut reddatur absolute tantum, quantum æquivaleret valori frumenti, qui currit tempore, quo reddetur mutuuum.

10. Dico jam, primis duobus modis, justum est pactum, etiam si illud in eas, quia prævides minus, vel magis valiturum frumentum. Ratio est, quia Dominus habet Jus, tum ad illas suas mensuras absolute, tum ad easdem juxta pretium præsens sui frumenti, ergo, vel secundum mensuras, vel secundum pretium poterit pacisci. Ita Sanctarelli. e

At in tertio modo ex prædictis, Dico, nisi ad sit alius titulus damni emergentis, vel lucri cessantis, esse pactum injustum. Ratio est, quia tu non mutuas, nec mutuate justè potes, secundum valorem futurum non existentem nunc; ad illum enim nullum Jus habes.

Q 99 2

Deni-

c Sot. lib. 6
qu. 1. art. 2
d Molin. d.
311. nu. 2.

e P. Sanctarelli in
manu scr.
de contras.
Mutui c. 6
du. 4. quod
ap. me habeo.

Denique in quarto modo idem dico, quando ideo ejusmodi pactum absolute fiat, quia praevidetur pretium fore augendum; nam securus esset, si par sit periculum, quod crescat, vel decrescat; tunc enim non erit Usura, sed ludus fortis, & erit similis primo modo jam allato.

11. Ex dictis colligi potest, an iuste pacificaris, ut, te dante rem veterem, v. gr. frumentum, vel vinum vetus, obliges Mutuatarium, ut reddat novum, distinguendam enim est, ac dicendum, si haec obligatio afferat aliquod gravamen supra Mutuum acceptum, injustum fore pactum; si non afferat, fore iustum. Quoniam igitur pluris valet vinum v. gr. vetus, quam novum, cum, contra, pluris valeat frumentum novum, quam vetus, ideo de Vino poteris (sed certe noles) dictum pactum celebrare, non vero de frumento, Pari igitur modo discurre de similibus.

12. Quod si libenter à Mutuatario reddetur novum frumentum pro veteri Mutuato, quia ipsi id sit facilius, & nullum ipsi detrimentum afferens, libenter enim novum aestate reddere juvat ex sua messe illud, quod habuit hyeme à Mutuante, non erit illicitum, si praecedat pactum de reddendo frumento novo, quia tunc nullum gravamen, ut supponimus, sit mutuatario. *a* Lege Molinam loquentem de re simili, id est, de reddente libere, & sine proprio detrimento pecuniam auream Mutuanti aream nec omittas nostrum *b* Decalogum.

a Molin. d. 312. n. 12.
b Lib. 8. Decal. Tr. 3. c. 8. §. 1. n. 11.

13. Denique nota, hanc negotiationem circa veterem, & novam rem posse in alia figura sine ullius usurae periculo celebrari, si nimirum vendas nunc vinum v. gr. iusto pretio currenti, & anticipato pretio item iusto emas vinum, quod novum erit tempore Vindemiae pretio tunc currenti, quod certe minus communiter erit, ut colliges ex dicendis infra, praesertim cap. 4. §. 4.

§. III.

An, & quando sit praecipuum de dando Mutuo?

1. **A** Jo Primò, aliquo tandem modo adefle praecipuum de dando Mutuo. Ratio praecipua est, quia est praecipuum de facienda eleemosyna extremè indigenti; ergo, &

praecipuum de dando Mutuo. Antecedens est certum, saltem ex ea ratione universalis, quod proximus est amandus re, & veritate, id, quod non servat, qui ei in tanta necessitate non succurrit. Consequentia probatur, quia ideo danda est proximo eleemosyna, quia obligamur ex caritate succurrere indigenti in extrema necessitate, ergo, si proximus nostro Mutuo indigebit ad suam necessitatem sublevandam, illud dare obligamur.

2. Dices. Hac doctrina posita, vel tollitur praecipuum de dando Eleemosyna, vel tollitur praecipuum de dando Mutuo; ergo, &c. Antecedens probatur, quia si radix harum obligationum est sublevatio indigentis, nunquam dives volet dare eleemosynam ad ejusmodi sublevationem, sed Mutuum, ergo jam tollitur de medio praecipuum de dando eleemosyna. Contra, si aliquis non valet dare Mutuum, sed semper absolute, & gratis donare, cum sic melius sublevetur indigens, jam tollit praecipuum de dando Mutuo. Adde, eaque posse inconveniens non tolerandum, nam Dives avarus semper diceret extremè non indigenti: *Frater, dabo tibi Mutuum, quo pacto jam sublevabo tuam indigentiam extremam, cui dicto Pauper acquiescere obligabitur, acceptando Mutuum pro tempore, quo perveniet ad pinguiorem fortunam, & sic non poterit absolute accipere quidpiam occulte, etiam in extrema necessitate, sed semper sub ratione Mutui.*

3. Respondeo. Nonnulli totum hunc discursum approbant, dicunt enim, tibi solum esse praecipuum de sublevanda inopis necessitate, quocumque tandem modo subleves, sive donando, sive mutuando; sed non satisfaciunt. Dico, ergo, non tolli praecipuum de dando eleemosyna, quia, quando pauper est indigens extremè cum nulla spe proxima aliquid habendi, tu non potes eligere Mutuum, sed obligaris absolute donare; & pauper ille accipere, etiam occulte, potest absolute, etiam te nolente, quia in extrema necessitate omnia sunt communia, ut *a* alibi diximus. Nec tollitur praecipuum mutuandi, nam in casu, quo pauper extremè indigens spem proximam habet aliquid possidendi (praeterquam spem non erit propriè, & verè in extrema necessitate.) Tu certe potes non dare Mutuum, sed potes eligere donare eleemosynam. Verum, si tunc id velis, commutabis in melius praecipuum mutuandi, non

d Lib. 3. in Decal. Tr. 2. c. 6. §. 1.

verò omnino tolles (melius enim est donare, quam mutare) quæ profectò commutatio inconueniens nullum avertit, nam propterea num. 1. dixi esse præceptum aliquo tandem modo mutuandi, id est, saltem æquivalenter per mutuum inclusum in ipsa donatione. Ad id, quod additur jam patet ex dictis.

4. Ajo Secundo, Principes posse penuriam tempore divites cogere ad mutuandum, v.g. ad mutuandum hyeme frumentum populo, reddiduro æstate. Ratio est, quia divites possunt cogi tempore necessitatis ad dandam indigentibus elemosynam, ergo multò magis cogi possunt ad Mutuum subministrandum.

Adde, posse quempiam in aliquibus casibus cogi ad vendendum, vel locandum ob commune bonum, ut ex omnium sententia docet Covarr. Balthique. Ergo multò magis ad mutuandum.

CAPUT II.

De Usura, quoad eius Naturam.

§. I.

Quid sit, & quoruplex Usura?

1. **C**onnexa maximè est Usura cum Mutuo: ea enim tota fundatur in Mutuo, & sic definitur. *Est lucrum, quæsitum ex Mutuo vi Mutui.* Nota autem illud (vi Mutui) in quo consistit essentia Usuræ, ut modo notavimus capite primo, paragrapho primo numero quinto.

2. Alia autem est Mentalis, quæ, sola intentione habendi lucrum ex vi Mutui, committitur. Alia Realis, quæ re ipsa committitur, id est, accepto, re ipsa lucro.

3. Alia expressa, quæ scilicet per expressum pactum habendo lucrum fit: Alia, Tacita, quæ, per tacitum.

4. Alia Palliata, cum scilicet committitur sub Pallio alterius contractus v. g. Venditionis, Locationis, Dilationis, quam Creditor concedit suo debitori, &c. Alia Clara, cum scilicet sine ullo involuero manifestè lucrum quis petit ex vi Mutui. Palliatam vocamus communiter Usuram virtuales, Claram verò appellamus Usuram formalem.

5. Nonnulli addunt aliam divisionem, in Usuram lucratoriam, quæ est jam dicta, in qua scilicet lucrum intenditur, vel exigitur; In Punitoriam, per quam scilicet dans Mutuum obligat Mutuatarium, ut, si non reddat Mutuum tempore præfixo, incidat in pœnam solvendi aliquid Mutuanti; In Restauratoriam, seu Compensatoriam, per quam Mutuans aliquid exigit, ut restauret, seu sibi compenset lucrum, quod ipsi cessavit, vel damnum, quod ipsi emerit, ratione dati Mutui. Cum autem nos, (ut etiam faciunt Doctores passim) de Usura loquimur, loquimur de Lucratoria; Nam Punitoria, & Restauratoria verè Usuræ non sunt, ut ex dictis patebit.

§. II.

An, & quo Jure Usura prohibita sit?

1. **I**us Civile, quod concedit, sive (ut alii melius sentiunt,) quod permittit simplicem Usuram, de qua re lege Doctores, ad Bartol. correctum est à lege Canonica in toto titulo de Usuris, & in Clementina prima eodem, & ma Trinit. alibi juxta multa Sacræ Scripturæ loca, præsertim illud Luca 6. Mutuum date, nihil inde sperantes. Usura tamen Usurarum, seu, ut vocatur à Grecis apud Lessium locò citat. Anacostimus, (id est, quando lucrum adjicitur totum, undè lucrum habitum ex Usura pariat aliud lucrum) est etiam in Jure Civili prohibita.

2. Verum enim vero, estne de fide Usuram esse illicitam? Rursus estne de fide, illam non nullo solum Jure positivo, sed etiam Jure naturæ illicitam esse?

Respondeo. Omnes conveniunt, de fide credendum, Usuram esse illicitam, idque propter loca evidentià, in quibus id definitur, in prædictis Sacris Textibus. Esse autem illicitam Jure naturæ, tamen si Bannes putet, etiam de fide esse, Salas tamen cum aliis negant; solum enim hi putant, eum, qui contrarium nunc diceret, fore non quidem Hæreticum, sed Temerarium, Etroneum, periculosum; A quibus tamen Censuris voluissent, ut etiam hi abstinerent; cum Theologi valdè laborent, (ut videre est apud Delugo, qui prædictos citat) in inveniendâ ratione, quæ id efficaciter probet.

3. Potrò ex duobus principiis ratio eiusmodi naturalis, qualiscunq; ea sit, duci consuevit. Alterum est. In Mutuo ex gratuita voluntate, & mera donatione Mutuantis transferri dominium rei Mutuatæ in dominium Mutuatarii, qui tamen remaneat obligatus reddere tantundem suo tempore. Alterum, Non posse te accipere lucrum ex re alterius, nisi ex aliquo titulo illud tibi debeat. His positis, sic formatur ratio. In Mutuo non invenitur titulus, undè lucrum supra sortem exigere possis, ergo injustè illud exiges. Antecedens probatur, quia ex priorè principio in Mutuo transfertur dominium rei Mutuatæ in Mutuatarium, ergo tota res, ejusque usus jam est Mutuatarii, licet cum obligatione tantundem reddendi; Si ergo tota res, totusque ejus usus est Mutuatarii, quodnam erit in Mutuo caput ex vi cuius lucrū accipere possis? Quare, si illud sumeres, ex re aliena contra secundum principium sumeres.

Sed hæc, responsiones ad illa fusius agitantur apud citatos. Nos, ad praxim semper collimantes, ejusmodi disputationes, non admodum ad eam necessarias, libenter prætermittamus.

4. Illud non omittendum. An semper prohibeatur Usura sub mortali, an potius in ipsa detur parvitas materiæ, & consequenter tunc committatur solum culpa venialis? Constantè assero, ipsam ex genere suo esse sub mortali veniam, adesse nihilominus parvitatē materiæ. Ratio potissima, & convincens est, quia tota ejus malitia est contra Justitiam: at hæc admittit parvitatē materiæ, ex omnibus, ut patet in furante obolum v. g. vel in inferebre damnum leve, ita Delugo. *a*

a Delugo d. 25. de Just. n. 252 b Diana p. 5. tr. 5. ref. 39.

5. Diana *b* propter Auctoritatē Alphonsi de Leone negantis, in Usura dari parvitatē materiæ, & ex eo argumento, quod, quidquid sorti accidit, Usura est, Diana, inquam, hanc rem nobis cogitandam reliquit. Sed ne amplius (oro) quis cogitet, idque propter rationem à nobis modo allatam. Respondeaturque Alphonso in hunc modum. Quidquid adjicitur sorti, esse quidem usuram, sed exiguæ materiæ, atque adeò peccatum veniale. sicuti quodlibet furtum, etiam Sacrilegum, rei Ecclesiæ in modica materia furtum est, & Sacrilegium, sed veniale.

CAPUT III.

Casus in Mutuo Usuram certò non continentes.

1. **I**N tres classes distinguo casus ad hanc tractationem de usura, pertinentes, nimirum Primò, in eos casus, qui certò usuram non continent. Secundò, in eos, qui certò continent. Tertiò, in eos, qui subcontroverfia. Incipiamus à primis in hoc capite, tractaturi de aliis separatim in capitibus subsequentibus.

§. I.

Lucrum ex Mutuo ratione gratitudinis.

1. **N**Ec peccat, nec obligationem contrahit restituendi, si mutuet, quis intendendo, immò, & habendo aliqui ex mutuatarii benevolentia, gratitudine, liberalitate, amicitia; quamvis intentionem habeat non mutuandi, si res sperata careat. Ratio est, tum, quia id non est, exigere lucrum ex vi mutui, tanquam ex Justitia, in quo consistit essentia usuræ, sed ex vi alterius tituli, quem verè adesse, supponimus; tum, quia, qui ejusmodi gratitudinem intendit, rem honestam, & rectæ rationi congruentem intendit. Nam propterea poterit Mutuatarium excitare, & rogare, ut se gratum ostendat; excitat enim ad id, quod honestum est. Ita Molina, & aliique. *c. Mol. d. 305. nu. 1. c. 20. nu. 38.* Assertur à Molina exemplum de Mutuante pecuniam Principi ad finem, ut ab illo obtineat officium, vel dignitatem ex Principis liberalitate: is enim, quamvis principaliter officium intendat, non propterea est usurarius, est usurarius, quia non intendit ex vi Justitiæ, sed ex vi liberalitatis.

Nota, hoc (*Ex vi Justitiæ*) includi in Descriptione usuræ, ibi (*Ex vi mutui*) illud enim (*vi*) significat urgentem, & omnimodam obligationem, quæ est ipsissima obligatio Justitiæ.

2. Objicies Luca 6. dicitur *Mutuuum date, nihil inde sperantes*: & in *C. Consuluit de Usuris*, dicitur, esse usuram, dare mutuuum ex spe lucri principaliter, non verò ex spe lucri minus principaliter, ergo omnem spem, saltem principaliter intentam, excludere debemus, ne in usuram incidamus.

Respon-

Respondeo. Illicitum esse, aliquid sperare ex Mutuo, tanquam debitum ex Justitia, & quidem, etiam, si speres minus principaliter, quia adhuc committis injustitiam, cum lucrū accipias sine titulo, non verò esse illicitum, sperare aliquid, tanquam congruum ex gratitudine; illud ergo prohibetur, non hoc. Unde, quando prædictum Caput *Consultuit*, dicit, licere, sperare lucrum minus principaliter ex Mutuo, semper intelligendum ita est, ut sensus sit, licere, illud sperare, non tanquam debitum ex Justitia, sed tanquam congruum ex gratitudine, & amicitia dumtaxat, Uide omnino, quæ dicam infra cap. 4. §. 2. & cap. 5. §. quarto.

3. Duo tamen scopuli sunt in praxi diligentissime declinandi. Alter, ne fiat pactum antea, Alter, ne sit quis nimis importunus in petendo lucrum ex gratitudine. Quamvis enim pactum fiat expresse, ut lucrum detur ex gratitudine dumtaxat, & quamvis Mutuans solum utatur precibus, undè speculative non videatur, sic induci malitia usuræ, tamè quia, ut verè effugiat in iustitia, Mutuatarius ex mera, & pura libertate, & voluntate dare debet, quæ libertas faciliè in prædictis scopulis violatur, & infringitur, cum illud pactum antea factum, & importunæ illæ præces ostendant involuntarium, & multò magis, si Mutuatarius concipiat timorem, ne alia vice difficulter inveniatur, qui Mutuet, idè dixi, esse in praxi geminos illos scopulos solerrisimè cavendos.

4. Inquires. Pecconè, & obligor ad restitutionem, Primò, si accipiam bona fide lucrum, tanquam ex gratitudine, vel simili iusto titulo, Mutuatarius tamen vere det, tanquam debitum ex Justitia? Secundò, quid, si contra, Mutuatarius det ex gratitudine, tu verò accipias ex Justitia?

5. Respondeo ad Primum, te non peccare; Quando tamen rescies Mutuatarium dedisse ex vi Justitiæ, reddere debes omnino lucrū, quod extat, vel id, in quo factus es ex eo ditior, quia tunc jam cognoscis, te titulum non habere retinendi.

6. Ad secundum, te peccasse quidem ex conscientia erronea, sed illa deposita, lucrum tutò retine, quia jam habes titulum iustum retinendi. Vtramque responsionem legere poteris apud Less. *a*

a Less. lib. 10. dub. 6.

Quid, si dubitem, an Mutuatarius dederit gratis?

Respondeo, te debere restituere, quia in dubio melior est conditio possidentis: Nunc autem verè, & civiliter possidet mutuatarius, quamvis materialiter lucrum sit apud te: sicuti, quando Lator possidet rem meam, possessio vera, & civilis est apud me, licet possessio materialis, seu, ut vocamus, naturalis, sit apud Latronem. Lelsius ibid. contra Cajetanum.

8. Prostre, hic est rejicienda falsa illa sententia Scoti, *b* & aliquorum ipsum sequentium, qui asserunt, usurarium non teneri restituere, si Mutuatio nò manifestavit suam intentionem exigendi supra sortem, quamvis peccet exigendo, sed peccare, & restituere tunc solum debere, quando id manifestavit; Ratio est, aiunt, quia, quando non manifestatur huiusmodi intentio Mutuatario, ipse Mutuatarius præsumitur dare gratis. Falsa enim verò sententia, ut falsa meritò visa est Molinæ, & aliisque. Ratio est, quia sine fundamento sic præsumitur; immò cum maximo fundamento præsumitur contrarium. Nemo enim censetur gratis donare, ut infra, cum de donatione, fufius, Deo dante, docerimus.

Præterea, si vera esset hæc sententia, sequeretur, usurarium Mentalem nunquam obligari ad restitutionem, quia eo ipso, quod sit solum mentalis, jam mutuat sine explicito pacto, & sine manifestatione suæ intentionis, & tamen *In cap. Consultuit, de Usuris*, teneri ad restitutionem Mentalem usurarium, clarè decernitur.

§. II.

Lucrum ex Mutuo ratione alicuius oneris suscepti à Mutuante.

Ratione laboris.

Med. de Cambiis

1. **P**otest à Mutuans aliquid proportionatum exigere ratione notabilis laboris, quem fortè suscipit in gratiam Mutuatarii, in parandis v. g. pecuniis, in numerando ejus magnam quantitatem, in mensurando tritico, in transportando vino ad domum Mutuatarii, &c. Ratio est, quia licitè potest quis locare laborem suum extraordinarium alteri.

2. Dixi, *proportionatum*, in hoc enim forè

labun-

labuntur nonnunquam aliqui, Usurasque palliant, dum pro parvo labore sumunt non exiguam mercedem, tunc enim, quis non videt, vel Usuram committi palliatam, vel clarum furtum? expendat igitur homo prudens, & expertus, quanti sit ejusmodi labor.

3. Dixi item, *in gratiam Mutuatarii*, quod certe ferè semper est; quando datur Mutuum. Quando enim mutuans dat mutuum tibi, in tuam gratiam numerat, mensurat, transfert in domum tuam rem mutuatam: At, quando mutuatarius reddit, discrimen invenio inter numerationem, seu mensurationem, & inter translationem. Nam, quoad translationem mutuatarius ipse debet rem transportare in locum, in quo rem habuit à Mutuante, nè scilicet mutuans ex mutuo dato damnum expensarum transportationis patiat. Undè, si mutuans in alium locum non æquivalentem velit rem transferri, certe suis expensis facere id debet, non mutuatarii, quia tunc rem propriam in gratiam suam alio transfert. Quoad numerationem vero, vel mensurationem, cum mutuans Jus habeat, nè defraudetur in numero, vel in mensura, debet mutuatarius coram mutuante numerare, vel mensurare, & quidem propriis ipsis mutuatarii expensis. Ratio est, quia ad mutuatarium pertinet, cum reddit mutuum, scire, ne plus, vel minus reddat; Certe in decimis Ecclesiæ solvendis ex frumento, solent in nostris Religionibus Domini suis expensis frumentum mensurare coram eo, qui Ecclesiæ decimas recipit. Et merito, nam rem suam gerit Dominus, cum mensurat: nè scilicet det plus, quam debet, cum suo peccato, vide, quæ dicam *infra*.

*a Infra in
tr de Cáb.
c. 3. §. 3. n.
6.*

Rationes gravaminis extrinseci.

4. Potest secundò mutuans aliquid proportionatum accipere, si præter rem, quam dat mutuatam, aliud gravamen Mutuo extrinsecum suscipiat, mutuat v. g. tibi Petrus centum aureos hic, & suscipit onus pro te illos expendendi, in emendis tibi vestibus, vel mercibus: potest sanè aliquid proportionatum accipere ex tali gravamine. Ratio est jam dicta, quia hæc nova onera sunt pretio æstimabilia, quæ nemo obligatur gratis suscipere.

Ratione promissionis mutuandi.

5. Potest Tertio mutuans aliquid à te accipere, si se obliget ad mutuandum, quoties tu volueris, seu quoties tu pecunia indigeris. Ratio est eadem, quia id novum est gravamen. Hinc licitè Mercator aliquid lucri accipit à Principe, vel Civitate, quando se obligat ad mutuandum ipsis, quoties frumento v. g. indigerint, &c. Et ita docet *b Scotus* alii que.

*b Tel. lib. 1.
c. 38. n. 1.
Inq.
78.*

Ratione Assurationis.

6. Potest Quarto mutuans aliquid à te accipere ratione Assurationis. Ut id intelligas, vel scito, vel recolito, posse mutuatarium ad asscurandum mutuantem de dato mutuo, rogare aliquem tertium, ut fidejubeat, seu asscuret mutuantem de ejus sorte, cui tertio aliquid soluit pro tali fidejussione; aliquid, inquam, proportionatum à viro prudenti deestendum juxta pericula, quæ omnibus expensis in eo mutuo timeri possunt. Immo, quamvis Covarr. e neget pro fidejussione posse aliquid accipi, quando nullum est periculum in solutione, tamen Alii cum Navarr. *c. 3. n. 6.* affirmant, posse, quia adhuc est pretio æstimabile, sic fidejubeat: Adde, saltem moraliter, propter tot rerum mundanarum varietates, semper subesse aliquod periculum, sed certè tunc valde minus (si minus est periculum) debere esse, quod accipitur, monitione non indiget.

7. His positis, Quartum, An, sicuti Mutuatarius potest advocare pro suo fidejussore hunc tertium, dando illi proportionatam mercedem, ita licitè, & justè possit acceptare pro fidejussore suo ipsum eundem mutuantem, qui licitè possit proportionatum pretium à mutuatario accipere.

Respondeo, licitè, & justè posse, si aliud non addas. Ratio est, quia hoc, est subire novum gravamen, & sicuti justè solvi potest tertio ejusmodi merces, ita poterit solvi mutuantem.

8. Dixi, (si aliud non addas) nam si à mutuantem obligaretur mutuatarius ad eligendum pro suo Asscuratore ipsum mutuantem, injustè se gereret, quia obligaret mutuatariū ad aliquod præstandum, ad quod ex vi mutui non obligatur, quare adderet mutuatario no-

vum

vum gravamen, quæ injustitia esset manifesta. Contra prædicta videntur prima facie esse aliqui Sacri Textus, præsertim *C. Navigantis, De Usuris*, quorum explicationem lege apud DD. & breviter omnes complectentem Delugo. b

Denique adverte, multa hæc pertinentia propter connexionem casuum fore iterum dicenda c. 4. sequi.

§. III.

Lucrum in Mutuo ex damno emergente.

1. Præmittendum est pro Tironibus, quid sit damnum emergens, quid lucrum cessans. Damnum emergens dicitur illud, quod patimur in nostris bonis, quæ possidemus, eo, quod alteri illa concedimus. Quæ, si, ut tibi dem mutuos ceterum aureos, cogar ab alio eisdem ad Usuram cum meo interesse, decem v. g. aureorum, accipere. Vel, si, ut tibi mutuem frumentum v. g. cogar res meas vili pretio cum meo damno, quinque v. g. aureorum, vendere, vel hinc ad quatuor menses idem triticum pro meo victu carius cogar emere, duobus v. g. aureis amplius, dicor pati *damnum emergens*, in illis decem, quinque, duobus aureis.

2. Huic affine est lucrum cessans. Hoc enim est illud damnum, quod patimur, non quidem in bonis, quæ possidemus, sed in lucro, quod probabiliter acquireremus, si nostrum alteri non concederemus. Habeo v. g. pecuniam paratam ad emendum nunc, tempore Messis, triticum cum spe lucrandi, omnibus expensis, aureos centuta; Si tibi hanc pecuniam mutuem, quo Mutuo posito, acquirere ejusmodi lucrum non possum, cessabit mihi lucrum in aureis centum, & hoc *lucrum cessans*, appellatur. Unde vi des, lucrum cessans posse etiam vocari damnum emergens, quatenus, qui lucrum speratum non acquirit, damnum pati, dici profecto potest. In hoc paragrafo dicemus de damno emergente, dictum mox de lucro cessante.

3. Certum est apud omnes, posse Mutuatorem exigere totum illud damnum, quod ratione mutui ipsi provenit, seu emergit, nam ratio naturalis manifeste dicitur, ut nemo obligetur cum suo damno alteri Beneficium præstare. Ita passim Theologi. c. Undè licitum est mu-

Tamburinus de Sacramentis.

tuanti, pacisci, etiam antè mutuum datum, de hoc damno emergente à die contractus celebrati, quia justam rem deposcit.

4. Tria tamen requiruntur, nè injustitia, seu Usura intercurrat. Primò, ut mutuum sit re vera causa hujus damni, & aliter impediri damnum non possit, si enim mutuanus habeat alias pecunias, seu illas facile parare queat, quibus possit damnum illud impedire, vel amicus pecuniam offerat, non poterit ex hoc capite lucrum accipere ex mutuo, quia tunc mutuum non est causa ejusmodi damni.

Secundò, ut admoneatur Mutuatarius de ejusmodi damno, seu, quod idem est, ut ab initio fiat pactum de hoc damno; nam fortasse nolet is, accipere mutuum cum eo onere.

Tertiò, ut non excedat limites valoris damni, ut ex se patet, & nos alibi diximus.

5. Duo autem damna possunt, debentque hic distingui. Alia sunt, quæ ex mutuo sequuntur mutuantis pro tempore, quo ex conventionione durat mutuum, hoc est, usque ad præfixum terminum, quo debet mutuum reddi, & de his damnis hæcenus loquuti sumus. Alia sunt, quæ sequuntur ex eodem mutuo pro tempore, quod currit post terminum prædictum, quæ alio vocabulo dicuntur damna ex mora, id est, quæ ex mora solvendi, fortè sequuntur mutuantis; De his igitur posterioribus querendum est, an, & quatenus debeant refarciri à mutuatario.

6. Debere refarciri, si de illis dictus mutuatarius fuerit admonitus, vel, si pactum de ipsis præcesserit, tenent omnes, quia, ut supponimus, vera causa talium damnorum tunc patimodo est mutuatarius. Requiritur tamen, ut verè, & necessariò sequantur ratione mutui. Undè, si mutuanus, propter moram mutuatarii in reddendo, accepit pecuniam solvendo interesse, ut suis usibus necessariis subveniret, hoc interesse, tanquam damnum emergens, debet refarciri mutuatarius: At, si, ut lude-ret, vel quid simile non necessarium faceret, non debet mutuatarius, quia is non obligatur, nisi ad damnum emergens, quod ipsi imputetur, ut causæ: At in hoc eventu ejusmodi interesse non imputatur mutuatario, sed ipsi mutuantis.

7. Præterea requiritur, ut mutuatarius potuerit in termino solvere, nam non dicitur esse in mora, si inculpabiliter solvere non potuit.

R r r

§. Quod

8. Quoad illud, quod dictum est, (si fuerit admonitus) adverte, esse controversiam inter Doctores, an, si de hoc damno Mutuanti sequuturo post moram non sit admonitus mutuarius, nec præcesserit de illo pactum; debeat nihilominus hoc resarcire dictus mutuarius.

aNavarr. Et quidem licet nonnulli a dicant, debere, quia non est necesse, a jura, ut moneatur, cum ipsa dies solutionis interpellet pro homine, ut dicitur in l. Magna Cod. de contrahenda stipulatione, tamen ego b alibi cum Azor dixi, debere admoneri quia probabilius existimavi, hanc monitionem debere præcedere; fortasse enim b Lib. 8. in Mutuarius statim solveret sortē, ne ad hoc novum damnum resarciendum obligaretur, & donec admonetur, potest præsumere, Creditorem remittere: Dies autem interpellet quidem pro homine, sed non quoad damnum hoc sequuturum, sed quoad debitum, seu sortem principalem. Excepi tamen ibi ex Sa, v. Mora nu. 2. & iterum excipio consuetudinem apud Mercatores, qui in contractu Mutui pecuniarum semper supponuntur pacisci de damno quocunque eventuro, quæ consuetudo, ubi adest, meritò servanda est.

§. IV.

Lucrum in Mutuo ex lucro cessante.

1. **D**amnum emergens debere modo jam prædicto à Mutuatio resarciri, docent omnes; non autem omnes idem docent de Lucro cessante; Nam Durandus, & alii que negant. Verum jam communis nunc est, & vera sententia affirmativa, id est, idem dici debere de Lucro cessante, quod diximus de damno emergente. Ratio fundamentalis est, quia, est etiam pretio æstimabile, me amittere lucrum, quod probabiliter sperabam: Cum ergo tu hujus jacturæ sis causa, resarcire teneris; Frustra autem citatur D. Thomas contra nos. Nam advertunt Cajetanus, d & Molina, & D. Tho. nullo modo contra nos esse: is enim, vel solum dicit lucrum, quod est in potentia remota, & non est spes illud habendi, nõ posse vendi, vel, si loquatur de lucro probabili, & in potentia proxima, solum vult, ut non vendatur ad æqualitatem, sed quanti dumtaxat ab expecto viro æstimatur spes illa probabilis lucri.

2. Sunt autem, & hic tres conditiones necessariæ, ad exigendum in Mutuo hoc lucrum cessans. Primò, ut pecunia, quam Mutuas, sit destinata negotiationi, secus non cessaret ratione mutui tibi lucrum. Quod, si habeas domi aliam pecuniam otiosam, hanc tamen, quam mutuas negotiationi destinaveras, adhuc potes, si hanc destinatam Murues, exigere lucrum cessans, quia verè ratione mutui cessat tibi ejusmodi lucrum ex hac destinata pecunia.

3. Si quis sit dubius, an negotiationi destinanda sit pecunia in occasionibus, quæ se fortè offerent, non potest tutum lucrum accipere, sed ad rationem dubii à prudenti viro decernendum.

4. Si quis sub conditione sic destinaverit. Vellem meas pecunias negotiationi exponere, sed quia adest, qui eas petir mutuas, illi do, si inquam, sic destinaverit, poteritne licitè exigere, vel pacisci de toto lucro cessante?

Quod possit, dicit Lessius, fesse opinionem f Less. de probabilem. Ratio præcipua est, quia adhuc c. 2. n. 19 mutuo re ipsa id, cujus Carentia est causa, ut c. 21. mihi esset lucrum. In praxi tamen notant aliqui Recentiores, ob periculum palliandi usuram, id non esse facile admittendum.

5. Secunda conditio est, ut admonetur de hoc onere Mutuarius eo modo, quo nuper num. 4. diximus de damno emergente. Lege Valent. g

6. Tertia conditio, ut non exigatur, h nisi T. 3. d. 1. 4. quanti æstimatur spes illa lucri, quam certè 2. o. p. 2. posse multipliciter impediri, negari non potest, deductis irem expensis, & periculis. Tertia co-

7. Laborem, quem Mutuas possidet in acquirendo lucro, quod nunc cessat ratione Mutui, non debere regulariter deduci, notant Lessius, Salas, Reginaldus, alii que quos sequitur Dicastill. i quia homines commuoniter 23. volunt potius laborare, quam otiantes nihil h Luc. lucrari. Exciperem, nisi fortè labor fuisset futurus adeò magnus, ut esset probabile, Mutuantem aliquo saltem pretio illum laborem c. 33. fuisse redempturum. i Dicastill.

Alias quasdam conditiones requirit Conradus, k quæ certè, vel non sunt necessariæ, Tr. 10. vel ad prædictas reducuntur. 2. d. 1. 2.

8. Quoniam verò spes dicta lucri est incerta, duplici modo potest initio Mutui fieri k Conradus de dicto lucro pactum. Primò, ut tunc, detur de mineret lucrum aliquod mediocre, quod, deductis

linæ enim sufficit, quod facile potuerit esse advertentia: at Delugo requirit ipsam advertentiam.

*a Lib. I.
Deca. e. 3.
§. 10.*

7. Certè, quia culpa non est, nisi præcedat advertentia illa, quam alibi *a* explicuimus, sentiendum est cum Delugo: nisi forte Debitor prædictus negligentia graviter culpabili impediverit advertentiam futuræ inpotentiæ, nam tunc aderit negligentia graviter culpabilis, & consequenter contrahetur dicta pœna; quo fortasse respexit doctissimus Molina.

7. Secunda conditio, Ut non ponatur hæc pœna ad palliandam Usuram. Illa autem palliatur, si mutuans idem hanc pœnam ponat, quia lucrū habere vult ex ipso mutuo, quod, ut occultet, dictam pœnam obtendit, quam palliationem clarè apparet adesse, quando sciens mutuans, non posse mutuatarium solvere in tempore præfixo, adhuc hanc pœnam apponit.

9. Tertia conditio. Ut non sit immoderata, sed juxta quantitatem culpæ, secus, id quod culpam excedit, injustè corraderetur. Undè differre solutionem per biduum, vel per Hebdomadam, non æstimari culpam, saltem dignam tanta pœna, notat Delugo loc. cit. Præterea, si pars, non verò totum solvatur, diminuet certè de culpa, sed non diminuet, quando totum non solvi, æquè Mutuanti noceat, ut, si prædium non emit mutuans, quia totam summam non habuit, id quod rectè notat Bonac. *b* Nec displicet interim Pasqualigus, *a* asserens. Creditorem acceptantem solutionem partis debiti censeri, liberare Debitorè à mōra: sibi enim, eam partem acceptando, præjudicat; nam dum partem acceptat, videtur, inquit, implicite pœnam moræ, & quodcunq, interesse ratione moræ habitū remittere. Hæc Pasqualigus, quibus necessariò addendum est, nisi Creditor explicet, acceptare se partem sine præjudicio sui interesse.

*Bonac. d.
3. de con-
tract. q. 3.
p. 7 v. 2. V.
ex quo.
c Pasqual.
sententia
4. q. 362.*

10. Quoad posterius, triplex adest sententia. Nam Primò, pœnam conventionalè deberi in conscientia antè omnem Judicis condemnationem, etiam parte nō petente, docet Felinus, Decius, aliique apud Castropalaum, & Sanch. mox citandos. Ratio est, inquit, quia, quod ex contractu debetur, debetur in conscientia etiam, parte non petente, nec Judice condemnante: at hæc pœna, cum sit conventionalis, ex contractu debetur.

11. Secundò, non deberi, etiam si pars petat, nisi accedat Judicis sententia, tenet Sanchez, *d* Castropalaus, *e* aliique. Ratio est, *d* Sanch. aiunt, quia eo ipso, quod ponitur, ut pœna, quamvis ponatur ex pacto initio contractus, præsumitur poni juxta naturam aliarum pœnarum legalium, quæ est, ut non debeat, antequam accedat Judicis sententia, præsertim, quia sæpissime ejusmodi pœnæ conventionales sunt rigida, expeditque eas moderari per Judicem, ut rectè advertit Menochius de Arbitrariis l. secundo Cent. 3. Casu 266.

12. Tertio, deberi antè Judicis condemnationem, non tamen, antequam pars petat sentit Suar. *f* aliique. Ratio est, inquit, quia hæc videtur esse intentio contrahentium, cui in foro conscientiæ standum est, ut ex una parte nolint sibi imponere onus recurrendi ad Judicem cum expensis, litibus, incertitudine eventus, &c. Et ex alia parte, nec velint se obligare, parte non petente, nisi expresse ad hoc ipsum se obligent in contractu.

13. Has duas postremas sententias, quas fuse agitaras vide apud citatos, esse utralque probabiles, non ambigo: primam vero nequaquam recipio, quia ipso usu videtur explicatum, parte non petente (adde tamen, potente petere) remitti, vel saltem differri debitum.

§. VI.

Lucrum in Mutua ratione periculi.

1. **N**on est hic sermo, an Mutuans possit periculum Mutui apud se, accepta à Mutuatario mercede, sumere, de hoc enim tractavimus modo §. 2. num. 6. sed, an idem Mutuans possit aliquid proportionatum sumere ex eo, quod videt suam pecuniam Petro v. g. Mutuatam periclitari propter dubiam fidelitatem, vel propter paupertatem, vel propter aliud, quod timetur in Petro. Vides, in casu dicti §. 2. adesse duos contractus; alterum mutui, alterum a securacionis mutui, in hoc autem casu adesse dumtaxat contractus Mutui, pro cuius periculo vult Mutuans aliquid sibi solvi.

2. Affero, posse aliquid accipi, sed proportio-

portionatum. Ira Valentia, a aliique, quamvis aliqui negent apud Delugo. *b*

Dico (proportionatum) nam aliquando est majus, aliquando minus pericula propter varias personæ mutuatarie circumstantias, propter longius, vel brevi⁹ tempus, quo Mutuum restitui debet, vel propter quid simile. Ratio autem nostræ sententiæ ducitur ex eo, quod negari nequit, esse pretio æstimabile, & quidem extra ipsum Mutuum, quod Mutuans subeat periculum amittendi suam pecuniam, & quod idem toto anno v. gr. quo durat Mutuum, molestiam passurus sit, quam ei affert timor suam pecuniam amittendi: Hujus autem periculi timorem esse extra Mutuum, patet, quia ab illo separari potest. Nam, si Mutuum dem homini fidelissimo, certoque, ac tuto pignore apud me deposito, quo pacto certitudinem habeam, quod Mutuum non sim amissurus, adhuc constat Mutuum, & tamen nullum odoratur periculum amissionis.

Confirmatur, quia, si tibi locem, vel commodem Equum, vel Domum, probabiliter timens, ne apud te hominem socordem, & dubiæ fidei deteriora illa fiant, vel amittantur, possum aliquid accipere, seu exigere, propter periculum, quod in tui gratiam subeo, ergo & in casu nostro.

3. Hanc vides Primò, quando apud te certum pignus habuisti pro assecuratione tui Mutui, vel fidelissimum fidei jussorem, te non posse, ex hoc capite periculi, aliquid sumere, quia tunc, cum periculum nullum subesse, suppanatur, molestiam non patieris, ergo illius tolerantiam vendere non poteris.

4. Vides Secundò, etiam si deinde suo præfixo tempore totum Mutuum integrè tibi solvatur, posse nihilominus dictum aliquod proportionatum à te exigere, & retineri. Ratio est, quia hoc exigis ratione gravaminis, quod jam certò suscepisti, tolerando per annum illud periculum, & timorem amittendi Mutuum.

5. Objicies. Si ratione periculi, & metus liceret ex Mutuo aliquid accipere, is qui est meticulosior posse plus accipere, quia major molestia, quam is patitur, majorem mercedem meretur: at id videtur fallum, ergo & id unde sequitur.

Respondet. Communiter à Doctoribus negari solet sequela majoris, nam timor, a-

junt, debet niti, aliqua ratione probabili, ita ut quilibet vir prudens, attenta qualitate Mutuatarii, cæterisque adjunctis, probabiliter queat dubitare ejusmodi periculum non recuperandi Mutuum: Quare, si verè non adest, sed adest solum falsa apprehensio Mutuantis, non erit satis ad aliquid exigendum: sicuti in Matrimonio, metus ex falsa apprehensione contractus, non est satis ad ipsum invalidandum, ex *d Sanch.*

6. Dixi, (*Communiter à Doctoribus negari*) nam inclinatur Delugo loco citato, (sed timide relinquens aliorum judicio) posse, etiam tum aliquid accipere, quia, quidquid sit, (ait) in contractu Matrimonii, pro cujus invaliditate potuit ob suas peculiare rationes requiri à Jure metum ex re ipsa, non autem ex falsa apprehensione conceptum, de qua re alibi disputatur; in nostro certè casu, videtur esse satis, hunc metum hominis pusillanimitatis, quia jam in homine adest major molestia animi, quam majori pretio vendere is possit, si autem enim adest in Claudio major molestia ambulandi, quam adsit in homine robusto, licet, ex vitio, & infirmitate procedens quam certè majorem molestiam, si in tui gratiam claudus subeat, poterit aliquid plus exigere, quam exigat is, qui nullam, vel satis minorem molestiam in ambulando sentiret, ita in casu nostro. Hæc ex Delugo.

§. VII.

Lucrum in Mutuo ex Contractu innominato.
Do, ut des.

1. **N**umero tibi centum aureos, ea lege, ut, si ego moriar infra decem annos, tu nihil mihi, vel meis hæredibus reddere obligeris: si autem vixero, reddere tenearis alios centum, atque adeò ducentos aureos, nimirum, decem pro singulis annis præcedentibus: licitus ne est hic Contractus?

2. Respondeo, esse licitum; sed adverto, hunc non esse contractum Mutui.

Quod sit licitus, probatur, quia est par periculum amittendi, & lucrandi, atque adeò est contractus ludi sortis, qui per omnes est licitus.

Quod non sit contractus Mutui, patet; nam præter cæteras rationes, Mutuum debet in omnem eventum restitui, quamvis fortuito.

tuito pereat. Sed in casu de quo loquimur, si ego ante decimum annum moriar, tu potes illos centum sine scrupulo retinere, ergo hic non est contractus Mutui.

3. Potius ergo erit, ut dictum est in titulo, contractus innominatus, Do, ut des. De eo tamen hic agere volui, quia Sylvester, & alique dicunt, hunc contractum esse Usurarium, quia tunc (ajunt) si ego, non moreretur, exigere lucrum ex mutuo. Verum, ut jam dictum est, nec exigere lucrum ex mutuo, quia hoc non est mutuum, nec exigere, injuste, quia ex ludo sortis exigere.

a Silv. V. Usura 3. qu. 36. & 37. Armil. V. Usur. n. 36 & 37. Ang. V. Usura 1. n. 42. & 43.

§. VIII

Exigere in Mutuo id, quod debetur ex Justitia, vel ex Caritate.

1. PRIMò. Debes certò ex Justitia mihi centum: ego tibi mutuo alia centum, sed exigo ex pacto, ut reddas illa centum, quæ mihi alias ex Justitia debes.

Secundò. Debes certò, ex Caritate mederi, vel adjuvare pauperem in extrema necessitate, ego tibi mutuo decem cum pacto, ut medearis, vel adjuves dictum pauperem: licitè hæc exigo?

2. Respondeo ad primum, affirmativè, quia non exigo ex vi Mutui, sed ex vi Justitiæ extra Mutuum. Ad Secundum, negativè, quia non exigo ex vi Mutui, sed ex vi Justitiæ extra Mutuum. Ad Secundum, negativè, quia non exigo ex vi Mutui, sed ex vi Justitiæ extra Mutuum. Antequam obligatus fuisset ex Caritate. Sed affirmativè, id est, licitè me gerere, responderet Molina, & meritò, quia, cum adsit obligatio ex Caritate parum addit, qui insuper addit obligationem ex Justitia, unde sic non videtur moraliter superaddi novum gravamen.

b Pet. Navarr. lib. 3. c. 2. n. 351. c. Molin. lib. 4. n. 309.

3. Dictum est autem (debes certò) nam, si dubiè debeas, negativè in utroque casu respondendum est, quia clara est injustitia, velle certò, quòd dubiè tibi debetur.

4. Quid si probabiliter debeas? Respondeo Caramuel affirmativè responderet. At hæc sententia difficillima mihi est creditu; quia sic facis certum debitum, quod erat solum sub probabilitate, & me privas eo jure, quo poteram meam probabilitatem apud Judices uti; quo pacto fortasse vincerem, nihilque tibi essem traditurus. Id quod certè pretio non parvo æstimabile esse, negabit nemo.

d Caram. in Theol. Morali lib. 2. d. 14. casu 4. n. 731.

4. Contra. Ego mutuans v. gr. debeo Equum, vel damnum, quod tibi intuli in fama, honore, rebus tuis, licitè, & justè possim tibi mutuare cum pacto, ut hæc omnino remittas? Id enim, etiam hic, est resolvendum propter connexionem materie.

Respondeo, esse nimis manifestum, non posse, quia peterem plus quam mihi debetur ex Mutuo: remissio enim prædictorum est nimis manifestè pretio æstimabile.

5. Quid de pœna, quam mutuans tibi ob aliquam rationem forte debebit post sententiam Judicis, potestne is licite tibi mutuare pecuniam cum pacto, ut illam pœnam remittas ante dictam sententiam, quando ipse certe nondum obligatur ad illam subeundam?

Respondeo, non posse, nam licet tunc non sit debita hujusmodi pœna proxime, est tamen remote debita, cum Mutuatarius habeat Jus accusandi mutuantem; quare mutuans peteret lucrum ex mutuo, si peteret remissionem illius, quæ certe remissio non parvi æstimatur apud homines.

6. Quid denique de vindicta, quam mutuans timer, ne Mutuatarius in aliquo forte offensus, sumat de ipso mutuante? potestne mutuans mutuare pecuniam cum pacto, ut Mutuatarius ab illa vindicta desistat?

Respondeo. Ut desistat à vindicta injusta, vel injusto modo intenta, talis esset vindicta, quæ fieri debet auctoritate publica, & ipse Mutuatarius intenderet facere auctoritate privata, poterit licite. Idem dicitur de desistat ab odio. At, ut desistat à vindicta, seu satisfactione justa, & ab illa satisfactione, quam juste potest implorare ab auctoritate publica, non poterit licite. Ratio est, quia ibi peteret, si Mutuatario novum gravamen: hic verò securus. Ita f. Navarr.

7. Hic tamen recolendum est, quod dixi superius de requirente gratitudinem; nam inde colliges, in rigore non esse illicita hæc, quæ in hoc paragrapho dicta sunt, peti, tantum ex gratitudine, & amicitia. An verò possit fieri pactum, ut, dum ego tibi beneficium mutui impendo, tu impendas Beneficium hoc remissionis, quamvis semper ex congruentia; dicam infra. b

§. IX. Lu-

c. Ang. V. Usura 1. ex Mal. 307. Luff. 2. 10. d. 1. 12. f. Navarr. c. 17. in man. n. 239. Cujuslib. summa 7. Usura c. 3. casu 3. Sur. 1. q. 11. g. Supra. 5. 6. 1. h. Infrac. 4. §. 2. m. 4. & 5. q. 1. c. 1. §. 4.

§. IX.

Lucrum in Mutuo, quod exigitur à Montibus Pietatis.

1. **H**uc id reducimus, quia in Montibus datur Mutuum cum certo lucro, ut jam videbimus.

Est enim Mons Pietatis summa aliqua pecunie, vel tritici, &c. in communi posita ex alicujus donatione, vel eleemosyna, destinata ad mutuandum indigentibus, salvo semper Capituli, quodcumque tandem illud sit. Habet autem tres conditiones.

Primam, ut Mutua detur certa quaedam quantitas ex ea summa, idque ad tempus certum.

Secundam, ut Mutuatarius det idonea pignora custodienda apud prædicti Montis Administratores, quæ non solventibus statuto tempore Mutuatariis, venduntur, retenta à Monte parte sibi debita, alia verò, si superest, ipsi Mutuatario reddita.

Tertiam, ut Mutuatarius pro rata pecunie sibi mutuata, & pro rata temporis solvat singulis mensibus, certum quid pro laboribus, & stipendio Ministrorum Montium, pro conductione domus, in qua hi Ministri resident, pro libris rationum, & pro aliis sumptibus ad Montis conservationem necessariis.

2. Afferendum est, hujusmodi Pietatis Montes licitos, immò, & verè pios esse. Ratio evidens, & principalior est, quia illud, quod solvitur pro hujusmodi Mutuo, solvitur propter expensas necessarias ad conservandos Montes in commodum Mutuatantium. Sanè, si Mutuare Petro centum modios frumenti, qui ad illum pervenire non possunt, nisi opera, & laboribus asportantium, nonnè deceret Petrus, in cuius gratiam fit translatio frumenti, transportationis solvere stipendium? Ita prorsus in casu Montium. Lessius a dicit, hanc doctrinam esse de fide tenendam. Molina b ait, contrariam opinionem non esse tutam. Lupus, c esse temerariam. Totus d asserit, eum, qui contrarium affirmat, esse excommunicatum. Merito autem hæc sententia contorquentur, quia hi Montes fuerunt approbati in suis Constitutionibus à Paulo II. à Sixto IV. Innocentio VIII. Ale-

xandro VI. Julio II. ut haberetur in Bulla Leonis X. & etiam in Concilio Lateranensi, & & teran. sub] in Tridentino. f

3. Objicies. Cajetanus, g qui interfuit dicto Concil. Lateranensi, scripsit integrum opusculum contra hos Montes, & Sotus h ait, ea, quæ sunt definita a Concilio Lateranensi non esse usu recepta

4. Respondeo. Cajetanus scripsit illud opusculum multis annis, ante dictum Concilium, nempe anno 1498. ut patet ex fine operis. scilicet, cum tamen Concilium hanc veritatem definitur anno 1515. Sotus verò fundamentum valde infirmo nixus est. Nam definita in eo Concilio, saltem per totam Italiam usque recepta sunt. Quod si non essent recepta, adhuc Sotus nihil contra rem nostram diceret. Nam cum Concilium definit aliquid, quod ad fidelium mores pertinet, errare non potest, nec id dependet ab usus receptione, quare cum Concilium definiat, Montes Pietatis licitos esse, nemo sine temeritate oppositum proloqui potest, immò Concilium excommunicat ipso facto contrarium dicentes, vel prædicantes.

5. Denique, si ve ad ornatum, si ve ad complementum hujus argumenti adverte, si Mons aliquid exigeret à Mutuatariis, ut solverent tria verbi gratia pro singulis centenariis, scilicet tamen pro expensis, & rebus necessariis sufficerent duo, tunc illicitè & usurariè acturos Ministros, si tria exigant, ut ex dictis patet. Contra, si progressu temporis duo, quæ nunc solent justè solvi, appareret, non sufficere, tunc poterunt exigi tria, ut item constat ex dictis.

6. Quæres. Si quid fortè superest de sumptibus necessariis, potestne in Montis utilitatem accrescere?

Respondeo, Nequaquam ex Fillucio. Ratio est, quia Mons non potest licitè locupletari ex Mutuo, quod concedit, sed potest, dumtaxat, se servare indemnem. Quare superfluum est restituendum Mutuatariis iis, qui plus, quam debuerunt, solverunt. Quod si hi ignorentur, tunc expendatur in usus pios, vel distribuatur in Pauperes, vel componatur cum Bulla compositionis, ubi illa adest. Verum, quia inter alios pios usus meritò connumeratur, & ipse Mons, ideo tunc superfluum eidem Monti (non verò Ministris, quibus sufficienter est satisfactum) fas erit attribui.

Dixi

*a Delugo
d. 2. §. de
Iust. nu.
195.*

Dixi ex *Filiacio*, nam Delugo *propen-*
der ad dicendum, (licet denique se remittat
intentioni Mutuantium, & consuetudini)
propendet, inquam, ad dicendum, quando
bona fide Ministri Montis exigunt tria verbi
gratia pro centum, putantes hoc sufficere, pos-
se id, quod fortè superest, retineri absolute
pro Monte: sicuti, si fortè non sufficerent, ip-
se Mons damnus pateretur, nec à Mutuata-
riis illud refarciendum postulare: tunc e-
nim, id est, initio Mutui, fuit par utriusque,
Montis scilicet, & Mutuatarii periculum, si-
cuti supra in simili dictum est de ludo for-
tis, ergo eorundem erit, siue emolumentum,
siue detrimentum.

CAPUT IV.

Casus in Mutuo Usuram certò con-
tinentes.

§. I.

*Exigere in Mutuo benevolentiam ex
Iustitia.*

1. **C**um possim, ut capite præcedente §.
secundo diximus, à Mutuatario ex-
igere gratitudinem, benevolentiam,
Amorem, quæro hic, an possim hæc exigere
quasi debita ex Iustitia.

2. Respondeo, nequaquam, sed solum, si-
cuti ibi diximus, tanquam congruentia, &
cum libertate Mutuatarii. Ratio est manife-
sta, quia, si exigeres amorem ex Iustitia, exi-
geres plus quàm tibi à Mutuatario debetur,
ab ipso enim debetur tantummodo ex con-
yenientia. Lege Valentiam, *b*

*b Valent.
To. 3. disp.
5 q. 2. p. 2*

§. II.

*Exigere tanquam ex Iustitia in Mutuo obliga-
tionem remutuandi, si de iudicandi, vendendi,
Agros colendi, &c.*

1. **S**i quis Mutuet alteri cum pacto, ut Mu-
tuatarius teneatur remutuare Mutuanti,
quando is indigerit.

2. Si cum pacto, ut Mutuatarius mihi, in
aliquo negotio, vel alteri meo amico fideju-
beat.

3. Si cum pacto, ut idem Mutuatarius ali-
quod iter suscipiat, vel aliquod opus in me-
um obsequium faciat, puta, medendi, docen-
di, vendendi, advocandi, agros meos suo tem-
pore colendi, &c.

4. Si cum pacto, ut idem conferat mihi
Mutuanti, vel amico aliquod officium tem-
porale, vel aliquod Beneficium Ecclesiasti-
cum.

5. Si cum pacto, ut idem Mutuatarius ex-
hibeat mihi Mutuanti, vel alteri munus, quod
vocant à lingua, quale est alloqui Principem,
Judicem, &c. Vel ab obsequio, quale est co-
mitari me Mutuantem, vel meam uxorem, fi-
lios, &c. Vel à manu, quale est aliquid mihi
Mutuanti, vel suis elargiri.

6. Si cum pacto, ut ipse Mutuatarius fre-
quenter officinam, vel scholam, vel Molen-
dinum Mutuantis.

7. Si quis, inquam, cum aliquo ex his pa-
ctis, ea ex Iustitia requirendo, mutuet, Usu-
rarius clarè est. Ratio ducitur ex dictis, quia
hæc sunt gravamina ultra, seu præter mu-
tuum, suntque obligationes civiles, sanè pre-
tio æstimabiles. Hæc sparsim habes apud Do-
ctores, apud quos invenies, an officium tem-
porale, & Beneficium Ecclesiasticum, si sic
acquiruntur, validè acquirantur? & an sal-
tem sint renuntianda; & denique, an fructus
ex illis percepti sint restituendi? præsertim in
Beneficio Ecclesiastico, ubi, sic, interveniret
Simonia, quæ omnem collationem invalidat
cum onere restituendi. Hæc autem solum
in nullo, nam cæterum pertinent ad alias mat-
rias.

8. Dixi tamen (requirendo ex Iustitia)
nam, si solum, & sincerè sine pallio Usuræ
hæc requirantur, immò, & ad illa excitet Mu-
tuans Mutuatarium, tanquam rememorando
id, quod de jure naturæ est, nempe congruen-
tiam ex gratitudine, non erit Usura, ut ex præ-
ced. §. constat.

9. Huc pertinet sequens contrahendi mo-
dus, quo sic dicas: *Mutuabo interim, dum fre-
quentabis meum Molendinum, vel quid simile
facies: at, quando desieris hæc præstare, tenearis
mihi Mutuum reddere.* Quæro enim, an hæc sit
Usura?

Respondeo. Molina, *c* & Less. *d* aliique, li-
cet fateantur, periculum maximum esse, ne
illa pallietur, tamen in rigore, si sine furo,
& fallacia fiat, Usuram non esse, putant.

Ratio

Ratio est, quia nihil sic requiritur, tanquam ex Justitia.

10. Confirmant Primò, Nam sic, nullum onus Mutuatario imponitur, nec ei libertas adimitur, sed potestati ejus relinquitur, si velit, vel nolit, meum Molendinum v. g. frequentare.

11. Confirmant Secundò, quia licite possum desinere tibi Beneficium conferre, quando tu mihi desinis benefacere, nec ulla est injustitia in me, si nolim perseverare in Beneficio mutuandi, quando tu recusas mihi aliud conferre Beneficium: tunc enim merito possum, te, tanquam ingratum, excludere, & gratitudinem, tanquam conditionem, requirere, non tanquam pretium. Sed huic doctrinæ ne acquiescas, sicuti nec acquiescam ego c. §. 4. nu. 4.

§. III.

Exigere in Mutuo obligationem reddendi pecuniam in frumento, &c. ubi remissivè de contractu ad Metam.

1. Rustico mutuavi pecuniam, cum pacto, ut teneretur eam solvere tempore Messis, in frumento, oleo, vino, aliisve fructibus, justo quidem precio, puta, quo tunc hi fructus valebunt, summe Usurarius? Respondeo, affirmative, a quia addis novum gravamen, mutuam enim pecuniam requirit, ut solvatur pecunia, tu verò obligas, ut detur frumentum, &c.

2. Objicies. At hic modus contrahendi est valde frequens in utraque Sicilia.

Respondeo. Nego, hunc modum esse in Sicilia frequentem. Ajo enim alium contractum esse illum, qui in Sicilia frequens est, quique vocatur, *Contractus ad Metam*, quo scilicet aliquis emit nunc hyeme frumentum, quod tunc aestate consignandum, eo pretio, quod tunc determinabitur à Magistratu, de quo contractu per aliam occasionem nos habebimus egimus. Unde hic advertis id, quod nimis læpè notant Doctores, & iterum ego mox notabo §. 4. à num. 11. eandem negotiationem, quæ Usurario fit modo, posse alio modo ab usura omnino liberari. Id, quod patet in negotiatione, de qua loquimur; Nam, si mutuas pecuniam, cum pacto, ut tibi restitatur frumentum, qui est casus

Tamburinus de Sacramentis.

propositus num. 1. est usura propter rationem dictam, at si eandem pecuniam non mutues, sed rustico solvas in pretium frumenti, quod tibi vendit, consignandum suo tempore, juxta leges dicti contractus ad Metam, usura non est, sed licitum lucrum, de quo contractu, ut dixi, à nobis pluribus loco citato disputatum est.

§. IV.

Exigere in Mutuo obligationem exigendi debita Mutuanti, vel obligationem acceptandi, vel solvendi partem debiti in alia re vel similitum.

1. Si alteri mutues cum pacto, ut isteneatur cum suo notabili opere, ac labore exigere à tuo aliquo debitore id, quod ejusmodi debitor debet, usura est, & multò magis, si cogas Mutuatum, ut id faciat cum suis expensis.

2. Si cum pacto, ut Mutuarius partem Mutui accipiat in pecunia, & alteram in debito, quod difficile recuperari potest, usura est.

3. Si mutues v. g. centum, cum pacto, ut Mutuarius quinquaginta accipiat in pecunia, & quinquaginta in alia merce, v. g. Vino, Frumento, Vestè, & simili non facilè vendenda, Usura est.

4. Si mutues hic Panormi, Vinum, Oleum, &c. cum pacto, ut reddas alibi v. g. Neapoli, ubi æqualiter valet, sed transportatio tibi sit gravaminis, usura est.

5. Si mutues vinum, oleum, &c. hic Panormi cum pacto, ut reddas alibi, ubi pluris valet, multo magis usura est. Quod si Mutuarius indigeret frumento in alio loco, & tu illud frumentum, quod tibi talsè habes, mutuares ibidem, cum pacto, ut hic redderet, excusaberis ab usura, quia tunc perinde est, ac si tu illud frumentum illuc transportares in commodum Mutuarii, & ille inde transportaret huc in tui commodum, atque adeo esset æqualis commutatio gravaminum.

6. Si mutues vinum, v. g. cum pacto, ut tibi reddatur vinum Chium, vinum Falernum, vel etiam vinum ejusdem qualitatis, sed determinatè hujus Regionis, & non alterius, quod parare difficile sit, Mutuanti, Usura est.

7. Si mutues cum pacto, ut, quod Mutuarius debet tibi post annum, reddat nunc, vel post sex v. g. menses, Usura est. De hoc dicam aliquid aliud separatim, mox §. 7.

8. Si mutues cum pacto, ut quod tibi debeo disjunctivè v. g. vel Vinum, vel frumentum, vel pecuniam, teneat dare determinatè in Vino v. g. vel determinatè in frumento, &c. Usura est.

9. Horum omnium, & similium ratio est eadem toties dicta, quia sic gravamen novum imponitur Mutuario.

10. Semper tamen adverte duo. Primò, non esse usuram, si Mutuarius hæc præster voluntariè, & non passivè, sed verè ex gratitudine, vel ex eo, quod ipsi difficile non est, nec damnosum, ut supra notavimus.

11. Secundò, multa ex his posse, mutara forma contrahendi, liberari ab usura, videlicet, si non celebretur contractus mutui, sed contractus emptionis, vel locationis, vel similis, ut dictum item paulò superius est. Certè, si mutues cum pacto, ut quis tuos agros conducere obligetur, usuram ex dictis contrahes, quia addis novum hoc gravamen: at, si idem conducat tuos eosdem agros per contractum conductionis, & locationis, deinde verò tu eidem mutues summam aliquam pecuniæ, qua is possit boves parare, rusticos alere, cæterosque sumptus expedire eisdem agris necessarios, Usurarius non eris, esto, non inritus fuisses hunc secundum contractum, nisi præcessisset prior conductionis, & locationis. Ratio est, quia sic Beneficium facis illi conductori, non verò gravamen addis mutuo: nam ille liber remanet, & potest, si velit ab altero pecuniam pro suis agris mutuam petere, ut supponimus.

Atque hoc pacto intelligendi sunt Doctores Molina, *a* & Navarra, *b* quando concedunt, posse, te dare mutuum ad agros tuos colendos.

12. Rursus, duobus modis potest alicui anticipato dari pecunia. Primò, eam mutuando sub aliqua ex præcedentibus obligationibus, & hoc pacto esse usuram, jam definitum est.

13. Secundò, non quidem mutuando, sed ineundo contractum locationis, & conductionis operæ, & laboris, te solvente

pretium anticipato. Vis v. g. seu conductis operam Rustici, Medici, Advocati ad tuum colendum agrum, ad tuam sanitatem procurandam, ad tuas lites patrocinandas, idque sub certa mercede, quam illis, ipso initio initii contractus, solvis. Sanè hoc non est usuram exercere, seu licitè negotiari, immò prædictis benefacere.

De Mutuo Vini, vel Frumenti veteris cum pacto, ut reddatur novum, satis supra diximus cap. 2. §. 2.

§. V.

Pro voluntate mutuandi, an accipi aliquid possit?

1. **N**ihil potest ex hac voluntate supra fortem accipi, si jocari nolumus; nam voluntas hæc imbitur in muruo.

Si enim mutuas, certè mutuare vis. Sicuti ergo, si vendas rem tuam, non potes ex voluntate vendendi aliquid accipere ex Delugo, *c* ita, si mutues. Et profectò claris & Delugo injustitiis aperiretur via, si quis ita posset *d. 25. h. vendere: Ego, quia vendere volo meam domum, suff. n. qua pretio justo rigorofo valet v. g. centum aureis, exigam à te centum aureos pro domo, & decem pro voluntate vendendi.* Ineptè sanè; tu enim non obligaris quidem vendere, sed posito, quod sive oratus, sive spontè vendere velis, non potes exigere, nisi quantum ipsa res tua valet. Ita in casu nostro, &c.

§. VI.

An pro commoditate Mutui aliquid possit exigere?

1. **V**T distinctè id intelligas, debes distinguere commoditatem, quæ ex accepto mutuo provenit Mutuario, à commoditate, quæ ex eodem dato mutuo se privat mutuans.

2. Si de priorè commoditate loquaris, manifestum est, ut notat Delugo, *a* te non posse aliquid accipere, quia commoditas alterius *l. 1.* non est tua, ergo illam vendere non potes: secus, panem pretii duorum obolorum posses vendere, quanti valet vita hominis, quam panis conservat amenti.

3. Si de posteriorè, major est ratio dubitandi

tandi. Nihilominus, nec illam vendere potes, quia in dando mutuo, per quod fit Beneficium Mutuatario, semper involvitur aliqua commoditas ipsi donata à Mutuante, & consequenter aliqua incommoditas à Mutuante suscepta.

4. Quod si magna, & extraordinaria esset ejusmodi Mutuantis commoditas, qua se ipse privat, certè tunc vendi posset, quia ille excessus esset pretio aestimabilis supra rationem mutui, & reduceretur, sive ad caput molestia, de qua cap. 3. §. sexto dictum est, & iterum dicitur cap. 5. §. 3. sive ad damnum emergens, &c.

§. VII.

An pro dilatione redditionis Mutui, aliquid exigi possit?

1. Debebam Petro, ex mutuo mihi ab ipso concessio, ducentos aureos, reddendos hinc ad duos annos: paciscor ergo cum illo, ut in fine secundi anni solvam eidem Petro centum, ea lege, ut pro aliis centum det dilationem mihi usque ad finem tertii anni: estne Usura?

Respondeo. Est, sive Usura, sive Injustitia; hoc enim modo aggravas Creditorem, ut expectet usque ad tertium annum, ad quod non obligatur.

2. Dices. Si dicta dilatio est cum dicto pacto Usura, ergo esset etiam Usura, vel certè injustitia, quando Ministri Principum, seu cujuscuque Domini à debitoribus Principis, vel Domini aliquid accipiunt, ut eosdem debitores expectent ultra tempus præfixum.

Respondeo. Concedo sequelam, hoc enim sine dubio delictum est, ut habet Delugo, a d. 25. de quia, pretio accepto, concedunt debitoribus d. 25. de dilationem, quam dare non possunt, in damnum Domini, in cujus præjudicium fit dilatio Mol. Lege eundem distinctus de hac dilatione, & similibus horum Ministrorum negotiationibus agentem, de quibus etiam nos b. Lib. 8. inegimus b suo loco.

3. Quod si contractus num. 1. allatus fiat d. 27. §. 8. alio modo, sic: Ex Mutuo tibi debeo ducentum post duos annos: Paciscor ergo nunc dare centum post primum annum; modo tu pro aliis centum expectes annum alium, nempe usque ad tertium,

non c. esset Usura, ut superius docuimus, c. Caram. nam esset compensatio gravaminum, esset- lib. 2. The- que contractus innominatus, quo das tuum ol. mor. d. gravamen reddendi illa centum post annum, 14. no. cum potuisses post duos, ut Petrus det suum 748. cujus gravamen expectandi pro aliis centum, usque ad tertium annum, cum potuisset exigere verba ex-cribit dia- post annum secundum. nap. 9. Tr. 6. Ref. 24.

4. Alium modum effugiendi Usuram, in hoc casu, relinquendo contractum Mutui, affert Delugo loco cit. num. 57. si nimirum dicta dilatio, & solutio fiant voluntariè cum libertate utriusque; sed certè erit sic grave periculum palliandi Usuram, quod periculum videbis clarius postquam legeris ea, quæ afferam inferius c. 5. §. 4.

CAPUT V.

Casus in Mutuo Usuram sub dubio continentes.

§. I.

Bona fides an licitum lucrum ex Mutuo reddat?

1. Edi tibi mutuos centum cum pacto, ut post annum reddeas centum, & decem, ignorans invincibiliter, hanc esse Usuram: putabam enim, posse id juste fieri, bonaque omni fide processu, si enim Usuram agnovissem, alium tecum, vel cum alio contractam celebrassem, nempe contractum veri Cambii, Censuum, f. Lib. 1. in Emptionis fructum anticipato, (quem contractum ad Metam paulò superius appellavi- mus) vel similem: quo contractu justo, omnibus expensis, lucratus aureos decem supra meam sortem fuisset, licitène ejusmodi decem aureos à te possum exigere? d. 25. de Inst. sec. 9.

2. Respondeo. Certè dubia res est hæc. Lessius d. tamen probabile putat, justè posse, quando Mutuans expressit, se velle contra- here omni meliori modo; quo potest. Sã 47. §. 1. 3. verò e absolute concedit. Quoniam verò idem Lessius ibidem advertit, non facile practicè id esse usurpandum, ideo nobis ad Tanerius praxim semper intentis, hanc difficultatem 2. 2. d. sp. innuisse, sufficiat, quam nihilominus alibi f. 4. q. 7. examinavimus late, & poterit legi Lessius dub. 3. nu. 99. loco citato, aliisque. g.

Sss 2

§. II.

c. Delug. d. 25. h. Inst. nu. 10.

Delug. d. 25. h. Inst. nu. 10.

semper petere lucrum ex mutuo, non tanquam debitum, sed, ut experiretur benevolentiam, & gratitudinem Mutuatarii: nam respondent duplici modo formati posse casum. Primò, relinquendo libertatem, tum in Mutuante, tum in Mutuatio, & tunc dicunt non committi Usuram, quia, ut supra, dicto cap. 4. §. 2. dixerunt Molina, & Lessius, Condicio est hæc, sub qua datur mutuum, non pretium mutui. Secundò, posset id fieri, non relinquendo Mutuatum in sua libertate, sed obligando, ut omnino det aliquid propter mutuum, sicut in exemplo allato, ut singulis mensibus omnino solvat illos duos aureos, & tunc farentur, Usuram committi. Cum igitur hoc posterius sit illicitum, licitum vero illud prius, concludunt, falsum esse omne lucrum ex mutuo justificari posse.

4. His tamen non obstantibus, periculosum est, id absolute concedere, & an concedi possit, incertum. Nam in dicto cap. 4. §. 2. n. 9. solum in rigore speculativo loentur sumus; Periculosum, quia, ut ipsemet Delugo prudenter ibidem addit, id non esse consulendum, sed dissuadendum propter magnum periculum Usurariæ conventionis. Incertum, quia sicuti pactum antea inritum de dando aliquid ex liberalitate ei, qui confert Beneficium Ecclesiasticum semper præsumitur esse ex obligatione, non autem ex liberalitate, atque adeò regulariter peccari peccato Simonie, ita ejusmodi pactum dandi illos aureos in casu nostro, &c.

Dixi (regulariter) nam scio, aliquos putare in simili pacto, si sincere fiat, non committi in aliquo casu Simoniam, ut potes videre apud Dianam loc. cit. sed nobis satis est communiter Simoniam adesse.

5. semper autem dictum est (non dat illos aureos ex debito) quia, si daret ex debito dictos aureos Petrus, subiret clarè novum gravamen, se enim subiceret debito Justitiæ, cui antea subjectus non erat, quod manifestè importat Usuram.

6. Id certè occurreret etiam in re, quam alias facile, & voluntariè quis faceret, nam, si quis non solum facile, & sine ullo incommodo operationem quampiam exerceat, sed etiam cum delectatione, quale esset Musico v.g. Cantuunculas emodulari, si tamen is ad illas canendas se obligaret, aliquid ei deberetur, & in injustè illud denegares, quia lubit ille gra-

vamen, dum, quam facere poterat ex liberalitate, facit jam ex obligatione Justitiæ. Rectè igitur Salas, & Delugo citati, immò omnes, semper excludimus obligationem ex debito. Quamvis enim Petrus v.g. nullum incommodum sentiat adeundi ad tuum Molendinum, quia v.g. illud proximè situm est ad ejus domum, non propterea negabis, esse gravamen, & aliquo prætio æstimabile, se ad illud adeundum, obligare.

CAPUT VI.

Quando in pignore dato in securitatem Mutui addit Usura?

1. **N**on raro, ob securitatem Mutui dar Mutuatarius Mutuanti pignus, immò, & non raro addit fidejussorem? quæ sanè, quando lucrum non accipitur ob periculum licitè fieri, vidimus supra.

Porrò ex hoc tres emergunt difficultates. Prima, de pignore fructifero, ejus nam sint fructus? Secundò, de pacto legis commissoria. Tertiò, de eodem pacto, quando additur fidejussor.

2. Sunt hæc difficultates satis communes. Verum, si nostra doctrina communis erit, illud novi sufficiat, quod clarè, & breviter, præcisè Doctorum amphractibus, sigillatim, Deo dante, enodabuntur.

§. PRIMVS.

An Mutuans percipere queat fructus pignoris fructiferi sibi dati.

1. **R**egula sit generalis, non posse, ut patet ex Textu. *a* Et ratio est manifesta, *a C. 1. §. 2. & C. Con-* quia in hoc, præter cætera, differt contractus *quæstus.* Mutui à contractu Pignoris, quod in mutuo *De Usuris.* transfertur dominium, illudque acquirit, ut *C. Signifi-* supra dictum est, Mutuatarius: at in Pigno- *cante. De* re non transfertur dominium Pignoris in *Pignoris.* eum, qui Pignus accipit. Cum ergo Mutuans, in casu, de quo loquimur, accipiat Pignus à Mutuatario, ejusmodi Pignus remanet in dominio ipsius Mutuatarii, ergo ipsi fructificat, ergo Mutuans sibi eos fructus applicare,

care, non potest, sed, vel reddere debet Mutuatario, vel computare in sortem, idest in partem solutionis debiti. Quod si adfuerit pactum, ut fructus pignoris cederent Mutuanti, pactum Usurarium fuit, quia addidit novum gravamen Mutuatario.

2. Propter eandem rationem, (ut id hac occasione non decidat) quando pignus non est fructiferum v. grat. est vestis, vel aliquid, quod usu atteritur, non potest poni pactum, ut eis uti possit ille, qui pignus retinet; esset enim id novum onus Mutuatarii, nam, præter integrum mutuum suo tempore reddendum, pateretur damnum ex concessione ejusmodi usus. Quod si eis nihilominus Mutuans uteretur, quamvis dictum pactum non præcesserit, peccaret contra Justitiam, quia, invito Domino, rem alienam contraheret.

3. Duo autem hunc rigorem temperabunt. Primum, quando pignus usu ipso non consumitur, quale esset vas argenteum, torques aureus, &c. facilius poterit præsumi, vel ipsum Dominum facultatem concedere utendi, vel esse parvitatem materiæ semel, vel iterum eo uti. Secundum, quando pignori, quod ex se usu atteritur, ipso tamen raro usu ipsi consularur, quia nimirum sic à tineis non corroderetur, non excederet à pulvere, &c. idem poterit, immò, & debet præsumi, semper addendo, ut hæc non fiant cum præjudicio Domini, seu quando Dominus omnino nolle judicatur.

4. Ex ratione regulæ allatæ num. 1. commune est in omni pignore (nec solum in pignore dato in mutuo) debere servari ejus fructus pro Domino, qui pignus dedit, quia, ut dixi, de natura pignoris est, ut ejus Dominium non transferatur in Pignoratarium. Idque verum est, etiam, si fructus illi sint ex prædio, quod alias Domino erat inutile, quia semper sunt fructus rei Domini, retentis tamen justis expensis culturæ, & laboris pro Pignoratario, ut notant Doctores, a & potest colligi ex dictis à nobis a libi. b

a Solas, Less. Lopez, aliq. ap. Delugo d. 25. de Inst. nu. 131.

b Lib. 8. in Deca. Tr. 3. c. 7. §. 7. à n. 2. c. c. 3. §. 5. n. præser. 4.

apud Bonac. e reddito, quod superabundat, c. Bon. d. Domino.

6. Scio autem, a desse remedium faciendi fructus tuos ex pignore, quod accepisti: si nimirum illud emas cum pacto retrovendendi, nam tunc non erit amplius pignus, sed res tibi vendita, quare tibi fructificabit, sed consequenter, à te erit alenda, licet tibi etiam peribit, ut notat ibidem Delugo num. 132. si peribit.

6. Si forte culpa sua Pignoratarius fructus non colligat ex pignore, an & quatenus teneatur ad restitutionem, facile habere poteris ex Doctoribus citatis, & ex universaliter dictis suo loco à nobis. d

8. Quæres. Fructus prædicti pignoris, quamvis sint Domini, sunt ne subjecti, seu hypothecati ipsi Creditori?

Respondeo, sanè esse, ut habetur in e Juris, & videri latius potest apud Molinam in simili.

9. Denique regula eadem allata nu. 1. tres habet exceptiones valdè solennes in Jure. Prima est, ut tamen Gener possit accipere sibi fructus pignoris, non computando eos in sortem, quando ejusmodi pignus datur ipsi à Socero ob dotem, quam dandam post annos promittit, & interim dictum pignus ipsi dedit; idque, præter cætera Jura, habetur clarè in C. salubriter de Usuris.

10. Secundò, ut Dominus directus Feudi possit sibi retinere fructus Feudi, non computando in sortem, quando Feudatarius ob aliquod debitum illi in pignus dedit Feudum, ut habetur in cap. 1. de Feudis. & cap. Conquestus de Usuris. Sed adsunt quædam limitationes, seu declarationes omninò videndæ apud Molinam, g aliosque.

11. Tertiò, idem cum iisdem limitationibus, etiam potest Dominus directus, si forte Emphiteuta illi oppignoraret prædium concessum in Emphiteusim. Lege citatos.

§. II.

De pacto legis commissoria in favorem mutuantis.

1. IN toto Titulo ff. de l. commissoria conceditur Venditori alicujus rei, ut, si ejus Emptor pretium non solvat constituto tempore, res habeatur, ut non vendita, sed possit dictus

dictus Venditor, ad suum arbitrium, vel repetere sibi suam rem, vel Emptorem obligare ad solvendum pretium, quo pacto Emptor dicitur cadere in commissum. Justam esse hanc legem, & servandam in venditione, pro qua lata est, concedunt omnes, sed quaritur utrum aliquod simile sit in Mutuo: An nimirum justè ponatur pactum, ut, si Mutuatarius præfixo tempore Mutuum non reddat, pignus, quod est in manu Mutuantis, intelligatur esse venditum ipsi Mutuanti pro suo Credito, seu pro suo mutuo. Nam, quando non præcedit pactum, an pignus intelligatur venditum, vel vendi possit, dicemus, Deo favente, cum de pignore erit germana tractatio.

2. Respondeo, id pactum in Pignoribus omnibus, atque adeo in pignore pro mutuo reprobatur à legibus, irritumque redditur, & merito, quia aliquando pignus est majoris valoris, quam mutuum, seu creditum, unde ad pericula Injustitiæ amovenda rectè ejusmodi pactum leges reprobantur.

3. Quod si fiat pactum, ut Debitore non solvente debitum in suo termino, pignus remaneat venditum, non pro Credito, nec pretio aliquo determinato, sed pro pretio justo, quod tunc curet, vel, quod boni viri arbitrio secundum occurrentes circumstantias decerneretur, reddito excessu, si quis sit, ipsi Debitori, erit nec licitum?

4. Respondeo, fore illicitum, si id tanquam gravamen pro mutuo imponatur, ut ex dictis patet: at, si imponatur, ut Creditor habeat suum, indemnique reddatur, licitum est fore. Ratio est, quia illud est injustum pactum in Mutuo, quod ordinatur ad habendum aliquid lucrum supra mutuum, sicuti illud est injustum pactum in cæteris contractibus, quod ordinatur ad habendum plus, quam Creditori debetur. At vero illa pacta, quæ ordinantur ad habendum securè ipsum solum mutuum, vel Creditum, Usuraria, vel injusta nequaquam sunt. Hujus autem generis est, petere Pignus, vel Fideiussorem sufficientem, vel velle hypothecam generalem, vel specialem super bona debitoris, &c. quilibet enim securitatem suæ rei potest justè postulare. Quare, cum pactum, quod ordinatur ad vendendum pignus elapso termino, imponatur (ut supponimus) ad securitatem Mutui, dumtaxat, de quo loquimur, Usurarium non esse, cum non possit esse rationabiliter inju-

stus Mutuatarius ex eo, quod Mutuans, seu Creditor velit omninò suum recuperare.

Quod si Mutuatarius damnum considerabile subiret ex pacto, vi cuius vendi deberet pignus alteri, sanè non posset permitti ejusmodi pactum, quia sic adderetur gravamen, ut ex toties dictis patet. Vide quæ dicam iterum infra de venditione pignoris.

§. III.

De pacto legis Commissoria in favorem Fideiussoris.

1. Accidit sæpè, ut præter pignus in potestate Mutuantis ad sui crediti, seu mutui securitatem repositum, accesserit eidem Fideiussor pro eodem mutuo; quaritur jam, an fideiussor, quando subit onus fidejubendi, possit inire pactum cum Mutuatario, ut ipso Mutuatario non reddente Mutuum, pignus remaneat pro ipso fideiussore, non quidem absolute, seu pro pretio determinato, id enim in simili reprobatur est §. antecedente, sed pro pretio justo, illo scilicet, quod boni viri arbitrio judicabitur, vel curet in foro, reddito excessu ipsi debitori.

2. Ne quaestiones implicemus, hinc non loquimur, an pro fideiussione possit quis aliquid recipere, quod certè potest, atque adeo possit fideiussor à Mutuatario exigere, ut pignus sibi remaneat pro vendito, si tanti valet pignus, quanti sua fideiubendi opera, vel quantum ipse fortè solvet in gratiam Mutuatarii, ut infra, cum de Fideiussione dicemus. Neque loquimur, an id possit constitui in pœnam Mutuatarii non solventis; possit enim, si pœna esset proportionata culpæ, ut univèrsaliter supra dictum est cap. 3. §. 5. ubi notavimus prærequiri sententiam, &c. sed quarimus pro solo mutuo, quod dictus fideiussor fortè solvet in gratiam Mutuatarii, an possit dictum pactum fieri?

3. Equidem puto, posse. Ratio est modo dicta paragr. secundò, quia id pactum non imponitur pro mutuo ullo, sed, ut Fideiussor indemnus sevetur de eo, quod fortè solvet pro Mutuatario, quod certè semper potest explicere.

d Inf. Tr. 7
de Fideiuss.
c. 3.

§. 4. n. 2.

c Molin. d.
disp. 324.
sine conca
Cov. ab
eod. citatù.

CAPUT VII.

De Dominio circa res per Usuram
acquisitas.

§. I.

Quando nam Usurarius Dominium acqui-
rat rei per Usuram ac-
cepta?

1. **R**es per usuram acquisita, vel Primo sunt habentes functionem, puta, Pecunia, Frumentum, Oleum, &c. vel Secundo functionem non habentes, ut Vestis, Equus, Prædium. De his posterioribus Usurarius ex nostra sententia, ut mox videbimus, non acquirit Dominium, quia res aliena, ubi discerni potest, semper remanet Domini.

2. De illis prioribus distinguendum est, nam, vel Usurarius illas commiscuit cum suis ita, ut discerni nequeant, vel non immiscuit, seu ita immiscuit, ut discerni possint.

3. Si loquamur de casibus, in quibus commiscuit, ita, ut discerni nequeant, acquirit illorum dominium Usurarius, sed cum obligatione eas reddendi Domino, in æquivalenti, omniaque damna resarciendi. Ita passim Jurata, a docentque Lessius, b & Molina, c addeates, cum cujus est res permista cum re alterius, habere Jus in eo cumulo, quamdiu extat, sive apud ipsum Usurarium, sive apud alium, & ante alios creditores illi debet ex eo cumulo satisfieri. Et quidem merito, quia in illo cumulo certum est, adesse rem Domini, quamvis ea non discernatur, ergo potior ratio ejus Domini habenda est, quam aliorum creditorum, qui rem suam non habent in cumulo.

Verum, si loquamur in casibus, quando non immiscuit, an scilicet pecuniæ (sub hoc nomine, intellige hic semper Oleum, Frumentum, & cetera functionem recipientia) non immista cum suis Usurarius dominium acquirat? res est controversa apud Doctores. Et quamvis, ut notat Delugo loco citato numero 207. raro accidat, ut eas non immisceat Usurarius cum suis, qui est casus præcedentis numeri secundi, tamen, quia negari non potest, posse contingere, ut non statim immi-

scat, idem non est hæc quæstio à nobis omit-
tenda; præsertim cum per hanc occasionem
multa sint dicenda circa res functionem non
habentes.

5. Triplex autem est circa id opinio. Prima
d negat, ab Usurario, ut, & à quocunque la-
trone acquirit dominium pecuniæ usurariae,
vel furtiva, quando hæc discerni valent, addit-
que multo magis non acquirit dominium ab
Usurario rerum non habentium functio-
nes, ut v. g. Equi, Vestis, Prædii, id quod ego
num. 1. tanquam mihi certum, suppone
volui.

6. Secunda e affirmat, acquirit dominium
ab Usurario rerum acceptarum per Usuram,
sive hæc sint functionem habentes, sive non
habentes, quando discerni valent, sed domi-
nium certe debile, quia remanet in ipso om-
nimoda obligatio restituendi, etiam in indi-
viduo, quidquid ipse per dictam usuram ac-
cepit.

7. Tertia sententia distinguit, affirmat
enim acquirit dominium ab Usurario rerum
habentium functionem, etiam si hæc discerni
possint; non vero dominium rerum functio-
nem non habentium. Hanc sententiam se-
quuntur aliqui apud f Salas, qui eam impro-
babilem esse, & fundamento carere docet, &
quia sanctalis est, cum non sit major ratio de
unis, quam de aliis, ideo de illa amplius lo-
qui, ne laboremus; vide tamen, quæ dicam
cap. 8. §. 1. n. 2.

8. Quamvis autem secunda sententia,
quam sequitur, ut dixi, Delugo, quamque
ipse fuse probat, probabilis censenda sit, ta-
men mihi multo probabilior est Prima; cujus
ratio, ut intelligatur, recolendum est, illud,
quod ego g alibi quæsi. An contractus ex
metu gravi injusto factus, sit eo ipso invali-
dus, an vero sit quidem validus, sed irritandus
à Judice; Et quidem ibi claro argumento, ut
mihi videtur, confeci, esse invalidum ipso fa-
cto, quia nimirum in jure naturæ impossi-
bile est, ut ex Injustitia oriatur Justitia, sed si ex
contractu meticulouso oriatur contractus vali-
dus, oriatur Justitia ex Injustitia, ergo &
cetera. Minorem probavi, nam, si contra-
ctum dicis esse validum, dicis inde nasci obli-
gationem, contractus enim essentialiter est
ultro citroque obligatio, ergo hæc obligatio
Justitiæ oriatur ex Injustitia, non aliunde
enim

a §. Si duo-
rum. Inst.
De rerum
divis. l. Si
alieni ff. de
soluc.
b Less. li. 2.
c. 20. nu.
256.
c Molin. d.
326.

d Quam
sequitur
Molin.
d. 12. §. 1.
l. e. n. 11.
Salas l. c.
aliqui ap.
Delugo
mox ip-
sandum
e Delugo d.
2. §. de inst.
à n. 206.
alios citat.

f Salas de
Vjur. d. 1.
§. 3. nu. 4.

g Lib. 1. in
Deal. l. 2.
§. 1. n. 11.

enim oritur per te, nisi ex contractu meticulouso injusto.

9. Ex his ergo ducitur ratio primæ sententiæ, quam ego sequor, quæ scilicet docet, Usurarium non acquirere dominium rerum per usuram acceptarum, si discerni valeant, nam Mutuatarius usuras, seu lucrum ex mutuo dat Usurario per contractum jure naturæ invalidum, dat enim vi coactus, non potens scilicet aliud facere, nè vilis habeatur, nè difficulter postea mutuum inveniatur, &c. Ergo dat per contractum meticulousum, ergo per contractum, ut dictum est, invalidum, & consequenter non valentem parere translationem dominii in accipiente.

10. Obijcies (& hæc est potior ratio contra nos) Mutuatarius, licet vi, & metu sit coactus voluntariè tamen dat usuras Usurario; meum enim non tollere voluntarium simpliciter, omnes docemus; ergo Usurarius eorum dominium acquirit; accepit enim rem à volente, & potente donate.

Respondeo. Nego consequentiam; ad transferendum enim dominium non satis est, ut quomodocunque voluntariè ad te mea res perveniat, seu tibi voluntariè detur, sed debet dari, atque ad te pervenire cum aliquo titulo: at Usurarius nullum titulum habet, non emptionis, non lucri cessantis, non liberalis donationis, non alterius generis (si enim aliquis ex his adesset, jam non esset usura) ergo, &c.

11. Dices. Titulus erit ipsa datio Mutuatarii voluntaria simpliciter, quamvis hæc sit meticulousa; quæ certè datio simpliciter voluntaria cum non adsit in furto, ut non adsit in pignore juxta dicta cap. sexto §. primo, non est mirum, quod per ipsam Fur, & Pignoratarius dominium non acquirant. Cum ergo in casu nostro adsit ejusmodi voluntaria datio, potens ea erit ad transferendum dominium in Usurarium.

Respondeo. At hoc probavit nostra ratio, quod scilicet ex datione meticulousa, quamvis aliquo modo voluntaria, cum sit datio intrinsecè affecta, seu maculata ab Injustitia, non possit oriri justum dominium in Usurario æque, ac non potest in Fure. Quicquid ergo dicat Delugo loc. cit. contendens, hanc esse Injustitiam, seu injuriam extrinsecam; esto enim sit dationi in genere consideratæ ex

Tamburinus de Sacramentis.

trinsecam; non tamen dationi huic singulari, de qua loquimur, extrinsecam est, sed profus intrinsecam, vel certè omninò impediens, nè resulset translatio dominii in Usurario.

Nota, quosdam contractus meticulousos in utraque sententia eo ipso esse invalidos, quos ex Sanc. a nos alibi enumeravimus.

Fructus rei acceptæ per Usuram, Cujus?

a Sanc. l. 4.
mat. d. 8.]

12. Ex dictis inferitur Primò, si prædium, domus, equus habita ab Usurario per usuram, fructus faciant, omnes illos Mutuatario deberi, quia illa in Dominio Mutuatarii sunt, undè ipsi (deductis expensis) fructificent, ut iterum dicam cap. 9. §. 1.

Delugo loc. cit. in sua sententia distinguit. Vel enim (inquit) eos fructus à re sua percepisset Mutuatarius, si rem illam Usurario non dedisset pro lucro usuræ; vel non percepisset, quia domum v. g. Mutuatarius non locavisset. Si prius, eos fructus debet restituere Usurarius Mutuatario, ut scilicet nullum damnum patiatur dictus Mutuatarius ex injusta læsione: at si posterius, non debet, quia ex una parte Mutuatarius non est læsus; jam enim ipse non percepisset ex re illa eos fructus, ut supponimus, & ex altera parte hi sunt fructus rei, cujus dominium in sententia Delugo, ipse mutuans habet; ergo ipsi Mutuanti fructificat. Id, quod probabile est, sicuti probabilis est illa sententia. Sed certè nostra probabilior, ut modo vidimus, undè sequitur, fructus debere esse Mutuatarii, utpotè fructus rei suæ, ut dictum est.

Res empta ex pecunia Usuraria, cujus?

13. Inferitur Secundo, seu hinc per occasionem notetur, res, quas Usurarius sibi emit pecunia ipsa Usuraria, quamvis non permixta, in ipsius Usurarii transire b dominium (idem b Mol. id dic de re empta à fure pecunia furtiva) Ratio latè probata est, quia res empta non est fructus pecuniæ, bans. d. quæ est sterilis, sed est veluti effectus voluntariæ emptionis, seu susceptæ negotiationis; 326.
Cum ergo ejusmodi emptio, seu negotiatio sit tota ipsius Usurarii, seu furis, idèd in ipsius ementis, seu negotiantis dominium res empta veniet. Hanc illationem concedunt omnes, etiam illi, qui negant, dominium usurarum

T t t trans-

transferti in Usurarium, & colligitur aperte ex a Jure, notatque Molina, b aliique. Remanere nihilominus in Usurario, & Fure obligationem tantundem reddendi, & damna inde sequuta Mutuatario, vel Domino, nimis est dictam saepe.

a L. 2. C. Si quis alteri

L. Si ex ea

C. de rei vindicat.

b Molin. d.

§ 27. Less.

l. 2. c. 20.

nu. 161.

Salas lo. cit.

lib. 39.

§. II.

An bona usuraria sint obligata pro usuris?

1. Quandoquidem in Usurario remanet dicta obligatio. Quærimus an ea afficiat solam personam ipsius, an etiam ejusdem bona, ita, ut omnia bona Usurarii remaneant hypothecata pro usuris solvendis?

2. Respondeo. Sed antè responsonem duo præmitto. Primò, posse nos, vel loqui de bonis Usurarii (idem etiam est in fure) emptis pecunia ipsa usuraria, vel posse nos loqui de bonis aliis, quæ alia propria pecunia, vel alia via ad ipsam pervenerunt. Non loquimur autem de bonis ipsis in individuo extantibus male acquisitis per usuram, hæc enim certo semper debent Domino apud quemcunque inveniantur constat ex dictis, & dicam ca. 2. §. 1. n. 1.

3. Secundò præmitto, quid sit, rem meam esse alteri, sive tacitè, sive expressè hypothecaram? est enim, rem meam esse realiter obligatam alteri. Quare ipsi rei sic affixa est obligatio, ut quamvis transeat, sive per venditionem, sive per donationem, sive per alium contractum in cujuscunque possessionem, semper Creditor possit ab illa re exigere suum creditum; est enim pignus suæ rei, Licet ergo Usurarius sit obligatus personaliter ad solvendas usuras, undè, & omnia bona sua sint etiam tacite obligata, ut habet Delugo, c & possit, debeatque cum illis, vel eorum pretio satisfieri Creditoribus. Tamen est ratio personæ, nam propterea, si quod ex his bonis transeat in dominium alterius possessoris, qui personam Usurarii non repræsentet, si v. g. alicui tale bonum v. gr. domus legitime vendatur, excutit domus à se ejusmodi obligationem, quod non posset facere, si esset realiter obligata.

4. Nunc jam respondeo tribus dictis. Dico Primò, personam Usurarii & ejus bona

omnia, dum ea possidentur ab Usurario, esse obligata pro usuris, vel furtis solvendis. Ratio est manifesta, quia Usurarius obligatur ad restitutionem acceptorum per usuram ex injusta acceptione, undè semper ipse per quæcunque bona, quæ habet, tenetur ejusmodi restitutionem expedire.

5. Dico Secundò, Bona Usurarii, vel Furis empta, vel habita aliundè, quam ex pecunia usuraria, vel furtiva, non esse neque tacitè, neque expressè ex se hypothecata pro solvendis Usuris.

6. Dico Tertio, Bona eorundem empta pecunia Usuraria, vel furtiva, quamvis aliqui dicant, esse realiter hypothecata pro dictis usuris, vel furtis, undè affirmant, quocunque proveniant, sive per contractum onerosum, qualis est venditio, sive per lucrativum, qualis est Donatio, transire cum hoc onere, tamen probabilius longe est, nequaquam esse ex se hypothecata, nec cum dicto onere transire.

6. Ratio potissima secundi. & tertii dicti est, quia ex una parte, (ut modo diximus §. præced.) res empta fructus est negotiationis ementis, atque adeo sit ejus domini, & ex alia parte, hypotheca realis, seu obligatio, vel debet induci à Jure, sic ipso disponente, vel à conventionione partium; non enim naturaliter ex se inducta est, cum ergo sive loquaris de rebus emptis pecunia usuraria, vel furtiva, sive de rebus aliundè habitis, non appareat in Jure, eas esse realiter hypothecatas pro usuris, vel furtis, quia nullibi toto corpore legum id legitur, neque ex conventionione partium, ut ex se constat, sequitur, eam non esse à nobis inducendam.

8. Quando igitur Pontifex Cap. de Usuris decrevit, ut ad solvendas usuras, venderetur prædium usuris emptum, loquutus est de prædio, quod emerat pecunia usuraria ipse Usurarius, illudque possidebat, non autem de prædio, quod translatum fuerat ad alios. Et quamvis potuisset Pontifex statuere, ut venderentur alia bona possessa ex alio titulo ab Usurario propter obligationem personalem, quam modo n. 4. diximus; tamen in odium, & pœnam delicti usuræ, rectè statuit, ut non hæc, sed illa empta cum pecunia usuraria auctoritate Judicis venderentur.

9. An autem, quando res empta cum pecunia

c Delug. d.
20. de
iust. num.
107.

cania usuraria est in possessione ipsius Usurari, debeat potius reddi ipsi Mutuatario, à quo illa pecunia habita fuit, & sic ipse debeat præferri cæteris Creditoribus fortè anterioribus, & privilegiatis dicti Usurarii, sicuti ex Delugo d. 10. de Iust. reparationem, vel consecrationem rei, alia est quaestio alibi decernenda.

CAPUT VIII.

De Alienatione rerum acceptarum per Usuram factam ab Usurario.

§. I.

De Alienatione rei in Specie.

1. **R**egula prima. Si extet apud Usurarium res ipsa aliena in specie, seu, ut nos Theologi loquimur, in individuo, nec suis rebus immixta, non potest à te illa acceptari, nec ab ipse potest alienari. Ratio est, quia res aliena, qualis est hæc, in b. nostra sententia, in qua dominium non fuit translatum in Usurarium, invito Domino, contractari non valet. Quare, si mala fide accipis, teneberis ex injusta acceptione, si bona fide, seu ignoranter, teneberis ex te accepta juxta universalis restitutionis leges.

2. Duas hic exceptiones invenio, alteram de rebus usu consumptibilibus, seu functionem recipientibus, puta pecunia, vino, frumento, & similibus, Alteram, de rebus aliis. Quoad res consumptibiles, Valentia c. ait, in hisce rebus prædictam regulam non omnino procedere: quare, si per Donationem, vel venditionem habuisti, ab Usurario oleum, vinum, pecuniam ipsam in individuo Usurariam, si ex hac venditione, vel donatione dictus Usurarius non factus est impotens ad restituendum, non obligaris restituere. Ratio est (inquit) quia res usu consumptibiles, cum ex se requirant restitui in aliquo æquivalente, transeant statim in dominium ejusdem possessoris. Verum efficacior ratio prædictæ doctrinæ illa esse mihi videretur, quia nimirum, si Usurarius non est factus impotens, tunc Creditor, seu Dominus cum totam actionem habeat contra Usurarium, à quo recipere suum potest, non est, undè sit involuntarius contra

te, qui bona fide, accepisti; Nam, si accepisti mala fide, in validam esse acceptionem, teque esse obligatum ad restitutionem ex radice injustæ acceptionis, dubium non est.

3. Circa hanc exceptionem habeat hic studiosus sequentem considerationem.

Delugo d. sic habet: Medina dixit, si ejusmodi res sunt usu consumptibiles, & quia functionem d. 20. de recipiunt in proprio genere, posse ab Usurario, & Iust. nu. aliis validè alienari, si ex hoc non sit impotens ad restituendum Creditoribus: quam sententiam communiter omnes alii rejiciunt, quia ii non possunt transferre dominium, quod non habent. Hæc Delugo.

Bonacina autem sic habet: Addunt Medina, & plures alii Doctores apud Salas de Usuris de contract. disp. 40. n. 3. contra Petrum à Navarro, validum esse contractum ab Usurariis factum, non solum de rebus, quarum habent dominium, verum etiam de aliis, quarum dominium non habent, sed recipiunt functionem, & sunt usu consumptibiles. Opinio istorum Doctorum probabilis est, sed intelligenda cum Molina disp. 330. modo Usurarii habeant alia bona, quibus commode possint satisfacere. Tunc enim Creditores non censentur irriti circa alienationem rei suæ, & consequenter transfertur dominium in accipientem. Ita videtur sentire Salas dubio 42. n. 3. cum Salonio, Bannes Aragonio. Hæc Bonac.

4. Vidisti? Delugo dicit, doctrinam Medinæ ab omnibus rejici, & tamen Bonacina eam amplectitur, aliosque eam amplexos esse, testatur. Et nihilominus puto, hos Doctores non esse contrarios; nam Delugo loqui videtur, seu loqui debet ex ipsa natura dominii, Bonacina vero ex interpretativa voluntate Mutuatarii, quod certè non negabit Delugo, qui in sequenti exceptione interpretativam hanc voluntatem admittit, ut jam subdo.

5. Alteram exceptionem invenio apud prædictum Delugo f. de rebus functionem non habentibus, puta, Veste, vase argenteo, 20 de Iust. Torque Aureo, &c. excipitur, inquit, qui rem n. 105. illam ab Usurario emit, quando præsumi facile potest consensus Domini: Undè excusari possunt, qui pignora ab Usurariis emunt, ut ab Hebrais, quia Domini non solent multum curare, ad quos postea perveniant illa res. Hæc Delugo, quibus confirmatur, ut dixi, doctrina à nobis tradita n. 2. fine.

§. II.

*Alienatio rerum Usurarii non in fraudem
Creditorum.*

1. **R**egula secunda. Debitor Usurarius (ut etiam Fur) si habeat, unde possit satisfacere omnibus Creditoribus, potest donare, vendere, & quoscumque contractus, sive onerosos, sive lucrativos inire de rebus, quorum ipse liberum dominium habet, per quos non sit impotens ad satisfaciendum illis; & consequenter, qui ab eo accipit, potest accepta retinere licite, & iuste, etiam si deinde debitor per alias profusas Donationes, vel aliunde reddatur impotens sine accipientis cooperatione.

Hæc Regula sequitur clarè ex dictis §. præced. nulla enim obstat ratio, quin de suis rebus possit liberè quis disponere. Dixi, *liberum*, nam de bonis hypothecatis realiter, disponere non potest, sive quoad totum, sive quoad partem, quæ obligationem hypothecæ adæquat, quia res sic hypothecata sunt obligatae Creditoribus, ut dictum est supra. *a*

*Sup. c. 7.
§. 2. n. 3.*

§. III.

*Alienatio rerum Usurarii in fraudem
Creditorum.*

1. **R**egula tertia. Si Usurarius, vel etiam Fur, per alienationem suæ rei fieret impotens ad satisfaciendum suis Creditoribus, non posset, sine iniustitia contra dictos Creditores illam rem alienare, nec per contractum onerosum v. g. Venditionem, nec per lucrativum v. g. Donationem, & qui reciperet, peccaret, & teneretur ad restitutionem. Ratio est clara, quia nemo potest se inhabilem reddere in fraudem Creditorum, id est nemo potest se inhabilem reddere ad satisfaciendum Creditoribus illud, quod ipsis debet ex Iustitia, nec alter huic inhabilitati cooperari.

2. Hic tres in venio exceptiones. Prima est, non habere locum hanc regulam, quando per Venditionem v. g. Usurarius tantum utiliter accipit, quantum tradit, vendit. v. g. domum, & accipit tantum, quanti domus valet. Ratio est, quia, si habet tantundem, jam non sit magis impotens, quam ante Venditionem erat,

nam in eo pretio, quod recipit, valebit Creditoribus æquè satisfacere. Quid si deinde ipse non satisfaciat?

Respondeo. Ipsi imputabitur, non vero ementi, qui jam tantundem dedit.

3. Dixi, *utiliter*, nam, si Usurarius tantum accipiat, quantum dat, sed inutiliter pro Creditoribus (ut si pecunia usuraria emat cibos, non quidem necessarios, de quibus mox n. s. sed superfluos ad convivia v. g. & comellationes, haberet quidem quantum dat, sed inutiliter pro Creditoribus) non poterit sine iniustitia sic quis emere, nec alii possunt sine cooperatione ad eandem iniustitiam ipsi vendere, ut communiter docent Doctores; quamvis enim, ut diximus, detur æquale, si tamen inutiliter datur, iniustitia fit Creditoribus, dum res ipsis utilis, fit per te, ipsis inutilis.

4. Secunda exceptio, quam affert Molina, *b* & ego alibi indicavi, est, nec peccare, nec onus restitutionis mihi remanere de jure natura, quando acceptavi solum, sed non induxi Usurarium, vel furem ad donandum, vel vendendum rem suam, quamvis ipsi fiant impotentes ad solvendum suis Creditoribus. Ratio est, quia utor jure meo intra terminos Iustitiæ, dum accepto rem mihi à Domino oblatam, quæ nulli, ut supponimus, erat realiter obligata, & ex alia parte non cooperor cum ipsius peccato, quia jam ipse peccatum fecit offerendo, ego autem acceptando, solum utor in mei commodum ejus peccato, liberè ab ipso jam commisso. Cætera huc pertinentia, & quid hac de re statuerint leges positivæ, & quatenus observandæ, lege apud Molinam, aliosque.

5. Tertia exceptio est, non peccare, nec obligari ad restitutionem Usurarium, vel etiam Furem, quando illi tantum expendunt, quantum ad eorundem statum requiritur, puta, quantum requiritur in parando victu, cultuque pro se, suisque filiis, uxore, &c. necessariis, in solvenda mercede suis famulis, sibi item necessariis, ac suo statui, immò in faciendis liberalibus donationibus, quas sine decore omittere quis non potest, & ni faceret vilis haberetur, ut item me, nec peccare, nec obligari ad restitutionem, si ejusmodi res necessarias ipsis vendam. Ratio est, quia ad hæc quilibet habet Jus, etiam in præjudicium Creditorum. Hæc fuse, & minutatim expensa vide apud Delugo loco cit.

CAPUT IX.

De Restitutione Usurarum.

§. I.

Quanam obligatur Usurarius restituere?

1. **T**ria obligatur restituere Usurarius, annu nequaquam. Obligabitur enim Primò, restituere totum id, quod per usuram accipit. Patet, quia lucrum usurarum contra Justitiam accipit. Lege Sanctum Thomam secunda secundæ quaest. 62. artic. primo, & secundo.

2. Obligatur Secundò, restituere omnes fructus, quos ipse Usurarius percepit ex re usuraria fructifera, deductis semper expensis, quamvis Dominus ex sua negligentia eos non fuisset percepturus, idque ex nostra sententia. Verum hoc non est necesse, hic fufius persequi, jam enim dictum de eo est satis,

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

Supra. n.

tuere illud, quod fortè lucratus est ex rebus usu consumptibilibus, quare, si in lucrum suæ usuræ accepisset pecuniam, vinum, oleum, & cum his aliquid lucratus est, quamvis obligetur illa restituere, non tamen obligatur ictu ure hoc lucrum. Ratio est, quia Usurarius sic verè Dominus illius lucri, hoc enim non est fructus rei, sed industria, & personæ, ut supra diximus in simili.

Hæc in proprio loco volui breviter repetere, nam cæterum memor sum, sparsim ea me in superioribus innuisse.

§. II.

De obligatione restituendi cooperantium cum Usurario.

1. **D**E his, qui cooperantur cum Usurario, siue sint famuli, siue amici, siue Notarii, siue alii, satis à alibi à nobis actum est. Lege nem e Molinam, aliosque allatos à Diana par. 5. §. 7. de scandalo, resolut. 8.

In nost.

Decalogo

li. 5. c. 1.

§. 4. à n.

42.

e Mol. Less.

alii ap.

Dianam p.

5. tr. 7. de

scand. res.

8.

§. III.

De obligatione restituendi, quam contrahit hæres, vel legatarius Usurarii.

1. **H**æres semper, & in omni casu tenetur restituere rem à Testatore acceptam per usuram, si illa in specie, seu, ut loquuntur Theologi, in individuo extet, quia semper est Domini, semperque pro Domino clamat: si verò illa non extet, & illa omnia, quæ cum aliena fuerint, transferunt in Usurarii dominium juxta varias sententias supra dictas, tenetur etiam hæres restituere, sed in æquivalenti, quoties Usurarius in vita non satisfecit. Hujus autem ratio est, quia obligatio, qua defunctus astringebatur, transmittitur ad Hæredes, qui succedunt in locum defuncti, & una eademque persona reputantur. Ita passim Doctores in l. Hæredem, ff. de Hæredum constit.

2. Non tamen hæres tenetur ultra vires hereditatis, si Inventarium fecit, ut patet ex C. *Quamquam de Usuris*. Bona enim hereditaria sunt infecta, non alia. Quod si Inventarium scribere neglexerit, licet in foro externo adhuc cogatur restituere, tamen in foro

conscientiæ non obligatur ultra hereditatis vires, quia forum externum; ideo cogit, quia præsumit fraudes, internum verò respicit veritatem. Ita Bonacina a alios citans, esto b

¶ Bonac. d. 3. de con- tract. q. 4. tit. p. 15. n. 16. alios citās. b Mol. d. 332.

Quando Hæredes sunt plures.

3. Si plures sint hæredes, scire cupio, an teneantur singuli in solidum solvere usuras?

Respondeo. Singulos solum obligari pro rata, id est pro sua parte, quare, si unus nolit, vel non possit restituere, non tenebitur alter ad ejus partem. Ratio est, quia sicuti bona dividuntur in partes, sic & debita, & sicut ex parte commodum sentiunt, sic ex parte onus, nam repræsentant quidem illi singuli defunctum, at non totaliter, sed ex parte, singuli, totaliter, omnes simul. Ita Molina, aliique, quos citat, sequiturque Delugo. c

c Delugo d. 25. de Inst. n. 237. contra Nav. Sæ aliosq.

4. Excipe Primò, cum Bonacina loco citato, nisi, si aliquis ex cohæredibus in culpa fuisset, ne totalis restitutio fieret. Rectè, tunc enim non est mirum, si is obligetur ad totum, quando totius causa damni est.

5. Excipe Secundò, nisi quis ex cohæredibus rem ipsam in specie apud se habeat, nam hæc tota debetur Domino, quia, ut modo dixi, ea semper pro Domino clamat.

Legatarius.

6. Quid de Legatario? is obligaturne ad solvendas usuras defuncti?

Respondeo, per se non obligari, quia ipse, ut etiam Donatarii, non repræsentant Testatoris personam, & sicuti non succedunt in Jura ipsius, sic, nec in onera. Loquimur autem semper, si res ipsa aliena non extet in individuo. Hæc enim semper debetur Domino, ut item, si res sit hypothecaria alteri, co modo quo supra dictum est. d

d Supra c. 7. §. 2. n. 3.

7. Dixi, ex se, nam est notanda sequens doctrina. Si Usurarius reliquit hæredibus bona, quæ sufficerent ad restitutionem usurarum, aliorumque debitorum, & præterea ad dandam legitimam, si adsint sui ascendentes, vel descendentes, vel ad dandam quartam, si hæredes sint extranei, quæ quidem quarta de Jure his extraneis debetur, vel juxta locorum leges plus, minusve, ut

nos dicemus Deo favente, cum de Testamentis, tunc Legatarius quicumque ad nihil prius, ut modo dixi, obligatur, etiam si hæredes non solvant usuras Defuncti. Ratio est jam dicta, quia debita personalia, quæ non continent rem ipsam in individuo alienam, non transeunt ad Legatarios. At verò, si Usurarius non reliquit bona, quæ sufficerent ad dictam usurarum restitutionem, vel quæ non sufficerent ad hoc, ut hæredes haberent suam dictam legitimam, vel dictam quartam, tunc debent Legatarii concurrere ad restitutionem usurarum, ita scilicet, ut, ante omnia solvi debeant debita defuncti, deinde danda legitima, vel quarta hæredibus, tum denique, quod remanet, distribuendum est inter Legatarios, modo ibidem pluribus explicando.

Hæres, vel Legatarius, an obligentur restituere usuras Defuncti: si cadant à suo statu?

8. De hæc sic universaliter ex sententia probabili me e alibi docuisse, memini. e Lib. 3. h. Adverte, si quis in statum honorificum ascendisset, propter rem alienam mala fide acceptam, tunc faciendam esse restitutionem, n. 5, etiam cum diminutione sui talis status, quia hoc non esset cadere, sed redire ad suum: multò magis, si in pari necessitate esset is, à quo rem surripuisti, tunc enim debet esse melior conditio innocentis Domini.

9. Illud subadverte, si filius v. g. Usurarii mala fide cæperit possidere, teneri cum, etiam cum diminutione status relicti à Patre, ad restituendum, quia ejusmodi possessio cum mala fide nihil ipsi suffragatur. Si verò cæpit possidere bona fide, non teneri postea à suo statu bona fide possessio decidere, ut restituat, si cognoscat, esse bona aliena, quia quilibet

Jus habet ad conservandum statum bona fide acquisitum. Hæc ibi, & ita Diana. f

f Diana p. 5. tra. 14. res. 57. et. Cælestia. & Scro. Et consp. tiva vobis. d. 2. de §. IV. Inst. n. 12.

§. IV.

Quinam sint usura restituenda?

1. **S**ane iis, à quibus usuras quis accepit. Quòd si hi mortui inveniantur, restituenda erunt hæc edibus, seu iis, qui ipsorum nomine acquirere possunt. Ratio est clara, quia hi sunt Domini. Quid, si sint ignoti, quibus debetur ejusmodi restitutio?

Respondeo, tunc debere restitui Pauperibus, vel Operibus piis, ut decrevit Alexand. III. unde tunc habere locum Bullam Compositionis in loco, ubi adest Privilegium Bullæ Cruc. a diximus, alibi, & docet Molina, b aliisque.

CAPUT X.

De petente ad Usuram.

1. **U**o hic sunt certa. Tertium sub controversia. Certum est Primò, Mutuario licere e solvere usuras ob mutuum jam acceptum. Ratio est, quia hæc non est causa peccandi, quæ detur usurario, cum is possit facile illas non acceptare: sibi ergo imputet, si recipiat. Excusatur autem Mutuatarius (ne Infidelis habeatur, & ne mutuum, quo alia vice fortasse indigebit, non inveniat) à cooperatione, quæ videtur esse cum peccato Usurarii.

2. Certum est Secundo, posse d aliquem petere pecuniam mutuam ab eodem Usurario, promittendo illi lucrum ex mutuo, quando ea pecunia is indiget. Ratio est, quia sic petens, nec consilium dat, nec intendit, ut supponimus, eam Usurarii injustitiam, quod certè esset iniquum, sed intendit utilitatem propriam, supposita malitia Usurarii, quam Mutuatarius solam permittit, nam cæterum propria indigentia dat ipsi sufficientem causam.

3. Controversum ergo remanet tertium, An idem licitè possit, quando illa non indiget, sed sine necessitate illam velis expendere ad ludos, ad convivia, &c.

4. Respondeo, tres esse sententias. Prima, negat. Secunda, affirmat. Tertia, distinguit, hæc enim tertia asserit, non posse, si Usurarius non est paratus ex malitia sua ad

dandas pecunias sub usura; at posse, si est ex sua malitia paratus; ibi enim tu excitares Usurarium ad peccatum injustitiæ, hic non item. Sane, ut vides, prior pars hujus rationis probat primam sententiam negantem, at posterior probat secundam affirmantem, si prædicta ratio profundè consideretur.

5. Equidem assero (ut a alibi fufius dixi) e Lib. 5. in has sententias omnes esse probabiles, sed Decal. c. 1. probabilissimè addo cum Petro Hurtado, f §. 4. n. 44. posse semper, vel certè regulariter ab Usurario sine ulla causa necessitatis peti mutuum, Hurt. 22. etiam signatè ad usuras (sed semper intendendo proprium commodum, non verò ipsam injustitiam Usurarii, nec positivè ad usuram committendam ipsum excitando.) Ratio est, quia cum Usurarii sint parati ad ejusmodi lucrum Usurarium accipiendum, non jam ex passione, sed ex malitia delinquant.

6. Hactenus de peccato usuræ, nam de pœnis Usurarii, deque Juce competente contra ipsum, quæ maximè pertinent ad forum externum legatur. Molina disput. 333. & disput. 334. Salas dub. 45. & 46. de Usuru: Tolet. l. 5. summa, cap. 36. Navarr. cap. 17. num. 279. Lessius dub. 22. Canonista in toto titulo de Usuris, Covarr. tertio variarum cap. 3. Delugo disputat. 25. de Justitia à numero 238. Bonacina disput. tertio de contract. quæst. quarta punct. ultimo. Cardin. Tuscus To. 8. V Usura concl. 354. Alique pœnè innumeri apud ipsos.

CAPUT XI.

Summa modorum aliquot lucrandi ex pecunia sine culpa Usuræ.

1. **I**uvat denique hos modos hic innere, ut uno intuitu appareant, quæ sparsim dicuntur hic, & alibi dicuntur. Quatuor ennumerantur à Valentia, duos ego breviter addam.

Quatuor sunt modi (ait g Valentia) tolerabiles percipiendi annuatim certum lucrû, salvo, & securo Capitali, ut puta quinque pro centum. d. 5. qu. 25

2. Primo, si ad id suppetat Titulus aliquis ex p. 2. sine certioribus, ut lucri cessantis, vel damni emergentis, qui modus pater quam largissimè. De hoc modo fusè ego egi in libris h Decalogi. ca. 8. §. 3.

3. Se-

3. Secundo, si Societas ineat cum pacto af-
securationis Capitalis, & lucri qui narii pro ma-
jori lucro sperato, quod Socio in compensationem
ejusmodi Onerum relinquatur, siue ista pacta
fiant explicita intentione, siue implicita. De hoc
ego pluribus agam a infra.

a Infra li-
bro hoc 9.
tr. 8. De
Societate
§. 3.

b Infra in
Tr. 2. de
Cens. cap.
2.

4. Tertio, si ematur Census realis cum pacto
utrinque redimendi, & asecurandi, siue implici-
ta, item, siue explicita intentione. De hoc ego
agam item b infra.

5. Quarto, si absque expressa determinatione
Contractus Societatis, vel Census, &c. Intentio
saltem generalis sit accipiendi id lucrum, aliquo
tandem modo justo, & licito, ad quem considera-
tis personarum, & facti circumstantiis videatur
factum ipsum revocari posse.

Hic modus non est diversus à dictis, vel

dicendis, sed solum ostendit implicitam in-
tentionem aliquando sufficere ad iustitiam
contractus. Lege eundem Valentiam, & nos
quidem de hac re diximus in iisdem c Deca-
logi libris.

6. Hæc ex Valentia addi etiam potest,
Quinto, si fiat contractus, quam siculi appel-
lamus *Ad Metam*, de qua disputatum à nobis
est latissimè in iisdem libris d Decalogi.

7. Sexto, si fiat Contractus veri Cambii,
puta cum suis requisitis conditionibus, de
quibus infra agam pluribus.

8. Si cui aliquis alius modus in mentem
veniat, hic, oro, subscribat. Dum ego cala-
mum à pagina, quietis gratia, tantisper a-
movo.

FINIS TRACTATUS PRIMI.

TRACTATUS II.
DE
CONTRACTV
CENSVALI
SEU
DE CENSIBVS.

CAPUT I.

Quid sit, & quotuplex Census.

1. **C**ensus, ut hic sumi solet pro
annuo redditu, Est annua pensio,
qua ex re alterius frugifera ac-
cipitur.
multiplices autem habet di-
visiones, quarum præcipuæ sunt sequentes.

Census Reservativus, & Consignativus.

2. Primò, dividitur Census in Reserva-
tivum, & Consignativum. In Reservativo, do
tibi meum prædium, & reservo mihi ex illo
certam pensionem, ut scilicet tu singulis annis,

vel mensibus solvas mihi aliquam justâ sum-
mam, v. g. decem aureos. In consignativo,
retineo quidem dominiū rei meæ, v. g. prædii,
domus, &c. sed in illis constituo pensionem,
v. g. decem aureos singulis annis, vel mensi-
bus, tibi solvendo. Solum ergo transfero in
te Jus percipiendi pensionem à re mea, non
verò rem meam: neque enim in hoc Censu
genere, vendo tibi rem meam, nec fructus
ipso percipiendos à re mea, sed Jus ad illos
percipiendos, ut ex infra dicendis clarius in-
telliges. Nam propterea Jurisperiti Censum
Consignativum sic definiunt: Est Jus perci-
piendi annuam, vel mensuram pensionem ex re
fructifera, vel persona alterius. Unde cum dicitur:

Habet

*Habeo Censum in feudo Petri, sensus est. Habeo
Ius exigendi certam pecunie summam, seu cer-
tos fructus ex Petri feudo. Lege Valent. aliof-
que. a*

Redimibilis, & Irredimibilis.

5. Quartò, dividitur ratione pacti, nam pacisci solent contrahentes aliquando, ut Censum redimatur, & tunc dicitur Censum redimibilis. Quod si pactum sit, ut Censum redimatur, seu extinguatur, quandoque voluerit Venditor, restituendo pecuniam totam, quam habuit ex venditione, pactum erit in gratiam Venditoris; Si, quandoque voluerit Emptor, erit in gratiam Emptoris, si quandoque Venditor, vel Emptor voluerit, erit ex parte utriusque atque adeò in utriusque gratiam. Aliquando autem paciscuntur contrahentes, ut nunquam Censum redimatur, & tunc erit Censum irredimibilis, atque adeò perpetuus. In dubio, an Censum sit redimibilis, an irredimibilis, esse irredimibilem putat Delugo c. contra alios, quem vide.

*c. Delugo
d. 27. ac
Inj. nu. 7.*

Pecuniarius, Fructuarius.

6. Quintò, dividitur ratione pensionis, erit enim Censum Pecuniarius, si solvitur pecunia: Fructuarius, si fructus, oleum frumentum, vinum, &c. quæ ex re percipiuntur.

Certus, Incertus.

7. Sextò denique, certus dicitur Censum, si debeat solvi determinata pars fructuum puta semper, & in omni eventu, quinque mensura ordei, vini, &c. Incertus, si indeterminata, seu, ut aliqui loquuntur, aliquota, puta, tertia, vel quarta, vel quinta pars fructuum, qui ex re, illo anno, provenient.

CAPUT II.

De Justitia prædictorum Contra- ctuum.

PRædictos Censum esse ferè omnes licitos, & justos, nisi aliunde, sive in pretio, sive ex aliquo adjuncto delinquatur, d. Val. To. 3. tanquam certum supponimus omnes. 22. d. 59.

Dixi, ferè, quia dubitatur de a mere Personalis, de que Vitalitio, de quibus hic breviter. qu. 25. p. 2. Nec omittemus tamen dicere id, quod scitu necessarium erit de Reali. Less. l. c. cap. 22.

U u u

§. I. Per- num. 18.

3. Secundò, Censum Consignativus, de quo solet hic esse sermo, propter graves, & proprias difficultates, quibus scatur, triplex est, ratione scilicet rei, super qua constituitur, quæ item est triplex. Primò enim constituitur super aliqua persona, diciturque Censum Personalis, & tunc pensio solvenda est, veluti ex fructibus propriæ artis industria, operæ, laboris ipsius Personæ, in qua Censum fundatur. Mens autem erit Personalis, si nihil addas, at si addas aliam rem, ex qua non solvatur quidem pensio, sed sit veluti pignus, seu hypotheca ad affectionem dicti Censum, dicitur, b non mere personalis.

Secundò, constituitur Censum, seu fundatur in aliqua re utili, & fructifera, sive immobili, ut sunt Prædia, Domus, &c. sive aliquando mobili, seu se movente, quæ facit fructum, ut sunt greges, armenta, &c. diciturque Censum Realis. Tertiò, constituitur in re, & personâ, ita ut, si res pereat, debeat ipsa persona solvere ex fructu suæ artis, vel industria, diciturque Censum mixtus.

Perpetuus, & Temporalis.

4. Tertiò, dividitur Censum ratione temporis. Alius enim est perpetuus, id est, pensio est perpetuo solvenda, nam, & ad hæredes transit: alius Temporalis, id est, solvenda ad tempus, sive incertum, ut si esset ad vitam alterius, quo pacto vocari vulgo solet Vitalitius, sive certum, ut, si esset ad decem, ad quindecim, ad viginti annos: Unde clarè colligis, non esse licitum, constituere Censum perpetuum super personam, quia hæc perpetua non est, & consequenter fructum perpetuum non facit.

Tamburinus de Sacramentis.

Personalis, an sit licitus?

1. Dico Primò, hunc esse justum, ac licitum ex natura sua, quia à veritate aberrat id, quod aliqui cum Navarro dicunt, hunc contractum non esse, nisi mutuum cum lucro, atque adeò esse meram usuram: aberrat, inquam, à veritate, nam contractus hic est emptio fructuum, seu lucri, quod homo opera sua acquirere potest. Sicut ergo omnes concedimus, Censum Realem esse licitum, quia per illum emitur Jus ad percipiendos fructus agri, domus, piscinæ, &c. ita concedere debemus, esse licitum, emere Jus ad fructus, quos homo sua arte, & opere facere potest.

2. Sed advertite Primò, quod licuti Venditor tunc debet hos efficere, ne fraudet Emptorem, ex quibus solvere possit pensionem, sic Emptor debet, in emendo ejusmodi Censum, cognoscere, talem personam esse idoneam, ad luerandam illam pensionem quam Venditor vendit: luerandam, inquam, sua, id est Venditoris industria, artificio, officio, &c. secus nihil emeret, unde pensionem injustè fumeret.

3. Objicies cum Navarro. Martinus V. & Callistus III. in suis Bullis paulò post referendis, solum dixerunt, Censum Realem esse licitum, ergo Personales reprobantur. Respondet, dictos Pontifices non negasse, Censum Personales esse licitos, sed solum declarasse Censum Reales licitos esse, de quibus interrogati fuerunt, ut loc. cit. notat Valen. Quare nihil contra nos.

4. Dico tamen Secundò, Censum hos Personales propter fraudis, & usuræ timorem, esse Jure Pontificio prohibitos, nam propterea addidimus in præcedenti conclusione illud (ex natura sua.) Hæc conclusio patebit ex dicendis, quia Pontifices semper requirunt Censum debere constitui in re immobili. Quoniam ergo prohibitio fundatur in præsumptione fraudis, & usuræ, si hæc verè, omnibus consideratis absunt, licitus erit in foro conscientie contractus, si cætera adsint: nam in foro fori Judices debent judicare juxta prædictum Jus Pontificium.

An licitus sit Vitalitius?

1. Censum Vitalitium, de quo hic dubitatur, & disputari solet, celebratur Primò, in hunc modum: *Do tibi centum aureos, quos à te nunquam auferam, eo tamen pacto, ut tu, donec ego vixerò, vel donec vixerit meus filius, vel nepos, si nascentur, (quamvis nondum sint nati) vel donec vixerit Petrus, vel Paulus, vel uterque. Tu inquam, des mihi quinque pro singulis annis & hic vocatur Censum Vitalitium Personalis.*

2. Celebratur Secundò, hoc alio modo: *Do tibi centum, quibus mihi vendis tui ad fructus tui prædii, donec vixeris, dando mihi ex illis fructibus quinque v. gr. singulis annis tua vite, vel alterius, & hic appellatur Censum Vitalitium Realem.*

3. Dico jam Primo, hos contractus posse licito modo celebrari (semper præscindendo ab aliquo extrinseco inconvenienti, & supposito pretio justo, de quo mox infra) hoc est esse licitos hos contractus, non solum, quando Censum dictum constituitur supra rem realem verbi gratia Prædium, sed etiam, quando dumtaxat supra Personam, quantumvis hæc Persona nulla ratione ex sua arte, & industria sit fructifera. Ratio hujus dicti est, quia Justitia hujus contractus nequam innititur in eo, quod ematur Jus ad fructus, sed in contractu sortis, in quo specialiter contrahentes se exponunt periculo lucri, & damni, cum mors sit incerta. Si enim sic dicas: *Do tibi centum, quæ à te, vel à tuo nunquam sint auferenda, tu vero reddas mihi, vel meo heredi singulis annis, (tua vita durante) decem: nonne potest esse, ut æqualiter ego, vel tu, juxta longitudinem, & brevitatem vitæ tuæ, lucrum vel jacturam faciamus.*

4. Dico Secundò, Censum eodem Vitalitios posse licite celebrari, etiam si post Bullam Pii V. Ratio est, quia Justitia hujus contractus, de quo agimus, non innititur, ut modo diximus, in emptione fructuum, vel alterius rei, sed in periculo æquali, estque contractus sortitium. Hæc sententia est mihi b probabilior. (E. c. Molina d. fto Molina e dicat, id esse contra Bullam Pii V.) Pius enim non videtur prohibuisse ludum sortis, sed

a infra

a Ap
m
tr. 4.
n. 1.
b D.
d. 37
l. 1.b Quoniam
sequiturLep. 6. 31.
de con-
tract. em-
cl. 3.Roder. lib. 1.
summa c.

44.

c. Molina d.
389. in p.
sed

sed contractum illum personale, qui fundatur in fructibus, vel operibus solius personæ. Adde, id, quod modo dixi paragr. præced. num. quarto.

§. Atque hinc fit, ut, quamvis pensiones, quæ sperantur, colligendæ, sint minoris summiæ, quam summa data, vel sint majoris, semper sit licitus contractus, quia per hunc non emuntur illæ pensiones, sed iusto pretio emitur spes ad illas; unde sub æquali periculo potest evenire, ut nihil habeas, si statim moriatur venditor, vel multum, si vivat diu.

§. III.

An licitus sit realis.

A Deo licitus est Censuum Realis præscindendo semper ab aliquo extrinseco inconvenienti, & cetera. Jur. purem, docere contrarium, esse nunc saltem temerarium, & erroneum. Ratio est, quia Martinus V. Callistus III. Nicolaus V. in Constitutionibus mox asserendis §. 8. Censuum Realem approbant, & approbationis quidem ratio potissima fuit, quia est verus contractus emptionis, quo non quidem emitur ipsa pensio, si naturam contractus Censuum bene cognoscas, sed, vel emitur Jus percipiendi ipsam ex fructibus rei, ut *1. Ap. Layman. lib. 3. habent communiter Doctores* vel, ut habet *11. 4. c. 18. Delugo* emitur pars usus fructus illius prædii, super quo Censuum constituitur, ita, ut dominium totum directum prædii maneat apud Venditorem, dominium verò utile, quod appellatur usufructus, ex parte, vendatur; nam propterea minoris semper debet vendi, quam valeat, totum prædium, quia minoris æstimatur dominium utile, quamvis totum, & integrum, quam dominium ipsum utile simul cum dominio directo, quorum utrumque venditur, quando venditur absolute prædium; cum in Censu vendatur solum usufructus, ut dictum est.

2. Ex hac ratione sive, ut Doctores communiter, sive, ut Delugo illam inducit, vides Primò, non solum posse emi Censuum antiquos jam constitutos, sed etiam posse novos constitui. Nam eadem est ratio, per quam antiqui rectè constituti sunt, ac illa, per quam nunc de novo constituuntur; utrobique enim non est mutuum cum lucro, sed vera emptio, & venditio; Et profectò antiqui ipsi nonnò olim fuerunt novè?

3. Vides Secundò, facile solvi argumentum aliquorum e putantium, ejusmodi Censuum esse illicitos. Qui vendit (ajunt) Censuum recipiendo v. gr. mille ab emptore, debet singulis annis ad rationem, v. gr. quinque pro centenariò ipsi dare quinquaginta; dabit ergo ex obligatione centum in duobus annis, & tamen semper debebit mille, quod est Capitale, quodque semper, ex natura hujus Censuum Realis, dare debebit, si vult Censuum extinguere; ergo obligabitur dare plus, quam acceperit, quæ est clara usura. Facile, inquam, solvitur, nam sicuti justè emit quis prædium, quamvis idem ex fructibus, quos per annos consequentes colliget, compenset sibi totum pretium, quod dedit, & adhuc ipsi remanet totum prædium, quod posset vendere, quanti emit; ita, etiam licita, & justa erit emptio Censuum realis, quamvis pensiones solvendæ sint supra pretium ipsius Capitalis. Et ratio ulterior hujus Justitiæ est, quia ego non emo ipsas pensiones futuras, sed, ut modo vidimus, Jus præsens ad illas, quod Jus à me habitum, & veluti à me possessum, necesse est, ut mihi tanquam Domino fructificet.

4. Vides Tertio, necessarium esse ad Justitiam ad venditionis Censuum, ut res sit fructifera, unde injustus est venditor Censuum, id est, Censuaris; si obligat Emptori, id est, Censualistæ rem non potentem reddere fructus, saltem tot, quot pensio exigit, aut si obligat rem, eos quidem reddentem, sed jam in aliis Censibus venditam.

5. Denique, quamvis Censuum sit supra prædium, ejusque fructus, scias tamen, bene, & licitè te posse percipere à possidente prædium, pensionem pecuniariam, quia, in constituendo ejusmodi Censu, adsunt implicite duo contractus: Alter est Venditionis Censuum Fructuaris, quo mihi venditur Jus ad fructus seu, ex explicatione Delugo, usufructus partialis. Alter permutationis, quo Venditor sibi retinet fructus, & solvit, servata æqualitate, pecuniariam, computando unum annum fortè sterilem pro alio. Lege Molin. e aliisque.

c Dec. com. fl. 123. Aret. con. fl. 151.

Medul. d. l. 3. 11. 5. c. 3. d. 9. nu. 3. ex Bonac.

e Molin. d. 385. Arag. 2. 2. q. 78. ar. 4. conclus. 2. Delugo l. c.

CAPUT III.

Quodnam pretium sit justum in dictis contractibus.

§. I.

Pretium justum in Vitalitio.

1. Iustum pretium Censu Vitalitii, sive Realis, sive Personalis est illud, quod communi hominum aestimatione in singulis locis judicatur, sive summum, sive medium, sive infimum. Quod si fuerit à Principe taxatum, illud erit indivisibiliter servandum, sicuti similiter fit in cæteris rebus, quæ venduntur, & quibus taxa ponitur à Republica.

2. Inquires. Si nec Princeps taxaverit, nec communis aestimatio, quomodo ab ipsis contractantibus erit taxandum.

3. Respondeo, juxta prudentis viri arbitrium, habita à ratione ætatis, complexionis modi vivendi illius, pro cuius vita solvenda est pensio, copia item, vel penuria pecuniarum in Civitate, & habita etiam ratione, quod, ejus adveniente morte, capitale amittendum sit. Quare minoris emi debet Censu vitalitius, si supra vitam robusti, vel juvenis Censum constituas, quam Senis, vel Infirmi. Hæc etiam debere considerari à Principe, si quando ipse fortasse taxare velit justum pretium Censu Vitalitii, manifestum est, secus erit injustum, nec ei standum, Injustitia tamen debet evidenter constare. Lege de his Garfiam, b & Rodriquez. c

a Boss. l. 2. c. 22. d. 6. nu. 41. d. 14. nu. 103.

b Garf. de contract. 6. 27. nu. 4. c Rodriq. in summ. l. 1. c. 44. d Molin. d. 388.

c Delugo d. 27. de iust. n. 39.

4. Quando pretium non est taxatum, putat Molina, d hoc modo esse statuendum pretium Censu Vitalitii personalis; ut scilicet habeatur ratio ad quod annos pervenire possit is, ad cuius vitam Censu emitur, & sumatur dimidium dictorum annorum, quod erit, inquit, justum pretium dicti Censu Vitalitii. Si sit, v. gr. spes, ut ille vivat viginti annos, pretium constituitur, quasi certo victurus sit, decem; postet enim vivere triginta, & postet eras mori. Sumatur igitur medietas illorum viginti annorum, id est, decem. Hæc aliquibus merito non placent, & præsertim Joan. a

Delugo, qui tandem concludit hunc Molinæ discursum juvare quidem, sed omnes tamen alias circumstantias num. præced. à me dictas esse considerandas.

5. Illud denique nota, in Censu Vitalitio, si is fuerit justo pretio, v. gr. centum aureis emptus; non posse in ejusmodi emptione poni pactum, ut æquali pretio revendatur. Patet ratio, quia, quando revendetur, cum sit transactum aliquid de vita, ut communiter solet occurrere, pauciores solutiones remanebunt, quam erant initio. Decernatur ergo tunc prudenti judicio, quod anni, & quæ spes remaneant.

§. II.

Pretium justum in aliis Censibus.

1. Pari modo justum pretium aliorum Censuum est, quod communi usu Provincia, vel Civitatis est Receptum. Rursus, si Princeps justè taxaverit, illi standum erit, nisi evidenter injustum pretium apparuit, ut modo diximus de Vitalitio. Si, nec usus, nec Princeps taxavit, determinent sine dolo contractentes, omnibus expensis.

2. Aliqui hanc regulam tradunt, sicut scilicet licet eo pretio ematur Censu perpetuus, quo emeretur ipse fundus, vel alia res fructifera, quæ tantundem redderet in fructibus, deductis expensis. Quare eo pretio, quo emi potest res fructifera, quæ singulis annis reddet fructus centum aureorum, eodem potest emi Censu perpetuus, & irredimibilis. Sed certè verius est, posse Censum paulò minoris emi, cum plus sit, plenum dominium rei habere, quam solum Jus, quamvis perpetuum, percipiendi fructus.

3. Præterea, quia in contractu Censuali non emitur res censui subjecta, sed Jus percipiendi fructus ex re, ideo, si res illa magnos afferat fructus, poterit in ea constitui Jus exigendi omnes illos, atque ad eò magna pensio, (deductis semper expensis) non enim debet haberi ratio in emptione Censu, quantum res aestimetur, & quanti vendi possit, sed quanti sint, & quanti valoris fructus, quos illa de liquido parit.

4. Denique, eadem proportione servata, multo minoris vendi debet, si sit Censu redimibilis à Venditore, quia hoc facit de-

g. Corrad. 3. var. 1. 3. nu. 6. d. 47. Tol. l. 5. c. 47.

teriore conditionem Emptoris. Multo minoris, inquam, juxta arbitrium prudentis viri omnes circumstantias expendentis. His explicatis, quatuor hic sunt notatu digna.

Licita est Venditio Censuum majori pretio, quam sit taxa.

1. Notatio prima. Quando à Principe taxatum est pretium Censuum (ut certè pro Sicilia à *Infra c.* Philippus Rex, & pro Germania Carolus V. 6. §. 1. b. taxavit ad rationem quinque pro centum, b. *Ap. Me.* & Summus Pontifex c. ad rationem septem *dall. Theo.* pro centum, pro statu Ecclesiastico) quando, inquam, taxatum est pretium Censuum: illicitum, & injustum est pretium Censuum minori pretio quam sit taxatum, licitum tamen & a *Cl. VIII.* justum erit, vendere pro pretio minori. Ex *ann. 1593.* emplo id intelliges facile. Si das in Sicilia ducentos aureos Petro, volens ab ipso emere Censum super ejus prædium, Petrus non debet tibi solvere singulis annis, nisi decem; nec potes illum obligare, ut solvat undecim, duodecim, vel amplius, quia non potes emere minori pretio Censum decem aureorum annuorum, nisi ducentis aureis id est ad rationem quinque pro centum, ut statuit Philippus Rex. At vero potes velle, ut Petrus solum reddat annuatim octo v. g. vel quinque, vel minus, & sic Petrus Venditor vender tibi Censum pro majori pretio, nam pretio ducentorum aureorum, vender Censum annuum octo aureorum, id est ad rationem non quinque pro centum, sed minus, id est quatuor pro centum. Ratio hujus doctrinæ est, quia pretium in Censibus taxatur in favorem Venditorum, qui, non nisi ob necessitatem, solent vendere Censuum, & querere solent Emptores. Quare, si non taxaretur à Principe pretium, cogerentur vendere illos Censuum pretio valde tenui.

Quomodo supplendum, quando Censuum emitur injusto pretio.

6. Notatio secunda. Ad quid obligatis, si Censuum à Censuario emisisti majoris? Emisisti v. g. contra taxam Censuum decem aureorum annuum, pretio centum aureorum, cum debuisses emere pretio ducentorum aureorum, & per duos annos v. g. habuisti pensionem correspondentem, id est viginti aureos, debet

ne restituere Censuario Venditori non solum centum aureos ad supplementum legitimi pretii Censuum, eorumque interesse, quod forte Venditor passus est ex carentia illius pecuniæ, an etiam illos viginti aureos, seu saltem decem, quos habuisti?

Respondeo, esse rectè tres casus distinguendos; vel enim. Primo, pretium fuit taxatum cum clausula irritante contractum vel Secundo, sine clausula irritante, vel Tertio, nulla lex, nullaque consuetudo pretium taxavit.

7. Si occurrat primum (& in Sicilia, quidem esse taxatum cum clausula irritante, ut scilicet in validè vendatur Censuum, nisi ad rationem quinque pro centum, innotuit modo, & iterum dicemus inferius, d. ubi etiam d. *Infra c.* probabimus, legem hanc fuisse cum Justitia 6. §. 5. a. latam) si occurrat, inquam, Primum, sunt tria *nu. 2.* sub pœna peccati mortalis restituenda. Primo, dictum supplementum pretii. Secundo, damnum; quod ex hujus carentia forte passus est Venditor (quæ duo dicta certa sunt ex universalibus regulis restitutionis.) Tertio, denique pensiones acceptæ, at non omnes, sed solum qua parte excedunt justum pretium. Ratio hujus tertii est, quia ex uno capite contractus in hoc casu est irritus; ergo Censuista non habet absolute titulum justum retinendi pensiones acceptas. Verum ex alio capite, quia saltem ex voluntate, & consensu, & ex præsumptione, quod clausula illa non irritet contractum, nisi qua parte continet injuriam validus est in conscientia contractus pro parte correspondente justo pretio; idè poterit Censuista retinere partem pensionis, quæ fuit ex justo pretio, quando quidem pro hac parte fuit, ut dico, validus contractus. Hinc in exemplo posito dictus Emptor debet Primo, restituere centum aureos. Secundo, interesse, si forte ex horum centum carentia Venditori natum est. Tertio, decem aureos, nam alios decem, utpote juste in conscientia acquisitos, retinere poterit.

8. Si occurrat Secundum, & Tertium, hoc est, si emisisti supra taxam sine clausula irritante præceptam, vel, ubi non est lex, præsertim taxans, duo tantum sunt restituenda, id est dictum supplementum pretii, & interesse ex ipso, si forte Venditori accidit & semper erit Emptor, ut omnes scimus, in peccato, dum hæc duo non restituit) poterit tamen sibi retinere omnes, & integras pensiones, id

est in dicto exemplo aureos viginti. Ita tenet
2 Less. l. 2. *Less. a* aliique.
c. 22. d. 15. Ratio est, quia tunc, ut supponimus, con-
Delugo d. tractus est validus; ergo dominium Juris ad
27. de Censum translatus est in Emptorem; ergo
Just. n. 54. emptor pensiones illas tanquam suas accipit,
 quamvis semper cum obligatione, ut dictum
 est, solvendi, quod est supplendum de pretio
 ipso, & solvendi damnum, &c. Sicuti, si emis
 Domum, nec integrum pretium solvis, fru-
 ctus locationis domus tuus est, quia provenit
 ex re tua, licet obligeris semper supplere pre-
 tium, & damnum quod forte provenit Ven-
 ditori domus ex carencia pretii.

*Quo pretio vendi potest Census jam
 constitutus?*

9. Notatio tertia requirit solutionem illius
 celebris questionis. An Census licite possit
 emi minori pretio, quam fuerit ab initio con-
 stitutus. Emisti v. gr. Censum quinque aureo-
 rum annuorum pretio centum aureorum, an
 possim ego à te emere ejusmodi Censum, pre-
 tio v. gr. nonaginta aureorum.
b Less. l. 2. *c. 22. n.* *47.* *c. l. 8. De*
cal. tr. 3. *c. 7. §. 4.* *d Mol. d.*
393. n. 5. *Less. l. c. n.* *45. Nav.*
23. n. 91. *Lopez de*
contract. *c. 58.* *c Summa*
Corona 2. *p. de Cens.*
num. 16. *Nav. sibi*
contr. in
comm. de
Usuris nu.
112. *Dian. l.*
mox ci-
tand. affe-
rens Nav.
Silvest.
Ioan. a
Cruce.
 10. Respondeo, vel possumus loqui, quan-
 do non adest pretium Censuum determinatum
 à Principe, seu consuetudine, vel, quando ad-
 est. In priori casu est communis opinio cum
 Lessio docens, posse. Et ratio est, quia pre-
 tium vulgare, quale esset hoc, non consistit in
 indivisibili, & læpè, quod est emptum pretio
 riguroso; redimitur infimo. Adde, sicut in
 aliis rebus, sic in Censibus, pretium augeri, &
 minui juxta copiam vel penuriam Emptor-
 um, & Venditorum, diminui item, quando
 merces est ultronea, juxta ea, quæ de capitibus,
 undè crescat, vel decrescat rerum pre-
 tium, alibi diximus.
 11. In posteriori casu duplex est opinio.
 Negat altera, altera concedit. Ratio negantis
 est, quia supposito Decreto Principis taxante
 pretium, cum illud consistat in indivisibili,
 præteriti nequit. Ratio Concedentium est,
 quia Decretum, seu Lex statuens certum pre-
 tium Censibus, intelligendo est de Censu,
 quando constituitur, seu fundatur, de hoc et-
 nim loquitur Lex, non vero, quando vendi-
 tur Census jam constitutus. Immo iidem di-
 cunt, id in praxi fieri, ubique sic esse receptum.
 Utraque opinio probabilis est.
 12. Sed quanti minoris? Respondeo, id de-

bere decerni eo prorius modo, quo numer.
 preced. dictum est Sanè Diana non cõdem-
 navit eum, qui emit rogatus enixè à Vendi-
 tore Censum decem aureorum annuorum,
 pretio octoginta aureis cum alias debuisset
 emere aureis centum. Et ratio Dianæ, alio-
 rumque ab ipso citatorum fuit, quia merces
 ultroneæ vilescunt pro tertia parte, immò, per
 aliquos, etiam pro medietate.

*De expensis Scriptura, locoque & tempore sol-
 vendi pensiones.*

13. Notatio quarta. Ad Justitiam pretii, &
 obligationis jure in Censibus, pertinent tri-
 tia. Primo, expensæ scripturæ Censuum. Secun-
 do, Locus. Tercio, Tempus solvendi pensio-
 nem institutam. Quare.

14. Dico Primo. Expensas pro scriptura,
 ejusque expeditione, ut etiam salarium pro
 Procuratore, seu Exactore Censuum, debere fie-
 ri ab Emptore. Ratio est, quia scriptura fit in
 utilitatem ipsius, nimirum ad ejus Jus pro-
 bandum, nam propterea illa apud Emptorem
 remanet. Ita Bald. aliique apud Bonacinam.
 Idem dic de Gabella; hæc enim communi-
 ter solet imponi ementibus Censum, non
 vendentibus.

15. Dico Secundo, ex se pensionem solven-
 dam esse in fine anni à tempore, quo consti-
 tuitur Census, est enim eruenta ex fructibus,
 qui anno exacto solent perfici. Dixi (ex se)
 nam scio alicubi esse consuetudinem, ut, ex-
 actis aliquot mensibus, per partes solvatur
 pensio, quæ ubi legitime adest, servanda est.
 Id præsertim solet accidere, quando Censuum
 impositus est super Gabellas, quæ mensatim,
 idest per menses, solet exigi, ut item, quando
 impositus est super prædium, quod fructificet
 ter in anno, ut, si mense Julii producat fru-
 ctum, mense Octobris vinum, mense Mar-
 tii ligna, vel quid simile. Illud addo eum Sa-
 las. h si Census ante finem anni redimat,
 pensionem, non esse integrè solvendam, sed
 ratam temporis transacti, ut ex se pater.

16. Dico Tertio. Censum esse solvendum
 in loco, quo fuerit conventum: id quod ta-
 men, si fuerit onerosum Emptori, compenset
 Venditor, vendendo Censum aliquanto mi-
 noris. Quod si non fuerit expresse conven-
 tum, servetur consuetudo Civitatis, in qua
 fundatur Census; tunc enim videtur implici-
 tè con-

te conveniri secundum consuetudinem com-
muniter usurpatam. Quod si neque hæc ad-
sit, puto cum Virginio a solvi debere in loco,
in quo voluerit Censuarius, ut in l. i. qui ff. de
eo, qui certo loco, nam profecto rationabiliter
solvitur pensio, ubi est res, vel prædium sub-
jectum Censui, pensio enim est loco fru-
ctuum, qui à re, non, nisi in loco, ubi est,
producentur.

CAPUT IV.

De aliquibus pactis, quæ solent
addi Censibus,

Præmittendum est Primo, ad
tiam Censui in conscientia, præ-
tendendo à legibus positivis satis esse,
adesse eas conditiones, quæ sunt de jure natu-
re. Has autem ad duas reducit Lessius. b Pri-
mo, ut sit æqualitas secundum æstimationem
inter Censum, & pretium. Secundo, ut, quan-
do aliqua gravamina hinc inde, præter natu-
ram contractus, per pacta accessoria, impo-
nantur, ea ex prudentis arbitrio debite
compensentur, supponendo semper hujus-
modi pacta, non esse destructiva ipsius con-
tractus.

2. Præmittendum Secundo, universaliter
loquendo, omnia pacta, quæ licita, sunt in
cæteris venditionibus, & emptionibus rerum,
licita esse, etiam in emptione, & venditione
Censuum, quia ejusmodi pacta non tollunt, nec
sunt contraria naturæ contractus Censuum.
Neque dicas, posse apponi unum, non vero
multa, ne id, inquam, dicas, nam si licitum
est, ponere unum pactum, utique justum, li-
citur erit, ponere multa item justa, dum mo-
do contraria in se non sint, mutuoque se non
destruant.

His præmissis, expendamus aliqua pacta,
quatenus ex natura sua possunt addi licite, &
sine injustitia huic contractui, nam, au-
tem ab aliqua lege positiva sint pro-
hibita? erit cap. s. disse-
rendum.

§. I.

Pactum Redemptionis ante, vel post
certum tempus.

1. **D**ico duo. Primum est, esse licitum emere
Censum cum pacto, ut possit redimi
à Venditore intra certum tempus, v. gr. intra
sex annos, sed iis elapsis, & Censui non re-
dempto, fiat Censui irredimibilis, Secundum
esse licitum etiam, emere Censum cum pa-
cto, ut Censui possit à Venditore redimi post
aliquot annos, v. gr. post Sex, ut antea non
possit. Ratio horum est, quia licitum est, emere
Censum perpetuum irredimibilem, ut om-
nes concedimus; ergo & redimibilem; nulla
enim disparitas (posito pretio justo) afferri
potest, ut supra vidimus: ergo licitum etiam
erit constituere prædicta pacta. Probatum hæc
ultima consequentia, quia nihil aliud faciunt,
nisi, quod diminuunt de perpetuitate.
Et quidem Jus redimendi; vel non redimendi
Censum intra certos annos est pretio æstima-
bile, cur ergo emi (secundum legem in contrarium)
justè non possit?

2. Dixi (secundum legem) nam posterius pa-
ctum ex dictis, quia habet speciem quandam
usuræ, periculum illam palliandi, prohibuit
Pius V. in Bulla modo dicta, & inferius
citanda. Prius autem pactum aliqui cum Na-
varra dicunt, non fuisse prohibitum à dicto
Pio V. licet fuisse prohibitum teneat Bona-
cin. e, cum quo sentio, quia una ex conditio-
nibus à Pio V. positus est, ut Censui possit
semper redimi à Venditore. Ita etiam tenet
Delugo, f licet probabilem fateatur esse sen-
tentiam Navarra.

c Mol. d.
391. à n. 5.
Val. T. 3.
in 2. 2. d.
5. qu. 22.
p. 4.

d Navarra.
Less. Mol.
Salas ap.
Delugo.
e Bonac.
Rebel. ap.
eund. De-
lug. n. 4.
f Delugo
d. 2. 7. de
Just. num.
112.

§. II.

Pactum absolutum Redemptionis ex parte Ven-
ditoris, vel ex parte Emptoris.

1. **D**ico Primo, licitum esse emere Censum
Realem cum pacto, ut idem Censui
possit redimi, quando cunque voluerit, Ven-
ditor redimere.

Hoc pactum approbatur, immò in omni
Censu requiritur à Pontificibus Martino,
Callixto, Pio, & probatur ratione, quia li-
citur est, res alias vendere cum pacto, ut
Emptor

Emptor illas teneatur revendere ad arbitrium Vendoris; ergo, & Censum. Nec est periculum usuræ, quia hoc non est mutuum, sed venditio, & emptio. Adde, in mutuo Mutuatarius obligari ad reddendam pecuniam mutuam, at Censuarium, qui est Venditor, non obligatur reddere pecuniam acceptam, sed solum, si velit, potest illam Emptori reddere, & sic Censum extinguere, ergo hoc non est mutuum.

2. Dico Secundo, licitum esse, emere Censum Realem cum pacto, ut possit redimi, quando voluerit Venditor, vel quando voluerit Emptor, quod est dicere, emere Censum ex utraque parte redimibilem.

3. Hoc pactum, licet propter similitudinem cum usura sit à Pio V. prohibitum secundum proportionem fori externi, ut habet Medulla à Theol. alique tamen ex natura sua licitum est. Ita Less. b & Valent. c qui addit 3. r. 5. c. 3. Romæ in Consultatione, cui ipse interfuit, à d. 9. n. 7. Viris doctissimis id fuisse probabile iudicatum. Probatur autem, quia qui emit Censum Realem redimibilem solum ex parte Vendoris, modo dicto numero primo in priori pacto, quod omnes approbamus, v. g. qui centum aureis emit Censum quinque aureorum, non videtur illicitè agere, si post dictum Censum constitutum, seu post celebratum jam contractum cum priori dicto pacto, deinde de novo pacifatur cum eodem Venditore, ut Venditor non solvat quinque, sed quatuor, cum pacto tamen, ut non possit redimere dictum Censum, nisi, quando voluerit ipse Emptor, non videtur, inquam, agere illicitè, quia illud onus satis compensatur ab ea diminutione Censum. Ergo, quod licitè sit per duos contractus, potest fieri simul in uno, quando jam erit casus posterioris pacti, de quo loquimur, nam plures licitos contractus simul exercete, illicitum non esse, docemus ex d. C. un. de Jure d. passim omnes.

4. Ex his tamen vides, quando apponitur ejusmodi pactum, debere compensari hoc onus, & consequenter debere Censum emi majori pretio, secundum, quod prudens vir existimaverit.

5. Dico tertio, si ponatur pactum, maxime in Censu mere Personali, ut solum tunc possit redimi Censum, quando voluerit Emptor, valde suspectum illud esse, quod usura committatur, licet in rigore, si hoc tantum onus justè

compensetur ab emente, non videatur ex natura rei Usurarius, quia tamen nolumus illum in praxim deducere, satis sit id innuisse, & videri poterit Valentia, & qui testatur nullum Doctorem id in Censu mere Personali concessisse.

§. III.

De pacto solvendi pensionem, etiam si res illi subjecta pereat.

1. Ratio dubitandi, cur id pacisci non possit, est, quia contractus Censualis intrinsecè postulat, ut, pereunte re (cum tunc pereat, & fructus) pereat, & Censum.

Nihilominus dico, hoc pactum esse quidem præter naturam contractus Censualis; non verò esse contra, quasi ipsum Censualem contractum destruat: Quare dico, seclusa lege positiva, esse licitum ex natura sua, (licet non negem; esse dissuadendum propter periculum usuræ.) Ita Valentia l. c. & Lessius. item cit. Et Valentia quidem ait, hoc idem censuisse illos Doctissimos in ea Consultatione, de qua in præced. §. meminimus nu. 3. Ratio autem, quod liceat, est. Tum, quia, sicuti in aliis contractibus potest adjici hoc pactum, ita in casu nostro, dummodo tamen hoc onus, quod imponitur Venditori, compensetur augendo pretium Censum, vel, quod in idem recidit, dummodo minor pensio designetur. Tum, quia hic sunt duo contractus implicite, alter constitutionis Censum, alter, quo Venditor Censum constituitur Fidejussor pensionum solvendarum.

2. Hinc vides, hoc pactum posse tutius reduci ad pactum assicurationis, ut, si res, in qua Censum fundatur, pereat, damno Vendoris pereat, qui sit obligatus, vel pretium totum reddere, vel super alia sua bona Censum constitutere. Sed, ut dixi, debet compensari tantum onus, quod Venditori imponitur. Et quidem in nostro Regno, ejusmodi assicuratio in ipsa fundatione Censum solet apponi per illam clausulam (*Et super omnia bona, &c.*) idque concessit Nicolaus V. ut paulo post videbimus, dum concessit, posse apponi omnia pacta, utique, præter ea, quæ sunt contra substantiam contractus.

3. Atque ex his, & aliis oneribus, quæ in foundationibus Censuum in Sicilia solent addi

a Medul.
Theolog. l.
3. r. 5. c. 3.
d. 9. n. 7.
b Less. l. 2.
c. 2. 2. dub.
10.
c Val. T. 3.
in 2. 2. d.
5. quæ 2. §.
p. 2.

d C. un. de
commo-
dato l. 1. ff.
de Deposi-
to.

addi ad securitatem Emptoris, puto, rationabiliter latam esse à Domino Rege Nostro Pragmaticam, idest legem infra ponendam, quæ, ut compensatio fieret ad æqualitatem tot pactorum, quæ contra Venditorem apponi solent, sancivit, ne census emerentur in posterum amplius ad rationem decem pro centum, sed, ad summum, ad rationem quinque pro centum; nam sic compensat Emptor illa onera, quæ imponit Venditori census. Non est igitur acquiescendum aliquibus, qui ajunt, injustam fuisse hanc Pragmaticam, seu hanc legem ex eo, quia putavit Regem habuisse respectum ad proprium interesse, quo multas Censuum pensiones solvebat Regnicolis ad rationem decem pro centum: Non est, inquam, acquiescendum, quia, quicquid sit de intentione interna Regis (quæ tamen bona in dubio semper est præsumenda) cum lex sit justa ex objecto, ut vidimus, non potest reprobari, ut injusta ex quocunque affectu Regis interno, ut, si Rex ferat legem, qua damnandi sint fures ad Titremes, non propterea ea lex est injusta, & repellenda, quia ipse ex odio peccaminoso velit, suorum bonorum subreptores cruciare. Sed de Justitia hujus Pragmaticæ iterum dicetur infra.

§. IV.

Pactum, ut, non soluta pensione, res cadat in commissum.

1. SOLET aliquando addi pactum, ut, si Censuarius pensionem non solvat intra duos, vel tres annos, res Censui subjecta cadat in commissum, idest, incurrat pœnam, ut dicta res fiat Emptoris Census. Id nè licitum est?

Dico positis tribus conditionibus esse licitum, & quia, iis positis, ex nulla parte apparet, in justitia, seclusa semper lege in contrarium.

3. Prima conditio est, ut culpa sua Venditor Censuum pensionem non solverit, cum tamen potuerit. Secunda, ut pœna proportionetur culpæ; Unde non potest pro exigua pensione non soluta cadere in commissum prædium multi valoris, sed, judicio prudentis, æqualitas decernatur. Tertia, ut pro onere talis pacti, quod subit Venditor, augea-

Tamburinus de Sacramentis.

tur pretium, vel diminuatür pensio modo jam dicto §. 3.

3. His conditionibus positis, non possunt esse nobis contrarii multi, qui cum Bonac. d. d. Bonacim. ided id esse licitum, negant, quia pœna debet de contrac. esse moderata, & culpæ proportionata; cum d. 3. qu. 4. enim nos proportionem dictam requiramus, p. un. n. 39 hi Doctores contra nos nequaquam sunt. Vide, quæ dicam c. 5. à n. 14.

§. V.

Pactum de rescindendo contractu.

1. DICO, in contractu censuali licitè esse pos-
le, abstrahendo à contraria lege, appo-
ni pactum, ut si per duos, vel tres annos cen-
suarius pensionem non solverit, cogatur, seu
teneatur restituere Emptori pretium totum,
& rescindere contractum. Probatur facile ex
dictis. In hoc autem pacto rectè notat Medina,
f non oportere, augeri pretium ab Emp-
tore, qui hoc pactum requirit. Ratio, puto
est, quia de jure naturæ sit, ut des mihi meum
pretium, si servare non vis obligationem sol-
vendi id, quod ego, per illud pretium, emo.
Quædam circa hoc peculiariter pro nostro
Siciliæ Regno dicentur paulo inferius finem.
cap. 6.

§. VI.

Pactum redimendi Censum totum simul.

1. IN Censu redimibili solet adjici pactum,
ut is redimi à Censuario nequeat per
partes, sed in totum. Emisti v. g. à me, pre-
tio centum aureorum, Censum annum redi-
mibilem quinque aureorum, cum pacto,
ut non possim ita redimere, ut dando tibi
quinquaginta, diminuam Censum, sed, si ve-
lim redimere, debeam reddere centum; qua
integra solutione facta, integer Census, &
totus extinguatur.

2. Dico Primo, ex natura rei ejusmodi
pactum esse licitum. Ratio est, quia, sicuti
alias res emptas cum pacto retrovenditio-
nis, non potest Venditor eas redimere per
partes; id enim esset in damnum Emptoris
quia Emptor partiali illa pecunia non po-
terit uti ad emendas res majoris valoris,
quas fortè veller emere, & quia per partes
reddita

XXX

reddita

reddita facile consumitur, &c. Ita in casu Censu, &c.

a Nav. in comment. de Vsur. n. 78. 3. Non approbo *a* Navarrum dicentem in hoc pacto: ut illud sit licitum, debere pretium Censu augeri: non approbo, inquam, quia hoc pactum est imbitum in ipso contractu Emptionis, ut scilicet, qui velit eandem rem, quam vendidit, redimere, totum pretium offerat, sicut totum obtulit, qui emit.

b Lopez l. 1. de contr. c. 59 Garfia. de contr. c. 28. contra Bannes, alioque. 4. Rectè autem Lopez *b*, alique norant, Censum posse emi cum ejusmodi pacto, etiam post Bullam Pii V. quia Pius id nunquam prohibuit. Illud tamen fateor, si alicubi sit legitima consuetudo, vel lex Municipalis, ut redimatur per partes, esse servandam si non appareat clarè injusta, quia leges, & consuetudines justæ semper sunt observandæ.

c Lessus l. 2. c. 22. n. 73. Mol. l. c. 6. Denique ex ratione hujus primi dicti inferri facile potest, etiam si pactum redimendi totum simul non præcesserit; tamen totum simul; & non per partes esse ex se Censum redimendum, quia, ut dictum est, id postulat ipsa natura retrovenditionis.

d Nav. in comment. de Vsur. n. 101. Summa Cor. 2. p. trac. de Cens. n. 13. Cr. 16. Montalin. in lucerna anima c. 18. §. 6. n. 14. e Montal. l. c. f Less. l. 2. c. 22. dub. 8. 6. Dico Secundo, posse nihilominus poni pactum, ut possit redimi per partes, & id solum declaraverit Martinus, & Callistus, dum contractus Censu continentem hoc pactum approbaverunt; non enim reprobant, si hoc non contineret. Ratio est, quia non apparet, undè id sit illicitum, cum sit in favorem Venditoris, cui rationabile est favore, ut potè, qui subeat onus solvendi pensionem quotannis.

7. Multi Doctores *d* putant absolutè posse Censum redimi per partes notabiles, ut per medietatem, per tertiam, per quartam, &c. non autem per partes minimas, & quidem Romæ sic fieri dicit Montalinus, *e* Sed certè id, si ita est, confirmat, quod modo diximus, servandam esse legitimam consuetudinem.

§. VII.

Pactum de redimendo cum eadem Moneta.

1. Quoad pactum de redimendo cum eadem, vel cum diversa moneta, nihil occurrit dicendum præter id, quod latè docet Lessus. *f* nimirum per se, & abstrahendo ab ali-

quo lucro cessante, non licere, si afferre eandem, vel diversam sit novam gravamè, quod aliundè non recompenferur, quia satis est Venditori, si justa, & æquivalenti moneta retrovendat.

2. Quod si gravamen aliundè compense- tur, vel sit æquale periculum, quod crescat, vel decrescat valor moneta, tunc licere etiam in terminis Bullæ Pii V. quia est novus contractus sortis, mihi dubium non est, legique potest Delugo. *g* Addit *h* Bonac. Censum ex- *g* *Delugo* ringui posse, etiam aliis rebus, quibus tamen *h* *Delugo* Censuista contentus sit, loco pecuniæ; idque *h* *Delugo* etiam post Bullam Pii V. quia Pontifex, esto *i* *Delugo* voluerit numeratam pecuniam in constitu- *i* *Delugo* tione Censu, de qua tamen re inferius di- *i* *Delugo* cam, tamen in constitutione id solum voluit *j* *Delugo* se, non in extinctione, tenendum est. Atque *j* *Delugo* hæc de ejusmodi pactis ex natura ipsorum li- *k* *Delugo* citis. Videamus nunc, an adsint aliqua leges *k* *Delugo* in contrarium.

CAPUT V.

De Constitutionibus Pontificiis circa Censuum creationem.

Quinque Pontificum Bullæ, qui de hac re disposuerunt, sunt hic præcognoscendæ.

MARTINUS V. & CALLISTUS III.

Primo enim Martinus V. & secundo, non multo post, idem, quod Martinus, approbavit Callistus III. per Constitutiones, quæ habentur in titulo de Emptione, & Venditione inter Extravagantes. Sed, quia hi Pontifices non requirunt eas condiciones in suis Bullis appositas & ad Justitiam Censu, sed solum declarant, Censu cum illis conditionibus creatos, esse licitos, ut sentit Mol. *i* (quicquid dicat *i* *Mol. d.* Navarr. *k*) ideo de his non est, cur fufius sit à *j* *Mol. d.* nobis agendum. *j* *Mol. d.*

NICOLAUS V.

2. Tertio, Nicolaus V. anno 1452. ad pe- *de Vsur.* titionem Alphonfi Primi Regis utriusque Si- *n. 72.* cilia edidit circa constitutionem Censuum in illis Regnis Bullam requirentem quatuor condiciones, sed de hac Bulla latè mox, ut potè

utpotè ad nos Siculos maximè pertinente, disputabimus; hic autem fuit solum innuenda, ubi cæteras Bullas afferimus.

PIUS V.

3. Quarto, Pius V. anno 1569. edidit Constitutionem, quæ incipit: Cum onus Apostolicæ, & est 82. in Bullario Romano, in qua requirit ferè decem & septem conditiones, quarum cæteræ plurimæ non requiruntur ex natura rei in Censuum constitutione. Quare, ubi ea non est promulgata, vel recepta, non obligat, sicuti non obligant cæteræ leges positivæ, ubi receptæ non sunt. Et sanè hanc Pii Bullam non obligare in Gallia, nec in Germania, nec in Belgio, in quibus Regnis hæc Bulla non fuit promulgata, nec usu recepta, docet Less. a, nec in Regno Castellæ docet Molina b, nec in Regno Siciliae, nos docemus cap. sequenti pluribus. Solum ergo in terris Pontifici subjectis, & ubi fuerit fortè promulgata, receptaque, obligabit. Quod si ex parte fuerit recepta, ex parte obligabit, ut habet d Less. & ut patet ex illo vulgari principio, quod leges justè, legitimeque receptæ vim habent obligandi. At, si aliquo in loco, neque hæc, neque aliæ sint leges, vel consuetudines legitimæ in constituendis Censibus, satis erit servare legem naturalem, quæ tantummodo æqualitatem inter Censum, & pretium requirit, ut mox iterum dicam in 4. conditione.

Denique non est improbable, quod affirmat Valent. e ex Navarro, hanc Pii V. Constitutionem procedere ex præsumptione usuræ, & sic non obligare in foro conscientiæ eum, qui conditiones in illa præscriptas non servat, si cæterum servet eas conditiones, quæ requiruntur ex Jure naturæ.

Notat tamen, & merito ibidem Valent. obligari Judices, etiam in conscientia, ut in locis, ubi ea viget, non admittant in Judicio emptiones Censuum aliter, quam dicta Constitutio jubet.

Pertinet autem ad ulteriorem doctrinam, conditiones à Pio V. requisitas hic breviter percurrere, ut percurrit Cælestinus, f alii que breviter, nam cæterum Duardus integrum volumen de his scripsit Tom. 1. & 2. de Censibus.

4. Prima ergo conditio est, ut Census,

non constituatur, nisi supra rem immobilem.

5. Secunda, non nisi supra rem certam, quæ nominatim certis finibus sit designata.

6. Tertia, ut, non nisi supra rem fructiferam, & quidem rationem habendo unius anni pro alio, ut notat Bonacina. g

7. Quarta, ut integrum, totumque pretium Censum numerato solvatur coram Notario, & Testibus.

Hic nota cum Sà, h aliisque, esse nihilominus licitum in conscientia, etiam in terminis hujus Bullæ (esto neger Filline & Salas apud eundem) constituere Censum de pecunia ante debita, vel tradendo, tempore, quo celebratur ipse contractus Censum, aliquas merces in pretium, vel non statim data pecunia, ut etiam licitum esse, ex pensionibus Censum solutis augere Censum antiquum, vel novum constituere.

Ratio horum est, quia ideo requiritur à Pontifice, ut pecunia sit numerata, ne fiant fraudes, & usuræ, quare, si illæ verè absint, ejusmodi numeratio non obligabit in conscientia.

8. Quinta, ne deducantur in pactum anticipatæ pensiones, id est, ne Venditor cogatur solvere pensionem temporis nondum elapsi.

9. Sexta, ne Venditor obligetur ad casus fortuitos, ad quos ex natura contractus non tenetur.

10. Septima, ne addatur pactum, quo non possit Venditor vendere, cui voluerit, re Censui subjectam, nec pactum solvendi aliquid Emptori pro facultate vendendi, quam dare sibi reservaverit idem Emptor, quod solet justè apponi in Centu Emphyteutico, vocaturque Laudemium.

11. Octava, ne fiant pacta, quibus Censuarius ob moram solvendi teneatur ad interesse lucri cessantis, aut ad solvendas expensas, quas fortè faciet Emptor ad exigendam pensionem.

12. Hic nota duo. Primum, hanc octavam conditionem addidisse Pontificem, ut removeret omnem ansam usuræ, nam cæterum jure naturæ tenetur Venditor resarcire omnia damna, quæ Emptor pateretur, & expensas, quas fortè fecerit (sed necessarias) ad suam pensionem acquirendam. Quare ab hac obligatione Pius V. Censuarius nequaquam liberat, undè fit, ut semper possit

g Delap
d. 27. de
Lest. f. c.
h Bonacina
d. cent. d.
3. q. 4. p.
un. nu. 21.
V. Advon.
2.
a Less. l. 2.
c. 22. dub.
99.
b Mol. d.
394. n. 1.
f. p. c.
c Less. l. c.
nu. 99.
d Less. l. c.
nu. 100.
e Val. T. 3.
in 22. d. 5.
qu. 22. p. 2.
f Cælestinus
quæ pro
habilitate
sed negat
Less. l. 2. c.
22. n. 100.
g Bonacina
l. 12. de
Cens. c. 3.
Summa
Cor. de
Censib.
alii que.

g Bonacina.
de contr. d.
3. q. 4. p.
un. nu. 21.
V. Addo,
non opus
esse.
h Sà, Me-
gala Mald.
alii que, quos
citatur, se-
quitur que
Diana p. p.
tr. 8. ref.

possit Emptor hæc damna petere à Judice, & per sententiam habere recompensationem, & Censuarius semper obligetur, etiam ante sententiam, illas recompensare, &c. Ejusmodi mora solvendi, quid & quatenus operetur, vide in nostro Decalogo lib. 8. Tr. 3. cap. 8. paragr. 3.

13. Secundò nota, Emptorem posse licite exigere à Venditore pignora, & Fideiussiones, tum pro pensione, tum pro evictione, id est pro periculo, quod subit Emptor, nè propter aliquod Jus alterius, evincatur, seu auferatur ab ipso Jus ad prædium; seu ad prædii fructus, quod Jus ipse Emptor emerat; & ut securius pensio annua ipsi solvatur. Ratio horum est, quia ex una parte de jure natura habemus, ut quilibet rem suam, quanta potest securitate tractet, & ex alia, Pius V. hæc non prohibuit.

14. Nona, nè fiat pactum, ut si non solvatur pensio, teneatur Censuarius ad aliquam pœnam, vel ad amittendam rem Censui subjectam.

15. Hic nota duo. Primò, pœnam aliquam moderatam, & proportionatam non esse contra Justitiam ex natura contractus, ut superius admonui.

Secundò, errare Notarios, si ubi recepta est hæc Bulla apponant pœnam, quam vocamus commissi, id est qua amittatur res, si pensio non solvatur: hi enim confundunt Censum reservativum, in quo potest poni talis pœna, cum consignativo, de quo loquimur, in quo non potest, ubi hæc Bulla Pii V. est recepta, nam cæterum ex natura contractus posse illam poni dixi supra, a & iterum

a *Supra c.*

24. §. 4.

b *Infra c.*

6. §. 1. n. 6.

16. Decima, ne pensiones annuæ non solvatur, vel non solvendæ augeant Censum antiquum.

17. Undecima, nè ex illis alius creetur.

c *Mol. d.*

390.

18. Notat autem *c Molina*, hanc conditionem involvi in quarta modo dicta, ex vi cuius præsens debet esse pecunia, qua constituitur Censum, ut nos jam ibidem explicuimus.

19. Duodecima, ne fiant pacta, quibus aliqua onera cogatur solvere is, qui ex natura contractus ad ea non obligabitur, si v. gr. qui emit, debet solvere Gabellam, nè imponatur hoc onus ei, qui censum vendit, nec contra, si debet, qui vendit, imponatur ei, qui emit. Pa-

ri modo, si Tributum v. g. super prædium suum Censuarius reddebat Principi, nè id imponatur Emptori: tributa enim solvantur à Domino feudi, qualis est nunc censuarius.

20. Decimatercia, ut pereunte, sine culpa censuarii, re subjecta censui, census omninò pereat.

21. Decimaquarta ut pereunte ex parte ita scilicet, ut non produci fructus possint sufficientes, nisi ad partem pensionis, census etiam ad partem solum debeat.

22. Decimaquinta, ut semper census sit redimibilis, reddito eodem pretio. Vide, quæ dixi supra c. 4. paragr. 1.

23. Decimasexta, ut si Venditor census, seu censuarius velit censum redimere, seu extinguere, debeat monere Emptorem ante duos menses, & tunc post denunciationem possit eum cogere intra annum, ut censum extinguat, quò elapso cogere amplius non possit.

24. Has denunciationes non esse necessarias in Terris non subjectis domino temporali Ecclesiæ, docet *d Molina*. Notant item *d Mol. merito nonnulli*, si Dominus census nolit obstatine extinguere censum, pretium accipiendi, posse censuarium tunc, coram Notario, & Testibus, pretium deponere; admonito Domino census, nam sic liberabitur censuarius ab onere solvendi amplius pensionem.

25. Decimaseptima, nè Emptor possit ob ulla causas ab invito censuario reperere pretium, seu capitale, ne in pœnam quidem, non solvatur pensionis.

Ex hac conditione vides censum debere semper esse irredimibilem ex parte Emptoris, & debere semper ex parte Venditoris redimibilem esse. Id esse ex lege positiva, non de Jure natura, si proportionatum sit pretium dixi supra c. 4. paragr. 1. & 2.

26. Postremo, census sine his conditionibus creandos à tempore publicationis hujus Bullæ, quæ fuit 1568. mense Februarii, ut *Maxim. n. 4. in foro 31. Com. externo* (semper intellige, ubi ea recepta est) *frac. 6. §. 1. n. 4. mox iterum e dicam.*

27. Hactenus ex Pii V. constitutione, *cons. 14. in qua tria denique notare operæ pretium n. 20. & est. Primò, multos cum Farinaccio f. exi. lib. 1. dicitur stimare, si in contractu Censuali desit ali-* 10. n. 4. qua

malum, sed concedit, declaratque, licite posse constitui cum conditionibus ab ipso assignatis.

2. Jam vero Bulla hæc, quam præter dictos auctores exseribit Rex Alphonsus Primus in titulo de Censibus inter Pragmaticas hujus Regni, est hujus tenoris.

Nicolaus Episcopus Servus servorum Dei, & c. *Solicitudo Pastoralis*. Et infra: *Regis Prasati* (id est, Alphonsi) *supplicationibus inclinatis, tam eidem Regi, quam hujusmodi Regnorum Sicilia citra, & ultra Pharam, omnibus, & singulis, presentibus & futuris hujusmodi Censualia supra rebus, & proprietatibus suis, ac facultatibus, & emolumentis eorundem, Instrumento gratia pro consimili pretio illa redimendi mediante, dummodo annuus Census hujusmodi Censualium decimam partem principalis recepti, seu pretii eorundem non excedat, inter se contrahendi, vendendi, & emendi cum opportuna contrahentium securitate, tuitione, & indemnitate, cum potestate vendentes personas, earumque proprietates, reditus Iura, Iurisdictiones, Censuum, ac omnia, & singula mobilia, & immobilia bona obligandi, & obligari faciendi, ac etiam quascunque alias obligationes, & submissiones cuicumque foro, nec non renunciaciones, promissiones, stipulationes, pœnis, juramentis, & aliis cautionibus vallatas, & alia, quacunque, de quibus inter ementes, & vendentes hujusmodi Censualia conventum, & in pactum deductum fuerit, plenam licentiam, & liberam, auctoritate Apostolica, tenore presentium, concedimus facultatem: Decernentes, & declarantes, eisdem incolis, & habitatoribus Censualia hujusmodi, modo præmissa, in Regno ipsius Sicilia citra, & ultra Pharam, inter se libere, ac licite contrahere, ac vendere, & emere posse, neque propterea usurariam pravitatem committere, dummodo alias, quam, ut promittitur, quodlibet annum Censuale decimam partem principalis recepti, seu pretii venditionis ipsius non excedat, & pensionibus, seu annualitatibus illorum in sortem non computatis, pro tali redemptione, præter principalem summam nihil ultra percipiatur ab Emptore, vel exhibeatur à Venditore. Non obstantibus, & cætera. Nulli ergo liceat, hanc paginam nostræ concessionis infringere, vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem Omnipotentis Dei, & Beatorum Petri, & Pauli se noverit, incursum. Datum Romæ Anno 1452. pridie kalendas Octobris Pontificatus Nostri Anno VI.*

3. Hactenus Bulla, in qua vides, recte posse (ut faciunt Lupus, & Summa Corona II. cc.) conditiones ab ea requisitas ad quatuor revocari.

Prima est, ut Census possit constitui, aut specialiter super re certa, aut generaliter super omnibus bonis, addita etiam obligatione omnium bonorum mobilium & immobilium, & etiam personæ quæ vendit.

4. Secunda, ut possit eodem pretio redimi, id est, extingui.

5. Tertia, ut annua Census pensio non excedat decimam partem pretii, id est, ut Census non constituatur plus, quam ad rationem unius pro decem, seu, quod idem est, ad rationem decem pro centum.

6. Quarta, ut, ad majorem securitatem Census, possint pœnæ, & pacta apponi (utque; ut semper supponitur, nec injusta, nec contra substantiam contractus) juxta arbitrium contrahentium: ut admirer Summam Coronam, qui postquam exseripit dictam Bullam, ubi clarè adest illud (pœnis, & aliis, & cæteris) ait, esse contra hanc Bullam apponi pactum pœnale, ut bona incidant in commissum. Melius dixisset, ut nos superius diximus, & a iterum dicemus & inferius, non esse ex se injustum, nam secus non concessisset Pontifex, sed ex avaritia Emptoris posse facile esse injustum quando pœna non est moderata, vel tantum onus non aliud compenferur.

§. II.

Proponitur Bulla Gregorii XIII.

1. Gregorius autem XIII. Dum approbat prædictam Nicolai Bullam, vult, ut sequentes conditiones observentur: Prima, ut tollantur abusus contra Bullam Nicolai V. fortè introducti.

2. Secunda, ut possit Census redimi.

3. Tertia, ut in creatione Census fiat mentio unius, aut plurium rerum certarum, & nominatarum; addi tamen possit generalis obligatio omnium bonorum:

Quam

Quam obligationem inducant prædicta dua
Bulle?

§. III.

Prima conditio Censuum in Sicilia super Re,
vel Rebus.

4. Inquire. Prædicta intelliguntur etiam
in foro conscientie, ita, ut contractus Cen-
sualis celebratus in utraque Sicilia sine his
conditionibus non solum sit irritus in foro
externo, sed etiam sit irritus in foro inter-
no.

Respondeo. Ita multi putant cum Bonaci-
na loquente de conditionibus Bullæ Pii V.
nam certe idem is diceret de conditionibus
nostris à Nicolao requisitis. Hi enim tenent,
omissionem solemnitatis, saltem non levis
(nam de levis diximus suprâ b) reddere
nullum contractum, etiam in se, unde etiam
in conscientia. Aliqui tamen probabiliter (ut
id esse probabile idem Bonac. ibidem fatetur)
affirmant, non esse irritum in foro conscien-
tiæ (nisi expressè irritum redditum à lege fue-
rit, ut in casu dicendo infra paragr. 5.) In quo
foro illæ solum conditiones requiruntur,
quas jure naturæ, seu ex natura contractus re-
quiri dictum est in superioribus, præsertim
capite 4. initio, quamvis in foro externo præ-
sumatur usurarius contractus ex defectu cu-
juslibet conditionis ex prædictis, saltem non
levis momenti. Immo Molina, et alii que exi-
stimant contractum non habendum esse U-
surarium, & nullum in quocunque foro ante
sententiam Judicis, modo celebratus fuerit,
servatis conditionibus requisitis ex natura
contractus, & consequenter posse ab Em-
ptore perleverari in contractu jam celebrato,
absque onere computandi in sortem pensio-
nes acceptas, nisi à Judice condemnentur.
Postquam condemnationem stare sanè sen-
tentie condemnatus debet; quia justæ sen-
tentie semper est parendum.

5. Jam verò singulas conditiones Nico-
lai, & Gregorii percurramus, memineris ta-
men, etiam apud nos Siculos locum habere
ea, quæ supra de Censu in genere tractata
sunt, & pertinent ad ipsam na-
turam contractus Cen-
sualis.

1. Prima conditio Nicolai est, ut Censuum
constituatur super re certa, utique im-
mobili, & fructifera, vel generaliter super om-
nibus bonis. Notas? Nicolaus V. dicit (vel)
ut Gregorius id restringit; vult enim, ut sem-
per constituatur super una re, vel pluribus
certis, & nominatis (utique ut dictum est,
immobilibus, & fructiferis) addita tamen
generali omnium bonorum obligatione. Et
certè in Regno nostro Censuum passim crean-
tur hodie juxta hanc Gregorii conditio-
nem, in qua sola videtur differre constitutio
Gregorii ab illa Nicolai. Sed jam pri-
mam hanc conditionem quinque quæstio-
nibus illustremus.

Quid intelligatur nomine rei immobilis?

3. Quæres autem Primò. Quid intelliga-
tur nomine rei immobilis?

Respondeo. Prædia, Domus, & alia hujus-
modi ex natura sua perpetua, immò ipse Cen-
sus habetur pro re immobili. Unde licebit su-
per unum Censum constituere alium, etiam
æqualem, ut docet Molina, & alii que, sicuti d. Molin. d.
de facto constituitur Censuum super alios Cen- 389. claus.
sus, Jura, & redditus Principum, & civita- 1. Navar.
tum, ut etiam super gabellas, officia perpetua, in com-
& c. ment. de

4. Adverte tamen, Censum, super quem Usur. nu.
alius Censuum imponitur, debere ex se esse ir- 87.
redimibilem, aliter posterior Censuum, priore e. Glos. in
pereunte, periret, nam propterea (saltem ad Extravag.
hunc effectum) inter mobilia reputatur redi- ad Condit.
tus non perpetuus à Glossa, & alii que. Putat V. Mobili-
nihilominus Lessius, s. posse collocari Cen- bus.
sum super Censum redimibilem, quando, qui Bald. in l.
in primo Censum secundum fundavit, Ha. edili §.
esset paratus (addo, & legitime se obligaret) 15. Illud C.
pereunte primo Censum, in alia re fundare se- de seq. sup.
cundum. Tirac. de
retract. p. 1.
§. 4. n. 119.
f. Less. l. c.
c. 22. d. 12.

An satis nu. 77.

An satis sit, super omnibus bonis? ubi de infectione bonorum illius, qui possidet rem subjectam Censui.

a Farinac. l. 1. Decif. 10. nu. 1. Tol. l. 5. c. 45. nu. 3.

4. Quæres Secundò, an Siculis liceat nunc, fundare Censum generatim in omnibus bonis, nullum certum exprimendo? Siculis, dico, nam scio, seclufa lege, licitum esse, a patetque ex Bulla Nicolai V. in qua id conceditur, ut vidimus: quod certe non concessisset, si id ex natura sua esset illicitum. Sed, quia Gregorius XIII. ut modo vidisti, id prohibuit Siculis, ideo de ipsis hæc quæstio procedit.

5. Respondeo. Quamvis ante Bullam Gregor. XIII. fuerit id Siculis licitum; tamen post illam non licet, pro foro externo. Patet ex voluntate expressa Gregorii, ut notavi dicto num. 3. Sicuti etiam, nec licebit, ubi est recepta Pii V. Bulla, ut patet ex secunda conditione ejusdem Bullæ a latæ cap. 5. Dixi (pro foro externo.) Nam pro interno, dixi C. eodem §. 1. nu. 4.

Illud autem emolumentum est, quando ponitur Census in una re certa, & simul in aliis Venditoris bonis, ut quamvis pereat res nominata, non tamen pereat Census, quia jam pensio debetur super cæteris Venditoris bonis.

b Delugo d. 32. de Inst. n. 33. § 34.

6. Notandum insuper, esse latum discrimen inter obligationem, quæ in Censu fit super re certa, & illam, quæ fit super omnibus bonis in confuso: quod sic breviter declarat Delugo. *b* Cum dictum sit, rem hypothecæ subjectam deferre secum semper onus illud, & obligationem realem, hinc fit, ut ad quemcumque possessorem transierit, possit Creditor debitum ex illa exigere: non potest tamen ex jure novo, etiam in hypothecæ expressa, agere Creditor adversus tertium possessorem, nisi præcedente excussione in bonis debitoris, & fidejussorum & eorum hæredum, ut habetur in Authent. de fidejussoribus. §. Sed neque & paulò post. Doctrina hæc non procedit in feudo, super quo Census aliquis impostus est; hoc enim, si vendatur, vel alienetur, defert ita secum onus illud, ut non debeat prius à Venditore Census peti reditus, sed immediatè ab ipso Tertio possessor. Neque enim illa est propriè hypothecæ, de qua agimus, sed est venditio partialis dominii utilis illius feudi,

ut explicavimus agentes de Censibus (ego id dixi superius cap. 2. paragr. 3. nu. 1.) Aliud verò esset de bonis aliis, quæ hypothecæ generali obligata sunt pro securitate Censui: hæc enim si transeant ad tertium possessorem, non debent illum obligare ad solvendum, nisi facta prius excussione prædicta, quia illa non sunt vendita, sed solum hypothecata. Hæc Delugo: sanè præscindendo à pacto (quod certe apud nos apponi in ejusmodi contractibus Censualibus solet) puta; Ne specialius generalitati deroget vel contra.

Infectio bonorum possidentis prædium subjectum Censui.

7. Jam verò hic, ubi agimus de obligatione omnium bonorum, opportunum erit discutere solennem illam praxim in Sicilia, quæ, si tu emas, verbi gratia, prædium, in quo ab aliquo Tertio fundatus est Census pro Francisco verbi gratia, & suis hæredibus, non solum debeas Francisco, vel hæredibus pensionem ex fructibus talis prædii, sed, dum illud possides, debes solvere etiam ex fructibus aliorum omnium bonorum tuorum, quæ veluti insciuntur ex consortio possessionis illius prædii subjecti Censui. Id quod an solidum habeat fundamentum, cum Census Realis ex natura sua solum debeatur ex fructibus rei in fundacione Censui obligata, dubitabant aliqui ex nostris Theologis, non enim videbant, cur dictus possessor deberet subire tantum onus infectionis prædictorum.

8. Verum hoc esse ita dispositum ab Alphonso I. Rege, qui Nicolai V. Bullam impetravit, certum est, ut mox ex ejus Pragmatica videb. Unde, & ex dicta autoritate Regis, & ex consuetudine tam antiqua, styloque nostræ Curie tam firmo, non apparet, cur Theologus dubitare adhuc possit de Justitia hujus infectionis, quæ inducta à Rege merito fuit ob securitatem majorem Emptoris Censui. Nec tamen dicas, id esse pactum nimis grave contra Venditorem Censui, seu contra eos, qui unquam rem subjectam Censui possidebunt. Ne id dicas, inquam, nam propterea Pontifex concessit, ut Census possit fundari ad rationem decem pro centum; judicavit enim, pro illa sua ætate sic compensari posse ejusmodi infectionis onus, quod, saltem in confu-

confuso, prævidebat apponendum à Siculis, dum oerosa pacta, quæ ipsi vellent, apponi posse, concessit; fortasse etiam hoc infectionis onus Pontifici à Ministris Alphonsi significatum fuit: pro nostra autem arate Dominus Rex voluit, ut fundaretur non plus, quam ad rationem quinque pro centum, quia merito iudicavit, prædictum tantum onus, & cætera alia sic satis, superque compensari, ut

*infra §. 5.
anom. 2.*

Verba autem Alphonsi Regis loco supra citato inter Pragmaticas hujus Regni hæc sunt: Hac edictali lege perpetuo valitura sancimus, hujusmodi Censualium contractus, seu instrumenta tanquam res iudicatas nulla appellatione, seu provocatione suspensas, promptam, ac paratam executionem habere, & non solum contra personas, res & bona illorum, qui originaliter Censalia hujusmodi vendiderit, nec non eorum fideiussorem, hæredum, seu universalium successorum, sed etiam absque aliqua bonorum principalis debitoris discussione contra personas, & bona quorumcumque singularium detentorum, rerum, jurium, vel bonorum, sub quibus Censualibus ipsa fuerint specialiter onerata, quamdiu apud eos illorum detentio fuerit, &c.

Remedium, quo vitetur dicta bonorum infectio.

9. Denique hic non est omissenda explicatio cujusdam artificii, quo ne sua bona dicto modo inficiantur, negotiatores aliqui diligenter utuntur, quando in nostro Regno emunt aliquod immobile, de quo sciunt, vel dubitant, an constitutus super illud fuerit alius Census; nam curant, ut famulus, vel Ancilla, vel quicumque fidelis amicus, qui nulla bona alia habeat, emat prædium, illud cum ipsius ejusdem negotiatoris pecuniis, sic enim nulla bona inficiuntur, non negotiatoris, quia exterius non apparet, hunc emisse prædium illud Censui subiectum: neque bona famuli, vel amici; quia, ut dictum est, nulla bona is possidet, quæ infici queant. Negotiator vero liberè gaudebit illo prædio per submissas illas personas empto, à quibus molestiam nullam sibi unquam inferendam, certo scit. Queret igitur aliquis, an

Tamburinus de Sacramentis

hoc artificio uti sine injustitia, vel peccato possimus?

10. Respondeo, præcisa falsitate juramenti, quæ posset in hoc contractu Emptionis intermisceri, cui tamen per regulas de Juramento æquivoco posset occurrere, puto, te, hoc stratagemmate uti, licitè posse. Tum, quia video, etiam timoratos illo uti solere, Tum, quia uteris Jure tuo, dum illud emis sub alterius nomine, quod prohibitum ex se non est. Adde, id aliud non esse, nisi fugere damnum proprium. Neque dici potest, sic damnum alteri inferri, non, inquam, id potest dici; nam ego non obligor melioris conditionis facere pensionem illius Censuistæ, & ex alia parte non sit pejoris conditionis Censu ex meo hoc stratagemmate, sed remanet in sua conditione, in qua erat antea, id est antequam ego per intermediam illam personam bonum illud immobile acquirerem.

An possit imponi Census super pluribus bonis. quæ separatim non sufficerent?

11. Quæres Tertio. Si unam rem sufficientem pensioni vendendæ non habeam, habeam vero tres, vel quatuor, quæ simul acceptæ sufficiant, possumne super has constituere Censum?

Respondeo affirmativè b modo ex certâ b Molin. sint, & nominentur à Venditore. Ratio est, d. 359. quia, per æquivalentiam, illæ res constituunt *claus. 1.* unum quid, & perinde est, ac si constituatur super unum sufficiens.

12. Ex dictis tamen sequitur, ut pereunte uno ex his, pereat (si nihil aliud addatur) pro rata pensio. Et patet, quia supponimus, cæteras res non esse suffientes: quare tunc perinde esset, ac si prædium v. g. sufficiens, super quo pensio imposta fuit, periret ex parte. Dixi (si nihil aliud addatur) quia, quando solet addi aliud pactum, sive pignus, sive afsecuratio, quæ aliunde compensetur, non est mirum, si solvatur pensio rota, ut ex supradictis patet.

Si duo Censūs super una re impositi inveniantur, quis solvendus?

13. Quæres Quarto. Quando super eadem re constitutus est duplex Censūs à duobus Emptoribus, quis nam eorum solvendus est, si fructus non sufficiunt pro utroque.

Respondeo, non solvendum pro rata, sed solvendum Censum, qui prius fuit impositus super illa re, quem Jurisperiti vocare solent Anteriorem, nam hic maximè valet regula Juris: *Qui prior est tempore, potior est Jure?* Et ratio manifesta est, quia primus Censuista jam habuit obligatum totum prædium, quoad omnes fructus, & sic evasit Dominus illius Juris statim, ac emit Censum. Ergo, si pro secundo nihil remanet fructuum, nihil pro secundo remanebit pensionis, in quod damnus non se de impingant, sanè per summam diligentiam cavere solent accurati Censuum Emptores.

14. Contra, si res, supra quam instituitur Censūs, dividatur in plures hæredes, vel per partes pluribus extraneis dividatur, poteritne Censuista, qui est Dominus Censūs totam suam pensionem à qualibet parte (sufficiens, ut, præciso pacto, supponere debemus) exigere, an à singulis pro rata?

Respondeo, posse totam à qualibet parte ^a *Less. l. 2.* & ita usu receptum esse, docet *Less. a* quicquid dicat *Bonac. b* & *Delugo. c* Ratio est ^b *Bon. d. 3.* quia illa divisio non facit Dominum Censūs de contr. ^d *4. p. un.* pejoris conditionis. Si ergo antè divisionem ^{n. 38. V.} poterat ex quacunque parte prædii sufficienter pensionem suam exigere, immò & in illa ^{Quarto. fi.} totum Censum fundare, sic post illam divisionem. ^c *Delug. d.* Et profecto quis nam emere Censum ^{27 de Inst.} vellet cum adeo frequenti periculo, ut supra ^{n. 6. & n.} pensio dividenda esset in minutissimas ^{306.} partes, & consequenter cum summa molestia eam exigendi?

An constitui possit Censūs super re Feudali, vel Emphyteutica, vel Dotali, vel vinculari?

15. Quæres Quinto, an super his possit constitui Censūs? Respondeo, certum est, non posse. Ratio in feudo, præter cæteras, est,

quia ejus dominium directum est apud Dominum feudi; cum ergo, Feudatario delincente, feudum liberè redire absolutè debeat ad Dominum, Emptor Censūs amitteret suum Censum, atque adeo damnus pateretur.

16. Idem est in re Emphyteutica. Nam cum ejus Dominus directus sit Proprietarius, ea non potest alienari, & nec alteri obligari sine consensu Domini.

17. Quod dictum est de re Emphyteutica, dici etiam debet de re Dotali, quæ sine consensu uxoris obligari non potest, immò alicubi, ut in nostro Regno, nè cum ejus quidem consensu, constante matrimonio.

18. Idem denique dic de re vinculo aliquo alteri obstricta, quia, cum libera debeat res hæc pervenire ad illum alterum, sanè cum damnus Emptoris pensio dissolveretur. Debent igitur bona, in quibus constitui potest Censūs, esse sub vero, & libero dominio Venditoris Censum, seu, ut loqui solemus, sub dominio Subjugantis, quæ bona à Juristis vocari solent Burgensatica. Qui secus ergo fecerit, decipiet Emptorem, atque adeo peccabit, & ad restitutionem obligabitur.

An bona fides faciat, ut possit exigere pensionem ex contractu Censūs invalido?

19. Petes. Si Emptor bona fide emit censum constitutum in re aliena, vel vinculo aliquo obnoxia, idque ipse Emptor, vel ipsius hæres ignoret, potestne licitè, & sine injuria exigere pensionem?

Respondeo. Dum ignorat, posse, non est dubium; non solum ex conscientia, qua ipse putat, rem non esse alienam, sed etiam, quia illas pensiones accipit sibi, ut debitas ex vi contractus Censualis. At cum idem Emptor, vel ejus Successor compererit, illam rem esse alienam, non poterit recipere pensionem, ut habet ^a *Mol. alique.* Ratio est, quia tunc, dum cognoscit, rem illam esse alienam, cognoscit etiam, sibi nullum esse Jus in fructus alienæ rei nulliter ipsi à non Domino venditum. Possentamen ab Emptore cogi Venditorem ad reddendum pretium, & ad cætera damna restituenda, vel ad constituendum censum super alia re propria, certum est. Quod si clarè non appareat, sed sub dubitatione, quæ factis

factis diligentius, tolli non possit, rem esse alienam, pergat censuista ad suas pensiones exigendas, quia tunc ipsi faver possessio.

20. Sed iterum petes, & Primo quidem. Ad quid obligabitur Censuista, si postquam clare cognovit, Censum impositum fuisse super re aliena, inveniatur, apud se habere ipsam individuum pecuniam, quam pro suis pensionibus habuit, seu exegit tempore bonæ fidei, vel inveniatur esse in illa factus locupletior? nam, si nihil habet, nec factus est in aliquo locupletior, quia v. g. lautius vixit, ad nihil teneri ex regulis generalibus restitutionis tractantibus de Restitutione ex re accepta, vel modicè docti non ignorat. Secundo autem circa ad ipsam Petes. Quid erit obligationis, si hanc pecuniam individuum, vel id, in quo factus est ditor exegit Censuista bona fide ab aliquo tertio, in cujus possessione fortè res invenitur, nec talis possidens particeps fuit doli Vendoris Censu?

21. Ad utramque petitionem Respondeo, ex iisdem principiis universalibus de Restitutione colligi, in utroque hoc casu absolute obligari ejusmodi Censuistam ad restituendum id, quod invenitur habere. Si enim ex contractu nullo illam pecuniam habet, certè alienam rem habet, atque adeo restituendam.

22. Adest tamen differentia inter utrumque casum valde noranda, nam in priore potes tu Censuista tantam pecuniam retinere (si te per culpam decepit Vendor Censu, vendendo tibi rem alienam) quanta sufficit ad damnum tibi factum refarciendum, sive sit ipsum Capitale, sive damnum emergens, sive lucrum cessans, sive quodcunque aliud interesse, taxandum iudicio viri experti. At in posteriori casu (quantum est ex hoc capite) non potes idem prætere, quia nullam culpam commisit tertius: cum enim ipse Censum non fundaverit; pecuniam nullam à te, vel à tuis majoribus per fraudem habuit, quam restituere teneatur.

23. Dixi (quantum est ex hoc capite) nam si propter onus impositi Censu aliquis tertius minus à primo Censu Fundatore, seu Venditore emisit prædium illi Censui subiectum, unde ipse tertius aliquid deberet ipsi Fundatori, potes tu, modo dicto deceptus, sequestrare pro te id, quod dictus tertius ei Fun-

datori debet, juxta Regulas universales, quibus creditor potest sui debitoris credita, ut sibi satisfaciatur, præoccupare.

§. I V.

Secunda conditio Censu in Sicilia.

Vt redimi is possit, & quidem eodem pretio.

1. Olim solebat apponi pactum, ut Censu redimeretur majori pretio, quam fuerit venditum: id Pontifex in hac clausula omninò prohibet. Quare etiam si sustineri posset, illud pactum fuisse ex se licitum (quod tamen puto sustineri non posse) tamen hodie jam ex Pontificis hac prohibitione id amplius licitum non est.

2. Illud quæri posset, An licitè ponatur pactum à Siculis (ut certè poni non raro consuevit) ut, quando Vendor velit redimere, seu extinguere Censum, teneatur totum pretium integrè solvere? & Respondeo, licitè poni. Ratio est, quia id nec prohibetur à Pontifice, nec est contra naturam contractus. Immo juxta ipsius naturam est. Ut nimirum, sicuti venditus est Censu integro soluto pretio, ita eodem integro extinguatur, vel redimatur. Vide, quæ dixi cap. 4. §. 6.

De Redemptione Censu animo faciendi fructus suos.

3. Jam vero explicationem magis distinctam dictæ Redemptionis Censu, hic afferamus, quam Reluitionem à verbo luere (quod ex vocabulario Juris significat liberare) nostrates appellant; per hanc enim à Debitore Censu liberantur; seu, ut etiam loquimur, affiancantur bona Censibus subiecta. Et certè ejusmodi Debitor, qui illud Jus luendi habet, vel est ipse primus Vendor Censu, vel ejus hæres, vel quicumque tertius, ad quem sive pervenerunt prædicta bona, sive ejus interest affiancatio.

4. Respondeo, hoc dictum. Debitor potest redimere Censum: duplicem habere significationem potest. Primò, hanc. Debitor quicumque

eunque, dando integrum pretium, id est capitale, & solutis pensionibus decursis, potest liberare suum prædium, Censumque extinguere. Secundo, hanc Debitor, qui solet esse Tertius, qui bona prædicta possideat, dando dictum integrum pretium, solutisque decursis pensionibus, potest sibi emere prædictum Censum, seu Jus ad fructus dicti prædii, ita ut Debitor hic faciat fructus illos deinceps suos pro casu molestiæ, quam aliquis forte inferet contra possessionem ejusdem prædii. Vides discrimen? In priore significatione extinguitur, cessatque omnino Censum, atque adeo Redemptio est extinctiva Censum: at in posteriori non extinguitur Censum, sed Redemptio est translativa Juris Censum; transfert enim Jus percipiendi consequentes pensiones in ipsum, qui erant antea Debitor, qui que nunc redimit, usus illo Jure pro tempore dicta molestiæ.

His igitur ad explicationem terminorum positus, difficultas est, an Creditor licite possit, & an etiam obligetur revendere cum dicta cessione translativa, quam secundo loco explicuimus, quoties Debitor ille, seu Tertius possessor rei subjugata offert capitale cum decursis? Nam, quod obligetur extinguere Censum, eo modo, quo explicuimus primo loco, res est certa, & disputatione non indiget. Loquamur prius de potestate breviter, tum aliquanto latius de obligatione. De quibus legi possunt Amatus, & alii que.

Amatus.

res. 7. à n.

29. Roder.

de an. red.

l. 2. qu. 16.

Ponte cons.

87. l. 1. Fe-

lician. de

Cens. l. 4.

s. ult. Ma-

strel. de

Cens. q. 5.

Siurba

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

decis. 87.

5. Quod prius. Res est certa, Creditorem, seu Dominium Censum, si velit, posse licite Censum revendere Debitori, seu cuicumque possessori prædii subjecti Censui transferendo in illum jura omnia sua, immo etiam cuicumque alteri, cui forte Debitor Censum concessit Jus luendi, quod ipse Debitor habebat. Ratio est manifesta, quia quilibet potest jura sua alteri cedere, quando nihil obstat in oppositum, ut certe nihil hic obstat, & sanè quotidiana praxis ostendit id esse licitum, cum frequentissime ejusmodi Revenditiones translativæ jurium in nostro Regno celebrentur.

6. Quoad posterius, in quo consistit præsens, & quidem gravis difficultas, Dico, obligari Creditorem revendere Censum Debitori, seu hujus Cessionario, idque cum prædicta cessione, seu translatione juris: quod

est dicere, ejusmodi revenditionem translativam juris esse necessariam, nec solum voluntarium. Probatur duobus præsertim argumentis, alterum ducitur ab æquitate, alterum à rigorosa Justitia.

7. Nam primo, celebre axioma in moralibus est, ut illud, quod tibi non nocet, & alteri prodest, faciendum sit. Quod principium habetur ex l. In Creditore ff. de evictionibus, ibi: Cui non æquum videtur, vel hoc saltem confitetur, quod sine dispensatione Creditoris factum est? Sed ejusmodi revenditio translativa, ut vid. n. 3. & 4. ex una parte non nocet Creditori, quia semper apponitur, seu apponi intelligitur illa clausula, Dummodo contra ipsum ea cessio non retorquetur, & ex alia, prodest Debitori deponenti pretium: ergo ex æquitate facienda est.

8. Dices, si solum ex æquitate est facienda, non obligabitur Creditor ei acquiescere, nisi ex congruitate, id enim solum importat æquitas, ut ea distinguitur à Justitia.

9. Respondeo. Aliqui, ut huic instantiæ satisfaciatur, recurrunt ad illud aliud principium in Jure. Paria sunt compelli, & posse compelli. Quare asserunt, in hoc casu ad esse obligationem, etiam ante mandatum Judicis, quamvis solum consideremus prædictam æquitatem, quia ad obligationem inducendam satis est, quod ex mandato Judicis possit Creditor compelli. Animo non sedet hæc responsio, quia non semper compelli, & posse compelli, paria sunt: ad multa enim post sententiam Judicis aliquis obligatur, ad quæ non obligatur antea, adeoque compelli antea non potest, v. g. non obligatur quis ante sententiam solvere pœnam, restituere rem litigiosam, se possessione spoliare, quando ratio contra ipsum luce clarior non apparet, &c. quæ tamen obligabitur facere post sententiam.

Respondeo igitur, hoc primum argumentum, nisi addatur id, quod mox proferam num. 10. non esse valde efficax ante sententiam Judicis, esse solum efficax post Judicis mandatum, quia sententiæ latæ à Judice secundum æquitatem judicante, est omnino parendum, quia etiam sic justa est. Addeamus ergo id, quod efficaciter intentum nostrum probat.

10. Nam Secundo, ex vi rigorosæ ju-

stitiæ

Acta sic probatur nostra conclusio. Certum & infallibile principium est, *pacta iusta esse servanda*: sed in fundatione Censuum adest pactum, ut Emptor, seu Dominus Censuum obligetur revendere cum prædicta translatione juris; ergo, &c.

11. Minor, in qua hæret vis argumenti, probatur Primò, quia, qui contractum præsertim bonæ fidei inquit cum aliquo, qualis certè est contractus, de quo agimus, Censuum enim, ut notat Delugo, est species venditionis, & emptionis, quæ est contractus bonæ fidei, qui, inquam, contractum bonæ fidei inquit cum aliquo, se implicite obligat ad servanda ea omnia, quæ ex æquitate in eo contractu continentur; sed in contractu creationis Censuum imbibitur æquitas ad translationem illarum jurium, ut vidimus nu. 7. ergo ad illam æquitatem servandam se obligavit Creditor.

12. Eadem Minor probatur Secundo, quia in limine fundationis Censuum juxta formam Bullæ Nicolai V. celebrati, ponitur hæc clausula *Cum potestate redimendi*, &c. Immo, etiam si ea non explicite poneretur, adhuc intelligeretur implicite adjecta, quia in Sicilia semper supponitur fundari Censuum in forma dictæ Bullæ. Subsumo: sed hoc verbum (*redimere*) non significat solum extinctionem Censuum, & solam affrancationem prædii, sed verò etiam novam emptionem rei (quæ hæc non est, nisi emptio ipsius Censuum, seu juris ad fructus ex eo prædio percipiendos) ergo cum pactum in ipsa fundatione Censuum positum, & à Pontifice requisitum sit, ut Debitor possit, quandoque voluerit, & sibi utile erit redimere Censuum, sanè creditor revendere debebit non solum dicto, nec sine iniustitia ex non observato pacto, immo, nec sine inobedientia contra Pontificis præscriptum negare id ullo modo poterit.

13. Si Bulla diceret *Cum potestate redimendi prædium*, sensus fortasse posset esse cum potestate liberandi, seu affrancandi prædium. (Sicuti dicimus redimere Servum, & redimere Captivum ab eo, qui eos in potestate habet, id est liberare servum, seu ejus servitutem extinguere) & tunc saltem clare, non appareret, nisi pactum merè illum Censuum extinguendi. At cum Bulla dicat *Cum potestate redimendi Censualia* (sic appellat Pon-

tifex prædicto illo more Censuum) non potest esse sensus, nisi quem nos contendimus, id est cum potestate emendi ipsum Censuum per translationem juris in se. Pater, quia non potest intelligi, quòd quis emat Censuum, & non consequenter, immo, & non eo ipso emat, seu recipiat Jus ad percipiendos fructus prædicti Censuum, adeoque cum translatione juris in se. Profectò hujusmodi est sensus in similibus locutionibus; cùm enim dicimus, *redimere domum*, sensus est, domum ab alio occupatam iterum, pretio dato recipere, & Jus in ipsam reassumere; Et cum dicimus *redimere hæreditatem*, sensus est, venditam hæreditatem iterum recipere, iterumque Jus in ipsam assumere: quæ sunt, vel parum literatis cognita apud Calepinum V. Redimo.

Dixi (cùm Bulla dicat, &c.) ejus enim verba hæc signatè sunt:

Concedimus Siculis. hujusmodi Censualia constitui super rebus, & proprietatibus, ac facultatibus eorundem, instrumento gratia pro consimili pretio illa redimendi.

Vides To (illa redimendi) posse referri ad Censualia, ut ego contendo, dixit enim (illa) non (illas) & posse uterunque referri ad res, & proprietates, id est sub genere neutro, ad bona, & prædia, ut contendere adversarius (licet præter ordinatum loquendi modum) posset. Sed tamen ego assero, meam interpretationem esse præferendam. Ratio est, tum quia dicit (illa) ut jam notasti, non (illas) tum, quia cum hoc pactum à Pontifice requiratur in favorem ipsius Venditoris Censuum, ut in superioribus vidimus, illud interpretari oportet quantum magis illi favet, maxime in re, à qua in nihilo noceri Emptorem, qui nunc est revenditor, diximus num. 4.

14. Atque hinc collige minus rectè loquitur de ann. qui illos, qui cum Roderico *b* (quamvis reddidit. l. 2. nobiscum is sentiat) in reliquis; negant tamen in Creatione prima Censuum adesse hoc c. Carleval. pactum minus, inquam, rectè loqui, nam il. T. 2. de li, nec considerarunt implicitum pactum Indic. li. 1. servandæ æquitatis, quod diximus num. 9. T. 3. disp. nec advertunt illud, *Cum potestate illa redimendi*, rationabilius referri ad Censualia, ut d. Arias de modo dictum est. *Mesa lib.*

15. Confirmatur Primò, ex praxi, quam 7. Resol. testantur Joseph Carleval. c. & Arias d. det. 22.

Yyy 3 Mesa

Mesa adesse in Sicilia, & Neapoli, qua Debitor credit, vel donat Jus suum luendi Censum, & Cessionarius, vel Donatarius, deposito pretio, cogit Dominum Censum ad revenditionem animo faciendi fructus suos, in quo casu hic acquirit Censum cum eadem anterioritate, qua primus Creditor fidebatur. Si ergo Cessionarius, seu Donatarius primi Debitoris potest cogere ad prædicta primum Creditorem Censum, cur idem non poterit ipse Debitor, qui Censum vendidit, vel ejus hæredes, si eorum interfit?

16. Confirmatur Secundo, quia clausulam hanc potestatis redimendi positam in contractu erectionis Censum, Ita debere explicari de stylo Notariorum, ut importes obligationem in revendente, ad cedenda Jura Censum, quando ea postulat is, qui reluit, testati sunt in quodam casu occurrenti, aliqui Notarii non ignobiles à quodam Patre Nostræ Societatis, qui id mihi retulit de hac re consulti.

Tancr. in q. moral.

T. 1. tr. 2.

q. 109.

b. Bordon.

T. 1. ref. 27

de alienat.

rerū Eccl.

n. 6. id

probans ex

l. Alien. ff.

Famil. Er-

cisc. & T. P.

3. contr.

26. n. 10.

allegans a-

liis leg.

Rotā Rō.

Surdum,

alijsq; &

plur. item

quens re-

tr. 8.

1. Glossa

14. n. 11.

quæ.

Et plur.

deniq; A-

rias de

Mesa l. 3.

q. 26. nu. 1.

DUBIUM INCIDENS.

An Ecclesia obligetur revendere Censum cum prædicta cessione translativa Jurium.

13. Nec obligari Ecclesiam, nec sine Pontificis facultate posse validè, quia illegitimè alienaret bona Ecclesiastica contendit *T. P. Tancr. s.*

Nihilominus assero, & validè posse, & obligari. Ratio est duplex. Primo, quia Ecclesia non facit contra prohibitionem non alienandi bona, quando alienat ex necessitate, & non ex voluntate, sed in casu, de quo agimus, alienat ex necessitate, & non, &c.

Major patet, quia quoties in Jure prohibetur alienatio, non venit necessaria, sed tantum voluntaria; & merito, quia Pontifices noluerunt per prohibitionem præjudicare Juri aliorum, nam propterea, ita passim firmanr Doctores, Bordonius, & alii.

Minor autem probatur evidentè ex dictis à num. 8. ubi ostendimus, ejusmodi revenditionem translativam Juris esse necessariam ex æquitate, & ex Justitia juxta requisita à Summo Pontifice: ut etiam hinc possi-

mus contendere pro dicta revenditione adesse jam Pontificis concessionem. Lege Bonacin. & qui inde in simili existimat, Retrovenditionem non esse alienationem veteram Ecclesiasticis, quando pactum retrovendendi positum est in prima venditione, quia tunc retrovenditio non est novus contractus alienationis, sed est impletio contractus prioris. Certè similis est, ne dicā idē, casus noster.

19. Secunda ratio nostræ assertionis ducitur ex eo, quod Ecclesia obligatur acceptare pretium sibi oblatum, unde extinguatur Censum, id quod omnes sine controversia fatemur. Jam hinc sequitur, quod, si ipsa cedat prædicta Jura, nihil graveur, nihil de suo amittat, nihil damni patiatur. Jam enim ipsa, extincto censu, quem tamen extinguere obligatur, nihil amplius habet quod amittat, seu in quo graveur. Si ergo in nihilo graveur, sequitur rursus, ut non prohibeatur ea Jura cedere: Probatur hæc sequela, quia ab illa alienatione prohibetur Ecclesia abstinere, quæ ipsam gravat, ut habet Bordenus, & qui eodem Jure, si enim ipsam non gravat, frustra nea esset prohibitio, & imprudenter, immò invidenter Pontifex se gereret, si vellet, ut alteri denegaretur, quod sine Ecclesiæ gravamine concedi posset.

20. Confirmatur Primo, nostra assertio, quia ex præhabita consideratione hæc nostra Jurium cessio non est vocanda, nec censenda alienatio, nisi valde æquivoce, & improprie: nam alienatio in re nostra est distractio aliqujus boni ab Ecclesia; sed hæc nostra Jurium cessio nihil boni distrahit, seu tollit ab Ecclesia, ut dictum est, ergo, &c.

21. Confirmatur Secundo, ex eodem Bordonio, & qui cum illud (redimere potest) positum in contractibus Censuum intelligat non de extinctione dumtaxat, sed de venditione cum translatione Juris, ita pro nobis docet: *nu. 5. Censum, inquit, habet hoc speciale, quod redimi potest, non obstante quavis longissima, & immemorabili temporis prescriptione: & qui habet Jus illud exigendi, licet sit Ecclesia, tenetur illud vendere sine aliqua Juris solemnitate requisita in Alienatione rerum Ecclesiasticarum.* Hæc ille. Notas? Vendere, dixit, non extinguere. Notas iterum? Vendere Jus exigendi, dixit, quæ profectò clara est assertio nostra.

22. Et vide inconsequentiam contrariæ opinionis; ea enim concedit, posse ad prædictam

dictam Juris cessionem compelli Laicum, at negat posse cogi Ecclesiam. Manifesta inconsequentia. Si enim idem Laicus cogitur, quia sive ex æquitate, sive ex Justitia obligatur, certe ex eadem æquitate, & Justitia obligabitur Ecclesia: Nam, & Ecclesia pari modo subditur legibus æquitatis, & Justitiæ, ac subditur Laicus, sicuti pari modo est Dominus Censuum cum iisdem gravaminibus, & pactis, cui quibus est Laicus. Et sanè mirum esset, quod Jus exigendi Censum à prædio v. g. Luciano donatum, vel venditum Laico Petro, obliget (postulante debitore) Petrum ad revendendum eum cessione translativa Jurium, ut hæc sententia, quam impugnamus, concedit; at idem Jus exigendi eundem Censum ab eodem Luciano prædio donatum, vel venditum Ecclesiæ, nequaquam ipsam obliget, eodem debitore postulante. Unde, quælo te, naturam mutavit ejusmodi Censuum, quandoquidem, ut supponimus, cum iisdem oneribus, & pactis ad Ecclesiam pervenit.

Supereft, jam rationes Adversariorum solvere, quas facile quis ex dictis infringere, & quidem evidenter potest.

23. Obijciunt enim Primò, sic Jus, quod Ecclesia habet exigendi Censum, seu redditus ab hoc prædio, est bonum stabile; ergo, si illud transfertur in debitorem Censuum, alienat bonum stabile contra prohibitionem.

24. Confirmatur Primò, quia hæc prohibitio cum sit favorabilis Ecclesiæ, comprehendit quancunque cessionem Jurium in extraneum; ergo, &c.

25. Confirmatur Secundò, quia sic adderetur novum onus Ecclesiæ, nam initio foundationis Censuum solum fuit appositum pactum, ut extingueretur Censuum, non verò ut in debitorem transferretur.

26. Respondeo, nego consequentiam objectionis: ut patet ex dictis, nihil enim alienat, quod bonum suum sit.

27. Ad confirmationem primam distinguo Antecedens: comprehendit quancunque cessionem Jurium in quemcunque extraneum, cum quo nullum præcessit pactum, concedo Antecedens. Comprehendit quancunque cessionem in extraneum, cum quo (seu cum cujus Majoribus, vel similibus) præcessit pactum transferendi, no-

go Antecedens. Unde, & nego consequentiam.

28. Ad confirmationem secundam, nego induci novum onus, jam enim centies dictum est, hoc onus fuisse, sive implicitè, sive explicitè positum initio contractus, immo jam etiam dictum est, non esse onus, facere id, quod tibi non nocet, & alii prodest.

29. Instas. At saltem erit onus Ecclesiæ, quod Debitores Censuum scientes Ecclesiam posse cogi ad revendendum in translatione dicta Jurium, facilius quarent se redimere: id, quod sæpissimè cederet in damnum Ecclesiæ, quæ, nec æqualem, nec promptum invenire posset Censuum, quem emerit cum pretio sibi reddito.

30. Respondeo, esto hoc sit aliquod onus, tamen, quia est appositum in erectione ejusdem Censuum, ideo cum patientia tolerandum. Dixi (esto) quia re vera, tam modicum, & tam remotum hoc gravamen est, ut non venire debeat in considerationem, maximè in re nostra; neque enim Ecclesiæ per prohibitionem Alienationis rerum Ecclesiasticarum vetatur, ne sit mera, & remota occasio, & ne se ostendat facilem ad revendendum, sed solumne revendat, quando res prohibita est revendi, & quando ipsi est voluntarium, revenditionem denegare.

31. Obijciunt Secundò. Doctores passim docent, si prædium vendatur pupillo cum pacto, de hypotheca, non posse fieri hypothecam sine Decreto Judicis, quia statim, atque fuit prædium in dominio pupilli, coepit esse sub lege prohibente, ne pupillus sine auctoritate Judicis hypothecam, id est alienationem faceret. Ergo pari, immo majori ratione, in casu nostro etiam, si pactum præcesserit, non poterit Ecclesiæ hoc pactum exequi sine licentia Pontificis.

32. Respondeo, claras esse disparitates, Primò, In pupillo nocitura supponitur, seu melius timetur erectio hypothecæ: at in casu nostro nihil nocet, Ecclesiæ translatio Juris, de qua loquimur, ut toties probatum est, Secundò, pactum pupilli cum vendente prædium, est initum inter ipsos privatos, estque speciale inter has personas contrahentes: at in casu nostro est pactum universaliter requisitum à Summo Pontifice

pro

pro omnibus contrahentibus, & ut lex publica ab eodem lata, quare sine restrictione servanda. Tertio. Ratio, cur requiratur à Pupillo Decretum Judicis in erectione dictæ hypothecæ, est parva ætas pupilli, qui non judicatur adhuc aptus ex se solo ad contrahendum, & ad discernendas condiciones contractuum. Id, quod nihil est in casu nostro.

33. Objiciunt denique Tertio, auctoritatem cujusdam docti Causidici, & cujusdam viri fide digni, asserentium Tribunalia in nostro Regno decidisse, Ecclesiam hac in re, nec debere, nec posse compelli.

34. Respondeo, Tunc id ira fortasse fuisse decifum, quia probabilis vila fuit illa opinio. Sed hodie, quando rationes jam sunt diligenter expensæ, certè in favorem nostræ, hoc est vera sententiæ erit pronuntiandum.

§. V.

Tertia conditio Censuum in Sicilia, ut pensio non excedat decimam pretii.

Tertia conditio est, ut non constituatur Censuum, nisi ad rationem unius pro decem, seu ad rationem decem pro centenariis: id, quod iussit Pontifex, ne, si amplius Censuarii dare deberent, facile in paupertatem dilaberentur.

Quoniam verò Carolus V. in Germania, & Philippus II. in Sicilia, & Clemens VIII. pro statu Ecclesiastico auxerunt pretium Censuum, modo, quo supra dictum est, ideo statim oritur difficultas, an, si Siculus, cui jam concessit Nicolaus emere Censuum ad rationem decem pro centum, & cui Philippus negavit, ut sic emeret, cum solum velit ad rationem quinque pro centum, an, inquam, possit Siculus in conscientia (nam in foro externo Rex, seu illius Judex ipsum sine dubio condemnaret) licite, & valide emere ad rationem pluris, quam quinque pro centum, puta ad rationem sex, septem, decem, &c. De hoc supra bis dictum est; id tamen iterum hic, quasi in proprio loco est discutiendum.

*in Locis
mox citandis.*

*b Supr. c.
4. §. 3. n. 3.
c. c. 6.
§. 3. n. 8.*

2. Et quidem primo aspectu, posse videretur, quia non potuit Princeps restringere id, quod Summus Pontifex concessit.

Nihilominus Respondeo, non posse. Ratio est, quia Nicolaus V. solum permittens declaravit (ut ex ejus verbis nuper & positius apparet) non fuisse tunc illicitum emere Censuum in Sicilia ad rationem decem pro centenariis. Cæterum non ademit à Rege auctoritatem, & providentiam, quam habere debet decernendi pretia rerum, & consequenter pretia Censuum: id, quod iussit fecisse in Sicilia, propter multa pacta, quæ hic ponuntur in creatione Censuum, notavi superius loc. cit.

3. Et certè inter alia onera superius tacta, nonne magnum onus est facultas Emptoris sibi adjudicandi prædium ad Discursum, quando pensio à Venditore non solvitur de qua re plurius mox dicitur paragrafo 7.

Adde aliam rationem ex generali doctrina, qua scimus pretia rerum crescere ex copia Eminentium; Cum igitur multi, penè sine numero, sint, qui emunt ejusmodi Censuum in forma Bullæ Nicolai, mirum non esse debet, eos majori nunc pretio esse dignos. Quare Rex, ad quem pertinet decernere rerum pretia, rectè judicare, & jubere potuit, nunc, in tanta Emptorum copia, (quod tunc forte non judicavit) additis oneribus prædictis, ejusmodi justum pretium esse debere ad rationem quinque pro centum. Quod autem etiam in vendendis Casibus valeat, ad majus, vel minus pretium constituendum, Emptorum parvus, vel magnus numerus, docet Delugo, d & fatentur omnes.

4. Quando autem num. 3. asserui non posse, intelligo, nec licite, nec valide. Non licite, quia pretia rerum, quando sunt à Principe taxata, obligant, ut illa indivisibiliter serventur, quemadmodum alibi dictum est. Non valide, quia Rex Philippus nullos reddit contractus in posterum creandos, si superent prædictam taxam, cujus verba imitantia Contractum majori pretio factum, hæc sunt:

Ordinamo, e commendamo, che di qua Reg. Siciliana non si possa in detto Regno Tit. 46. di Sicilia imponere, costituere, ne Pragma di fondare di novo rendita nessuna di Soggetti, di giugationi, di Censi redimibili, ne ricattare a meno prezzo di vintimila il Balla, migliaro, che è il beneficio di curia, que per cento, e che li contratti di rendita

*489.
m. 1.
m.*

d Delugo

200.

e In 2. T.

Pragma.

*b Supr.
4. §. 4.
loc. cit.
c. 6. §.
8.*

se, d' Censu, che d' altra maniera si faranno, siano nulli, e di nessuno valore, & effetto. (notas invaliditatem contractus?) è non si possa per virtù di quelli dimandare, ne recuperare in Iudicio, ne fora più che à detta regione, è rispetto.

§. VI.

Quarta, seu ultima conditio Censuum in Sicilia, ut possint apponi pacta ad arbitrium contrahentium.

1. Valde notabilis, & ampla est hujus clausulæ concessio, quia in aliis Bullis multa pacta prohibentur, ut ex superioribus constat. Sed in nostro Regno possunt adici contractui Censuum, ex vi istius concessionis, omnia, & quæcunque pacta velint contrahentes, dummodo (ut semper supponitur) apponantur ea, quæ sunt conformia Juri naturæ, ad quæ nihil aliud requiri, nisi, ut servetur æqualitas, gravamina compensentur, & pacta non sint inter se contraria,

489. c. 4. notavi cum Lessio a supra.

2. Atque hinc fit, ut quando in Sicilia apponitur pactum (& solet quidem semper) ut si Censuarius non solvat pensionem, possit Censuista prædium, sub quo residet Censuum, sibi adjudicare, non existimetur esse illicitum: & merito: non enim est contra naturam contractus, quia illud nullo modo destruit naturam Censuum, & ex alia parte non videtur esse illicitum, quasi injustum onus imponatur Venditori, quia supponimus compensari aliunde ejusmodi gravamen, & nunc post prædictam Philippi Pragmaticam maximè compensari, ex eo, quod Emptor non acquirit pensionem, nisi ad rationem quinque pro centum, ut supra vidimus. Neque etiam est illicitum ex alio capite injusto, quia etiam supponimus, illud non apponi, propter quamcunque modicam pensionem non solutam, sed propter multas, quæ possunt aliqua tandem ratione attingere dimidium valoris prædii, modo mox explicando, & supponimus etiam, poni in pæ-
4. §. 4. nam moderatam per Judicis sententiam in hoc eadem fligendam, ob culpam potentis, & nolentis
c. 6. §. 1. solvere centum, ut supra b vidimus. Non
dum. 6. denique est illicitum ex lege positiva, quia
Tamburinus de Sacramentis.

jam concessit Nicolaus V. posse poni quæcunque pacta justa, &c.

His in genere prælibatis, ad aliqua scitu necessaria de hac Adjudicatione progrediamur.

§. VII.

An possit quis, vi Cessionis habita à Domino Censuum, sibi adjudicare, hoc est autoritate Judicis sibi appropriare prædium Censuum sub-
jectum?

1. Non raro, puta, quando Censuarius, id est debitor Censuum, sive ob paupertatem, sive propter aliud non solvit pensiones Censuistæ, id est Creditori debitas, dictas pensiones solvit alius Tertius sua pecunia, cui Tertio dictus Censuista, qui est Dominus & Creditor Censuum, cedit totum Jus, quod ipse habet in dictum Debitorem, & in quæcunque bona obligata, vel hypothecata suo Censui. Postquam autem ejusmodi Tertius obtinet hoc Jus, propter multas pensiones à se solutas, petit, & obrinet à Judice, ut sibi attribuantur illa bona loco Censuistæ, à quo ipse Tertius Jus habuit. Quæstio igitur est, an id validè fiat, & licitè?

2. Respondeo, supposita æqualitate debiti, & valore prædii, seu boni adjudicati (de qua re mox §. sequ. fusè disputabimus.) Respondeo, inquam, validè, & licitè fieri, ut ab usu pro communi in Regno videmus, approbari. Et ratio est manifesta, quia ex una parte Censuista, quando ei non solvuntur suæ pensiones, habet hoc Jus adjudicandi sibi prædium, ut diximus paragr. præced. num. 2. & ex alia, idem Censuista, utpote Dominus talis Juris, illud cedere alteri, non prohibetur.

3. Hoc profectò facilè est. Verùm hinc insurgit molestissima difficultas: An scilicet, si Tertius hic, non quidem sua pecunia, sed pecunia ipsius Censuarii solvat aliquot pensiones Censuistæ: quot sufficiunt ad adjudicandum prædium, An, inquam, hic Tertius submissus, qui solet esse, vel Famulus, vel Ancilla ipsius Censuarii, vel fidelis amicus, licitè possit acquirere idem Jus, & sibi bona illa v. g. prædium adjudicare, & adjudicatum donare ipsi Censuario, qui jam

Zzz in

in posterum possidebit, quasi propter Donationem prædium idem, quod antea possidebat: & quia non est extinctus Censum (cum adjudicatio processerit solum ob pensiones annuas, seu fructus præteritos non solutos, sibi que ille submissus Censum sibi, ut loquimur, accollaverit) ideo idem Censuarius possidebit etiam in posterum prædictum Censum. Et consequenter suas faciet ejusdem Censum pensiones, seu fructus eo modo, quo sibi eas fecisset Tertius. Vidēs artificium? Si Censuarius ipse, qui est debitor, nomine suo Censum solvisset, nisi Juris acquisivisset solutio, sed solum plene per ipsam satisfactum fuisset Censuista. At quia solvit ille Tertius, qui debitor non erat, ideo potuit, ex Jure sibi concessio, prædium sibi adjudicare, ut pecuniam solutam recuperaret.

4. Respondeo. Nunquam mihi persuadere potui, licite, & juste fieri à sciente fraudem, ejusmodi artificiosam cessionem. Primum, quia est contra Justitiam commutativam. Secundò, contra Justitiam legalem, seu bonum publicum. Tertio, contra virtutem Religionis.

5. Probatum Primum, nam tunc, Censuista, vel quicumque sit, qui per hæreditatem, aut ex alio titulo est Dominus Censum, & cui debentur à Censuario pensiones, tunc, inquam, Censuista nullum Jus dare ipsi Tertio valet, unde ipse Tertius nullum Jus acquirere potest. Quare, si eum illo apparenti Jure sibi postea adjudicavit prædium, injuste, & invalide ipsi Censuario rem istam donabit, & Censuarius rem alienam, si eam acceptaverit, possidebit injuste.

6. Quod autem Censuista nullum Jus dare valeat illi Tertio, ubi est sita tota vis argumenti, luce ipsa clarius mihi videtur, si solum animo penetretur hujus negotiationis fraus. Nam Censuista nullam Jus habet adjudicandi sibi prædium Censui subjectum, quando Censuarius illi solvit ex sua pecunia pensionem, quia pactum, seu pœna Adjudicationis est adnexa non solutioni, id est, tunc habet hoc Jus adjudicandi sibi prædium Censuista, quando Censuarius non solvit, cum possit, ut vidimus nu. 1. At in casu, de quo est sermo, jam Censuarius verè, & re ipsa ex sua pecunia solvit; ergo non remanet in Censuista Jus, quod illi Tertio possit cedere.

Neque dicas: Potuit Censuarius mutare, & fortasse mutuavit hanc pecuniam Tertio illi, & sic ille Tertius pecunia propria pensionem solvit; Ne id dicas, inquam, Primum, quia verè Censuarius non mutuavit. Id certè patet, nam pauperi famulo, vel Ancillæ, immo etiam homini diviti nemo mutuatur sine securitate, aut pignore, aut fidejussore: quæ omnia longe absunt à casu nostro. Secundò, Profectò non nisi fidei mutuatur, qui mutuatur volendo, & intendendo, sibi deinde donari fideliter prædium, & omne Jus acquisitum, vel acquirendum ex illa pecunia.

7. Confirmatur nostra doctrina, nam, quando censuarius potest solvere pensionem, & non vult, nullum debet ex hac injustitia commodum reportare: at nunc potest solvere, quia jam habet pecuniam, quam numerat illi Tertio, & tamen non vult ipse solvere pensionem; ergo qua ratione reportabit illud commodum acquirendi prædium?

8. Jam quòd id sit contra Justitiam legalem, probatur, quia, quando Censuista sciens fraudem, cedit per publicum Notarium illud Jus, quod, ut diximus, non habet, idque regulariter sub juramento (de quo mox) & quando deinde censuarius, atque ille Tertius per publicum Judicem exigunt, & acceptant adjudicationem ex nullo Jure in conscientia procedentem, non solum peccant contra justitiam commutativam sub restitutionis onere, ut dictum est, sed etiam contra Judicia, & officia publica, dum per publicos actus, & scripturas ad fovendas, & palliandas suas fraudes utuntur Judicem, & Notariorum officiis, ergo etiam peccant contra Justitiam legalem. Nam propterea, quando Judices, & Notarii iniquum hoc stratagemma advertunt (quod facile adverti ab iis potest, quando ille Tertius, submissus est pauper, vel, si est dives, quando apparet nil ad ipsum attinere solutionem illam) peccant mortaliter contra eandem Justitiam legalem, sicuti, quia cooperantur injustitiæ commutativæ, peccant item contra commutativam, & subeunt etiam ipsi restitutionis onus.

9. Dixi autem (sciens fraudem, à sciente fraudem, &c.) nam, si quis ex dictis nesciat, nec sit dubium, quòd fraudes illæ adhiere, potest,

potest, & debet judicare non adesse, quia delictum nunquam praesumendum est, & tunc (factis tamen diligentibus ad veritatem noscendam) poterit is sequi doctrinam datam n. 1. & 2. quia tunc prudenter putabit, illum Tertium solvere Censum ex pecunia propria.

10. Dices. Vel loqui possumus de Censuario, qui non vult solvere immediate pensionem, nisi mediante illo Tertio, & tunc, peccate Censuarium, concedatur, quia cum habeat pecuniam, quam solvat, teneaturque ipse eam solvere, perpetram agit, non solvendo, unde, & perpetram Tertius, cooperando cum ipso. At Censuista videtur excusandus, quod coactus a suo interesse, id est ad suas pensiones recuperandas, cedat illi Tertio Jus suum; supponimus enim illum Tertium non solviturum, nisi ejusmodi Jus ipsi cedatur a Censuista.

11. Respondeo, non solum Censuarium, & Tertium illum, sed nec Censuistam posse per hanc tuam considerationem excusari. Ratio est, quia, ad suas pensiones recuperandas, non potest Censuista vendere id, quod non habet, sicuti non posset idem Censuista ad recuperandam suam pensionem, vendere equum v. g. meum illi Tertio, quia Censuista nullum Jus habet ad equum meum. Cum ergo Censuista, quando ei solvitur sua pensio ex pecuniis Censuarium, nullum prorsus Jus habeat, seu nullum Jus ei remaneat, quid cedere, seu vendere alteri poterit? Quoniam autem tunc solum (praeciso alio inconveniendi) posset Censuista, vel quilibet alius contractare equum meum, quando extrema necessitas illum ad hoc urgeret, in qua necessitate omnia sunt communia, (praecise tamen quantum sufficit ad extremam necessitatem sublevandam) ita in casu nostro, &c. Sed quae so te in nostro casu, quando nam tanta necessitas?

12. Denique, Tertio, Quod praedictum artificium sit contra virtutem Religionis, probatur. Nam in eo contendo, semper solet intervenire Juramentum, quo Censuista Jus suum cedit illi Tertio, & quo hic Tertius donat praedium Censuario. At qua veritate possunt ipsi jurare, se vendere, vel donare Jus, vel praedium, quod ut probavimus, suum non est.

13. Nonnulli praedicta Juris ficta (ut ego merito appello) cessione utuntur ad finem excludendi alios Creditores. Exemplo rem facile intelliges: Petrus v. g. emit praedium

subjectum tribus v. g. Censuum obligationibus, propter quas dictum praedium debet Titio v. g. anteriori decem annuos aureos, alii posteriori v. g. Cajio alios decem, Sempronio denique magis posteriori decem item alios. Petrus ergo submittit aliquem fidelem hominem, cui numerat decem aureos, quos homo hic solvit Titio anteriori, sibi que accipit cessionem Jurium a dicto Titio contra praedium possessum a Petro, idque continuat per multos annos, nam postquam summa soluta sufficit ad praedium sibi adjudicandum, illud sibi homo ille fidelis adjudicat (fidelis quidem homini, sed infidelis Deo) & utpote qui illud acquirit ex vi Censuum anterioris, excludit Cajum, & Sempronium posteriores, praetextu, quod pro illis nihil remaneat fructuum dicti praedii, & praedium sic liberum a se acquisitum donat dictus homo fidelis Petro.

14. Affero, hanc negotiationem esse injustam, propter dicta in praecedentibus. Adde, si praedium illud ab initio (ut debet praesumi) erat sufficiens, & nunc est etiam fortasse sufficiens ad omnes tres pensiones solvendas, quo jure, possunt hac arte excludi Cajus, & Sempronius? Vel certe, quo jure potest ipsis difficillimam reddi solutionem suarum pensionum? Quod si praetendatur non esse sufficiens, cur non relinquatur cuique suum Jus, experiendi, an omnes possint habere suas pensiones, vel portionem saltem aliquam in anno fortasse aliquo fertili, &c.

Per hanc occasionem quarimus, quid in eo conscientia de quadam simili Cessione in favorem Censuarium?

15. Sensus quaestionis est, An, si ipse Censuarium possessor praedii pensionem tibi Censuista solvens, requirat a te, ut ipsi cedas tuas actiones contra alios quoscunque, An, inquam, licite illerequirit, & tu cedes item licite?

16. Respondeo, esse bene distinguendum. Quando enim is fundavit Censum, seu suum praedium subiecit Censui tibi solvendo, vel (dum dictum praedium sibi adjudicavit, seu emit) sibi eidem Censum illum (ut dicimus) accollavit; hoc est solve re promissit, dico, nec justè, nec licite ipsum

posse requirere ejusmodi cessionem, nec te illi cooperari cedendo (idem dic de heredibus, qui Antecessoris personam representant.) Ratio est, quia, si is fundavit Censum, jam habuit pecuniam correspondentem valori Censui; si verò illum sibi accollavit, vel emit, jam tanto minoris habuit prædium, quantum importat debere solvi talem Censum. Ergo, cum ipse sit abundè satisfactus, non potest amplius petere prædictam cessionem; sic enim acquireret Jus ad iteratam satisfactionem ex vi dictæ cessionis; nam quando fundavit, vel accollavit, vel emit sibi Censum, fuit jam, ut dixi, satisfactus: quare, si ex vi hujus cessionis posset petere eandem summam ab alio, certè esset, velle iterum satisfieri.

17. Quando autem prædium prædictum tanquam nulli oneri subjectum is habuit, sive ex emptione, sive dote, sive ex alio contractu oneroso, si deinde illud prædium inveniretur subjectum alicui Censui tibi solvendo, & de facto is tibi illum solveret, justè requireret cessionem, illamque ei tu ex Justitia faceres: nam tunc is habet Jus possidendi liberum, ut supponimus, & francum prædictum prædium unde, si pro ipso tibi aliquid solvit, justè poterit ab altero, qui Censum solvere debet, exigere. Et quidem, si bene advertis, hæc Juris cessio eadem est, vel similis, ac dicta num. 1. & 2. est enim ac si Tertius solveret tibi sua propria pecunia, quam debere ab ipso amitti, justum certè non est.

18. Dixi autem (contractu oneroso) si quidem in lucrativo, si attentè consideres, est eadem, vel similis ratio, ac si ipse Censum fundasset, vel sibi Censum accollavisset, nam propterea justa tunc cessio non esset; Donatarius enim, ut alibi dictum est, obligatur solvere onera rei donatæ sine spe re-
compensationis.

19. Inquires. An sicuti hic possessor, solvens ipse tibi Domino Censum pensionem potest licitè à te petere, & habere cessionem prædictam, quando emerit prædium francum, & liberum, ita in eodem casu empti liberè prædii, possit supponere illum Tertium fidelem amicum, cui fiat cessio modo prædicto?

20. Respondeo, nequaquam posse. Ratio est, quia possessor solvens suis pecuniis,

quas non debet, non est defraudandus Jure quo possit illas recuperare; est enim, ut modo innui, tunc ferè casus idem, qui dictus est nu. 3. At illi Tertio, cum ipse Tertius non solvat, ut hic supponimus, sua propria pecunia, cedi non debet, nec potest illum Jus. Multò magis, quia solutio facta à possessore prædii Censui subjectus, cum sit solutio pensionis debitæ Domino Censui, nullum effectum relinquit post se contra ipsum Censum, prædiumque Censui subjectum; at, facta Tertio, valde notabilem effectum post se relinquit: posset enim ipse Tertius jam Cessionarius adjudicare sibi totum prædium, vel ejus partem, & sic recurrerent inconvenientia dicta à nu. 4.

§. VIII.

An Adjudicatio, quæ fieri consuevit in Regno Sicilia sit justa?

Præmittuntur aliqua necessaria ad questionis intelligentiam.

1. Dominus Censui Bullaris nostri Regni Adjudicare, seu per Judicis sententiam appropriare sibi potest bona suo Censui subjecta, seu, ut græco vocabulo loquimur, hypothecata. Ad quod duobus procedere potest modis. Primò, lædendo Censuarium supra dimidium, quæ læsio in hac materia vocatur enormissima. Secundo, lædendo eundem infra dimidium, quæ saltem vocatur læsio non enormissima, nam, quando nulla est læsio, cum omni ex parte Adjudicatio sit justa, de ea hic agendum non est. Quomodo autem intelligatur hoc (ultra, vel infra dimidium) passim docent Doctores, a breviter autem sic habet Lessius ^{de Just. lib. 1. c.}

2. In foro externo non datur actio ei, qui emendo carius, vel vendendo vilius, non est deceptus ^{Et quod lib. 1. c. 21. n. 10.} ultra dimidium justè pretii, v. g. si agrum tuum, c. 40. n. 1. valentem nunc centum libris, vendas septuaginta, Castigat vel sexaginta, vel etiam quinquaginta libris, non justè cum potes intentare actionem ad rescindendam venditionem, aut resumendum pretium, quia non es ^{de Just. lib. 1. c. 21. n. 10.} deceptus ultra dimidium justè pretii, secus autem, si vendidisses quadraginta octo, vel quadraginta novem, vel minoris. Pari modo, si agrum valentem centum libris, emas centum quin-
quaginta

quingenta duo, vel plura, potes agere, ut, vel restituatur excessus illo, vel emptio rescindatur: non tamen, si emeris centum quadraginta, vel etiam centum quinquaginta. Hæc rectè Lessius.

3. Permittit autem lex utramque deceptionem, quæ non est ultra dimidium, ad vitandas lites, sed non ita esse in conscientia docet communior sententia cum Sancto Thoma, secundum quam in conscientia foro debet suppleri justum pretium. Sed quod alii sentiant cum quibusdam limitationibus, seu declarationibus mox dicetur à num. 8.

4. Duo insuper nota. Primum, cum licitum sit, vendere pro supremo, & emere pro infimo, illud pretium sumendum est respectu Vendoris, agentis de læsione, quod infimum sit, quia Emptor justè potuit eo emere. Respectu vero Emptoris agentis de læsione, esse sumendum summum pretium, cum Venditor justè potuerit eo vendere. *a* Id autem dictum est, quando est pretium vulgare habens summum, medium, infimum, nam, quando est pretium legitimum, id est taxatum à Principe, cum id constet in indivisibili, semper illud sumendum erit.

5. Secundum: Excessus dimidii justè pretii constituitur ex quolibet minimo, etiam uno dumtaxat obolo, quod dimidio addatur, juxta Textum legis. *b* Verum huic dicto refragatur Fagund. *c* sequentibus verbis. *Rebellius resolvit satis esse, quod unus nummus excedatur à dimidio, & inducit sibi pro se Tiraquell, Baldum, Salicetum, sed id non credo, quia parum pro nihilo reputatur, nec de minimis curat Prætor. Arbitrio ergo Judicis id committitur, quem oportet habere favorabilem in hoc, & similibus negotiis arbitrariis. Hæc Fagundez, sed certè praxis nostri Regni in Adjudicationibus est, ut semper Judex judicet juxta dictum Rebellii.*

Adjudicatio enormissime non lædens an sit licita?

6. His positis, Affero Primo, in posteriori casu, id est, si Dominus pensionis adjudicavit prædium Censuarii, illum enormissime non lædens, lædens nimirum, dumtaxat infra dimidium, ipsum esse tutum in conscientia, ac

justè prædium illud sibi eo modo legitime adjudicatum possidere, ejusque fructibus tanquam legitimum Dominum frui posse. Ratio potissima est, quia ejusmodi Adjudicatio fit ex vi pacti appositæ in contractu creationis Censuum, per quod conventum cum Censuario fuit, ut in casu negatæ solutionis pensionum, venderetur prædium in licitatione, seu, ut loquimur, in subhastatione ad Discursum ultimo Emptori plus offerenti. Quod pactum apponi semper solet, & quidem in Censu, de quo loquimur, quia Nicolaus V. concessit Siculis, in creatione Censuum posse apponi quæcunque pacta.

7. Quod autem hoc pactum sit justum, probatur Primo, quia ex una parte non est destructivum contractus Censuum, ut ex se patet, & ex alia, si afferat Venditori Censuum aliquod gravamen, jam compensatur ex multis, quæ (ut supra diximus) sunt ex parte Emptoris, seu Censuistæ. Secundo, quia, si non esset justum, non posset in conscientia Judex in vim ipsius procedere ad sententiam Adjudicationis, nè in foro quidem externo, quia non posset licitè uti pacto inito contra Justitiam, & tamen quotidie videmus, illum sine scrupulo procedere, & cum scrupulo injustitiæ, si non procederet. Quod si, etiam procedit in enormissima læsione, de qua mox, non absolute procedit, nam, ut dicemus paulo post, semper relinquit locum Beneficio gratioso. Tertio, quia praxis annorum, per quam ejusmodi pactum palam coram Notario, & Testibus semper apponitur, clarè ostendit, id non esse illicitum.

8. Confirmari potest assertio nostra ex doctrina Excobari & Corto, qui non solum in subhastatione, nec solum præcedente ejusmodi pacto, ut res ad Discursum vendantur, sed etiam absolute, docet, ementes, vel vendentes cum læsione dimidium non excedentes, esse tutos in conscientia. Et quia hæc doctrina ad nos maximè facit, breviter subdo ea, quæ ipse pluribus ad fatietatem eongerit. Sic ergo l. c. docet.

9. Constantè asserimus, hanc propositionem probabilem esse. Leges Civiles, & Pontificiæ, quæ sustinent contractus emptionis, & venditionis locationis, & conductionis, & similes (id est similes emptioni, non vero alios v. g. Solutionis Dotis, Legati, Censuum, & c. etiam si in pretio, vel

*d. Sup. c. 4.
§. 4. & hoc
eod. c. 6. §.
1. n. 6.*

*2. Cor. lib.
1. cor. c. 12
n. 3. alij.*

*d. Hac
adjectio
hæc. De
verb. sig.
nif.*

*c. Fog. l. 5.
de contr. c.
40. n. 2.*

*Leg. l. 1.
1. n. 19
agund. l.
de contr.
40. n. 2.
Fagundez
l. 1. n. 19.*

*e. Excob.
Corro in
17. Trib.
sele. 17. r. x.
de utroq;
foro casu
secundo
art. 5. n. 36*

esse pretium iustissimum, tum quia est pretium, quod habetur iuste in subhastatione, ad quam subhastationem consensit Debitor in pacto inito in fundatione Censuum, ut supra dictum est, tum quia etiam extra subhastationem esset iustum pretium illud, de quo loquimur, vel certe a Venditore voluntarie remissum, ut modo dixit Escobar, tum quia id fit ex mandato Principis in casu nostro, qui Princeps potest transferre dominia, &c.

15. Objicies Primo. At in Adjudicatione, de qua nobis est sermo, adest involuntarium, neque enim, nisi coacte id patitur Censuarius.

Respondeo, non quidem coacte, sed maxime voluntarie hoc Censuarius patitur, quia, per maximam libertatem, consensit in pactum illud, quando vendidit Censum, ut ex dictis patet.

16. Objicies Secundo. In Jure & communi præcipitur, ut quando pignus à Jure additur Creditori, debeat, præcedente æstimatione, vendi, etiam si vendatur sub hasta. In nostro item Jure Siculo in *Capitulo Rituum V. Et data, quod est num. 112. Et 113.* conceditur, ut possit Creditor, saltem in aliquo casu, accipere dumtaxat Pinguè valens, id est ultra summam sui crediti, luerari possit insuper quartam partem dictæ summæ ex ea re, quæ vendenda fuisset sub hasta, sed præcedente item æstimatione; ergo in nostro, & in communi Jure debet pretium rei esse, quanti illa vere in se valet; ideo enim præcedere debet æstimatio, licet deinde concedatur dicta quarta pars: At in Adjudicatione, de qua loquimur, nulla præcedit æstimatio; ergo semper injustum erit; sic vendere, vel emere.

17. Respondeo, quæ dicta sunt in Majori, recte procedere ex Jure communi, & Siculo in cæteris, in quibus nullum adest pactum ad Discursum, seu ad subhastationem, per quod renuntietur prædictæ æstimationi præcedenti. Sed in nostra Adjudicatione notantur huic Siculo, & communi Juri in fundatione Censuum renuntiat, præsentè, approbante, & exequente Principe. Cur ergo, urges ea Jura legitime renuntiat? Juribus autem quæ sunt ad peculiarem cujuscunque utilitatem quemlibet renuntiare posse, ne ipsi

quidem Adversarii dissentent, multo magis ipso Principe consentiente.

18. Objicies Tertio. Aliqua injusta onera, injustaque debita fingunt, ut Adjudicatio per fas, vel netas procedat; Vel fraudes in subhastatione committunt, removendo licitatores, &c. ergo saltem ex his capitibus manifesta committitur injustitia.

Respondeo. Hi certe non sunt tolerandi. Verum malitia illorum nequaquam ei officere debet, qui sincere remedia à Jure, & à justa conventionem concessa sine fraudibus usurpat.

19. Objicies Quarto. De natura subhastationis est, ut concurrant plures volentes emere. Id, quod non est in nostra Adjudicatione, ubi sunt quidem proclamationes in foro, sed, vel coram paucissimis, vel nullo Emptore pretium re vera offerente.

Respondeo Primo, satis esse Creditori, si nulla fraude, & sincere curet facienda publicas proclamationes: cæterum per accidens est, ut nulli appareant licitatores.

20. Respondeo Secundo, Debitores jam se iunt communiter in hac licitatione immobilium raros, vel nullos comparere, præter ipsum Creditorem, & tamen pacto ejusmodi licitationi, sic communiter usurpatæ signatè in fundatione Censuum consenserunt; ergo Creditor sic emens non injustè emit; volenti enim, & scienti non fit injuria ab eo; qui sine fraude procedit.

Has paucas objectiones attulisse, ac diluisse sufficiat, nam cæteras poterit quilibet ex dictis, & dicendis non difficulter eluere.

21. Verum non est hic omittendum quid afferat Diana, b & quid ejus summa: b Diana Ex his (inquit Diana timide favens nostræ p. 4. tr. 4. sententiæ) Amice Lector, cogita, an excusare res. 12. possis Adjudicationes, quæ passim fieri solent in hoc Regno ex pacto vulgo dicto (à Discursu) dummodo sine fraude, & non ultra dimidium justii pretii efficiantur; nam in tali casu bona illa venduntur sub hasta, & ad vocem Praconis; ergo, si sine fraudibus, & cum solemnitatibus requisitis emuntur intra dimidium justii pretii, erit talis emptio justa, & Emptor non tenebitur restituere, neque rem, neque fructus, ex rationi-

tionibus, & auctoritate Doctorum afferentiam, merces ultroneas non solum vilescere pro tertia parte, & de hoc non est dubium, verum etiam pro medietate. Ita Palavius, Cajetanus, Magala, Rebellius, Salas, & alii; sed bona, quae venduntur sub hasta, ubi venduntur bona vigore pacti ad discursum, dicuntur merces ultroneas, ut patet, & docet Molina, Gordonius, & alii; ergo licitè possunt emi pro medietate, & ideo, ut dixi, tu cogita. Hæc Diana.

a Summa Diana V. prætium num. 3. 22. Quibus summa Diana a immediate addit de suo in hunc modum; Sed obstat Pragmatica Regis Alphonsi, quam dicunt de Pinguevalente, in qua valoris diminutio in Adjudicationibus taxatur. Hæc ibi.

Se Regem Alphonsum loqui de Adjudicationibus, pro quibus non adest pactum ad discursum, ipsemet Adversarii fatentur, & nos innuimus num. 17. Quare poterat, & debebat hujus summae Auctor, hoc de suo nequaquam addere.

Adjudicatio enormissimè lædens, an sit licita.

23. Affero Secundo. In priori casu, quem diximus num. 1. si Dominus Pensionis adjudicavit sibi prædium Censuarius, illum enormissimè lædens, nimirum supra dimidium, ipsum non esse tutum in conscientia, & injustè prædium illud possidere, fructusque percipere. Ratio est, quia pactum, in quo fundatur Adjudicatio, quando futura est enormissima læsio, cum sit nimis onerosum contra Venditorem, & nimis prodigum (vendit enim is suam rem infra dimidium justii pretii, quod semper fuit in Jure existimatum intolerabile damnum) pactum, inquam, hoc, contra bonos mores, bonumque publicum est, dans occasionem depauperandi, atque adeo illicitum, & non servandum, nec ementi conferens ullum Jus, cum sit injustum.

b C. cum causam C. Emptionis, & venditionis ultra dimidium eū Dilcti. Rectè ergo in Textu b imitatur contractus C. Emptionis, & venditionis ultra dimidium eū Dilcti. justii pretii, ut si rem, quæ valet centum, De Empt. emas quadraginta novem, vel vendas centum, & quinquaginta uno, etiam si absque dolo, & fraude fiat: Rectè, inquam, sic enim bonum publicum requirit, ut dictum est.

24. Atque hinc beneficit, ut, si in ordina-

ria subhastatione, quæ solet esse rerum mobilium, eadem depauperatio accideret, nè illa quidem Venditio esset justa. Verum communiter non accidit, quia ex venditione rei mobilis, non tam facilè homo depauperatur. Patet, per distractionem enim rei mobilis solum amittitur res, & paucissimi fructus fortè ex illa re, ut ex facunda equa, proveniendi; nam ideo præter hanc rationem, adde, & alias, quas adduximus, 8. c. in Decal. (de hac enim ibi fuit locutio, quam appellamus *all'incanto*) concessimus in subhastationibus mobilium posse rem vendi quanti minoris sine fraude potest. At per distractionem Boni fructiferi, de quo hic nos loquimur, non solum amittitur res, sed plurimi etiam fructus, idest per consequentes annos perpetuos, adeoque causa ea est depauperandi. Et aliqua quidem adest, sed toleranda, sed parva, immò, propter bonum publicum, positivè concessa à nobis legibus in Adjudicatione, quando est læsio infra dimidium. At certè magna, & intolerabilis, nec concessa, quando supra.

25. Confirmatur nostra doctrina, quia per Beneficium, seu remedium, quod nos appellamus gratiosum, à Principe conceditur censuario, quando cunque ipse Censuarius voluerit, actio ad reperendum bona adjudicata, quando invenitur læsio enormissima; per quod Beneficium jubet Princeps recognosci à Judice Adjudicationem illam, ut si constet bona adjudicata excedere dimidium pretii, pro quo processit distractio, tunc, soluto debito una cum legitimo interesse, restituantur dicto eidem Censuario bona illa, eorumque fructus, quæ fuerunt Adjudicata. Si ergo per Judicem restituuntur bona in læsione enormissima, signum est illam Adjudicationem non fuisse approbatam à legibus, sed solum, ut Debitum solveretur, fuisse permissam. At contra, cum illud Beneficium gratiosum non concedatur a Principe, seu à legibus in læsione non enormissima (in qua læsione solum quadrimestre ad redimendum conceditur Censuario, intra quod ipse possit, soluto debito, pro quo processit distractio recuperare bona adjudicata; nam ceterum, eo quadrimestri elapso, Adjudicatarius legitimè, & perpetuo bona illa adjudicata deinceps possit.

possidebit.) Cum, inquam, illud Beneficium gratiosum non concedatur, satis manifestum signum est, adjudicationem, procedentem ex lésione non enormissima, non permitti solum à legibus, sed etiam positivè concedi.

26. Hic ergo nota, quando adfuit dicta enormissima lésio, etiamsi Censuarius Beneficium illud à Prorege non petat, te in conscientia posse solum retinere tamdiu Prædium adjudicatum, quamdiu, per perceptos fructus, deductis expensis, tuo credito, ob quod processit Adjudicatio, sit satisfactum: nam deinde, etiam ante sententiam, reddere obligaris rem Domino, ne scilicet alienum sine titulo possideas: id, quod, etiam in alio evenitu, quando lésio non fuit enormissima, peregrisse non paucos, sed certè ex liberalitate scio, quod, ut laudabile consilium ab omnibus excipiendum, merito proponi potest.

27. Objicies. Non apparet disparitas, cur in lésione enormissima Adjudicatio sit illicita, licita autem in lésione non enormissima.

Respondeo Primò, aliquam disparitatem à me allatam fuisse modo num. 24.

Respondeo Secundò, verbis iisdem, quibus utitur in simili prædictis Excohar loco supra citato numero 214. Sic enim habet: *Per aliquos prædicta doctrina, id est, quod in conscientia, si etiam licita emptio, vel venditio cum enormi lésione, locum etiam habet, quamvis pretium sit infra, vel ultra dimidium justum, hoc est, etiam, si res ematur minori justo pretio infra dimidium, vel vendatur majori, quamvis excedat dimidium, dummodo deceptio prædicta non interveniat ex dolo, modo supra explicata, &c. Noluerunt enim leges ipso jure irritare ejusmodi contractum, quia ex substantialibus nihil in eis deficit, nempe res, pretium, & consensus; quare prædicti erunt tuti in conscientia in horum sententia, donec per Iudiciale Decretum contractus rescindatur. Et quamvis id, fundamento hoc, probabile esse aliquibus videatur, nos tamè tale affirmare, vel cõsulere non audemus, Tum, quia plurimum esset, laxare habenas in re periculosa, Tum, quia aliquibus videbitur audacia, ita loqui contra tantos Doctores contrarios. Denique aliqui non fuerunt nisi probabilissimi principis nostræ opinionis subscribere, & sic multò mirùs probabilitati hujus. Omittamus ergo, ut alii, nonvis fundamentis Tamburinus de Sacramentis.*

sis, hoc dicant, nam nos hoc non dicimus, sed omnino negamus.

28. Et paulò post num. 223. sic in eadem sententiam habet: *Declaro nostram opinionem, quod accipi debet de lésione infra dimidium justè pretii: non, si excedat: Tum quia ita volunt Doctores dictam nostram opinionem tuentes, à quibus recedere non audemus. Tum, quia in tam gravi lésione potius ignorantia læsi præsumitur, quam scientia, & sic deficit consensus præsumptus saltem, & docent Covarr. & Menoch. cum aliis apud Hermosillam. Hæc ille.*

Et hæc nos, allatæ objectioni proportionaliter applicanda. Ex quibus non asseclior Patri Vincentio Tancredi, a qui Adjudicationem, etiam cum lésione enormissima, approbat, excipiens solum, quando Adjudicans cognovit Dominum prædii esse inemptum ad petendum remedium gratiosum, sed certè nunquam est approbanda, ut constat ex dictis.

Dubium incidens de onerum Accollatione.

29. Querimus, an onera, quæ rem afficiunt, sive sint onera proprietatis, sive Censuum, sive alterius contractus realis, quæ verè debentur supra bona, quæ adjudicantur quis sibi intendit, minuant valorem rei, an verò possint computari in pretio ejusdem rei, in ordine ad videndum, An in Adjudicatione datum sit pretium cum lésione, vel sine lésione enormissima. Fac verbi gratia prædium à te adjudicandum valere aureos centum, tuum autem creditum, propter pensiones non solutas, esse aureorum decem: Si eidem prædio sit adnexum onus solvendi alicui Tertio aureos quinquaginta, onus hoc minuerit valorem dicti prædii, an computabitur in pretium? nam, si in pretium computetur, non erit lésio enormissima, id est, non erit lésio ultra dimidium, quando tu adjudicabis ejusmodi prædium pro tuo credito decem aureorum: erit verò enormissima, si dictum onus sit demendum de valore prædii.

Ostenditur id manifestè; si enim illud onus quinquaginta aureorum ingrediatur, ut ita loquar, in pretium, certè totum pretium pro prædio, quod valet centum, erit aureorum sexaginta, id est, decem ex pensionibus non solutis, & quinquaginta ex onere accollato.

lato, quo pacto Dominus prædii, pro suo prædio valente centum, habeat in Adjudicatione sexaginta, quæ non est læsio enormissima. At verò, si onus hoc dematur de valore prædii, remanebit ejus valor, aureorum quadraginta. Tu ergo, si pro decem aureis ex pensionibus non solutis tibi adjudicabis prædium hoc, accipies rem valentem quadraginta aureis pro decem aureis, quæ est manifestè læsio enormissima, quæ est ultra dimidium, atque ad eò, ex vera nostra sententia, nulla erit Adjudicatio. Ecce quantum interest hæc præfens discussio.

30. De qua duas invenio Jurisperitorum Nostri Regni sententias. Altera docet, ejusmodi onera accollata minuere rei valorem, atque hanc sequitur Joannes a Franciscus Castillo, pro qua multos Doctores etiam citat Antonius b de Amato. Et Castillo quidem addit; hanc esse conclusionem indubitata, cum agitur de Adjudicatione ex vi contractus cum pacto ad Discursum, assertique duo argumenta præcipua, quæ etiam assert de Amato loco citato. Primum, sic formari potest.

a Io. Franc. Castill. de cis. 126. nu. 8. b Ant. de Amato in variar. resol. l. 2. ref. 61.

31. Adjudicatio, ut est certi nostri Juris, nulla est, si pretium, seu creditum, pro quo fit, non est verum, etiam si deficiat in uno obolo: sed, quando onus accollatum, non est verum (ut accidere certè potest ex ignorantia facti) Adjudicatio non est nulla; ergo onus non est pretium.

32. Secundum, quia cum Debitor vult sibi redimere rem alteri adjudicatam (quod posse facere, dictum est supra) tenetur solvere pretium, & tamen non tenetur solvere onera accollata, etiam si ea Adjudicatarius redimisset à Censuario; ergo onera non sunt pretium.

c Provinz. in suo Cons. l. quod habetur inter Dec. 7. d Baron. loco max. citando. e Tancred. tr. 2. q. mor. qu. 53.

33. Altera sententia tenet prædicta onera computari in pretio, quam sequitur Provinzal, & Franciscus, & Baronius, Vincentius, & Tancredi. Et hic quidem rationem assert, quia, inquit, Adjudicator emit prædium, prout est totum, & virtute solvit pretium valore totius prædii. Addit Primò, onera esse partem pretii, citatque quandam legem dicentem, quasi in parte pretii ea res sit. Addit Secundò, si non computarentur in pretio ipsa onera, Creditorem non posse causare executionem contra Debitorem, unde sic defraudaretur suo credito.

34. In praxi item contrarias invenio in

Regno Decisiones, nam quoad onera accollata à Creditore computentur in pretio, decisum fuisse in Regno testatur Baronius. f Quod autem non computentur, apparet f Baron. de decisum apud g Castellum, & apud de h A-Citavi. maro. Ex quibus colligitur, utramque in Adjudicatione habuisse hactenus, etiam in præsentibus, Patronos suos, sed spero fore, ut omnem in posterum ad primam sententiam prorsus g Castell. loc. cit. accedant.

35. Nam, si rem Theologicè expendere velimus, in veniemus, onera ejusmodi, non posse in pretium computari, atque ad eò primam sententiam veram esse, non quidem ex vi argumentorum Jurisperitorum, quæ fortasse quilibet in utramque partem vertere non difficulter posset, sed ex ratione à priori, quam jam subdo: Etenim, ut supra diximus, per pecuniam, qua Censum annuum emimus ne sit usura, illud facimus, ut emamus Jus ad fructus alicujus boni fructiferi, seu, ut emamus partem ususfructus alicujus prædii. Illud igitur Jus, seu pars ususfructus, pars est prædii empta ab illo, qui Censum fundavit, nec est illius, qui prædium nunc possidet. Quando ergo ab hoc possidente prædium, illud mihi adjudico, non possum mihi adjudicare Jus illud, seu partem illam ususfructus, quæ non est in dominio præsentis possessoris, sed alterius anterioris Censuistæ: quare debet hæc pars tolli à prædio, quod prædium ego per Adjudicationem, & ad Discursum mihi emo. Ergo non potest intelligi, quomodo onera illa accollata sint in pretium; sunt enim Jus fructuum, seu ususfructus alterius Censuistæ, quod Jus ego mihi nunc non adjudico, nec emo, nec mihi attribui possum, cum pertineat ad alium prædictum Censuistam, & ipse habet hoc Jus, non verò possessor præfens.

36. Ex hac præterea ratione patet, nec meum Capitale hujus præsentis Censui, ob cuius fructus non solutos procedit Adjudicatio, me posse ponere in pretio, quod offero, nam eadem ratio jam dicta, si rem attentè penetres, id manifestè probat.

37. Denique ex dictis vides Primò, rationem secundæ sententiæ allatam numero 33. esse nullam; supponit enim Adjudicator rem emere prædium, prout est totum, quod falsum esse, nostra ratio modo allata numero 33. evidenciat.

evidenter ostendit. Idem dic de eo, quod addit Primò; supponit enim id, quod est probandum. Et quidem lex, quam ibidem inducit, contra ipsam secundam sententiam est, nam illud (*quasi in pretium*) ostendit onus accollatum non esse verum pretium, sed aliquo modo, quatenus scilicet onus accollatum, dum demit partem, atque ad eò valorem à re, facit, ut ejus rei pretium debeat esse minus, quam, si illa onera non adessent. Postremo, quod addit Secundo, id est, Creditorem non posse causare executionem, si onera non computentur in pretium, nimis est fallum; potest enim executionem causare pro pensionibus non solutis, ut item pro expensis, pro quibus Jus dumtaxat habet.

38. Post hæc scripta volui duos Jurisperitos certè ex Primariis hujus Regni de hac difficultate consulere, qui dixerunt, esse distinguendum; nam de Censu perpetuo inredimibili proprietatis primam sententiam excipiendam esse, contendebant: De Censu autem redimibili, qualis est is, de quo hæctenus locuti sumus, in forma Bullæ, esse excipiendam secundam. Volui hujus distinctionis rationem cognoscere, & nihil ad rem obtinui. Illa ergo posset esse fortasse, quia hi forte putabant, Censum redimibilem esse debitum supra rem, non autem rem ipsam, seu partem rei, atque ad eò esse pretium, cum contra Censum proprietatis putarent, esse rem ipsam, seu partem rei, nam tota res constat ex proprietate, & usufructu, atque ad eò non esse pretium.

39. Verum distinctionem hæc nullam esse, patet ex dictis, in utroque enim casu, sive Censu sit redimibilis, sive non, pars rei non emittitur in Adjudicatione, quare detrahi omninò debet à valore ejusdem rei, quæ adjudicatur.

40. Prædicta denique consistuntur ex Juribus, quæ Recentissimus nostri Regni Jurisperitus Marius a Cutelli nostram sententiam sequens sic induxit.

Lasio vero in hoc remedio non ita mensuratur, ut vulgo alibi putant, quando in Decreto ultra pretium adsumt accollationes, computando videlicet illas in pretio: nam verius est, quod prius debeant de valore rei detrahi summa accollata, quæ faciunt rem minus valere, ut ex Textu in l. Fundi partem 79. de contrahend. Empt.

deducunt Matthæus in l. 1. Gloss. 2. Tit. 11. lib. 5. fol. 379. & Gratian. discept. 258. num. 4; & postea videre, si pretium sit minus dimidio restantis valoris rei. Etenim, si excedat etiam in dolo, locus est huic remedio. Neque enim in Regno, quoad fructus, receptum est, ut alia lesione opus sit, quam illa, quæ aliquid ultra dimidium excedit, quicquid sit de jure communi juxta late tradita per Molinam de rit. Nupt. lib. 3. quæst. 96. per totum, Vbi omnes citat.

41. Exemplum sit, si fuerit vendita res, quæ esset valoris unciarum quatuor centum, pro pretio unciarum nonaginta-novem cum accollatione aliarum unciarum ducentarum. Nam minus pretio rei in illis ducentis accollatis, dum res adjudicata remanet valoris ducentarum unciarum, & apparet distracta pro 99. resultat evidenter lasio enormissima in uncia supra medietatem.

42. Quæ, quam distent à computo, quod alii faciunt, nemo est, qui non vident: Nam, si in casu prædicto uncia ducenta accollata jungerentur cum pretio imponente unc. 99. non adesset lasio, quia res valens 400. esset vendita pro unc. 299.

43. Hæc posui, quia Castilius decisione 14. & Mastrill. decisione 33. & 247. Ciurba decisione 105. vel, quia habuerunt rem pro indubitata, vel aliter, omiserunt ponere hæc præxim, unde sæpius super hoc vidi Iudices dubitare, & partes cruciari. Cum hac vero præxi vidi sæpius decisionem, & ego obtinui anno 1626. pro Nepote contra Alexandrum Rizzari, referente D. Ioppulo. Adde Castell. aliam decisionem 127. Hactenus Cutelli.

Sed nos vel à contrahamus, atque de tota hac re, contra breviter consuetam nostram, prædicta dixisse, sufficiat.

§. IX.

De Eingente velle redimere Censum.

1. Siquis carens omninò animo redimendi, immò carens etiam pecunia necessaria ad redimendum, fingat, se velle redimere Censum annuum, quem alicui verbi gratia Petro quotannis debet, idque, ut eo metu inductus Petrus diminuat aliquid de pensione, consentiens nimirum, quod Censum maneat cū obligatione minoris pensionis, &

Aaaa 2

sic

sic pensio v. gr. quæ erat quinque pro centum, fiat quatuor, vel tria pro centum, si quis ita inquam fingat; peccatne cum obligatione restitutionis? Id certè solet in nostris Censibus Bullaribus passim occurrere, nam propterea in calce hujus Capituli id omittendum non fuit.

2. Respondeo. Quamvis sic fingens, prima facie, formaliter non videaris injustè agere, quia verè habes Jus redimendi Censum; tamen dico cum Delugo, a te sic fingentem injustè agere, & esse condemnandum ad restitutionem; extorquens enim consensum illum per fraudem, fingendo, te velle Censum redimere, cum tamen nolis, & aliquando ob earentiam pecuniæ, non possis. Cum igitur dolus tuus in hoc casu det causam contractui diminutionis Censum, obligaberis ad restitutionem, & ad rescissionem contractus, idque non ex eo, quod non habeas Jus, veluti remorum redimendi, sed eo, quod cum hoc Jure uti nolis (verè enim redimere non vis) ita dolosè agis, ut ejusmodi dolus det adæquatam causam contractui. Quod autem, quando dolus contrahentis dat causam contractui, invalidus sit contractus est doctrina communis, & nos illam explicuimus *b* alibi.

a Delugo
d. 22. de
Just. n. 171

b L.S. Do-
nal. tr. 3. §.
11. nu 15.
c Delugo
loc. cit.
d Thom.
Sanch.
Less. Castr.
Diana a-
pud eun-
dem Delu-
go.

3. Addit Joannes c Delugo, Thomam d Sanchez, aliosque fortasse concessuros, ita fingentem non obligari ad restitutionem. explicò. Quæri solet, an metus de malo, quod Jure alicui infligi potest irritet contractum? verbi gratia. An, si tu sine animo exequendi commineris accusare, vel punire Petrum de delicto ab eo commisso, justè possis accipere proportionatam pecuniam, quam ipse tibi solvat, ne illum accuses, vel punias? Et prædicti quidem Doctores respondent, justè posse validamque esse solutionem, & justam, quia satis cedit Juri suo, qui, cum possit, in tui gratiam subit onus privandi se illa potestate, quam antea habebat: quam doctrinam probabilem esse fateatur num. 163. ipse Delugo, licet ipse cum Bonacina, & Molina illam non sequatur. Cum igitur Doctores prædicti id teneant in hoc casu de Accusatione, ideo Delugo dixit, idem fortasse eos esse putaturos de prædicta comminatione Redemptionis Censum.

4. Ego nihilominus constanter assero, eos non idem putaturos. Ratio est, quia aperta

apparet adesse disparitas, nam, qui fingit velle accusare, potest accusare, licet animum accusandi non habeat. Hanc igitur potentiam vendit: quare hic contractus non fundatur in dolo, sed subsistit in hac potentia, quæ venditur: At, qui fingit velle redimere, cum redimere verè nolit, vel non possit, nihil vendit, & nihil promittit: ex alia veid parte ejusmodi contractus diminutionis Censum inicitur totus, ut dictum est, in dolo: ergo, &c. Quod si cum posses, velles, jam non esset fictio, unde nec injustitia, &c.

CAPUT VII.

An à Montibus, qui vulgo nominantur Vacabiles, vel non Vacabiles justè emantur Censum, seu pensiones annua?

1. PRæmittendum est Primò, hujusmodi Montes sic solere constitui Principes, vel Domini, vel Civitates ex Gabellis, Fructibus, seu Juribus suis solent singulis annis colligere certam quandam summam, seu redditus, quos omnes, vel certam partem, dicti Principes, vel Civitates constituunt aliis vendere: quare dividunt summam in varias partes, nimirum in decem, viginti, triginta, &c. ut sic hujusmodi redditus vendi facilius multis possint. Tota ergo hæc summa annuorum reddituum reposita pro pensionibus solvendis iis, qui emunt, vel emerunt, dicitur Mons; ipsi autem annui redditus vocantur Montes, qui aliquando denominantur à re supra quam pecuniæ accipiuntur, ut Mons Farinæ, Mons Carnium, Mons Vini: aliquando ab eorum Institutore, ut Romæ adest Mons Pius, Mons Sixtus, Mons Julius: aliquando à Causa, propter quam fuerunt instituti, ut Mons Pacis, Mons Fidei, &c.

Nota, singulas portiones, & pensiones horum reddituum appellari loca Montium, & eos, qui illas emunt, vocari Emptores locorum Montium.

2. PRæmittendum Secundò, Aliquos ex his dici Montes irredimibiles, quia empti sunt cum pacto, ut redimi non possint: aliquos redimibiles, quia Princeps, seu Dominus potest eos redimere, reddendo pecuniam capitalè iis, qui loca Montium emerunt: rursus, aliquos

quos dici Montes non Vacabiles, cum non pereant obitu ementis illos, sed transeant ad hæredes, aliquos Vacabiles, seu temporales, quia obitu Emptoris vacant; neque enim ad Hæredes transeant, sed redeunt ad Principem, seu Dominum.

3. Præmittendum Tertio, hos Montes, ut ex eorum explicacione cognovisti, nihil aliud esse, nisi speciem Censuum, sive perpetui, sive vitalitii, sive alterius conditionis ex iis, quos supra initio hujus Tractatus explicuimus, speciem, inquam, non fundantur in Gabellis, Juribusque fructiferis, ut modo dixi numero primo: cum cæterum Censuum in genere possint fundari super alia quæcunque bona fructifera, modo, quo supra cap. sexto paragr. præsertim 3. n. 2. explicatum est.

4. Quare, si ponas, aliquem Montem cetero bono fructifero, illi sanè illicitus omnino erit; Nam pensio, quæ annuatim recipitur, esset merum lucrum ex mutuo, quæ ipsissima est usura; nisi aliunde ex damno emergente, vel lucro cessante, vel simili titulo justificaretur, ut justificari supra diximus Montes Pieratis, & rectè notat in Montibus, de quibus hic loquimur Delu-
a supra
Tr. 1. de
Mutuo, &
Usura, 3.
go. b

5. His ad cognitionem Terminorum præpositis, assero, Montes esse licitos, sed, ut liciti sint, requirere conditiones quatuor. Prima est, ut reditus, seu loca, supra quæ fundantur pensiones, verè existant. Secunda, ut supra ejusmodi reditus nequaquam imponantur plures pensiones, quam ipse Mons contineat. Tertia, ut, si Mons pereat, pereant etiam pensiones, & loca: Si vero Mons pereat ex parte, etiam ex parte pereant pensiones, nam, ut supra vidimus, pereunte re, perit Censuum, seu

Jus in eo constitutum, præscindendo ab aliquo justo pacto, ut ex supradictis satis patet. Quarta, quæ certè est præcipua, quæque etiam colligitur, ex supradictis, ut, quando Montes sunt Vacabiles, dentur majores Pensiones, seu loca, quam, quando sunt non Vacabiles, seu perpetui, & ita sanè fert consuetudo, ut Vacabiles emanentur ad rationem novem, decem, & alicubi duodecim pro centum, non vacabiles vero ad rationem quinque, vel quinque cum dimidio.

6. Iam vero his conditionibus vallatos hos Montes licitos esse, manifestè probatur, nam sunt, & ipsi, quidam Censuum. Quemadmodum ergo in Censibus emitur Jus percipiendi annualem pensionem ex bonis fructiferis alterius, ita, qui ejusmodi loca emunt, Jus emunt percipiendi annuam pensionem ex bonis, & Juribus fructiferis dictorum Montium.

7. Adverte, eos, qui emerunt dicta Montium loca, posse aliis ea vendere pluris, vel minoris, quam ipsi emerunt: emerunt v. gr. aureis centum, sed vendere possunt centum, & quindecim, vel nonaginta, nempe, quia sequuntur naturam aliorum Censuum, qui, modo, quo superius docuimus, justè pluris, *c. supra c.* vel minoris venduntur, quando occurrunt *3. §. 2. &* plures, vel pauciores Emptores, undè crescit, *nu. 9.* vel decrescit pretium, vel, quando similes circumstantiæ pretium rei vendendæ, vel augent, vel diminuunt. Atque hæc de Censibus satis.

Finis Tractatus Secundis.

Aaaa 3

TRACTA-

TRACTATUS TERTIVS
DE
CONTRACTV
CAMBII.

CAPUT I

Quid sit Cambium?

CAMBIUM, ut hic accipimus, est Permutatio unius pecunia cum altera, sicut cambire in univrsum nihil aliud est ex Tiraquello, nisi Rem cum re permutare. Ex b
a Tiraq. de retractu l. 1. cap. 30.
b Aristot. pr. phys. cap. 6.
 Aristotele autem triplex est permutatio. Prima, rei cum re, ut, si dem vinum pro frumento; & hæc dicitur absolutè Permutatio. Secunda; pecuniæ cum re, ut, si aurum pro vino; & hæc dicitur Emptio, & Venditio. Tertia, pecuniæ cum pecunia, ut, si dem auream pecuniam pro argentea, vel etiam pecuniam præsentem hic, pro alibi existentem, & hæc permutatio vocatur Cambium.

c Aristot. l. c.
d S. Th. 2. 2. q. 78.
art. 1. & c.
14. de Regim. Principum.
 2. Hinc vides, rectè docere Aristotelem, & Doctorem Angelicum, d Pecuniæ, alium usum esse primarium, atque hunc esse, ut sit aliarum rerum pretium: Alium, esse secundarium, minisque principalem, cumque esse, ut possit permutari, emi, vendi, commodari; Cuius posterioris usus ratio est manifesta, quia Aurum, & Argentum non relinquunt naturam suam, suamque æstimabilitatem materiæ ex eo, quod per consensionem Gentium sint in pretium aliarum rerum instituta.

3. Quæres. In quo genere contractuum est numerandum Cambium?

Respondeo. Aliqui volunt referri ad contractum permutacionis; permutatur enim pecunia præsens cum absente. Aliqui contractum Innominatum; do, ut des. Aliqui ad contractum Emptionis, & Venditionis; Emitur enim una pecunia pretio alterius. Aliqui ad contractum locationis, & conductionis, nam Mercator v. g. locat alteri industriam, & operam suam, qua transfert pecuniam ex uno loco in alium, vel quæ conquirat pecuniam,

scilicet Argenteam, ut possit dare pro Aurea, &c. Omnes hi profecto loquuntur suo modo probabiliter. Sæpe nihilominus, semper debere servari æqualitatem inter datum, & acceptum.

CAPUT II

Quotuplex sit Cambium Reale?

Reale dico; nam siccum, cum contineat meram usuram, non est nobis explicandum, sed expellendum: Siccum autem appellatur, & est illud, quod fingitur esse reale, cum non sit; fingitur enim commutari pecunia cum alia, sed verè non commutatur: Sicut fingitur aliquando fieri solutio in alio loco, cum tamen fiat in loco, ubi datur: Et merito appellatur siccum, quasi sterile, & carens humore, quia non habet justum titulum, undè lucrum afferendum est.

2. Porro Cambii Realis tres invenio Classis. Prima, continet Cambia minuta, idest, quando mutatur pecunia major, cum minori, pulchra cum deformati, nova cum veteri, titata cum legitima, usualis in hac Provincia cum usuali in alia Provincia, & hoc vocant Aliqui ex Valentia *f purum*, seu simplex Cambium, seu etiam manuale, quia de manu ad manum fit, idque in eodem loco regulariter.

3. Secunda Classis continet Cambia per literas, quæ vocantur etiã Cambia localia, idest, quando præsens pecunia commutatur cū absenti, quod Cambii genus, cum fiat per literas communiter, à literis nomen accepit.

4. Tertia Classis ad Cambia per literas addit unam quandam circumstantiam peculiaritatem, idest, quod solet fieri ejus solutio in quibus-

quibusdam Nundinis, nam propterea vocatur Cambium ad Nundinas. Vocatur item aliquando Cambium cum Recursa, & Cambium cum Recambio, id, quod paulo post explicabitur latius.

44. Hinc, ne in vocibus hæreas, nota ex Lupo a illum, a quo peritur Cambium, appellari Campforem, Nummularium, Argentarium, & Mensarium, Bancarium, Trapezitam, & Collybistam (Collybus enim significat proprie illud Derrimentum, quod Nummularius patitur expermutatione pecuniæ; ob quod meretur compensationem.) Dicitur etiam Collectarius a colligendis nummis, ut apparet in lege *Quiquam §. Si certum petatur.* Qui Cambium petis, accipitque pecuniam, & sic lucrum alteri ex Cambio accepto dat, dicitur Campfarius, sumpto modo loquendi ab aliis similibus, in quibus, qui v. gr. donum accipit, dicitur Donatarius, qui mutuum, Mutuatarius. Iam vero per singula tria cambia, quæ n. 2. distinximus, discurremus.

CAPUT III. De Cambio Minuto,

§. I.

An pro hoc Cambio liceat lucrari?

1. **P**ro Cambio minuto licet posse moderatum pretium acquiri a publico Nummulario, jam certa, & communis est nunc opinio. Ratio est in promptu, quia in illo iusti ad sunt tituli, unde quis exigere possit ejusmodi lucrum, nam (ut fuse habet Delugo, e & ut iterum, immo sapius erit mox in similibus a nobis repetendum) ii, qui cambiunt, seu, qui cambiis dandis operam navant, coguntur facere expensas, pericula subeunt, laborantque in conquirendis, asportandis, congerendis, custodiendis pecuniis varii generis: tenentur etiam numerare, immo, & dictas pecunias permutare, quando sunt Ministri publici ad hoc deputati, alia ite mercimonia deserunt, officinam conducunt, Reipublicæ serviunt, in loca alia aliquando pecuniam non asportant, ubi fortasse plus valeret, & cæc. Ex quibus omnibus, vel singulis sit, ut ii, ex officio ipso cambiendi, aliquid moderatum lucrum recipere, æquum sit.

2. Moderatum autem erit id, quod si ve usur in eo loco receptum est (sine fallacia tamen, & sine vi) si ve a Principe est constitutum; Si ve (si, nec usus, nec Principis ad sit taxa) id, quod a prudenti viro, consideratis omnibus prædictis circumstantiis, præsertim multitudine, vel paucitate petentium, vel donantium ad Cambia, judicatum d fuerit.

§. II.

Prima Difficultas.

An privatis lucrari ex Cambio minuto liceat?

1. **D**ico, licere, e non solum Ministris e Lesius l. publicis, ut modò vidimus, verum et e. dub. 2. jam hominibus privatis aliquid moderatum, & exiguum lucrari, multo magis, quando in permutatione se aliquo commodo quis, vel emolumento privat. Quare, si tibi dem pecuniam pretiosam, pulchram, splendidam, magnam, antiquam, raram, tradasque tu minutam, detonsam, deformem, æream, postulum aliquod moderatum recipere. Sicut, si ibi dem auream pecuniam aptam ad deaurandam Calicem, tu vero des mihi auream, sed non ita aptam, possum f aliquid lucri habere, f Silv. v. quia illa aptitudo est pretio æstimabilis. Moderatum autem dico illud, quod, vel Judicio prudentis, vel usu ipso, vel aliqua lege constitutum sit.

2. Quid, si prohibitum alicubi sit, ne privati hæc minuta Cambia exerceant?

Respondeo. Licet aliqui doceant, tunc eos peccare mortaliter, si lucrum accipiant, & ad restitutionem teneri; tamen probabilius est, nec teneri ad restitutionem, nec peccare mortaliter; Non tenetur ad restitutionem, nam, ut docet Molina g non potest g Mol. d. assignari eivnam restituere teneatur; non 399. Les- enim tenentur restituere illis, cum quibus fins l. c. permutant, quia non plus ab eis receperunt, quam omnibus expensis, valeat pecunia, ut supponimus, nec Reipublicæ, nec alteri, quia hæc, vel alter nullum damnum passi sunt; ergo cum aliud assignari nequeat, nulli restituendum est. Nec peccant mortaliter, ut habet idem Molina loc. cit. quia, si damnum alteri nõ faciunt, unde nam (propter aliquam venialem inobedientiam) habetur peccatum mortale?

3. Ex

d Tol. l. 4. e. 51. v.

Tertio, ut sit Rodr.

in summa 2. p. c. 105.

nu. 2.

e. dub. 2.

f Silv. v. Vsuræ §. 62

Mol. d. 399. Les- fins l. c. nu. 17.

Mol. d. de collat. Namij- matum 17. n. 4. Les. l. 2. c. 33. nu. 7. Mol. d. 399. e Delugo d. 2. n. de Jus. d. n. 8.

3. Ex dictis numero primo illud discrimen collige inter Ministros Deputatos ad hoc officium, & inter non deputatos; nā hi non possunt tantum pretium exigere, quantum Ministri ex officio Deputati; Qui enim tenentur ex officio, coguntur congregare varietatem Monetarum, iubeunt pericula, expensas, labores, &c. Quæ, saltem omnia, & necessario, non subeunt non Deputati.

a *Caest.*
Tr. de Cambiis cap. 2.
4. *Caestinus* existimat, tantundem posse exigere eos, qui, sponte exercent *Campfariam*, quantum qui ex officio, in locis in quibus pretia dictorum minorum Cambiorum, jam sunt constituta, sive ex taxa Principis, sive ex usu recepto. Cujus doctrinæ ratio esse posset, quia tunc jam pretium Cambii in foro factum est commune, atq; adeo iustum pro omnibus exercentibus *Campfariâ*. Quare, si idem usus etiam esset inter homines privatos, qui talem artem ex officio, sive voluntario, sive à Republica inuncto non exercent, profectò, & hi possent, modo dicto lucrari; sicut enim, si ratione latrociniorum auctum sit pretium frumenti, omnes possent, aucto pretio, vendere; ita in hoc casu, posset privatus cambire pretio secundum estimationem communem.

5. Hæc pro doctrina *Caestini*. Verum diligenter videndum erit, an ejusmodi usus universali ter ad sit; ego enim ejusmodi universalem usum nondum vidi: licet enim in aliquibus Regionibus, si Deputatus ex officio det tibi unum v. g. tarenum argenteum, solet à te pro suo lucro unum v. g. granum Siculum acquirere; non tamen acquirere simile granum solet, si tu des illi tarenum argenteum, ille verò grana tibi reddat ærea. Multò minus ergo privatis, aliter facere, licebit.

6. Quæres. An licitum sit Nummulatio cuicumque permutare pecuniam hic Panormi v. g. ut alibi, v. g. Neapoli, aliam minutam, vel ibi usitatam recipiat, sed ita, ut acquirat lucrum, non ad rationem lucri Cambii per literas, de quo mox, sed ad rationem lucri, quod ex tali minuto Cambio conquiri solet?

b *Calet. in opusc. de Cambiis s. 6.*
Respondeo, licere, nam hoc lucrum ex minuto Cambio solet esse minus, quam illud ex Cambio per literas, nec loci distantia reddit illicitum, quod ex se licitum est.

§. III.

Secunda Difficultas.

De Cambio, addita pecunia custodia.

1. **H**uc etiam id reducitur, nam dum deponitur aliquando pecunia apud *Mēsam*, seu, ut Panormi consuevimus loqui, apud *Tabulam*, redditur deinde non eodem numero, sed alio, undè videtur esse quoddam Cambium, quod Cambium custodiæ appellant nonnulli. De hoc igitur difficultas est. An *Tabularii* possint lucrum aliquod ex tali custodia recipere?

2. Respondeo. Si sint Ministri ad hoc officio Deputati propter sumptus, quos habent in conservandis pecuniis, in exscribendis libris, & in subeundis cæteris laboribus, licitè aliquid moderatum accipere clarè colligitur ex dictis. Verum multis in locis nihil solvitur à deponentibus pecuniam, vel ab extrahentibus illam à Banco, vel *Tabula*, ne propter numerationem quidem pecuniæ, nam alicubi ejusmodi Deputati ad custodiam, non sunt merè Depositarii; non enim debent reddere eandem pecuniam, sed tantundem, undè cum fiant illius Domini, possunt illam uti ad licitas negotiationes, & sic multum lucrari. Alicubi vero residua quædam, immò, & tota pecunia, de qua non disponit expressè is, qui illam deposuit, vel ejus legitimus hæres, attribuitur *Tabule* cum, non contemnendo ejusdem *Tabule*, lucro. Hæc igitur, & similia emolumenta compensant laborem custodiæ, undè nihil pro illa solvi consuetum sit.

3. Quod si pecuniam custodiens sit homo privatus, potest, vel non potest lucrari aliquod accipere juxta obligationem, periculaque quæ suscipit, compensata utilitate ex depositis pecuniis, ut habetur ex dictis.

4. Illa duo quæ si a nuper a nobis fuerunt. Primum, si quando est solvenda ratio custodiæ, à quo est solvenda, à deponente pecuniæ, an à Tertio, cui fortè deponens mandavit, ut illi Tertio numeraretur? Secundum, Potestne Custos ejusmodi, quando deinde reddit, seu solvit Domino pecuniam, aliquid accipere ob laborem illam enumerandi?

5. Respondeo ad Primum, solvendum

esse à Deponente a, nam labor Custodiæ assumitur in gratiam Deponentis, non vero in gratiam illius Tertii: cuius iustitia postulat, ut integrè ipsi solvatur, quod ei debetur.

6. Ad secundum, Respondeo, Custodem nihil posse recipere ob dictam numerationem; nam hanc suscipit in gratiam suam, ne plus solvat, quam debet. Cum autem paulò superius dixi, Nummularium posse aliquid sumere pro numerandis pecuniis, idè dixi, quia ipse subindè numerat in gratiam alterius, ut notat Lessius b, & quia debet numerare multas pecunias hinc inde conquisitas, ut sit promptus ad cambiendum, non vero ob numerationem, quam exhibet, quando aliquid ipse debet.

7. Huic responsioni ad secundam hanc quaestionem se opponit Sotus, e quatenus asserit, esse consuetudinem aliquid accipiendi ratione numerationis: undè videtur (inquit Sotus) Respublica ad id licentiam concessisse, Sed Respondeo, à Republica hanc licentiam nunquam concessam fuisse, quia Respublica non potest licentiam dare non solvendi totum, quod ex Iustitia Creditori debetur, nisi, quando bonum publicum requireret oppositum, quod bonum in hac re minima non videtur adesse.

8. Nihilominus puto, sententiam Soti in eo casu mihi videri probabilem, quando Custos nihil lucri habet ex custodita pecunia. Tunc enim, licet, dum illam tibi reddit, sua inter sit reddere, quantum debet, tamen hoc totum pendet à Beneficio, quod tibi contulit, volendo tuam pecuniam sine ullo suo emolumento custodire. Cur ergo ex eo Beneficio detrimentum patiarur, & tibi tuam pecuniam enumerare propriis sumptibus obligetur?

§. IV.

Tertia Difficultas.

De eo, qui ex industria Cambii monetam alterius.

1. Famulus habens à Domino viginti v. g. tatenos, ut cum illis satisfaciat sui Domini Creditoribus, vel emat pro suo Domino vinum, oleum, &c. utitur hac industria, ut illos permutet in monetam æream cum suo lucro; accipit enim moderatum quid, unū v. g. Tamburinus de Sacramentis.

granum ex singulis tarenis, sibi que illud reservat. Quærimus, an hoc unum licitè possit retinere, posito, quod jam per monetam æream placitum Domini benè complevit, ut hic semper supponendum est?

Respondeo, posse, & quia hoc est lucrum ejus industriæ: non enim pecunia est sicuti 402. Less. ager, & pecus, quæ fructus pariunt Domino, l. c. nu. 18. sed ex se sterilis: quare totum lucrum ex illa debetur ei, qui ponit industriam. Bonac. de contr. d. 3. q. 5. de Cambiis num. 5. De lingo d. 23. de Inst. d. 24.

CAPUT IV.

De Cambio per literas.

VEL Campsor recipit hic pecuniam, & alibi solvit, vel hic solvit, & alibi recipit. Hæc duo nunc, an Campsori liceant cum lucro, investigamus.

§. I.

Hic recipiens, & alibi solvens.

1. Dico Primò, licitè Nummularium, seu Campsorem ex officio aliquod moderatum recipere ex eo, quod hic pecuniam suam recipiat, & solvat alibi, sive in diversa Provincia, sive solum in diversa Civitate. Capita autem, seu tituli, undè iustificetur ejusmodi moderatum lucrum, solent merito afferri sex, vel septem, quæ sigillatim jam profero.

2. Primum, ratione officii. Secundum, ratione laborum, & expensarum parandi scilicet, vel conservandi pecuniam, domum conducendi, scribendi rationes, literasque chirographi Cambii. Tertium, ratione famularum, quem alteri Campsor præstat, dum in ejus commodum transfert pecuniam, aliò, vel ibi conservat. Quartum, ratione periculorum. Et quidem quò longius distat locus, ubi solvenda est pecunia à Campsore, eò majora solent esse pericula, cum difficilior pecunia in locum remotum, quam in propinquum transferatur; nam propterea pro Cambio in eadem Provincia minus lucrabitur Campsor, quam in diversa, juxta mox dicenda num. 6. Quintum, ratione assecurationis; Campsor enim veluti locat operam suam, qua se obligat pecuniam tutam, ac certam alio transferre, & quidem periculo suo, nam, si pereat, in dam-

Bbbb

num

& Less. l. 2. c. 23. dub. 3. Mol. d. 403. Rodr. p. 2. Summa c. 106. n. 1. Et passim b Less. lo. tit. n. 73.

c Mol. d. 405. n. 9. Vide qua supra dixi c. 3. s. 2. nu. 2.

d Valent. T. 3. in 2. d. 5. q. 23. p. 6. e Supra c. 3. s. 2. n. 5. Et 6. f Supra c. 3. s. 1. nu. 2.

num & ipsius perit. Huc sexto reducitur illud, quod Campfor, vel ejus Procurator potest sumere ratione provisionis, ob operam, vel assecurationem, quam exhibet pro Campfario, de qua re dicentur aliqua inferius, & videri interim potest Lessius. b Septimum denique caput est, quia saepe minor est aestimatio pecuniae propter ejus abundantiam, vel quid simile, ubi recipitur, quam, ubi solvitur, idque forte propter adventum Principis, vel propter majores expensas, quae in loco illo distant sunt.

3. Si in loco aliquo sit lex justa, ne quis aliquid lucretur ex Cambio in eadem v. g. Provincia, esset servanda; sed non puto obligandum e, ante Judicis sententiam, ad restitutionem eum, qui lucrum recipit, quando verè, & in conscientia Campfor praestitit obsequium dignum ex Mercede, nec enim ejusmodi leges videntur, incapaces reddere Campfores hujusmodi lucri, saltem ante sententiam Judicis.

4. Objicies. Si Campfor accipit justè pretium, quia transfert per literas pecuniam de uno in alium locum; ergo tantum deberet accipere, quantae sunt expensae, cum quibus transferri solet pecunia ipsa, quae certè sunt multo majores, quam soleant Campfores ex suo Cambio per literas accipere.

Respondet, negandam esse consequentiam, ut certè negant Molina, & Lessius ll. cc. quia illud est justum pretium rerum, quod communi aestimatione justum judicatur. Quonia ergo, ex eo, quod majores labores, & pericula, in transferendo re ipsa, & materialiter pecunia, suscipiuntur, quam per literas (quia illud difficilius, hoc multò facilius, ut constat, exhibetur) ideo communi hominum judicio, illa major est pretii aestimatio, haec minor, & consequenter haec merito servatur in casu nostro.

5. Dico Tertio, non solum Nummularium ex officio, sed etiam hominem privatum ex simili Cambio per literas posse d moderatum quid recipere. Ratio est, quia in hoc, si non omnia illa capita, certè adsunt sufficientia. Minus autem debere accipere huc privatum, quam illum ex officio, colligitur ex dictis, quia illi portiora capita favent, quam huic, nisi tamen pro hoc possit aptari doctrina data paulò ante superius. e

6. Dico Quarto, pro hoc Cambio per literas, illud pretium accipi justè potest, quod (juxta superius f dicta hic proportionaliter

applicanda) defini vit taxa Principis, vel usus communis, vel judicium prudentis aequum judicavit, considerata distantia, vel propinquitate loci, immò aliquando, & temporis (non quidem per se, ratione solius temporis, sed per accidens, quia longius tempus plura pericula solet afferre) considerata item penuria, vel copia pecuniae, ac frequentia, vel infrequentia petentium ad Cambia, nam propterea plus solves pro Cambio recipiendo in Civitate, in qua sunt Nundinae, vel adest adventus Principis, quando multi indigent pecunia, quam in eo loco, in quo ejusmodi circumstantiae non adsunt. Tandè video, in frequentioribus Urbibus Europae esse usu receptum, ut illud sit pretium justum, quod in foro currit, & taxat ipsa mercatorum consuetudo, quod, dummodo id fiat bona fide, & sine fraude, non est ab illo recedendum.

7. Nonnulli dubitant, an, si pecunia sit prorsus ejusdem valoris hic, & alibi, adhuc qui accipit, ut alibi det, vel qui contra hic dat, ut alibi recipiat, de quo in paragr. sequenti, possit lucrum Cambii acquirere. Verum esto, ex hoc praerisco capite ejusdem valoris, nõ possit adsunt tamen semper alia capita expensarum, laborum, obsequii, plurius valere g Leg praesentem pecuniam, quam absentem, & c. Mol. d. Quare semper tibi favebit aliquis titulus, recipiendi moderatum lucrum, g

§. II.

Hic solvens, & alibi recipiens.

1. Dico Primo, hoc Cambium cum aliquo moderato lucro esse licitum, h sive exerceatur à Deputato ex officio, sive à privato, sive in diversa, sive in eadem Provincia, modo paragr. primo dicto. Ratio est, quia non dissimiles tituli justu lucri hic adsunt, quam adfuerunt in praecedenti. Reducuntur autem summam ad septem.

2. Primo, quia in hoc casu Campfor dat tibi praesentem pecuniam, ut à te illam alibi accipiat: At merces (quarum naturam hic vicinialiter, seu aequivalenter suscipit pecunia) Cambii loco absentes minoris aestimantur, quam praesentes, & quaecunque bona in te, semper plus valent, quam in spe.

Secundò, quia Campfor veluti ex alio loco in hunc locum transfert pecuniam in cui obsequium,

407. Mol. d. l. c. 9. s. 1. 4. Nov. 27. Jun. d. n. 294. Et in com.

h Mol. d. 404. l. c. d. 4. Cajet. r. p. 10. de Cambiis. 6. Et 7. Val. l. c. De loco i.

legium, quam scilicet pecuniam tibi indigenti hic solvat: pecuniam autem quam hic tibi presentem facit Campfor, æquivaleret, ac si inde huc transfuisset.

Tertio, quia item te liberat à porrandà, seu transferenda pecunia in alium locum, quod certe tu tuo periculo portares, seu transferes.

Quarto, quia idem Campfor subit periculum, ne tu alibi solvas, vel saltem non cum tanta facilitate. Quod si aliquando campfor sine labore, et expensis, vel periculo haberet alibi pecuniam, non propterea, hanc ibi habere careret, sua æstimabilitate, & condignitate ad mercedem iudicio prudentis proportionatam, modo dicto paragr. superiore.

Quinto, quia ratione officii, si ad hoc sit aliquis addictus, & ratione industria, seu operæ, qua semper est, pro petentibus paratus, ad dandū, & qua officinam cōducit, alia negotia non gerit, alios contractus non exercet, uno verbo, ratione lucri cessantis, vel dāni emergentis, sua nō est compensatione fraudandus.

Sexto, idem dic, ratione Assurance, qua sub sua fide Campfor aliquando non petens à Campfario fidei iussorū, nec pignus, acceptat solutionem sibi in loco distantia faciendam.

Septimo, quia sæpè æstimatio pecuniæ est, ob aliquas circumstantias, major in loco, ubi datur, quàm, ubi redditur. Relege, quod modo dictum est §. præced. nu. præsertim §. facit enim etiam pro doctrina hujus paragr.

3. Objicies Si pecunia loco absens minoris æstimatur, quia est absens; ergo pecunia tempore absens minoris æstimabitur; quia etiam sic est absens; ergo, sicuti, quia est loco absens, possum lucrum accipere à te, cui presentem pecuniam numero; poterō etiam, quia est tempore absens par lucrum accipere à te, cui nunc numero pecuniam: At hæc est mera usura, quia sic accipitur lucrum solum ratione temporis; ergo, & illa erit usura, quæ est ratione loci.

4. Adde. Si pecunia in nostro casu est veluti Merx, quam absentem ego emo, presentem data pecunia; ergo, sicuti presentem, nunc pecunia possum emere alias Merces, v. g. triticiū hinc ad annum tempore messis colligendum, possum, inquam, emere minori pretio, quàm nunc; ergo possum nunc eodem modo minori pretio pecuniam emere, quàm hinc ad annū

solvā, quæ, ut dictum est, ipsissima est usura.

5. Respondeo, adesse disparitatem. Nam pecunia loco absens: idē minoris valet, quia subicitur illis periculis, expensis, laboribus, &c. quod ex se non est ita in pecunia tempore distante. Dico (ex se) nā, si etiam ipsa, ratione temporis, aliquibus ex iis incommodis subiceretur, certe posset etiam nunc aliquid accipi, non quidē merē ratione temporis, sed ratione illorū. Multa hic congerit Delugo a dicens difficilem esse prædictam objectionem. *d. 78. de Inst. à me.*

6. Ad id, quod additur, adesse etiam non dissimilis disparitas, nam Mercium aliarum v. g. frumenti, vini, &c. varia est æstimatio, undè, & varia est impositio taxæ, atque aded nō est mirum, si ex varietate circumstantiarum, varietur etiam illarū pretium: At pecuniæ æstimatio, ut mensura est rerum, eadem prorsus semper est. Si ergo possum emere nunc minoris frumentum, quod erit futurum, idē est, quia frumentum, quod erit post menses, minoris nunc æstimatur: At pecunia sub dicta consideratione, sive sit distans, sive presentem, sive futura, semper est ejusdem valoris. Quod si sumatur, ut Merx, quod est secundarium munus pecuniæ, & velletur aliqua ex prædictis circumstantiis, tunc valebit, vel majoris, vel minoris, sicuti ceteræ Merces: undè ab illa lucrum, ratione illarum circumstantiarum, justè conquiri poterit.

7. Colligitur ex dictis, si Titius dans pecuniam Petro v. g. hic, ut ab eodem, vel à suo correspondente alibi recipiat, noscat, Petrum nullam pecuniam, nullumque correspondentem, seu Procuratorem ibi habere, qui possit ipsi facere solutionem, undè prædicta solutio faciendā sit hic, puta, in eodem loco, ubi data est pecunia, & quidem cura lucro eius, qui dedit, colligitur, inquam, esse meram usuram, & Cambium sicum, quia re ipsa nullum est Cambium, seu merum mutuum cum lucro: de ratione enim realis Cambii est, ut fiat realis commutatio inter pecuniam, presentem, & inter pecuniam, quæ sive in se, sive aliquo tandem modo, virtute, vel æquivalenter, sit alibi: id, quod in casu, de quo loquimur, non invenitur. Quid autem sit ejusmodi pecuniæ æquivalens, mox *bb Infrac. §. 8. n. 9.* dicemus.

8. Quod si bona fide do meam pecuniam hic Petro, putans, illum in loco distantia

Bbbb & habere

habere correspondentem, qui ibi solvat, & tamen de facto ipse non habeat, unde, nec stes promissis, nec solvat, non est mirum, quod iuste possum ab ipso hic exigere, quanti mea interfuit, pecuniam non fuisse solutam in eo loco: non est, inquam, mirum, quia tunc ejus fallax promissio fuit mihi causa talis dampni.

Nota id verum esse, tum in hoc genere Cambii, de quo hic loquimur, tum de aliis, sive per literas, sive ad Nundinas, par enim est ratio, ut, si tu non stes mihi promissis, debeas mihi solvere damnum emergens, & lucrum cessans. Vide tamen omnino quæ mox dicam. *n*

*a Infra c. 5
§. 1. n. 16.
Et n. 17.*

§. III.

Quando tum Cambiario, tum Cambiari Cambium proficit, cujus erit lucrum?

1. Titius cupit habere Neapoli centum aureos v. g. quos tamen habet hic Panormi: Cajus autem cupit similia centum habere hic Panormi, quæ tamen habet Neapoli. Hi ergo invicem Cambiunt, & uterque obtinet, quod ipsis est utile, unde unus alteri æquè famulatur. Inquire, cujusnam erit lucrum ex tali Cambio?

*b Mol. d.
405. Ca-
jetan de
Camb. c. 6
Et 7. Sil.
V. usur. n.
4. q. 8. §.
Secundo
Garf. c. 33.
de contr.
n. 5. Lop. l.
2. de contr.
c. 4. aliq.
apud Bo-
nac. d. 3. de
contrac. q.
5. n. 25.*

2. Respondeo, fore illius, qui *b* prævenitur. Si enim Titius ad te Cajum veniat, ut Cambias illa centum, tuum erit lucrum, si ru ad Titium, lucrum erit Titii. Ratio est, quia, qui prævenitur, præstat alteri obsequium ex se æstimabile, & per accidens est, ut id aliunde vertatur in suum commodum. Sicuti (ait Molina.) Si Petrus v. g. deberet cum expensis equum, quem conduxit, remittere hinc Panormo Messanam, & Paulus indigeret equo, quo iter facturus Messanam sit, posset, qui prævenitur totum, & integrum pretium locati equi recipere, quia ei, qui prævenitur, solvitur justum illud pretium, quod est condignum illo obsequio à se exhibito.

3. Ex quo exemplo infert idem Molina, quod sicuti, si Petrus sciret necessitatē Pauli querentis equum, qui illum Messanam portaret, & Paulus sciret necessitatem Petri volentis reducere equum Messanam, possent licitè simul convenire, ut vel gratis, vel cum aliquo lucro ex alterutra parte reduceretur equus, & quomodo eunq; conventio inter illos fieret, licita esset, quia neuter teneret.

celebrare contractum in alterius commodum, sed potest in suum; paritate in casu nostro, &c.

4. Quid, si ego indigens pecunia Neapoli, dem illam hic Panormi Nummulario, ut ipse meo nomine det ad Cambium Tertio, qui illam fortasse optat habere hic Panormi, daturus eandem cum legitimo lucro Neapoli, possumne licitè tunc ego ejusmodi lucrum Neapoli acquirere, ubi jam habebam pecuniam, quam optabam?

Respondeo, licitè posse, ut colligitur ex dictis, quia, quod immediatè tu potes, si immediatè præveniaris, & quod potes, si cum alio convenias, idem potes, si præveniaris, vel conventionem faciat ille Nummularius, qui tunc tuas vices gerit.

CAPUT V.

De Cambio ad Nundinas.

§. I.

De Cambio ad Nundinas absolute.

1. Mercatores certas quasdam Nundinas in aliquibus locis, seu Urbibus, instituerunt, ut ibi debita solvantur, vel contrahantur, & item, ut ratiocinia reddantur, & scribatur in libris dati, & accepti. Solent præsertim in Italia hæc Nundina fieri quater, singulis annis, spatio inter se distantes trium mensium, quod spatium datur, ut solutiones commodè expediri queant. Primæ dicuntur Nundina Apparitionis, & celebrantur circa festum Epiphaniæ. Secundæ, Paschatis, ineunte Majo. Tertiar, Augusti, eo enim mense fiunt. Quartæ, omnium Sanctorum, quia, pauld post ejusmodi festum, celebrantur. Alicubi, ut Francofurti bis celebrantur hæc Nundinas, monet Lessius loco mox citando, nimirum circa Pascha, & circa Septembrem, nam propterea Cambium ad has Nundinas vocatur à Lessio Francofurtensè. Cum autem Cambia dicuntur fieri ad Primas, vel ad Secundas, vel ad Tertias, vel ad Quartas Nundinas, sensus est, quod solutio pecuniæ faciendæ est post tres, vel post sex, vel post novem, vel post duodecim menses.

2. Quid, si dentur pecuniæ hic, ut in eo loco fiat earum solutio, ubi Nundina non celebrantur?

Respon-

Respondeo. Tunc constituuntur quidam termini, & ita dicitur pecunia dari, & accipi ad Primos, vel Secundos, vel Tertios, vel Quartos terminos, id est, post tres, sex, novem, vel duodecim menses. Immo, quando non est magna locorum distantia, ut horum mensium spatium necessarium non sit, ad ferendas literas Cambii, constituuntur alii breviores termini, pro solutionibus faciendis: Et quidem sapientissime constituitur terminus, qui iudicatur sufficiens ad huiusmodi literas perferendas, incipiendo à die, quo fiunt literæ Cambii, aliquando verò incipiendo à die, quo literæ recipiuntur à correspondente, seu Procuratore Campfarii in hunc fere modum: *Post dies quindecim, vel post dies viginti, vel post mensem, &c. à receptione harum literarum, fiat solutio.*

3. Jam verò, si solutio fiat realiter, enumerata in Nundinis pecuniâ, certè, vel nihil, vel vix differret tunc Cambium à Cambio per literas de quo egimus in capite præced. Sed, quia in dictis Nundinis solutio transigi sine ulla numerata pecuniâ solet, datis nimirum tantummodo, & acceptis syngraphis, ideo peculiares inde emergunt difficultates, quæ propriam, atque solennem hic habent disputationem.

4. Hunc autem modum cambiendi, si nihil aliud addatur, vocamus absolutè Cambium ad Nundinas; si enim eveniat, ut in loco destinato ad Cambium, ita fiat solutio, ut necesse sit, addere aliud Recambium, tunc vocatur Cambium cum Recambio, seu Cambium cum recursu, de quo in paragrafo sequenti, nam nunc solum statueri debemus, an hoc Cambium absolutè ad Nundinas licitum sit. Et quidem licitum esse, tum mercatoribus, tum aliis privatis, modò adsint quædam conditiones, jam communis est opinio. Ratio est, quia aliquibus conditionibus, quas mox afferemus, adhibitis, non apparet, ubi sit iniustitia, & ex alia parte adsunt iusti tituli, unde acquiratur lucrum.

5. Duo igitur sunt explicanda. Primò, hi iusti tituli, quorum certè aliqui coincidunt cum allatis in paragraphis præcedentibus. Secundò, illæ conditiones, quarum item non pauca in sinuatae superius sunt, sunt tamen hic in suo proprio loco, claritatis gratia, breviter repetendæ:

Tituli justificantes lucrum Cambii ad Nundinas.

6. Primus Titulus est, quia Campfor erabit pecunia, quam tibi ipse tradit, post tres, vel plures menses, unde privabitur, etiam si non sit mercator, opportunitate, & libertate aliquid lucrandi cum illa pecunia à te reddenda, per alias fortè negotiationes sese offerentes.

7. Secundus est periculum, cui pecunia tibi à Campfore data exponitur. Et quidem, si pro longiore tempore data est, majora erunt pericula: Nam propterea tunc non propter meram temporis longitudinem, sed propter hæc pericula, & aliquid plus exiget non iustè Campfor. Quod si is habeat pignus suæ pecuniæ à Campfario, quod certè potest habere, quia quilibet negotiari potest cum omni sua cautela, & securitate; tunc non militabit hic periculi titulus, sed alii.

8. Tertius titulus est, quia dum interim expectatur solutio, plures possent esse, qui peterent Cambium, & pauciores, qui darent. Cum igitur ex majore numero petentium, & minore numero dantium crescat mercium pretium, b crescat etiam in casu nostro.

9. Quartus est trajectio actualis, vel, ut b Less. loc. hic communiter est, trajectio virtualis pecuniz ex uno in alium locum. Neque dicas ibi non adesse pecuniam, nec illuc illam trajici, sed solum esse transactionem syngrapharum dati, & accepti, ne id (inquam) dicas; nam ipsa syngrapha continens creditum de pecunia, tanti, vel ferè tanti æstimatur, quanti ipsa pecunia, nam propterea ejusmodi syngraphæ credita continentes, appellantur, & sunt pecunia virtute, & æquivalenter.

10. Quintus titulus est, quia in loco, ubi fit dicta solutio, secundum majorem, vel minorem pecuniæ copiam, major, vel minor est ejus æstimatio.

11. Sextus titulus est, quia communiter in illis locis, ubi facienda est solutio, adest taxa valoris pecuniæ communiter recepta in illis Nundinis, vel in illo foro, quæ fit à Mercatoribus, omnibus circumstantiis expensis, vel certè ipso negotiantium usu comprobatur. Nam inde evenit, ut pro varietate circumstantiarum, aliquando majus, aliquando mi-

nus lucrum habeatur ex Cambiis. Cum igitur etiam privato liceat servare rei pretium, quod in communi foro currit, poterit quisque secundum hoc pretium acquirere lucrum, ut etiam supra notavimus.

12. Septimus ducitur ab expensis quas Campfor facit, conducendo, vel habendo alibi suum correspondentem, cui committat literas Cambii.

Conditiones adhibenda in Cambio in Nundinas.

Jam verò conditiones debent esse sequentes, puta omninò tres, tum pro locis, ubi non adest Bulla Pii V. mox citanda, tum pro locis, ubi adest: notant enim id, quod est de Jure naturæ. Aliæ verò tres pro locis, ubi illa fore recepta est.

Conditiones tres ex Jure Naturæ.

13. Prima conditio ex notantibus Jus naturæ est, ut non exigatur plus, vel minus ratione solius temporis, ut modo dictum est. Verum, quia dictum est, etiam sæpè lucrum Cambii non solere taxari, seu usurpari à justis negotiatoribus ex solo tempore, sed ex circumstantiis illis adnexis, ut ibidem vidimus, ideo hæc conditio apud bonos negotiatores deesse nunquam solet.

14. Secunda, ut re ipsa literæ de uno in alium locum transmittantur, quarum virtute fiat verè solutio pecuniæ, quæ recepta fuit in alio loco. Tibi v. gr. hic Panormi dedit Campfor pecuniam ad Cambium pro Neapoli, debes, vel tu, vel aliquis Procurator tuo nomine facere solutionem pecuniæ Neapoli: Si ergo non fiat ibi solutio, licet illæ literæ missæ fuerint, tamen cum redeant sine solutione ibidem facta, inanes redibunt, & siccæ, atque aded cum usura Campfor exiget lucrum Cambii, quia Cambium nunquam completum fuit, ut iterum in simili supra monuimus.

15. Tertia conditio maximè notanda, & circa quam sunt difficultates innumeræ, quæ materiam hanc de Cambiis celebrem, & satis ætate nostra exagitatam reddiderunt, est, ut Campfor sciat, vel rationabiliter existimet, Campsarium habere in loco, ubi fieri debet solutio, pecuniam, sive numeratam, sive in credito, quæ est pecunia æquivalens, habere, in-

quam, saltem apud suum Procuratorem, vel amicum, à quo; vel Mutuam, vel ad novum Cambium dictus Campsarius accipiat. Ratio convincens, in Cambio debere esse hanc conditionem, est manifesta, quia Cambium, vel est permutatio pecuniæ præsentis cum absente, vel Emptio pecuniæ absentis pretio pecuniæ præsentis, vel quid simile, ut supra diximus. Si ergo Campfor existimet Campsarium, nec habere pecuniam in se, nec in credito, nihil ipse Campfor permutabit, vel emerit, erit, vel clara usura, vel clarum furtum, si aliquod lucrum Campforumat ex permutatione, vel Emptione, quæ nulla est. Lege Lessium num. 61.

16. Illud approbavimus supra: Si postquam Campfor bona fide dedit ad Cambium in locum aliquem, putans Campsarium habere, vel habere posse ibi pecuniam, deprehendat, se à Campsario esse deceptum, quia nullam ibi is habet, nec habere potest pecuniam, approbavimus, inquam, tunc justè posse ab ipso Campsario recipi in eodem loco, quo dedit, solutionem sui lucrisimò, & omniterese, quod fortè ipse Campfor est passus. Ratio est, quia tunc Campsarius tenetur ex fraude, quia finxit habere pecuniam in illo loco, unde Campfor deceptus fuit. Hanc doctrinam probabilissimam putat Bonacina, ^{ad Boetium} licet ipse in aliquo refragetur. Verum, si sine palliata fraude procedatur, eam certissimam, ^{tradit} ne dum probabilissimam, puto. ^{num. 14.}

17. Siste autem hic tantisper, Amice Lector. Ex hac vera nostra concessione fore de labi solent aliqui, dum ex hac doctrina putant, se justè semper exigere posse dictum Cambii lucrum, quia nimirum Campsarius, id est, ille, qui recipit hic pecuniam solvendam ab ipso in alio loco, non est inventus in dicto loco v. gr. Neapoli habere pecuniam, nec item habere Correspondentem, qui solvat, imò, & aliquando inventus est ne literas quidem illuc missis; labi, inquam, solent, quia non advertunt ad usum, quo ejusmodi Cambia fieri frequenter consuevere, Campsarius enim, & Campfor conveniunt, ut curam invenendi in loco distant pecuniam nomine Campsarii, & invenendi Correspondentem, & cetera necessaria ad verum Cambium, suscipiat Campfor. Si ergo hæc deficiunt, culpa Campforis deficiunt, non verò culpa Campsarii: Quare Campsarius non est condemnandus ad sol-

ad solvendum lucrum cessans, & damnum Camfors emergens, & cuius damni non fuit causa Campfarius, sed ipse Campfor.

Conditiones tres requisitæ, à Pio Quinto.

18. Progrediamur jam ad alias conditiones tres requisitas à Bulla Pii Quinti, quam tamen Lessius *a* putat, aut paucis in locis esse receptam, aut certe nusquam, quoad conditiones, quæ de Jure naturæ non sunt, ut supra in simili, tanquam probabile, dictum à nobis est.

19. Prima conditio est, ut non fiat pactum ab initio de certo interesse, etiam in casu, quo non fieret solutio tempore præfixo. Certo, inquit, non ergo Pius prohibet pactum de lucro incerto solvendo, quod postea deprehenderetur dandum ex interesse, quod passus est Campfor ex non soluto Cambio. Imo aliqui dicunt, non solum, ubi non est recepta, sed etiam, ubi est recepta dicta Bulla Pii V. posse fieri pactum de determinato lucro ad arbitrium prudentis (vide omnino *c* infra) cum Bulla solum prohibeat, fieri ad arbitrium Campforis, qui amore lucris affectus errare posset. Et certe, quando Campfor caret experientia, vel rebus suis nimis inhiat, de Jure naturæ est, ut ejus arbitrio nequaquam stetur.

20. Secunda, ut non possint fieri Cambia, nisi pro primis, seu proximis Nundinis, ubi Nundinæ celebrantur, vel primis Terminis (ut mox num. 22. clarius explicabo) ubi Nundinæ non habentur. Id autem prohibetur, quando ratione magis distantis termini augetur lucrum Cambii; nam, si non augeatur, & tamen longius tempus pro faciendâ solutione concedatur, certe gratiam Campforio faceret Campfor.

21. Quod si quis, ut notat *d* Lessius, plus exigeret, dando ad secundas Nundinas, quam dando ad primas, exigeret, inquam, plus, non ratione ipsius meri longioris temporis, sed ratione veri interesse, quod tunc pateretur, non esset ad restitutionem condemnandus, etiam in locis, ubi recepta est Pii V. Bulla, saltem ante sententiam Judicis, quia ob veram titulum in conscientia tunc exigit: nam si exigeret ratione solius temporis, etiam de Jure naturæ, esset condemnandus, ut dictum est in superioribus sæpè.

22. Tertia denique est, ut in terminis solutioni præfigendis, habeatur ratio longin-

quitatis, & vicinitatis locorum, in quibus solutio est faciendâ, ut scilicet plus possit lucrari Campfor, si debeat numerate pecuniam in lucro magis distante, quam in loco distantius minus. Ubi vides, hic non agi de Nundinis, quæ semper fixæ in suis locis sunt, nisi forte tangatur difficultas, quæ ponetur mox numero sequenti; sed agitur de aliis locis, ubi non sunt Nundinæ; si enim cambias hic Patnormi, ut fiat solutio Messanæ, ad quam Messanæ Urbem perveniri potest tempore quinque dierum verbi gratia, cur ponis terminum solvendi post duos menses, & vis acquirere illud lucrum, quod acquireret in Nundinis, quæ sunt longè distantes, seu quod acquireret ille, qui subit pericula duorum mensium, expensasque facit, quæ solent fieri, quando transfertur pecunia in locum magis distantem, itinere verbi gratia dictorum duorum mensium? Id certe, etiam de Jure naturæ, vetitum est. Quod si lucrum in hoc casu non augeas, tunc non erit illicitum, immò gratiam facies. Campfario modo dicto numero præced. Præterea, nec item erit illicitum, e velle lucrum, quod solet haberi in Nundinis, si locus solutionis est æquè distans à Nundinis, & credatur probabiliter in loco, ubi solutio sic faciendâ, æqualiter valere pecuniam, ac valere in Nundinis.

23. Inquires. Campfores statuere consueverunt, lucrum ex cambio eo majus esse solvendum, quo longius est tempus, ad quod Cambium datur, etiam in ordine ad primas ipsas Nundinas, ut, si primo mense dent pecuniam ad Cambium solvendum in proximis primis Nundinis, plus lucris exigant, quam, si dent Secundo, vel Tertio mense, id licitum est?

24. Respondeo. Non pauci putant esse illicitum, quia sic habetur ratio brevioris, & longioris temporis, quod proprium est usu-
de contr. c. 13.
Rodr. 2. p. 1.
Sed g Molina, aliique cum magna probabilitate ajunt, esse licitum, quia in longiore tempore majora sunt pericula, diutius Campfores privantur sua pecunia, qua negotiari possent, & lucrari, & major est numerus, qui in simili dictum est supra, non igitur solum ratione meri temporis, &c. Et quidem cum illud sit pretium justum rerum, quod bona fide Periti statuunt, præsertim consuetudine sic facta, & tolerata, ideo non sunt prædicti Campfores condemnandi.

f Lop. l. 2.

de contr. c. 13.

c. 13.

Rodr. 2. p. 1.

Sed g Molina, aliique cum magna probabilitate ajunt, esse licitum, quia in longiore tempore majora sunt pericula, diutius Campfores privantur sua pecunia, qua negotiari possent, & lucrari, & major est numerus, qui in simili dictum est supra, non igitur solum ratione meri temporis, &c. Et quidem cum illud sit pretium justum rerum, quod bona fide Periti statuunt, præsertim consuetudine sic facta, & tolerata, ideo non sunt prædicti Campfores condemnandi.

summ. c. 107. n. 6.

aliquæ.

g Molin. d.

404.

Less. l. c.

in simili dictum est supra, non igitur solum ratione meri temporis, &c. Et quidem cum illud sit pretium justum rerum, quod bona fide Periti statuunt, præsertim consuetudine sic facta, & tolerata, ideo non sunt prædicti Campfores condemnandi.

du. 6. & du. 11.

Cajet. de

Periti statuunt, præsertim consuetudine sic facta, & tolerata, ideo non sunt prædicti Campfores condemnandi.

Cam. c. 7. Philiar. l. 5

25. In- c. 24. n. 2.

25. Inquires iterum. Dictum est, ut Cambium hoc sit licitum, oportere, ut illae tres conditiones concurrant, quas diximus à num. 13. Quo modo igitur, se geret vidua, vel homo non multae literaturae, qui has non discernit, & solum dat alteri pecuniam suam ad Cambium?

26. Respondeo. Haec praxis, quae maxime hic est cognita necessaria, explicatur inferius. *a Infra §. 5 nu. 6. & iterum §. 7*

§. II.

De Cambio cum Recambio, seu Recursa.

1. **P** Praxis hujus Cambii (quod Bisuntinum, vel Placentinum apud Lessium *b Less. l. 2. c. 23. n. 59.* appellatur) nostro aëvo frequentissima, hujusmodi est. Titius Camfor hic Panormi verbi gratia dat Cajo centum aureos solvendos ab eodem Cajo in proximis Nundinis Placentiae celebrandis, vel in aliquo Italiae, vel Siciliae loco. Quoniam verò Cajo nemi- nem habet Placentiae, vel in illis aliis locis, qui ejus nomine solvat, quod ipse Cajo debet; ideo Titius offert eidem Cajo suum Correspondentem, nomine verbi gratia Sejum, residentem in illis locis, offert, inquam, ut, si- cuti est Correspondens Titii cum omni po- testate ipsi Sejo concessa ab eodem Titio, ita in hoc negotio, ut sit etiam Correspondens Caji, & solvat Cambium, id est, dictos cen- tum aureos cum lucro ibi apud Mercatores, seu apud forum decerni solito: Sit autem hoc lucrum nunc verbi gratia aureorum quinque. Acceptata oblatione, scribit ad Se- jum Titius, nomine utriusque, puta ejusdem Titii, & dicti Caji, ut scilicet Sejus acceptet creditum Titii, & debitum Caji, & ut cor- respondens jam Caji, solvat Cambium, ejus- que lucrum, id est, centum, & quinque au- reos, & ut Correspondens Titii eos aureos recipiat, & sic extinguatur Cambium. Sed, quia Sejus, ut correspondens Caji pecuniam non habet; ideo ipse idem Sejus, ut cor- respondens Titii, seu Titii nomine offert, & dat illam pecuniam sibi eidem, ut Cor- respondenti, seu Procuratori praedicti Caji, dat, inquam, ad Cambium, quod certe erit secundum Cambium, seu, ut loquimur, Re- cambium solvendum à Cajo Panormi. Cum accepta ergo hac pecunia Sejus, ut correspon-

dens Caji, extinguit, seu solvit, ut dictum est, praedictum Cambium primum Panormi ce- lebratum, ita, ut nihil omnino amplius debe- at, pro dicto primo Cambio, Cajo. Lege Les- sium, qui rectè notat, si dictus Sejus fugeret, vel decoqueret, Camforum Titium non pos- se agere nomine suo contra Camforium Ca- jum; is enim Cajo jam solvit, Cambium ipsi Camfori Titio.

2. Quoniam verò dictum secundum Cambium parere suum lucrum debet, quod erit verbi gratia aliorum quinque aureorum, qui solvendi erunt à Cajo Panormi, ideo Ca- jus debet Panormi solvere Titio centum, & decem aureos, id est, centum ex primo capita- li, quinque ex lucro primi Cambii extincti Placentiae cum pecunia habita à Procuratore Titii & quinque ex lucro Cambii extinguen- di Panormi ab eodem Cajo.

3. Suppono, ad Justitiam secundi Cambii, Cajo, seu sejus Procuratorem non cogi ad dictum secundum Cambium, posset enim Cajo, seu ejus Procurator extinguerè pri- mum Cambium pecunia praesenti sine neces- sitate sumendi Recambium, vel certe posset sumere Recambium ab alio, quam à Cor- respondente Titii.

4. Solet autem occurrere, ut Cajo, in Pa- normi quidem, promptam eam summam ha- beat, quam debet Titio, unde rursus totam il- lam eandem summam, ac, si iterum illam ac- cepisset à Titio ad Cambium, se, obligat sol- vere cum suo lucro iterum Placentiae, vel ali- bi, ut rursus fiet, quod modo num. 1. diximus, & sic continuatur per multos aliquando an- nos Cambia, & Recambia, donec re ipsa, & numerata pecunia totum capitale cum omni- bus lucris incurrentibus solvat Titio Cajo, nam propterea Mercatores hoc appellant eti- am Cambium cum Recursa, recurrit enim, unde incaperat. Et adverte permaximè, to- tum hoc negotium, praeter primam traditio- nem illorum centum aureorum Cajo à Titio numerato datorum, & praeter ultimam hanc solutionem, quam numeratam denique fieri oportebit, tractari, & expediri per solas syn- graphas, seu per acceptationes, & dationes crediti, & debiti, quae in libris dati, & accepti scribantur.

5. Quæret is, qui hanc quaestionem intro- spicere cupit: Quando Sejus extinguit pri- mum Cambium Placentiae, quodnam est prius

pride: Quod Sejus, ut correspondens Caji solvat, dicta centum, & quinque sibi ipsi, ut vicem Titii tenenti, an, Quod idem Sejus, ut correspondens ejusdem Titii, det summam illam sibi, ut correspondenti ejusdem Caji ad novum Cambium finendum postea Panormi? Breviter quodnam est prius extinctio primi Cambii, an institutio secundi?

6. Respondeo, certè in praxi (ut puto) ne à peritis quidem Mercatoribus id advertitur: Ipsi enim solum in libris ratiocinorum scribunt rationem dati, & accepti, idque etiam in eadem hora, ne dicam in eodem temporis momento. Ceterum quid prius, quid posterius nobis Theologis relinquatur considerandum, nam ipsi pro conscientia satis habent, si intelligant, se meliori modo, (quo licite possunt) solvere primum Cambium, & instituere secundum: Theologi autem non pauci, vel de hoc valde implicite loquuntur, vel certè potius id supponunt, quam declarant. Nos ergo pro nostra virili parte sic discurremus.

7. Puto, posse utcumque dici, quod sit prius solutio primi Cambii, quam institutio secundi, sed expeditius dici, quod sit prior institutio secundi Cambii, quam primi Cambii solutio: qui certè posterior modus, quam faveat justificationi cambii, ex infra dicendis clarè colligetur.

8. Prius igitur solvetur cambium primum, quam instituat secundum, si Sejus, correspondens Titii, per actum suæ voluntatis, verbo, vel scripto ostensum, habeat, quasi per Acceptilationem, pro solutis, illos centum & quinque aureos debitos à Cajo; sic enim jam nihil amplius debet Cajo pro primo cambio, quia jam est illi remissum à parente illud remittere, nempe à Sejo, qui tota Titii potestate gaudet. Esto deinde, quod Cajo, seu Sejus nomine Caji, qui talem remissionem accepit, velit illam veluti ex gratitudine retrodonare, & instituere secundum cambium ad illam totam pecuniam solvendam. Ita videtur discurrere Naldus.

9. Contra. Posterius finietur cambium primum, & prius instituetur secundum cambium, si Sejus, qui accepit creditum Titii & debitum Caji, nunc, ut correspondens Caji, accipiat centum illos, & quinque aureos, ad Recambium Panormi cum suo lucro solvendum, accipiat, inquam, à seipso, ut correspondente Titii, & cum illis sic acceptis, extinguat

Tamburinus de Sacramenti,

cambium primum: Ecce quomodo antecedit Recambium, nam cum hac summa habita per dictum Recambium, ipse, ut correspondens Caji, solvit primum cambium sibi ipsi, ut correspondenti Titii. Hunc modum nos insinuavimus num. 1. eundemque insinuat Lessius b in iis verbis: Sufficit, quod Campsarius pos- b Lessius l. sit habere Correspondentem, qui ibi eas pecunias c. nu. 61. det mutuo, vel ad Cambium. Eundem modum c Delugo supponit Delugo, c eundemque innuere vi- de Inst. d. datur alii Theologi, & merito: nam prior 23. nu. 85. modus suas habet difficultates, quas d infra 86. 87. & breviter afferemus.

§. III.

Decernitur, an hoc Cambium cum Recambio licitum sit?

1. Quamvis e multi dicant, esse illicitum: Multi s tamen, & satis probabiliter Coninc. (quos ego sequor) licitum esse, docent cum ap. Delugo explicatione danda mox paragr. quarto. Pro- l. c. n. 77. batur, quia, si Cajo campsarius haberet Merend. Placentiæ aliquem amicum, qui ibi solveret ap. Dianã cambium contractum Panormi, esset justum p. 9. Tr. 8. cambium, ut supra vidimus; ergo etiam, si ref. 67. solvat Procurator, seu correspondens ejusdem f. Nan. Cõf. Caji. Certè, si Cajo, & Titii ipsi iidem se 31. de u- Placentiam conferrent, possent ibi per se sur. n. 3. ipsos totum hoc negotium licite absolvere: referēs ita quis enim id negare potest? Cum ergo id, sensisse vi- quod per seipsum quis facere potest, possit rü quendã per legitimum Procuratorem, poterunt Ti- Doctiss. So- tius, & Cajo in casu nostro, per Sejum Pro- ciet. Iesu- curatorem utriusque, idem efficere, nam, Boninsig. quod idem sit Procurator Caji, & Titii non c. 7. de Cambiis à vitari contractum; cum sæpissimè idem pos- n. 7. Sã V. & idem possit esse Procurator multorum, cambium. nec duorum dumtaxat: Sicuti autem, si præ- Diana & dictus Sejus esset Procurator Petri, & Anto- p. 3. tr. 8. d. nii posset ad mandatum horum, & recipere, ref. 1. & p. & solvere pecuniam aliquo titulo, videlicet 5. tr. 8. ref. ex Censu, alteri ex his debitam, & tunc reali- 67. Less- ter fieret vera solutio, quamvis non numera- lib. 2. c. 23. retur pecunia, sed solum transferretur debi- n. 61. De- tum, & creditum in libris dati, & accepti, ut lug. l. c. Italicè dicimus; Passar le partite: ita in casu nostro, &c.

2. Non igitur solutio est ficta, ut putant Adversarii, sed vera, & realis, unde, & cambium erit reale, & non fictum. Nec solutio

Cccc

cum

eum lucro cambii facti Panormi solvitur in eodem loco, id est Panormi, quod esset usura, sed Placentiæ, ubi finitur primum cambium, & pari modo recambium factum Placentiæ, non solvitur Placentiæ, ubi institutum est, Panormi.

3. Nec obstat, quod in hoc cambio, cujus natura, ex meliori opinione, assimilatur contractui Emptionis, & Venditionis, nihil adfit, quod ematur, quia deberet emi pecunia absens, id est, quæ sit Placentiæ; ut dictum est supra, at ibi nulla pecunia est Caji, sed solum in Codice, & libro rationū transferuntur credita, & debita; non obstat, in quâ, nam falsum est, quod non adfit aliquo modo pecunia, ipsa enim literæ, seu chirographa, seu libri, qui continent credita, tanti, plus minus valent, quanti ipsa pecunia numerata, nam propterea potest dici, ibi adesse pecuniam, sed verò virtualement, seu æqualitatem, & quæ sufficientissima sit, ad veram solutionem faciendam.

4. Nec item obstat, quod Campfarius videtur obligati, sumere pro suo correspondente illum ipsam hominem, qui est correspondens campforis, non, in quâ, obstat propter duas rationes. Primum, quia ad hoc non cogitur campfarius, ut notavimus supra, immò addo, sic campfario fieri Beneficium, dum promptè ipsi offertur à campfore correspondens in loco, ubi campfarius difficillime illum inveniret. Ita Lessius loco citato, num. secundò.

Secundò, quia, etiam si cogeretur, illi non fieret injuria; quilibet enim est Dominus, & arbiter suæ rei, & quilibet habet Jus apponendi conditiones, quas vult, dummodo non sit contra naturam contractus, quem celebrat, ut certè hæc non est, & dummodo, si conditio addat aliquod onus, illud compensetur, ut sanè in hoc casu, de quo loquimur, compensatur, nam audio, de facto semper aliquid diminui de pretio debito campfori, scilicet octavam quandam partem, quam partem octavam libenter minuit campfor, quia suæ utilitati cedit, quod campfari se obligent ad sumendum eundem correspondentem, qui est campforis.

5. Quæres hac occasione Primò. Quanta merces datur his correspondentibus, seu Procuratoribus pro labore, & industria, quam adhibent in cambiando aliorum nomine, & in scribendo, numerando, mittendo literas, &c.

Respondeo apud Belugo lego, in singularibus Nundinis solere dari tertiam partem auri d. 12. de provisionem, quam Provisionem vocari, supra diximus, quod ferè coincidit cum dicto Lessii b. asserentis solere dari binos, vel ternos auros in singulos Mellenarios.

6. Quæres Secundò. Quænam est utilitas, quæ nascitur campfori ex eo, quod campfarius acceptet pro suo correspondente eundem, qui est campforis?

Respondeo. Prima utilitas est, ut suo Amico, seu correspondenti accrescant salaria, seu pensiones ex his novis negotiis, quæ ille suscipit in gratiam campfariorum.

Secunda utilitas est, quia deinde, in vicem, quod simile committet fortè correspondens Placentinus huic mercatori Panormitano, & ita hic Panormitanus lucrabitur suas similes Provisiones.

Tertia utilitas est, ut ille correspondens habeat multa credita ex Recambiis, per quæ multis fortè debitis mercatoris Panormitani satisfacere possit.

Quarta, ne alii, qui campforis familiares non sunt, cognoscant rationem negotiorum ipsius campforis, quod permaximè caveat prudentes mercatores.

Quinta, ne se campfor exponat periculo decoquendi, si non tutum habeat correspondentem, sicuti tutum cognoscit suum.

§. IV.

Quandoquidem tribus modis Cambium cum recambio celebrari potest, approbatur primus, & secundus, sed r. probatur tertius.

1. **A**stero Primò, licitum esse cambium cum Recambio, si supponas, prædictum Procuratorè Sejum habere pecuniã propriã, vel credita propriã, vel habere apud se pecuniã Titii campforis, vel credita alia exigibilia ejusdem Titii, alia, inquam, præter dictum creditum ex primo cambio, nam, quando non adest, nisi hoc creditum, dicitur mox nu. tertio de quibus Sejus disponere possit (quæ sunt pecuniæ virtuales,) & idem Sejus det Cajo, seu sibi ipsi, ut correspondenti ejusdem Caji totum illud pecuniã, quod necessarium est ad extinguendum primum cambium, det, inquam, vel mutuo, vel ad novum cambium, seu, quod idem nunc est, ad Recambium Panormi.

Panormi solvendum; qua pecunia actuali, vel virtuali, id est credito per dictum Recambium, vel mutuum, habito, solvat Cajus, seu extinguat primum Cambium, solviturus Recambium, seu mutuum postea Panormi, Assero, inquam, hunc modum cambiendi esse licitum. Ratio est, quia tunc jam habet Cajus, seu Sejus, ut Caji correspondens, pecuniam, sive actuale, sive equivalentem, seu virtuale (ratio enim; ut saepe diximus, sunt credita illa exigibilia) qua ipse solvit primum Cambium. Quoniam autem primum Cambium modo dicto solutum, justum est, sequitur, quod etiam sit justum Recambium, id est Cambium secundum, quod solvetur postea Panormi; & etiam sit justa omnia Recambia, quae modo supra dicto sine fraude continuabuntur, quia eadem condiciones profus haec continuata Recambia habent, quae habet primum Cambium, ut supponimus.

2. Assero Secundò, esse etiam, immò multò magis, licitum, si supponas Campsarium, id est Cajum habere amicum nomine v. g. Antonium, Placentiae, qui Antonius cum habeat, unde solvat, literas pro ipso Cajo acceptet, & solvat. Ratio est clara, nam, qui per amicum solvit, satis dicitur solvere per se ipsum. Atque idem erit, si ad Antonium non scribat Cajus, sed scribat Titius Campfor dicens, ut sub sua fide Antonius acceptet, solvatque Cambium Sejo correspondenti ipsius Titii. Ratio est, quia pari modo tunc solvit Cajus per alium; id, quod est perinde, ac per se ipsum solvat.

3. Haec duo dicta jam sunt aetate nostra, vel satis certa, vel satis probabilia, (quamvis sciam, nonnullos citatos paragr. praeced. n. r. mordicus priori dicto contradixisse) unde sequitur, ut Cambia, & Recambia usurpata altero ex his modis dictis *num. primo, & secundo* justè, & licitè apud bonos negotiatores extiteri possint. Ita Doctores citati dicto §. praeced. num. 1.

Jam verò maxima difficultas est, An sit etiam licitus tertius alius modus; Quando scilicet praedictus Sejus correspondens utriusque, scilicet Caji, & Titii nihil aliud habeat, nisi ipsum creditum Titii contra Cajum.

4. Et difficultas consistit in eo, An tunc Cajo possit Sejus vendere, vel mutuare, vel ad Cambium, solvendum Panormi, dare il-

lum creditum, quod certe etiam, & ipsum est pecunia virtualis, sicuti cetera alia credita, qua virtuali pecunia habita, vel per emptionem, vel per Recambium, vel quocunque simili tandem modo à Cajo, idem Cajus, seu Sejus, ut Caji correspondens, solvat primum Cambium, illudque extinguat, sicuti modo n. primo extinguere idem Cambium potuit Sejus, mutuando, vel dando ipsi Cajo ad Recambium, credita, quae erant alia ab hoc credito primi Cambii, quod nunc primo solvendum, seu extinguendum est Placentiae.

5. Et quidem aliqui, quos non nominat Delugo, & affirmant, licitè posse, Primò, a Delugo quia etiam illud creditum est pretio aestimabile. Quare sicuti illud posset vendi, mutuari, dari ad Cambium aliis, sic poterit Cajo, seu ejus Procuratori: quo habito, quasi habita pecunia, poterit Cajus primum Cambium solvere.

6. Secundò, quia Sejus Procurator Titii, posito, quod in sua potestate est hoc creditum, de quo disponere potest, jam habet fidem, qua tantundem ab alio Tertio mutuari posset; ergo jam est potens dare Cajo pecuniam, quae non sit ipsummet creditum, quam potentiam satis esse, docet Lessius, *l. ad b. Less. lib. 2. c. 23.* justificandum hoc Cambium.

7. Verum ipse Delugo, e cum quo sentio, n. 61. & Patres Sacrae Congregationis apud eundem, nolunt, id tanquam licitum admittere, *l. c.* Ratio potissima breviter est, quia, quamvis ejusmodi creditum contra Cajum possit aliis vendi, vel dari ad Cambium; non tamen potest ipsi Cajo debitori, seu, quod nunc idem est, praedicto Sejo, qui est correspondens dicti Caji debitoris. Id autem probatur facile, nam ex hac donatione, seu venditione confurget in Cajo Jus Justitiae ad seipsum, quod est impossibile, cum Justitia essentialiter sit ad alterum. Sequela probatur, quia sic Cajus emeret creditum contra seipsum; emeret enim Jus exigendi illam pecuniam à se ipso; ergo confurget Jus Justitiae contra se.

8. Quod si dicas, emere ejusmodi creditum, nihil aliud esse, nisi ipsi Cajo remitti debitum, sanè tunc aliud fortius argumentum sic urgebit: Emerere hoc creditum nihil est aliud per te, nisi remitti à Creditore debitum, seu haberi illud pro soluto. Ergo, si hoc jam est solutum, seu extinctum debitum

cambii, nihil postea poterit solvi, seu extingu-
gni, quia jam supponis per hanc remissionem
omne debitum esse solutum & extinctum :
non poterit enim solvi, quod jam antea solu-
tum fuit.

9. Confirmatur, quia cambium est essen-
tialiter permutatio pecuniæ cum pecunia,
ergo duplex intervenire debet pecunia, sive
realis, sive saltem virtualis, seu in credito, ni-
mirum altera, quando, altera, quam recipio;
sed in casu nostro unum est creditum, atque
adeo una pecunia; ergo tunc non permuta-
bitur una pecunia cum alia, ergo non erit
cambium; ergo neque hæc remissio erit solu-
tio cambii.

10. Dices: Esto hæc sit mera possessio, at-
que adeo non sit solutio vera cambii: satis
nobis est, quod jam per dictam remissionem
extinguatur primum cambium; hoc autem
extincto, accipiet immediatè postea Cajus,
seu Sejus, ut Caji correspondens pecuniam ad
secundum cambium, seu ad Recambium sol-
vendum Panormi, nam volet voluntariè ex
gratitudine solvere capitale, & lucrum primi
cambii, licet sibi immediatè antea remissa,
quæ est doctrina Naldi allata à nobis supra
paragr. secundo, nu. sexto.

11. Respondeo, id speculativè aliquo tan-
dem modo defendi posse, non adeò sum he-
bes, ut non videam: tamen negare non potes,
esse difficillimum, & incredibile, ut ejusmo-
di modus letio, & non palliatè ad regendam
visuram fiat; nunquam enim mihi persuadebis
mercatores, seu campforem suo inhiantem
luero, seu Sejum prædictum nomine camp-
foris, ex vero animo remittere totum credi-
tum. Nec item mihi persuadere poteris, ino-
pem campfarium velle retrodonare pecuniã,
quæ sibi remissa est, quamque immediatè
antea, ut sibi remissam acceptarat, velleque,
se constituere debitorem ejus pecuniæ, cujus
solutio ipsi condonata jam fuit.

12. Ad rationem contrariæ opinionis alla-
tam nu. 5. jam patet, quia illud creditum est
vendibile alteri, non verò ipsi Cajo debitori.

Ad allatam verò nu. sexto, facile respon-
detur, nam esto, possit dictus Sejus mutuo
accipere ab aliis, at de facto non accipit, sed
vendit, seu dat Cajo illud ipsum creditum,
quod habet contra eundem Cajum: id, quod
jam inane profus esse ad effectum, de quo
loquimur, probatum est. Lessius ergo dicto

nu. septimo allatus, si admittendus est, debet
intelligi sano modo, nimirum, quod sufficiat
posse pecuniam mutuari, sed cum effectu, ut
scilicet re ipsa mutuetur.

13. Verum objicies contra hanc doctrinam
nostram sic. Multi Doctores vocant proba-
bilem opinionem affirmantem, cum uno illo
credito posse exhiberi totum hoc negotium,
multò magis, quia hæc sententia dicitur ap-
probata à Pio V. pro Bononiensibus, ergo
non est, cur illa rejici, etiam in praxi possit.

14. Respondeo. Nec Pius Quintus, nec
Doctores, qui nominatim citantur pro sen-
tentia affirmante loquuntur de nostro casu,
sed expressè de casibus, seu modis cambiendi
numero primo, & secundo allatis, eosque so-
lum approbant Doctores, quos ego legere
potui: Quare nihil contra nostram Doctri-
nam evinci auctoritate illorum potest. Verba
aliquorum ex iis in medium proferantur.

15. Et quidem incipiamus à verbis Pii V.
quæ, ut Italicè fuerunt data ad Bononienses,
ejusmodi sunt: *Che ogni persona possa dar dan-
nari à Cambio, e fare, che le lettere siano recapita-
tate sopra essi datari, e così tenerli su à Cambii,
fin che saranno rimborsati da chi haaveri à preso
i danari.* Hæc Pius. Qui approbat quidem
cambium, & Recambium, sed nihil statuit de
modo cãbiendi, sive de primo, sive de secundo,
sive de tertio paulò ante à nobis insinuat; id
enim reliquit Theologis discernendum.

16. Quoad Doctores, sufficiat afferre
verba trium, qui magis apparenter alicui vi-
deri possent esse contra nos. Primus quasi
agmen ducens sit Lessius. a Verum ejus verba
sunt hujusmodi: *Si hoc Cambium esset injustu-
id ideo esset, quia Campfarium non habet pecunias
eo loco. At sufficit, si habeat in credito apud Ami-
cum, qui eas ibi det mutuo, vel ad Cambium, ut
rectè docet Navarrus.* Hæc ille. Notas? in
Credito, dicit, apud Amicum, qui eos det mutuo,
nunquam verò dicit, in eodem credito.

17. Secundò, solet citari Marcus Serra. b b Mart.
At ipse sic habet: *Probabile est, licitum esse cam-
bium, quòd dirigatur ad locum, ubi Campfarium, in 2. 2. f.
nec ullam pecuniam, nec fidem, nec correspon-
dentem, aut Procuratorem habet, sed campfor
exhibet campfarium suum Factorem, qui pro illo
respondeat, & solvat ex pecuniis ipsiusmet camp-
foris, & postea eandem pecuniam per aliud cam-
bium remittat, &c.*

Vides? Nihil de nostro casu circa illud
unum

num creditum, nam ex pecuniis ipsius Campforis, dicit, qui est primus Cambiendi modus allatus, & approbatus à nobis n. 1. non vero dicit, ex illo solo credito, qui est tertius Cambiendi modus à nobis n. septimo reprobatus.

18. Terriò, citant aliqui à Dianam. Sed ejus verba dicta primæ partis, sic leguntur. Si Campfor mittat literas ad proprium Factorem, quibus mediantribus, ex pecunia sua, vel aliena Factor ille Cambium ab ipso factore collatum persolvat, debito illo per alias literas ad eundem rursus remissio, cur non licebit eidem Campfori, ut ex sua propria pecunia illud similiter persolvatur?

Hæc ibi. Deinde vero in dicta parte nona loc. cit. eandem doctrinam ita confirmat, ut profus nihil aliud addat præterea: proponit enim in hunc modum: An licitum sit Cambium, quando Responsor ex pecuniis ipsius Campforis extinguit primum Cambium, modo, quo dictum est in prima parte? Et sic respondet; Negativam sententiam probabiliorē esse existimavi loco citato, & consulendam: affirmativam tamen probabilem esse dixi. Hæc ille. In quibus locis nihil de casu, de quo nos loquimur.

19. Dices, ergo Diana b sibi ipsi repugnat, nam alibi docet, Correspondentem Campforis posse esse pauperrimum. Si ergo potest esse pauperrimus, nihil aliud habebit, nisi unum illud creditum Campforis, quo scilicet totum hoc negotium expediendum sit.

20. Respondeo, Dianam sibi non esse repugnantem, nam statim addat, Dummodo substantialia supradicta Cambii ratio Correspondens efficiat, literasque mittat, & alia necessaria faciat. At supra, tanquam necessarium, poscit, ut Correspondens, saltem pecunia Campforis, vel ab altero mutuata, solvat primum Cambium; quo pacto vides, ipsum correspondentem posse esse. Imo pauperrimam, nam non propria, sed aliena pecunia (at certè nunquam ex illo uno credito) extinguere primum Cambium poterit.

21. Hæc pauca sufficiant, ut diligenter adverteas, hominem Theologum, qui questionum apices non desiderat, nec accuratè distinguit, facillè labi; dum, quod unum legit probabile, confundit cum alio, quod ejusmodi fortassè non est. Id timeo, ne occurrat in Tractatu de Cambiis, nam dum legis, multos

Auctores citari pro approbantibus Cambium ad Nundinas expediendum à Correspondente Campforis, etiam pauperis, putas, citari item pro eo casu, quo non nisi per illud unum creditum ejusdem Campforis, modo à nobis explicato, & rejecto, expeditur. Prudentius igitur Delugo loco citato, cum aliquos Doctores afferat approbantes ejusmodi Cambium, signatè notat num. 77. illos docere, esse id licitum cum aliquibus moderationibus, inter quas profectò hæc, de qua hæctenus disputavimus, præcipuum locum tenere debet, ut scilicet habeatur alia pecunia, sive realiter, sive æquivalenter, præter ipsum unum creditum, quod est contra Campforium.

§. V.

Praxis, quoad eos, qui utuntur opera alterius, ad expedienda Cambia, & Recambia.

1. **P**ostea jam nostra sententia, practicè omnino suscipienda, sic, claritatis gratia, quotidianum casum proponamus, & dissolvamus.

2. Vidua, vel quilibet non Mercator dat viro indigenti v. gr. Cajo, centum aureos ad Cambium, sive Neapoli, sive Placentiæ, sive alibi solvendum; & quia neuter habet ibi Correspondentem, confugiunt ad hominem, v. g. nomine Antonium, hic Panormi existentem, qui habet in illis locis Correspondentem, seu Procuratorem nomine Sejum, & rogant, ut ipse Antonius acceptet, dirigatque dicti Cambii negotium. Annuit Antonius, format literas juxta formulas Cambii, & mittit ad suum dictum Correspondentem Sejum, idque nomine Viduæ, & Caji prædictorum sic volentium, qui Sejus acceptat, solvit, remittitque Recambium. Tunc autem, cum Antonius, cum Sejus licitè pro suis laboribus consuetas acquirunt provisiones. Potestne igitur sine injustitia, vel peccato adiri prædictus Antonius, quicumque tandem is sit, & quemcumque habeat Correspondentem?

3. Respondeo, esse benè ex prædictis distinguendum. Si enim Antonius, ejusque Correspondens sint viri locupletes, vel qui habeant alia contra alios credita, licitè, & justè ad eorum operam confugietur: sed injustè,

Cccc 3 & il-

& illicitè, si sint ita pauperes, ut non habeant alia credita, de quibus disponere possint, nisi illud illius Viduæ. Ratio ex proximè allatis ducenda est. Nam, si habeant pecuniam, vel alia credita, potest Correspondens in primo Cambio, & Antonius in Recambio, vel Recambiis (quæ subindè solent continuatè fieri) mutuare pecuniam Cajo, vel eandem dare ad Cambium eidem Cajo. Potest, inquam, & de facto dari: licet enim id à Mercatoribus explicitè non advertatur, cum tamen ipsi habeant intentionem expediendi Cambia, meliori modo, quod licitè possunt, tacitè mutant, vel dant ad Cambium, quando pecuniam, vel illa alia credita habentes, transferunt credita, & debita in libros rationum dati, & accepti. Verum, si dictus Antonius, & ejusque correspondens, nec pecuniam habent, nec prædicta alia credita, non possunt, nisi illud unicum creditum, quod habent vendere, vel dare mutuam ipsi debitori Cajo, vel ejus Procuratori, quod tamen non esse aptum, ad extinguendum primum Cambium jam s. præced. probatum est.

4. Quod si ponas, Antonium pauperem, & omninò ineptum, sed Sejum correspondentem divitem, seu modo dicto idoneum ad solvendum Cambium, tunc dico, posse justè, & licitè fieri primum Cambium, quod extinguere debet Sejus, qui habet, unde: sed non posse justè, & licitè fieri Recambium, quod debet extinguere Antonius, qui supponitur non habere, unde solvat.

5. Quoniam ergo, in nostris Regionibus, ex illis, qui hoc officium continuandi Cambia exercent, aliqui sunt locupletes, quales sunt Mercatores satis à nobis cogniti, qui Mercaturam exercent, unde, & præsumuntur habere alibi correspondentes, qui, vel ex se, vel ex ipsorum Mercatorum bonis apti sint: Aliqui vero sint satis Pauperes, qui, contra, præsumuntur, non nisi sibi similes habere correspondentes, idèd ego semper consilium dedi, ut probi Negotiatores ad Mercatores illos locupletes confugerent, solitas ipsis dantes provisiones pro tali continuatione; semper enim judicavi, illicitè, atque adeo cum onere restitutionis recurri ad pauperes illos continuatores, idque propter rationem jam dictam, quia sicuti Mercatores illi præsumuntur habere pecuniam aliam, vel alia credita, sic hi pauperes non habere, præsumuntur. Hinc etiam

sequitur, ut pauperes hi continuatores non possint justè accipere provisiones, cum nullam operam utilem exhibeant, dum ad nullum Cambium reale, vel solvendum, vel finiendum concurrunt. Ut interim taceam, non semel contigisse, hos continuatores infimæ notæ, ne literas misisse quidem, sed ad suum arbitrium domi conscripsisse, quas voluere: qua ratione illud Cambium siccum, & usurarium fuisse, vel cæcus videt.

6. Atque ex his etiam cognita nobis erit praxis, quam hic declarandam non multò ante promisi, qua ratione scilicet se gerat Vidua, & quicumque homo non magnæ litteraturæ, qui non cognoscunt tot conditiones, quot in Cambio justo intercurre debent. Dico enim prudenter, & sine rationabili scrupulo hos posse dare ad Cambium Mercatoribus locupletibus, nec manifestè malis, qui sub sua cura recipiant expedire ea, quæ sunt necessaria ad Cambium, & Recambium: & de hoc modo dicam clarius s. 7.

Dico item, te posse dare ad Cambium cui-libet, confugiendo tamen promittendis, remittendisque literis, non quidem ad illos inopes continuatores, sed ad prædictos Mercatores, qui hæc negotia Cambiorum exercere solent, quia sic prudenter præsumere potes, hos, ut expertos non errare, & ut bonos, nolle fallere in conditionibus necessariò ponendis, ac denique, ut divites, habere, unde Cambia prædictis duobus illis modis licitè solvant.

Dices. Delictum nunquam est præsumendum, ergo cur ergo debeam præsumere illos, quamvis inopes Continuatores delinquere, & injustam praxim solvendi cambia exercere: judicabo bonos, & bona fide ad eos, eorumque correspondentes confugiam.

7. Respondeo, Delictum nunquam est præsumendum, ut hominem ad aliquam poenam condemnem. At, ut meæ conscientiæ consulam, & ut certò, & justò titulo lucrum ex alienis pecuniis accipiam, debeo non sub dubio; sed certò Justitiam cognoscere, quæ certitudo hic, spectata illorum inopia, non adest. Et quidem magni momenti est prædicta ratio; non enim ego possum (ut alibi fufius dictum est) mihi sumere rem certò alienam, ab alio possessam, si dubitem esse meam, quia illi favet possessio: ergo, neque ego possum lucrum ex pecunia, quam alius certò, ut suam, possidet, mihi sumere, prætextu Cambii,

7. de quo dubito, an sit verum, & iustum, atque adeo, an adsit mihi verus titulus sumendi.

8. Respondeo Secundò, delictum non esse præsumendum in dubio, & quando non ad est evidens conjectura delicti, at nunc videor satis prudenter dubitare, spectata paupertate dictorum Continuatorum, ipsos alia credita non habere, de quibus disponere possint.

9. Dico (de quo disponere possint) nam etiamsi habeant credita aliorum, qui pari modo ad ipsos confugerunt, si tamen eorum creditorum ipsi non sunt Domini, nec à Domino liberam habent potestatem, de iis disponendis, qua ratione ea credita valent aliis vendi, vel dari? certe nulliter dabuntur. Quod si eiusmodi Correspondentes, quamvis pauperes de prædictis aliorum creditis disponere ex Dominorum voluntate possent (quod in his pauperibus non est præsumendum) jam non essemus in casu, tunc enim jam alia credita haberent, quæ dare possent ad Cambium, vel mutuare, &c.

10. Denique propter hæc, & similia, viri timorati sanum illud consilium dant, ut in contractu Cambii, qui solet coram Notario celebrari, semper scribatur nominatim persona, quæ officium agit correspondentis, & in casu mutationis, ut Campsor obligetur mutationem Campsario notam facere, aliumque qui supponitur, nominare; nam hoc modo facile cognoscetur, an is aptus sit, ad prædictas necessarias translationes dati, & accepti, de quibus dictum est, peragendas.

§. VI.

De pactis, quæ solent apponi in Contractu Cambii.

Pactum de poena ex Mora.

1. Primum pactum solet esse, ut si Campsarius sit in Mora solvendi Cambium, idque sua culpa, teneatur solvere Campsori interesse lucri cessantis, & damni emergentis juxta legitimas regulas eiusmodi lucri, & damni. Quæres igitur, an licitum sit eiusmodi pactum?

Respondeo, esse licitum, ex *Lessio*, quia Campsor ex culpa aliena damnum pati non debet. Adverte tamen id, quod supra *b* mo-

nui, jam nunc id esse consuetum in praxi, ut Campsor ex conventionione cum Campsario suscipiat apud se curam solvendi, & finiendi Cambium, quare, hac conventionione posita, nihil ex prædicta Mora debetur Campsori, quia nulla culpa est in Campsario.

Pactum de obligatione ad Recambiendum.

2. Secundum pactum esse solet, ut, si elapso tempore solutionis, Campsarius sua culpa non solvit in loco conducto, quod debet, obligetur ad Recambiendum, id est, ad accipiendam eandem summam ad Recambium, quæ summam solvat primum Cambium. Quæres igitur, an id pactum sit iustum?

Respondeo, esse iustum, si ex eiusmodi Recambio Campsor tantum habeat, quantum verè ex Mora solvendi, ipse cessat de lucro; secus iustum non esset, quia esset onus superadditum. Ita *Lessius*, & *Recole* tamen iterum, c. *Lessius* conventionem, quam modo recolui numero *lo. c. n. 85.* præcedente, qua scilicet Campsor suscipit sibi obligationem ad curandum de Recambio,

Pactum de continuando Cambio.

3. Tertium pactum esse solet, ut postquam literæ à correspondente redeunt, Placentia v. g. Panormi cum Recambio, si Campsarius pecuniam debitam numerato Panormi non solvat, intelligatur iterum fieri tertium Recambium, & sic continuare, &c. Quæres igitur, an hoc pactum sit iustum?

Respondeo, iustum esse pactum, si fiat de lucro, quantum Campsori cessat, vel quantum eidem emergit de damno, quantum nimirum acquisisset, si alteri dedisset suam pecuniam ad Cambium, vel deductis deducendis, alias negotiationes intrasset. Campsor enim non debet suis lucris privari ex culpa Campsarii. Dices, ergo nunquam hæc executio haberi poterit, & recuperari suum à Campsore: quia, semper Campsarius dicit se bene satisfacere per novum Cambium. Respondeo. Nego consequentiam: nam, ut colliges ex dictis §. 2. Campsor liberè celebrat novum Cambium; quare poterit illud non celebrare, & consequenter Recambium non facere, & sic poterit cogere Campsarium ad reddendam numerato Capitale, & lucrum inde acquisitum.

Pactum

Pactum de solvendo in eodem loco.

4. Quartum consuevit esse, ut non solvatur Cambium in loco, ubi destinatur solutio, sed omnino in eodem loco, ubi datur, v.g. in exemplis supra positis, non Placentiæ, sed Panormi. Quæres igitur, an hoc pactum sit iustum?

Respondeo, hoc pactum nimis clarè esse iniquum, quia destruit naturam contractus Cambii, ut satis dictum est supra, a quod *ca. 4. n. 7.* men quasi in proprio loco hic, ubi de pactis *ca. 5.* agimus, fuit iterum recolendum.

§. 1. n. 14.

Pactum, ut pars soluta intelligatur de lucro.

5. Quintum pactum, ut non obligetur idem Campsor sumere partem pecuniæ, quam campfarius forte dabit campfiori, computando in capitale, sed possit dictus campfor computare in luca capitalis, seu cambii, donec omnia luca solvantur. Quæres ergo, an hoc pactum sit iustum?

Respondeo, affirmativè, quia, quando debetur radix, & fructus ex radice procedentes, solutio prior censetur facta pro fructibus, *Leg. prima C. de solutionibus*, immò, etiam si ejusmodi pactum non fieret explicite, tamen saltem ex praxi communi, jam implicite fieri semper illud intelligitur, ut notat *b. Delugo*

b. Delugo d. 28. de Iust. nu. 106.

Pactum de adjiciendo lucrum Sorti.

6. Sextum pactum esse solet, ut donec re ipsa, & numerata pecunia solvatur totum capitale, & luca, capitale secundi cambii, quod campfarius, seu ejus Procurator accipit à campfore, vel ejus Procuratore possit constare, non solum ex summa, quam campfarius accepit in loco, ubi primum cambium institutum est, sed etiam ex lucro talis cambii, & rursus, ut in tertio cambio idem fiat, & idem in quarto, & sic deinceps, uno verbo, ut superaddatur lucrum sorti, donec, ut dixi, totum capitale, & luca omnia numerario solvantur. Quæres igitur, An hoc pactum licitum sit?

7. Respondeo, licitum esse, ut habet *Delugo*, quia jam lucrum cedit campfiori, qui campfor potest ex eo constare summam capitalis ad suum libitum, & sic aliis dare ad cam-

ca. 102.

bium, quare non est ratio, cur non possit, simili modo, dare huic campfario. Illud advertit, id non procedere, si ab initio pactum institutum fuerit, ut solveretur interesse, & lucrum totum in sine totius cambii, tunc enim, cum nondum ejusmodi lucrum esset acquisitum, campfor, non posset ipse illud adicere sorti, ut per se patet, & idem *Delugo* notat.

d. Delugo c. 102. §. 1. n. 14.

Pactum de solvendis Provisionibus.

8. Septimum pactum esse solet, ut campfarius solvat Provisiones. Quæres igitur, an hoc pactum sit iustum?

Respondeo. Si pactum fiat, ut campfarius solvat ea, quæ debet ex opera, quam correspondens, vel quilibet alius suscipit pro ipso campfario, equum est pactum, ut patet. At iniquum erit, si fiat, ut idem campfarius obligetur solvere operam, quam dictus correspondens, vel quilibet alius suscipit pro campfore; hanc enim correspondens exigit ab eodem campfore cui servit, si alias stipendium non habet, non à campfario. In quatuor autem videtur correspondens suscipere laborem, & operam in gratiam campfarii, pro quibus dictis correspondens poterit suas provisiones legitimè taxatas, vel usu ipso approbatas à campfario accipere; Primum, quando nomine campfarii acceptat ejus literas Placentiæ.

Secundò, quando quærit, & invenit pecuniam ibi ad secundum cambium, ut primum solvat.

Tertiò, quando illud solvit. Quartò, quando literas ad campfarium remittit Panormi. Porro, ejus summae sint hæ provisiones diximus supra, & legi potest *Lessius*, qui pro more variorum locorum varia esse ejusmodi pretia erudite demonstrat.

b. Delugo d. 28. de Iust. nu. 106.

Pactum de executione in personam. & bona Campfarii.

9. Octavum pactum solet fieri, ut, si non solva campfarius id, quod debet, intelligatur, non solum fieri novum cambium, & contiguari Recambii, ut modo n. 3. dictum est, sed etiam ut possit idem campfor in campfarii personam, ejusque bona legitimè executionem exercere, vel curare, ut in carcerem con-

§. 1. n. 14.

jiciatur, &c. Id certè Notarii solent clausula notare. Et currentibus, vel non currentibus Cambiis, possit nihilominus is, qui dedit pecuniam cogere recipientem causando executionem contra ipsum, vel eum carcerando, &c. Quæres ergo, an hoc pactum sit justum?

Respondeo clarissimè injustum esse pactum. Ratio est, quia, si currunt cambia, & Recambia, jam campfor est per illa satisfactus: per recambium enim solvitur cambium præcedens, & per recambium secundum satisficit recambio primo, & sic de cæteris fortè consequentibus. Qua igitur Justitia campfor jam satisfactus poterit pro soluto debito campforarium compellere?

Pactum de dando Pignore.

10. Nonum pactum solet celebrari, ut campforarius det Pignus, vel Fidejussorem, vel utrumque. Quæres ergo, an id sit justum?

Respondeo. Pactum hoc esse licitum, ac justum, memini me dixisse superius, a quia quilibet suum negotium exercere, quam securissimè potest. Ibidem tamen monui, injustum esse, si tunc velit campfor lucrari aliquid titulo periculi, quando enim pignus habet, periculo non substat, undè ergo ex hoc capite aliquid poterit exigere? In hoc igitur casu, quando accipit pignus, vel similem certam securitatem, ex aliis titulis lucrum accipere poterit; ut ibidem dictum est. Si campfor non sit pignus, sed ipse affecuret, accipiendum in se periculum, ut item, si apud correspondentem fidejubeat pro campforario, aliquid posse recipere, innumis etiam superius, & videri potest Delugo. b

Pactum de pretio lucri.

11. Decimum pactum solet esse, ut detur lucrum cambii ad pretium fori, quod curret tempore solutionis, non vero ad pretium, quod fortè tunc currit, quando datur pecunia. Quæres igitur, an id sit justum?

Respondeo, si res est incerta pro æquali periculo campforarii, & campforis, dubium scilicet sit, an pretium decrescendum, an crescendum sit, justum esse pactum, quia par periculum; at, si certò sciat de incremento, vel decremento, vel totum pactum sit in favorem campforis, injustum esset, quia tunc, vel esset

Tamburinus de Sacramentis.

injustitia pro alterutra parte; vel, nimis supra meritum, favoreceretur campfori.]

Pactum de accipiendi Correspondente.

12. Undecimum denique est, ut campforarius obligetur acceptare pro suo correspondente eundem, qui est correspondens campforis, sed de hoc dictum est satis supra.

§. VII.

De Vsu Cambiendi per alium.

1. Duplici id modo consuevit usurpari: Primò, si tu, quicumque sis, sive vidua, sive pupillus, uno verbo non Mercator, des immediatè tuas pecunias ad cambium alicui item non Mercatori, & ex utriusq; consensu conveniatis, sive Mercatorem aliquem, sive continuatorem, ut supra vocavimus, cambiorum, qui vobis provideat de correspondente in loco distante, in quo solvendum est cambium. Correspondens vero acceptet, scribat, omniaq; absolvat, & de hoc modo sufficienter diximus §. quinto n. 6.

Secundò, si tu quicumque item sis, des Titio Mercatori, seu campfori tuas pecunias, ut ipse, cum tuo moderato lucro, & suis consuetis provisionibus, illas tradat ad cambium fortè petentibus: quare tu nihil agas, sed solum contribuas pecuniam; ipse autem Mercator tanquam tuus socius, cambia, & recambia instituat, finiatque. De hoc posteriore modo hic breviter agendum erit.

2. Dico Primò, certum est (sunt verba Joannis a Delugo) peccare eos, qui dant pecunias suas campforibus, ut lucrentur per cambia, & participent de lucro, si sciant, vel timeant, campforem daturum esse ad cambia illicita, & Usuraria; secus, quando credant non nisi ad cambia licita daturum. Hæc ille. Nota illud (si timeant) utique rationabiliter; id, quod consumat ea, quæ dicta sunt paulò ante §. quinto de cambientibus per pauperes illos continuatores, &c. Posita autem Idoneitate Mercatoris.

3. Dico Secundò. Ut facilius suum etiam determinatum lucrum sine scrupulo, & certò habeas, quando per socium, quasi per mediatorem exercere vis cambium, securus erit modus, si cum dicto Mercatore tres contractus

D d d d (qui

c. Sup. §. 2.
n. 3. & §. 5.
num. 4.

a. Sup. §.
1. au. 7.

b. Delug. d.
23. de Inst.
n. 124.

d. Delugo
d. 28. de
Inst. n. 130.

(qui possunt sanè fieri, sive in una, sive in pluribus Scripturis) in eas: In primo celebres contractum Societatis, in quo tute obligas tantam pecuniam exponere, ille suam industriam confert (de hoc contractu Societatis suo loco latè agemus inferius) In Secundo, ille se obliget, ad assicurandum tibi capitale. In Tertio, ille idem se obliget, ad assicurandum tibi aliquod moderatum lucrum; pro his tamen oneribus in Secundo, & Tertio contractu impositis Mercatori, dabis ipsi aliquam moderatam Mercedem. Ex figuratone casus res fiet clarior. Tu centum v. g. aureos exponis Societati, Mercator, seu socius promittit, se eos negotiaturum per annum, dando illos ad legitima cambia, & recambia. Suppone autem, quod Iudicio prudentis viri in prædictis recambiis sint acquirendi ex lucro, aurei triginta, rectè ex vi primi contractus, qui est pura Societatis, ex hoc lucro tibi cedunt quindecim aurei, quindecim vero cedent Mercatori socio. At vero pro Secundo, & Tertio contractu, per quos Mercator tibi assicuratur dictum capitale, ceterum aureorum, & aliquod determinatum lucrum, debet idem Mercator aliquid habere pro hac assicuracione, quã pro te suscipit. Habeat ergo aureos quinque, quos retinebit sibi ex lucro quindecim aureorum, qui tibi cedere debebant vi primi contractus Societatis, nam hinc fiet, ut tu deniq; habeas securum tuum capitale, & aureos decem de lucro, ille vero habeat aureos viginti.

4. Hunc modum negotiandi esse licitum, ex eo patet, quod singuli illi contractus seorsim celebrati liciti sunt, ergo etiam, & unitim, quia unio non mutat, unde, nec vitiat naturam contractus, ut fufius probabitur in citato Tractatu de Contractu Societatis.

5. Quod autem etiam hic possit accipi in majorem tuam securitatem pignus, probat eadem ratio, quam supra §. 6. n. 10. diximus, & in hoc casu, de quo hic loquimur, signatè, concedit Delugo. *a*

a Delug. d.
30. d. iust.
n. 51.

6. Præterea quantum sit hoc lucrum, quod tibi tandem cedere debeat melius Mercatores sine fraude negotiantes decernere debent omnibus circumstantiis expensis, quam possimus nos Theologi. Et merito quidem Molina *b* notavit, in his negotiis stari debere praxi Mercatorum, quia melius ipsi noverunt Iustitiam pretii in cambio, quam Theologi. Maxime autem ad id decernendum, valet, si utrique

b Mol. d.
307. allat.
tus à Delu
go d. 28. de
iust. n. 5.

Socio comodum sit in tali Negotiatione tale pretium. Nam illa est æstimatio recta (ait in simili Valentia *c*) quæ est prudens, & ea est prudens, quæ utrique parti comoda est. In- d. 1. q. 2. tellige, in negotiatione dicta ex se iusta. p. 2. v.

Denique quatuor consideranda hic esse, præter Regulas generales, ad determinandum ab ipsis Mercatoribus dictum lucrum ex cambio, rectè admonent Theologi.

7. Primò, ut assicuratio capitalis non debeat magni, sed moderatè æstimari. Ratio est, quia Mercator non solet dare illas pecunias à te cambio expõstas, nisi personis securis; Sed, quia adest nihilominus aliquod periculum, quod illæ eadem personæ, vel sint infideles, vel decoquant, idèd aliqua mercede dignus omnino erit.

8. Secundo lucrum, quod speratur futurum ex tali pecunia, non sumatur summum, nec infimum, sed medium; cum non sit major ratio, quod futurum sit summum, vel infimum, unde æquitas dicitur, ut sumatur medium. Et profectò ab experto, & probo viro non aliud, quam medium decerni solet. Vide, quæ dicam, mox n. 13. & 14.

9. Tertio, debet perpendi etiam labor, & industria correspondentium, quibus debetur, sua provisio, ut omnibus prudenter consideratis, quantum lucri ex expõsta pecunia superfit, mensuretur.

10. Quarto, quia hæc conventio per dictos tres contractus, quæ certè fieri potest, non solum cum Mercatore ad exercenda cambia, de quibus hic agimus, sed etiam cum quocunq; negotiorum gestore, vel artifice, vel professore cujuscunq; officii, de quibus agemus suo loco in citato Tractatu de Societate, idèd universaliter docent Theologi, quantum debeat esse ejusmodi lucrum, colligi debere ex natura negotiationis, ex gravioribus periculis, quæ timeri possunt, ex majoribus, vel minoribus expensis, & breviter ex variis variorum negotiorum circumstantiis, plus enim lucratur quis, si det operam emendo, vendendoque siumento, quam vino, quam panis, quam lignis, & c. plura pericula, si extra Regnum, quam in Regno agatur negotium, majores expensæ, si conducendæ sint naves pro longiore navigatione ad transportandas Merc. d. Bonac. rectè Bonacina, d cum supposuisset, posse licitè exposci pro lucro quinque pro centum, ad- n. 3. Et didit

didit n. 6. In conventionem trium contractuum posse plus exigi, quo negotiatio majorem fructum afferit. Scortia autem supponit, tum in cambiis, tum in aliis negotiis posse, per hos tres contractus, pro singulis centenariis capitalis, acquiri sex ob lucrum; sed certe id loco exempli dixit, nam ceterum, si negotiatio ejus est conditionis, ut plus lucri pariat, cur plus lucri acquiri non possit, quod si ejus est conditionis, ut pariat minus lucri, qua tu fronte plus lucri contrahere, non dubitas?

11. Ex his igitur universaliter dictis collige, idem esse considerandum in casu nostro. siquidem cambii lucra pro locis distantibus, vel propinquis, pro civitatibus, ubi adest pecuniarum copia, vel inopia, pro variis aliis circumstantiis majoris, vel minoris pretii pecuniarum, cambii, inquam, lucra majora esse possunt, vel minora, & juxta has circumstantias, demptisque iis, quae demi pro Provisionibus solent, sunt mensuranda, sive ad quinque, vel ad decem pro centum, sive ad minus, vel majus, &c. Et ita observant ad unguem probi Negotiatores; nam in Nundinis supradictis taxari solent cambiorum pretia consideratis praedictis omnibus circumstantiis, unde videmus, non semper idem constans esse lucrum, ut, vel mediocriter experti in hac negotiatione probe callent.

Praxis trium contractuum in Cambiis.

12. His itaque quasi theoreticè explicatis, ad praxim horum trium contractuum exhibendam in cambiis, maximè faciet, si formulam hic legas, qua solent Negotiatores Genoveses illos usurpare, eam autem ponit ad verbum idem Scortia loc. cit.

Contractus hujusmodi (inquit) est frequentissimus, & admittitur, ut justus, à confessoris, tam in cambiis, quam in aliis negotiationibus, sub hac, vel simili forma.

Io Titio in virtute di questa dico, hauer ricevuto in Cartolario 25. di argento da voi Sempronio scudi diecimila, quali prometto, e mi obbligo negoziar sopra Cambii reali delle fiere di Piacenza, o di quei lochi, done per la natione nostra, si faranno dette fiere, per Melano v. g. ad utile vostro, sotto mio nome, rischio, pericolo, e spese per un anno, cominciato in pagamenti di Agosto di questo anno, e da finire in pagamenti di Agosto del seguente 1621. Al qual tempo prometto, e mi obbligo, restituire detti dieci mila scudi con tutti li

guadagni, e beneficii, che sopra essi faranno fatti. Il qual pagamento però si fara in quella qualita di moneta d'argento, o d'oro, che all' hora si pagheranno li cambi di dette fiere: obligando per cio mia persona, e beni sotto hypotheca. Dichiarando, che per il sudetto tempo, e quello di più, che restassero detti denari appresso di me, habbi da pagare à voi Sempronio, per conto di detti guadagni, e utili, à ragione solamente di sei per cento v. g. l'anno, essendosi così convenute che tutto quello, che potesse essere di più delli sei per cento, netti di ogni spesa spetti à me per la sudetta promessa, che faccio di negoziarli, o fare negoziare sopra cambii à detto mio rischio, pericolo, e spese. E quando reudessero meno delli detti sei per cento l'anno, senza contarli spesa alcuna, ragionando li cambii, come saranno li conti, cioè à Milano per fiera, e in fiera per Milano, s'intenda non hauer io da pagare, se non quel tanto hauesero risposto, o risposto desiro, che così habbiamo accordato, e per fede ho firmato di mia mano, &c.

13. Haec Scortia. In hac autem ultima clausula, in qua decernitur, si lucrum non ascendat ad sex pro centum, sed sit minus, minus esse solvendum, ponitur, & servatur in hac formula, ad majorem securitatem conscientiae, nam ceterum, si sincere, omnibus expensis, est æquale dubium, ut lucrum futurum sit majus, vel minus, prudenterq; sine furo, & fallacia antea decernatur medium quid certum, v. g. dicta sex, semper poterunt sex accipi, ut paulò superius b innui; & in simili docui lib. 8. in Decalog.

14. Apud nostrates negotiatores solet hoc lucrum cambii, non quidem in initio ipso, quo celebratur cambium, sed postea, quando finitur, decerni, nam tunc certò scitur ex continua relatione, quam solent habere Mercatores, quanti valuit lucrum in loco solutionis cambii, & secundum illud, dempti demendis, statuitur, quantum remaneat pro eo, qui in initio pecuniam subministravit. Illud aliqui ex iisdem, qui pecuniam exponunt, ad majorem conscientiae quietem, addunt, modo lucrum non excedat ad rationem decem pro centum. Si enim excedat, hi timorati expositores nolunt illud excessum exigere, sed relinquunt in utilitatem praedicti Socii, seu Mercatoris.

Hactenus de cambiis, nunc elanguentibus, ex æstivo calore, viribus, non nihil quietis defesso calamo concedamus.

FINIS TRACTATUS TERTII.

Dddd 2

TRA-

b Supra §.

1. n. 19.

c Lib. 8.

Decal. Tr.

3. §. 7. n. 2.

TRACTATUS IV.
DE
LOCATIONE
ET
CONDUCTIONE.

Utmadmodum unus, idemque est Contractus Emptionis, & Venditionis, differuntque solum per diversam relationem; tu enim diceris vendere, v. grat. equum Petro, Petrus autem emere; ita idem est contractus a Locationis, & conductionis, licet tu dicaris locare tuam domum verbis grat. Petro, unde, voceris Locator, Petrus autem appelletur conductor, & a te dicatur domum conducere.

2. Laym. l.
3. tr. 4. c.
22. nu. 1.

1. Hic ergo est contractus, quo Locator rem, vel personam aliquam, etiam se ipsam, concedit conductori ad usum, vel fructum sub certa, iustaque pensione, seu stipendio, nullo addito injusto pacto, idque pro duratione temporis designati. Multa complectitur hæc descriptio, cujus, si omnia verba separatim explicentur, absoluta erit hæc de Locatione tractatio.

CAPUT PRIMUM.

Explicans illud descriptionis.

Contractus, quo Locator Conductor, &c.

Quandoquidem Contractus est, saltem duorum, ultro, citroque se obligantium, consequenter fit, ut Locator conductori, & hic illi obligetur in aliquo. Prins igitur de obligationibus Locatoris, tum de obligationibus conductoris hic agendum breviter erit.

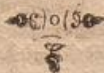
§. PRIMVS.

Obligaciones Locatoris.

1. Tres Locator obligaciones contrahit. Primò, tradendi rem, quam locat minimè vitiatam. Secundò, faciendi aliquas expensas rei locatæ. Tertiò, solvendi melioramenta, quæ ipse imposuit facienda.

Locator ne det rem vitiatam.

Intellige, quæ non sit vitiatam in ordine ad usum locandi, ne v. g. vas locatum ad contiaendum liquorem sit pertusum, ne equus aditer

De expensis necessariis.

14. Primò ergo, si de necessariis loquamur, est distinguendum. Vel sunt necessariae ad colligendum v. g. fructus ex agro, ut est arare, fodere, metere, & has facere, pertinere ad Conductorem, non est dubium. Vel sunt necessariae ad usum, hoc est, ut Conductor possit uti re conducta, quale est reficere tectum domus locatae, vel reparare murum minantem ruinam; quale est etiam, agro necessariae fossas, & aggeres facere, ne officiant flumina, quale etiam est calceos ferreos apponere equis, ad iter agendum, quale denique est medicamenta adhibere eidem equo infirmo, ne sit ineptus ad ambulandum, &c. Et has expensas facere, seu quod expensum est, pro illis solvere, pertinet ad Locatorem, quia is debet tradere Conductori rem aptam communi usui, unde, & eam non aptam, aptam reddere. Quod si eas compensare renuat Locator, potest Conductor sibi a occulte compensare, vel sibi retinere rem locatam, donec

a Delugo d. 29. de Inst. n. 67. Mol. d. 496. n. 3. b Gomez 2. To. Variar. cap. 3. ejus usu recompensentur expensae in ea factae, quia, praescindendo à pacto, vel consuetudine, id probat eadem ratio modo dicta. Non ergo assentior Antonio *b Gomez*, putanti, has, de quibus loquimur, expensas, si modicae sunt, pertinere ad Conductorem, non, inquam, assentior, quia, si illud pactum, vel consuetudo non interfuit, eadem ratio, quae probat de expensis notabilibus, notat de modicis.

De expensis non necessariis, &c.

15. Secundò, si loquamur de expensis non necessariis, sed tamen, quae non reddant rem locatam meliorem, & utiliorem, sed solum faciant ad ornatum, vel ad meram commoditatem conductoris, quas vocamus Voluptuarias, ad solvendas non obligari puto Locatorem, quia non adest ad has consensus ipsius Locatoris; sibi igitur impuret Conductor, si tales fecit expensas. Excipere autem semper debemus, nisi Locator expresse, vel tacite illas approbaverit, ut ex se patet.

16. Tertio denique, si loquamur de expensis, quamvis non necessariis, iis tamen, quae reddunt rem utiliorem, ut si Locator plantaverit vineam in agro conducto, &c. pari

modo non esse solvendas docent Mol. & *c Mol. l. c. Delugo*, idque propter eandem rationem, & *n. 3. De ad quoddam leges; quae huic dicto contractui* *Inst. n. 68.* videntur, Respondent iidem, eas loqui, quando adest tacitus, vel expressus consensus Locatoris, & quidem Locator tacite videtur consentire in expensis non multum gravibus, quia aequitas id requirit; praesertim, quando rem locatam meliorem per illas expensas reddidit Conductor.

17. Ego dicto libro octavo Decal. attuli eundem Delugo *d* alio in loco, in quo dicit, d *Delugo* Possessorem bonae fidei (qualis certe est Locator) immò, & malae fidei posse exigere à Domino rei expensas, & Dominum obligari eas compensare, si melioramenta sint necessaria, vel utilia, non verò, si voluptuaria. Ne ergo hoc, (vel utilia) & illud, quod numero praecedente diximus ex eodem Delugo, sit sibi repugnans, intellige in priori loco ipsum Delugo loqui absolute; in posteriore hoc loqui, Domino consentiente tacite, vel expresse, nam, quia tacite Dominus consentire praesumitur, quoties melioramenta rem utilem reddunt ipsi Locatori, idèd tunc Locator solvere debet expensas in iis utilibus melioramentis factis. Ita puto, haec duo Delugo, immò, & Molinae, ab eodem citati, dicta posse conciliari.

18. Addit item idem Delugo duo. Primò, posse Conductorem ea melioramenta, de quibus nunc loquimur, sibi sumere, si sine detrimento rei conductae separari, vel extrahi possunt.

Secundò, id non posse fieri ab Emphyteuta, quia Emphyteusis ex sua prima institutione ordinata est ad meliorandū praedium: quare ad illa semper adest consensus Domini illud concedentis: atque adeò ea melioramenta sibi appropriare justè Dominus, soluto pretio poterit, ut dicam cum de Emphyteusi.

Denique lege praecitatae locum libri octavi in Decalogum, nam ibi *e* nonnulla *l. c. l. c. l. c.* inveniuntur scitu necessaria de ejusmodi melioramentis. *Decal. Tr. 3. 63. 64.*

Locator tenetur ad expensas pro melioramentis, ad quae se forte obligavit.

19. Haecenus dictum est de melioramentis, quae ex se facit Conductor: nunc de iisdem dicendum est, quae facienda imponit Conductori

duftori Locator. In quo casu tria sunt explicanda, unum certum, duo controversa.

20. Certum est, si Locator imposuit, ut fierent dicta melioramenta non necessaria, sive utilia, sive non, idque expressè suis expensis, certum est, inquam, deberi à Locatore dictas expensas: quod sanè probatione non indiget, quia sic Locator jam consensus, immò promisit, expensas refarcire.

21. Controversum autem est Primò, An, si Locator imposuit, ut fierent prædicta melioramenta, sed non explicatum fuit cujus expensis, an, inquam, ad Locatorem pertineat, an ad Conductorem huiusmodi expensarum solutio?

22. Respondeo, Molina *a* ait, pertinere ad Locatorem. Verum Delugo *b* melius ait, pertinere ad Conductorem, & merito, quia dum Locator proponit, & Conductor se obligat ad ea melioramenta, sed etiam obligat ad ea, quæ sunt necessaria ad talia melioramenta faciendâ, & consequenter ad expensas; qui enim se obligat ad finem, etiam se obligat ad media necessaria. Sicuti, si te obligas ad solvendam pensionem in loco à te distante, te etiam obligas ad expensas asportationis pecuniæ ad illum locum. Semper intellige, si Conductor sustineat hoc onus, quod aliunde, sive ab ipsa utilitate fortè erucendâ à talibus melioramentis, sive ex alio capite non compenferur; si enim aliunde non compenferur, debere id aliquo alio modo à te Locatore compensari, ipsa naturalis æquitas dicitur.

Ad ejusmodi expensas, de quibus hætenus, facient etiam illa, quæ mox dicentur paragr. sequenti à nu. 4.

Sublocator, an aliquando teneatur ad expensas prædictas?

23. Controversum est Secundò. Quid fiet, quando præter Locatorem adest Sublocator? Verum id per figurationem casus intelliges expediri. Petrus Dominus fundi istud locat pro quinque annis Cajo, Cajo sublocat illud Titio, qui Titius ob ipse, quam habet retinendi fundum quinque annis, pro eodem tempore, illud valde meliorat, plantando vineam, inserendo arbores, &c. Idque expendendo de suo. Accidit autem, ut primo anno moriatur Cajo Sublocator, unde resolvatur Locatio, & fundum redeat ad ipsum

Petrum. Inquiri horum melioramentorum, sanè utilium, expensis repetet ne Titius à Caji hæredibus, an à Petro, an eas amittet? Idem dubium est, si Paulus esset Usufructuarius dicti fundi per dictos quinque annos, & illud locaret Titio, &c.

24. Respondeo, hujus quæstionis resolutionem dependere ex dictis à nu. 13. Nam Primò, eas expensas valebit petere Titius, quas ibidè diximus esse necessarias ad usum, nimirum ad hoc, ut ipse Titius Subconductor uti re subconducta possit. Secundò, alias petere non valebit; sed amittet, præter illas, ad quas tacitè, vel expressè Petrus consensus. Tertio, illas, quas petere potest, necessarium erit ab hæredibus Caji petere. Ratio primi, & secundi dicti est, quia Cajo totum suum Jus per sublocationem transtulit in Titium. Quare Titius hoc Jure instructus poterit illas expensas dumtaxat petere quas Cajo potuisset à Petro. Cum ergo Cajo potuerit solum petere expensas, quibus expressè, vel tacitè consensus, & quibus res fieret apta ad usum, ut modo diximus, has solum justè Titius poterit, & non alias exigere. Ratio tertii dicti est, quia idem Titius à Cajo subconduxit prædium, sed Caji personam nunc representant hæredes, ergo ab his petere poterit, non ab aliis: esto idem hæredes deinde possint à Petro Domino easdem repetere. Ita intelligo responsonem, quam Delugo *c* circa hanc quæstionem videtur afferre.

25. Propter eandem rationem certum est, Subconductorem immediatè debere Sublocatori pensionem solvere, non verò primo Locatori, quamvis Domino; cum Sublocatore enim ipse contractum iniit. Primò autem Locatori solvere tenebitur ipse primus Conductor. Notant tamen Doctores *d* bona *d* Mol. Subconductoris, si fortè inveniantur in domino subconducta, remanere hypothecata ipsi primo Domino; non enim est negandum, primò Locatorem habere Jus, si non immediatè, certè mediatè contra Subconductorem.

Ex occasione innuitur, quis non possit locare.

26. Ex dictis habes, cum non posse aliquid alicui locare, qui non potest prædictas observare conditiones, id, quòd cum facilè sit, pete, si velis, à Doctoribus citatis, multò magis,

*c Delugo
l.c.nu.70.
sine.*

*d Vnsq. Less.
aliisq. ap.
Bonac. de
contrac. d.
3. q. 7. p. 1.
nu. 5.*

magis, quia ex dictis à nobis alibi de iis, qui contractus inire possunt, facile hoc ipsum decernere, non erit difficile.

§. II.

Obligaciones Conductoris.

1. **A**d tria item obligatur Conductor. Primò, ad solutionem pensionis. Secundo, ad aliquas expensas. Tertio, ad reddendam, finito tempore Locationis, ipsam rem integrã, sicuti accepit. De singulis sigillatim.

Ex occasione innuitur quis conducere posse?

2. Eum, qui hæc tria servare non potest, vel à lege prohibetur (ut prohibentur Milites, agros conducere) conducere non posse, & eum, qui eadem potest servare, conducere posse, sic facile scitu est, sicuti modo dixi de Locatore. Quare à citatis, & citandis ea pete, si placet. Vide etiam infra. Nos, ut promissimus, prædictas tres Conductoris obligationes separatim explicemus.

Conductor obligatur ad solvendam pensionem.

2. Hæc obligatio luce clarior est; ideo enim Conductor fruitur re locata, ut pensionem conventam, & certè justam (sicuti supponimus) solvat. Quanta autem hæc pensio esse debeat, & nonnulla alia, quæ huc pertinere possent, infra tradam c. 4.

Conductor obligatur ad aliquas expensas.

4. Ad illas Conductor expensas obligatur, quas modo paragraph. præced. dixi, esse necessarias pro colligendis fructibus. Quid de illis, quæ fortè sunt necessariæ ad rem, quam quis conduxit, conservandam? (non dico meliorandam, de hoc enim jam dixi dicto paragr. præced.) Conduxit domum v. g. sed ecce imminet incendium. Conduxisti agrum, sed ecce ab inopinata alluvione est reparandus, &c. ex quibusnam expensis hæc præstanda, si illa pericula in re conducta accidant sine tua culpa? nam, si cum tua culpa, non est dubium à te esse præstanda.

*a Enym.
lib. 3. Tr.
4. c. 22.
nu. 4. In
communi-
ter.*

5. Respondeo, Delugo loco citato universaliter docet, secluso pacto, vel consuetudine, ex natura hujus contractus Conductorem non teneri ad expensas illas, quæ fiunt ad perpetuam utilitatem re locatæ, vel pro longiore tempore Conductionis. Ex quibus verbis colligere quis posset, incendium illud domus, & alluvionem illam agri, esse Locatoris expensis advertenda, quia faciunt ad utilitatem perpetuam rei conductæ. Sed puto, illum non loqui universaliter, sed dumtaxat de expensis faciendis in re ita reparanda, ut reddatur perpetuo melior, ut si murum novum in domo sit ædificandum, &c. At nos hic loquimur solum de advertendis malis, quibus res conducta periret.

6. Dico igitur, mihi videri esse distinguendum, nam, vel magnis expensis hæc mala sunt advertenda, vel modicis, & ordinariis. Si hoc posterius, debet fieri expensis Conductoris. Ratio est, quia, qui rem conducit, obligat se ad illam ordinariis modis, & consuetis, atque adeo ordinariis expensis custodiendam, & ni custodiat, erit in culpa, & consequenter incidet in onus refaciendi totum damnatum, quod consequetur: postquam enim, quod ipse Conductor rem aptam habeat à Locatore, debet idem Conductor providere, ne inepta reddatur. Maxime igitur id est notandum; ad mala enim advertenda modicis, & ordinariis expensis, obligatur Conductor, quia obligatur rem custodire: At ad aptitudinem dandam rei conductæ obligatur Locator, ut *b supra* docuimus.

7. Confirmantur hæc ex Textu. Item (ait Imperator) prospicere debet Conductor, ne aliquid rei Jus, vel Corpus deterius faciat, vel fieri patiat.

8. Si autem contingat illud prius, ut scilicet magnis, & extraordinariis expensis ea mala, casu, vel certè sine culpa Conductoris occurrentia, sint advertenda, puto (salvo meliori iudicio) esse id præstandum expensis Locatoris, qui est rei Dominus. Ratio est, quia præciso alio pacto in contrarium, ad hæc extraordinaria non se obligavit Conductor, ne tacite quidem, quia nemo in hujusmodi contractibus intelligitur obligari, nisi ad consuetas, & ordinarias. Confirmatur, quia mox dicemus, si casu conductæ res perit, Locatori, qui est Dominus, perire: ergo, si sit expendendum, ne pereat, Dominus expendere debet.

*b Sup. 2.
præced.
nu. 14.*

debet, præciso, ut dixi, pacto in contrarium. Cum ergo adsit solum pactum in contractu ipso implicitè imbitum de exiguis expensis, ut modo vidimus, non verò de magnis, de quibus hic loquimur, ideo illas solum debet conductor, non has.

9. Quando autem conductor avertit malum magnis expensis suis (quod facere certè debet, si potest, etiam mutando sibi pecunias, quia ad hoc etiam, quando sine magno incommodo potest, urget illum obligatio custodiendi) debet eas Locator reddere Conductor, & eo nolente, poterit Conductor sibi occultè compensare, vel retinere tantundem de pensione, vel etiam, si meliorem modum recuperandi suum non habeat, poterit retinere rem locatam, donec ipsi satisfiat ex fructibus, inde percipiendis. Ratio est, quia tunc Conductor utilem rem gerit pro Domino, quamvis ad illam ex vi contractus non obligetur. Quare Justitia postulat, ut sit à Domino refarciendus.

Conductor obligatur, reddere eandem rem conductam integram.

10. Id certè maximè est de essentia hujus contractus; cum enim res conducta maneat in dominio Locatoris, & Conductor solum usum illius habuerit ratio clarè dicitur, eam totam, integramque esse reddendam.

Hinc obiter collige, usum consumptibilia verbi gratia, frumentum, vinum, pecuniam nequaquam locari posse nisi fortè ad pompam, ut, si locares pecuniam auream ad ostensionem, vel ornatum quia non potes dare alteri ejus usum absolutum, salva re, cum usus ipserem consummat.

Quid debeat Conductor, si res conducta deterior fiat.

11. Sed quid erit, si res ex aliquo accidetipereat, vel diminuat? Id certè hic maximè expendunt Doctores. Loquamur prius, si id eveniat ex culpa Conductoris, mox, si sine culpa.

12. Et quidem, si culpa, vel pueri sciunt, debent à Conductore totum valorem refarciri. Quanta autem, & qualis debeat esse ejusmodi culpa ad tantum onus Conductoris imponendum, dicemus, cum de contractu Societatis loquimur de Sacramentis.

tatis erit agendum, & illud denique resolve-mus, tunc committi prædictam culpam cum onere restitutionis in foro conscientiae, quando quis non adhibet eam diligentiam in servanda re conducta, quam adhiberet in restituenda sua custodienda.

13. Verum, ut hic in proprio loco id illustremus, breviter recolendum est. Primum, ex legibus dictum a alibi à nobis esse, juridicam culpam esse triplicem, latam, levem, levissimam. Lata est omisso diligentiae, quam solent in simili adhibere prudentes, diligentisque: levis, quam solent diligentiores: levissima, quam diligentissimi.

14. Secundò, recolendum est, quod ibidem b diximus, nempe eum, qui rem accipit in suam solum commoditatem, ut est in commodato; teneri ex culpa levissima: qui verò in utilitatem solum deponentis, ut in deposito gratis accepto; teneri ex dolo, vel lata culpa, non verò ex levi, vel levissima: qui denique in utilitatem utriusque, nempe tum dantis, tum recipientis, ut in locato, ubi alter solvit pensionem Locationis, alter utitur re locata, teneri ex dolo, vel culpa lata, vel levi, non verò ex levissima. Atque hæc præscindendo ab alio pacto, quod intervenire justè posset inter contrahentes, ut ibidem, & sæpè alibi notavimus.

15. Tertiò, recolenda sunt dispositiones trium legum, quæ maximè ad rem nostram faciunt. Prima e lex. Qui columnam (inquit) transportandam conduxit, si fracta sit, id periculum is præstat, cuius opera quis utitur, si ejus culpa acciderit: culpa autem abest, si omnia facta sunt, qua diligentissimus quisque observaturus fuisset. Idem, si dolia, vel signum, vel alia res transportandas conduxit. Hactenus lex.

16. Intellige autem hoc ultimum (vel alias res) eas debere esse similes columnæ quæ in ea alportanda facillè frangi, vel similes dolio pleno, quæ facillè effrangi possunt: Et Doctores hic proponunt etiam exemplum de transportandis vasis vitreis. Porro, cur hæc lex tam rigorosa est, ut dicat (quæ diligentissimus quisque observaturus fuisset) quod certè est condemnare Conductorem ex culpa levissima, cum tamen ex aliis legibus d sciamus Conductorem obligari solum ex culpa levi, non levissima, cur inquam est tam rigorosa?

17. Respondeo, rationem esse, quia ea, quæ est levis culpa in custodiendis aliis rebus,

E e e e

est la-

a Lib. 3. in Decal. Tr. 3. c. 2. §. 4.

b Ibidem c. 5. §. 1.

c L. si Mercator §. Qui Columnam ff. locati.

d Quas tenuimus l. 8. cit. in Dec. c. 2. §. 4.

est lata, & gravis in custodiendis, vel transportandis iis, quæ facile frangi, vel effundi possunt; nam quando quis se obligat ad hæc transferenda, se etiam ex pacto, saltem implicito, obligat ad exactissimam diligentiam, cum se obliget ad transferendum secundum artem, & secundum operam, quam in illis rebus periculosis ipse poneret, si res esset propria: at, secundum artem, & secundum operam, hæc requirunt diligentissimam cautionem: hanc igitur, qui eam conduxit, promittit, eandemque servare ex Justitia debet. Atque hinc confirmatur illud, quod toties à me locis citatis, & alibi inculcatum est, nempe eam negligentiam, quæ levis est in uno opere, verbi gratia, in effodienda terra, non esse levem, sed latam in alio verbi gratia, in medendo agro, immò in eodem agro, culpa, quæ levis est in medendo levi ejus dolore capitis, gravis certè erit, in medenda vehementi febris; quia res ipsa quam quis suscipit faciendam, quasi juxta suam levitatem, vel gravitatem clamat, ut proportionata diligentia non omittatur.

a L. Videmus ff. locati.

18. Secunda dispositio. An (inquit a Textus) servorum culpam, & quoscunque induxerit, prestare Conductor debeat? Et paulò post: *Mihi placet, ut culpam, etiam eorum præstet, si tamen culpam in inducendis admisit.*

19. Hactenus lex. Cujus est sensus. An, si incendatur v. gr. domus conducta ex culpa tui servi, tu debeas refarcire damnum, ac si tua fuisset culpa.

Respondet Jurisconsultus distinguendo. Si tu cum culpa induxisti servos illos, nempe cognoscens, esse pravos, vel ineptos, debes: Si sine culpa, non debes, quia tunc, respectu tui, censetur fuisse casu domus incensa.

20. Quod si quæras, quænam culpa hæc esse debeat, qua tu condemneris ex delicto servi, vel operarii à te inducti?

Respondet, certè gravis, qua scilicet defeceris in eligendis servis, & quidem juxta modo dicta, ut major diligentia opus sit in eligendo operario ad res majoris momenti, quàm ad minoris. Et sanè in foro externo facilius in hoc casu condemnaberis (cui standum erit post sententiam) quàm in foro interno, nam Judex facile præsumet tuam negligentiam, cum in conscientia facile te excusare poterit ignorantia, inadvertentia, bona fides, qua servum illum, nihil mali futuri præsciens, vel suspicans, induxisti.

21. Tertia dispositio. Si hoc (ait lex) in locatione convenit, ignem ne habeto, & habuit, §. Si locatorem, etiam si fortuitus casus admisit incendium, quia non debuit ignem habere. Et ibidem §. ultimo. *Convenerat, ne in villa urbana sennum componeret, &c. posuit deinde servus igne illo succendit; ait Labeo, teneri Conductorem ex locato, quia ipse causam præbuit inferendo sennum contra conductionem.*

22. Hæc ibi. Cur autem hæc? quia jam paulò antè monuimus, pacta justa esse servanda, secus damna sequuta merito impantantur ei, qui pactum non servat.

23. His in memoriam redactis, ut, quod modo num. 10. illustrandum proposuimus, afferamus, quarimus, ad quid teneris, si, Primum, præscripto tempore non reddas equum, v. gr. locatum, & is casu moriatur? si, Secundò, equus locatus item fuit ad tor milliarum peragenda, & tu ad alia illum ducas, unde casu is in foveam præceps tuat: si, Tertio, idem locatus fuit ad nullam sarcinam, nisi equitem portantium, & tu contra facias, unde, & pariter moriatur equus?

23. Respondeo, te teneri ad omnia damna sequuta, quia contra pactum explicitum egisti, nisi fortè in primo casu appareat, eodem modo moriturum fuisse equum, si inventus fuisset in potestate Domini: de qua tamen re suæ sunt considerationes alibi à nobis expressè pensæ.

25. Quando tamen rationabiliter conjicis, non esse contra voluntatem Locatoris, ad alium usum re conducta uti, tunc certè nec culpam, nec restitutionis onus subibis.

26. Sed quid, si mala putatione vites v. gr. infæundas reddidisti præ aliquibus annis post finitum tempus tuæ conductionis? Quid si de muro domus ruinam minantem Dominum domus tempore, ut succurreret, non admonuisti? Quid si ob negligentiam, servitum induci in prædium conductum permittisti? Quid si ingruentem tempestatem contra navem conductam, cum posses, non præcavisti?

27. Respondeo, Teneris etiam ad ejusmodi damna, non quidem ex pacto explicito, quod supponimus hic non adesse, sed ex implicito, quo Locator implicitè promittit rem locatam, ut suam custodire eo modo, quo in superioribus dictum est. Denique lege totum titulum ff. locati, & conducti, ac Juris

ad litigandum idonei, etiam si plures dies supra duodecim menses physicè continuos sint necessarii, ad complendos duodecim menses litibus aptos.

10. Ex hac certa, & iuridica Anni utriusque significatione manifestè colligitur, duplex esse triennium, Aliud Continuum physicè, aliud Utile moraliter. Illud continet tres annos interruptiones; Hoc autem complectitur annos tres, demptis diebus inutilibus, atque ad eò comprehendit aliquando quatuor, aliquando quinque, aliquando sex annos, juxta interruptionem, quam dabunt dies inutilis, ex tempore occurrentes. His habitis.

11. Dico, in extravag. citata valde probabile esse, Triennium sumi pro Triennio Utili, hoc est, includere tres annos utiles ei, qui Prædium ab Ecclesiâ conducit, atque ad eò tres Fructificationes, quas dictum Prædium progignit. Hoc dictum explicabitur, & probabitur verbis Filluei, a qui sic habet: *Itaque, si sit Fundus, qui alternis annis tantum sit fertilis, poterit locari ad sex annos; si tertio quoque anno sit fertilis, poterit locari ad novennium; quod iidem Doctores disertè docent. Ratio hujus est, quia Annus in Locatione non taxatur, ex simplici decursu temporis, sed ex decursu cum proventu fructuum. Quare, ubi Fundus alternis, vel tertio quoque anno fertilis est, tunc Biennium, vel Triennium computatur pro annuo tantum spatio: atque ita Fundus, qui in sex, vel novem annos locatur, si hoc toto tempore per tantum fructus ferat, verè in tres annos locatur, nimirum utiles, & feraces. Hæc Fillue.*

12. Ex quibus vides, quando Pontifex vult locationem Feudi Ecclesiastici ad Triennium tantum, & non ultra, velle triplicem Fructificationem, & consequenter, si pro ejusmodi triplici Fructificatione requirantur quatuor anni, vel quinque, vel sex, vel septem, vel plures, semper fore locationem ad Triennium. Et ita sumi locationem ad Triennium concessam à prædicta extravaganti, notant Doctores allati.

13. Sed ecce Scopulus. Ergo, si ager Ecclesiæ fructificet bis in anno, ut in quibusdam locis accidit, non poterit locari, nisi ad annum, & menses sex.

14. Respondeo, Hunc scopulum non adverterunt præcitati Doctores, ego, qui adverte, facili via declinare illum sic volo. Cum

sententia asserens, nomine Triennii, in hac extravaganti, intelligi annum continuum. Physicè, qui est Annus naturalis, sit satis probabilis, illam tu sequi poteris, quando agrum Ecclesiæ, bis in anno ferentem fructus, locaturus es, & sic per tres annos naturales, illum, tuto, ex dicta probabilis sententia locabis.

15. Verum nondum omnia sunt explicata: Magna enim est cura sciendi, quid nam intelligatur nomine Fructificationis unius?

Dico, non intelligi germinationem herbarum inuisitum, quæ sponte ex terra nascuntur, quia nullus hujusmodi germinationem appellat Fructificationem, cum ea, vel non colligantur, sed à bestiis, communibus depascantur, vel certè (ut supponi debet) non sint illi fructus, qui à Conductore, & à Locatore fundi Domino intenduntur.

16. Merito igitur idem Fillueus, b dicit Fructificationem esse editionem Fructus justis, Fructus autem justus, (ut ego interpretor) est ille, quem fundus more consueto excultusemittit, ut frumentum, ordeum, vinum, &c. vel qui communiter, ut fructus expectatur à Colonis, quales sunt glandes, castaneæ, & poma silvestria, quæ etiam sine cultura, sed cum Domini proventu, à terra progignuntur.

17. Merito item Covarr. c sic habet: *Extravagans Ambitiosa intelligenda est in Fundis, seu terris, quæ quolibet anno coluntur, & ex eis fructus, quolibet anno colliguntur. Alioquin, si res Ecclesiæ ejus sint conditionis, ut ex eo quolibet Triennio unicus tantum fructus percipiatur, poterit in novem annos locari.*

18. Hæc Covarruvias. Dixit autem (in fundis, & terris.) Nam si Nemora, & Arborea silvestres singulis annis suos silvestres fructus edant, Castaneas, Glandes, ligna, &c. certè ea singulis annis fructificationem propriam habere, dubitare nullus potest, quia hi sunt fructus, qui ab ejusmodi silvis expectantur à Conductore, quique locantur justo pretio à Locatore.

19. Ex prædicta doctrina voluit doctus quidam Theologus excusare quandam Abbatem Sanctæ Mariæ de Nemore in Territorio dicto Catamauro, qui superioribus annis locaverat Ecclesiæ suæ Feudū ad Quinquennium.

a Fillue. T. 3. Tr. 44. c. 2. nu. 8. citand. Nav. Co. var. Ioan. Andreæ Barbant. Azor. Quarantam. Ita etiam docet Barb. in Collect. ad dictam extravag. nu. 6. referens Riccium, Bonac. alios.

b Fillueus. c. nu. 4. lib. 2. tit. 11. nu. 6.

c Covarr. T. 2. nu. 11. lib. 2. tit. 11. nu. 6.

nium, contra debet enim, cum id legitime potuisse, quia in eo quinquennio physico vix Triennium utile continebatur.

20. Hæc excusatio pro nostris Siculis regionibus mihi difficilis visa est, quia ejusmodi feuda, saltem ut plurimum, apud nos sunt omnibus, & singulis annis fructifera, siquidem, sive frumentum, vel quid simile ferunt ex cultura, sive herbas, quæ certe non sunt communes omnibus, nec à Dominis negliguntur, sed venduntur passim, sed locari solent, sed fructibus Silvestribus Arborum comparantur: quare, qui ea conducit, colligit singulis annis proportionatos fructus, licet altero anno pauciores, altero pinguiores, & qui eadem locat proportionatum item suum pretium semper acquirit.

CAPUT III.

Explicans illud descriptionis.

Ad usum, vel fructum.

1. **A**D USUM LOCATOR V.G. Vestis, Equus, Domus, &c. Ad fructum locatur ager, grex, vinea, &c. ex quibus Conductor fructus colligere, eosque sibi consumere potest. Sibi inquam, vel cui Jus suum sublocavit. Non enim ex vi contractus prohibetur Conductor (nisi aliud explicitè, vel implicitè conveniatur) rem sibi locatam, tam alteri sublocare.

Nemo Quando autem affuerit, vel non affuerit prohibe- implicita hæc conventio, colligi ex circum-
tantis debet. Si enim ego tibi honesto viro
quæ con- locavi domum honestam meam, non potes-
duxit illam Meretrici Sublocare, quando id in
fuerit, domus meæ dedecus vertit, & sic in simili-
ali loca- bus.

2. Usu consumptibilia non posse locari nisi
in con- forte ad pompam, recolo, me dixisse superius.
tantium. Et ut etiam ex supra dictis colligi potest, ad a-
conventu- lium usum, præter illum, ad quem conven-
fuerit, tum est cum Locatore, non posse re condu-
b. Sop. c. 1. cta, re uti. Inde item manifeste consequitur,
q. 1. 10. re non posse ad diversum usum alteri rem
conductam sublocare, nisi ex rationa-
bili præsumptione voluntatis.

Domini, &c.

An fructus omnes agri conducti sint
Conductoris?

3. His porro, quæ satis sunt declarata, sup-
positis, Inquires: Fructus agri, propter
quos Conductor pensionem solvit, sunt ne
Locatoris, qui est Dominus Proprietarius a-
gri sui, an Conductoris, qui est veluti Ufu-
fructuarius?

4. Respondeo. Antequam colligantur
(quando vocantur à Juris-Consultis fructus
pendentes) sunt Proprietarii. Ratio est, quia
tunc fructus faciunt unum cum arboribus, &
plantis; cum igitur hæc sub Proprietarii sint
dominio, erunt ejusdem, & illi.

5. At vero, postquam sunt collecti, & sepa-
rati à Prædio, sunt e Conductoris etiam si is e Mol. d.
nondum solverit pensionem. Interim tamen 497. De-
Dominus agri habet hypothecam in dictis Jugo d. 29.
fructibus, id est ipsi fructus sunt pignus, seu de Jus. n.
tacite subjecti pro pensione solvenda, unde 28. contra
rectè appellaretur fur d. ille Conductor, si Gloss. Bar-
clam eos extra prædium asportaret, Locatore bos. aliosq.
invito. Quod autem fructus naturales sint d. L. si ser-
pignus pensionis solvendæ, aperte habetur in Jus com-
Jur. e. munis §.

6. Ex hac secundâ parte responsionis con- locari ff.
firmari potest decisio, quam affert Diana: f. locati.
Coloni (inquit) Religiosorum tenentur solve- e L. In
re gabellam ex fructibus collectis, si eosdem de- fruct. ff. In
ferant de loco ad locum, aut alienent, tunc enim quib. cau-
sunt bona Laicorum, & non pertinent ne indire- sis pign. vel
de quidem ad Ecclesiasticos. Ita Filliuccius to. 2. hypoth.
rr. 16. c. 11. n. 302.

7. Hæc ille. Qui dum dicit (ne indirectè
quidem) non propterea negat esse pignus pen- 3. rr. 1. ref.
sionis solvendæ; quamvis enim sint omnino 19. Lege et
in dominio Coloni Laici, & non in dominio Rebell. p. 2.
Religiosorum; quia tamen ejusmodi Laicus 174. qu.
est Conductor, non Dominus, illi fructus non 9. n. 10.
amittunt subjectionem qua inficiuntur de
pensione solvenda Religiosis.

8. Ex primâ autem parte responsionis con-
firmatur alia decisio ab eodem Diana ibidem
allata. Coloni (inquit) seu Affictatores prædio-
rum Ecclesiasticorum non tenentur solve-
re gabellam vulgo dictam: Del-Fiore: quia, quan-
do dicti Gabelloti taxant, & præstant dictam ga-
bellam, fructus non est separatus à solo Eccle-
siastico immuni à gabella; & ideo Carolus de
Grafis; de effectibus Clericatus, effectus 3.

Eccc 3; num. 99.

num. 9. sic asserit. In facti contingentia hic Panormi fuit decisum pro Emptoribus fructuum pendentium cujusdam Viridarii Religionis Melitensis contra dictos Gabellatos, qui pretendebant Ius Gabella fructuum ab ipsis Emptoribus. Et hoc, quia fructus non erant separati à solo tempore Venditionis. Hæc ex Diana, quasiis, & Carolus dicerent, quia illi fructus non erant separati à solo, id est ab arboribus solo affixis, pertinebant ad Viridarium, seu ejus erant partes, atque ad eò immunes à gabellis, sicuti immune erat ipsum

a *Leges Rebel. l. c.* Viridarium. a

Rebel. l. c.

211.

Quæstioncula incidens, An à Pharmacopola locari possint Medicina?

b *Delugo*

d. 29. de

Iust. n. 84.

Dian. p. 1.

tr. de con-

tract. ref.

39.

1. Denique ex eo, quod usu consumptibilia, ut modo nu. 2. innui, locari non possunt, resolvitur, an justus sit ille contractus, quem asserit, & condemnat Megala apud Delugo, b quemque ego claritatis gratia sic expeditius propono: Pharmacopola locat per octo v. g. annos alteri officinam, vasa, tabulara, & item medicamenta in vasis contenta, dummodo alter reddat interim triginta aureos v. gr. pro singulis annis, decem pro officina, decem pro vasis, decem pro medicamentis: exactis autem octo annis, omnia reddat integre cum similibus medicamentis. Ut autem sciatur, quid sit restituendum, præcedit æstimatio prædictorum. Resolvitur, inquam, contra Megalam, justam iniri locationem quoad viginti aureos pro officina, & vasis; supponimus enim, per expertos pensionem illam æqualem judicari pro officina, & vasorum usu annuo. At quoad decem illos aureos pro medicamentis dico, claram esse injustitiam, nam medicamenta sunt usu ipso consumptibilia, quæ locationi subjacere non possunt, ut dictum est, & patet, quid enim locas? Respondetis, usum medicamentorum. Legitimè respondisti. At usu ipso medicamenta destruntur; ergo si Conductori illorum usum dedisti, & ipsa medicamenta usu ipso destruenta, dedisti, & consequenter nihil apud te illorum remanet, à quo fructum pensionis exigere possis.

2. Dices, Esto, non sit locatio, erit justa venditio Medicamentorum, seu permutatio horum cum aliis medicamentis in sine designati temporis subrogandis.

Respondeo. Legitimè iterum locutus es. At, si ea medicamenta vendidisti, seu permutasti, erunt illa in dominio euentis, vel possidentis, ergo nihil horum ad te pertinebit, ex quorum fructu pensionem exigas. Solum tunc ea medicamenta, dum non destruntur, remanebunt hypothecata ad pretium venditionis, ut euent in cæteris rebus venditis, pretio non soluto.

3. Quod si dicas, Medicamentorum te remanere Dominum, sequitur, te illa nequam vendidisse, unde & sequitur Conductorem iis uti non posse, cum in iis dominium non possit separari ab usu. Unde & denique sequitur injustè te exacturum fore pensionem e re, cujus dominium, & usus remaneat apud te.

CAPUT IV.

Explicans illud descriptionis.

Sub certa, justaque pensione.

1. **C**irca pensionem à Conductore solvendam, quæ aliquando est in pecunia, non raro autem in fructibus ipsis, puta in tor mensuris frumenti, olei, vini, &c. videndum est, quanta, quando, & ubi solvenda?

§. I.

Quanta pensio solvenda sit?

1. **P**rofectò quanta per justam conventionem decreta est: juste autem decernitur, si iudicio experti, & omnibus considerata, ipsa non excedat fructus speratos, deductis expensis, cæterisque subducendis, qualia sunt, Gabellæ, debita fortè aliis ex aliis titulis, &c. Hac igitur re, tanquam nimis manifesta, constituta, adhuc.

Lesio in pensione quid operetur?

2. Inquires Primo, si sive Locator, sive Conductor lædatur in pensione, daturne ipsis semper actio, qua refarciri læsio possit?

Respondeo, Diximus, cum egimus de c. Ex. l. contractu Venditionis, dari e in foro exte. C. de reg. no actionem, & remedium læsio ultra dimidium

dium iusti pretii, non autem læso infra dimidium ejusdem pretii. Diximus item latis communem esse doctrinam, in foro interno semper obligari lædentem refarcire læso, si v. læso fuerit ultra, si v. citra dimidium. Idem ergo dicendum erit de Conductione, & Locatione propter paritatem rationis.

3. Signatè dictum est (satis communem esse sententiam) nam, quando læso est infra dimidium, nonnulli tenent, non obligari, id, quod fufè in superioribus agitavimus.

Inutilitas rei locatæ, an demat de pensione.

4. Inquires Secundo. Si fortè res locata inutilis reddatur ad usum Conductoris, si v. ex toto, si v. ex parte, debebitne eadem pensio solvi?

5. Respondeo, esse b distinguendum. Vel enim primo, inutilis res Conductoris est propter impedimentum, quod se tenet ex parte ipsiusmet Conductoris, ut, si ipse, quia est v. g. infirmus, non potest colere agrum conductum, vel, quia fuit in carcerem coniectus, non potuit habitare in domo conductæ, unde ager, & domus Conductoris inutiles fuerunt, & in hoc casu debere à Conductore totam pensionem solvi, dubium nequaquam sit; quia tunc res conductæ veluti paratæ sunt ad servandum Conductoris, & per domum, vel agrum non stat, & c. Nam propterea, si famulum conducas, & per ipsum non ster operari, sed ex eo quod tu, impeditus ob morbum v. g. illi operas faciendas non offers, ad stipendium eidem solvendum obligaris, præcindendo ab alio pacto expresso, vel tacito, vel legitima consuetudine Regionis, quia non est defraudandus sua mercede is, qui ex se tibi servire paratus est.

6. Vel Secundo, inutilis Conductoris est res conductæ propter impedimentum, quod se teneat ex parte rei locatæ, ut, si incendio consumpsit domus, alluvione ager fuit destructus, bello ingruente res derelicta, justa lite ab alio prædium fuit evictum, & in hoc casu Regula Generalis est, quando sine culpa Conductoris hæc, si v. ex toto, si v. ex parte eveniant, esse si v. totam, si v. partem pensionis diminuendam. Semper excipe (nisi, ut modo in simili dixi, aliquo iusto pacto contrarium sit conventum.) Ratio Regulæ est manifesta,

quia pro usu Conductor accepit, & pro eodem Locator rem illi tradidit: hoc igitur usu sine culpa Conductoris amoto, amovendum est onus pensionem solvendi. Immo addi debet, quando in hisce casibus adest culpa Locatoris, ipsum obligari non solum ad damna, quæ ea de causa sequuntur Conductoris, sed etiam ad omne lucrum cessans, & quidem non solum ad lucrum cessans intrinsecum, hoc est quanti plures in se alturi erant illi fructus, atque usus rei locatæ, sed etiam ad extrinsecum, id est quantum cum illis lucraturus, deductis deducendis, fuisset Conductor, si cum illis fuisset negotiatus. Ratio, est quia omnium horum causa est Locator, si ejus culpa destitit Conductoris usus rei locatæ. Idem diximus in mutuo, si Mutuanti pecuniam, tempore eam non restituit. Lege Molinam, & aliosque.

Rem conductam relinquere ob pestem.

7. Subinquires Primo. Si propter pestem deferatur à me domus conductæ, est ne judicandum, relinqui à me, qui sum Conductor, culpa mea?

Respondeo, Si deferatur rota fere Civitas peste infecta, undè, & tu cum aliis relinquis dictam domum, non est censenda tua culpa, nam propterea pensio à te solvenda non erit. Si vero deferatur à te solum domus illa, erit subdistingendum, nam, si domus est infecta peste, sine tua causa, non debebis pensionem, si vero domus, tua culpa, vel causa contraxit contagium, & idem est, si cum libera sit contagio, illam tamen tu deferere velis, pensionem debebis. Ratio est, quia ibi non tua culpa, hic tua culpa, seu causa, domum derelinquis. Ita Delugo. Esto alii cum Molina absolute negent, à te deberi tunc pensionem, & esto alii cum Panormitano, f & Lessio absolute affirmant, saltem ex consuetudine deberi: esto (inquam) nam allata à nobis distinctio est rationabilior, dummodo fatearis, si alicubi alia sit consuetudo legitime introducta, non esse ab ea recedendum.

Res conductæ, si sterilescent.

8. Subinquires Secundo, si propter sterilitatem ager, vel molendinum v. gr. nullos,

c Mol. d. 493. n. 5. Bonac. disput. 3. de

contr. qu. 7 p. 3. & n. 6. a Less. Filiucc.

Robell. ab eod. cit.

d Delugo d. 19. de pest. n. 29. c Mol. ab eodem citatus.

f Panorm. ep. Less. ab eodem citati.

seu

seu paucos fructus pariat, debeturne tota, & integra pensio?

9. Respondeo Primo. Cum communiter Conductor, in his conducendis, soleat ex pacto in se periculum sterilitatis totum suscipere, sicuti suscipit totam spem abundantiae; ideo communiter tota pensio debetur.

10. Respondeo Secundo, licet ex vi contractus Conductionis hæc pericula, æque, ac spes magni lucri ex ubertate fructuum, pertineant ad Conductorem, ad quem pertinet fructus pro tempore Conductionis, sicuti similia pericula, & spes pertinent ad eum, qui agrum emit, non vero ad eum, qui illum vendidit, ut notat Lessius, a & Molina: b tamen (præscindendo à justo aliquo pacto) ob quandam æquitatem, & benignitatem Juris c introductum est, ut notabili sterilitate ex quacunque causa proveniente, remittatur, vel, juxta mensuram sterilitatis, diminuaturs pensio; id, quod per miniores casus disputatum videri potest apud citatos, & apud Jurisperitos in eisdem leges. Apud quos d etiam habebis, quid intelligatur nomine magna, seu notabilis sterilitatis; An semper incumbat Conductori onus probandi sterilitatem, An, si Conductor renuntiet casibus fortuitis, intelligatur de solutis, An etiam de insolitis, & si de insolitis; An etiam de inopinatis, vel de inopinabilibus, sive quoad sterilitatem ipsam, sive quoad alios casus, &c.

Rem conductam relinquere Domino, qui eam possit alteri locare, an minuat de pensione.

11. Subinquires Tertio. Si impedimentum ex ipso Conductore proveniat, relinquatur autem dictus Conductor rem Domino, qui Dominus possit alteri locare, obligabiturne Conductor ad pensionem solvendam?

12. Respondeo. Obligabitur, & quidem ad totam pensionem: nec enim assentior Lessio e assenti, tunc propter libertatem, quam Conductor relinquit Domino, ut is possit eam rem alteri locare, debere aliquid minus, etiam si deinde Dominus actu non locet (nam si de facto locat, mox dicam) non assentior (inquam) quia tota pensio ex contra-

ctu debetur Domino, & sibi imputet Conductor, quod noluit re uti, nam illa libertas parum utilis est Domino, si de facto non locet, cum, contra, pensio illi certe integra debeatur. Aliqui afferunt contra nos Molinam, f sed, Textu Molinæ diligenter expenso, dico, immerito illum contra nos afferri, neque enim contrarium nostræ doctrinæ docet, nisi quando Conductor consentit. Ecce Molinæ verba: *Si superveniat impedimentum ex parte ejus, qui domum v. gr. conduxit, ut si eam non possit habitare, quia alio migraturus est, vel ob alium fortuitum casum se tenentem ex parte ipsius, tenetur ad pensionem integram solvendam Locatori, nisi cum eo consentiente paciscatur: ut remittat aliquid ratione potestatis, quam illi faciat locandi rem alicui alteri, ut potest juxta ea, que dixi disputat. 489. Ita habetur l. sed homines paragr. cum quidam ff. locati. Hæc Molina. Nota illud (cum eo consentiente?)*

13. Illud tamen esto certum, si Dominus alteri locet æquali pretio suam rem, ut etiam si famulus expulsus à Domino inveniat cui æquali pretio se viat, nihil tunc debet à primo Conductore, vel à prædicto Domino, quia tunc, ipsum Conductorem rem conductam deseruisse, vel famulum fuisse expulsam, nihil damni intulit. Si locet minoris, debet, quod deest ad æquale, certum etiam si ex dictis.

14. Sed quæres, quid si majori pretio? Locasti v. g. Petro domum centum aureis ad annum: deseruit eam Petrus: tu vero eandem locasti Francisco ad eundem annum, aureis centum & decem; ille excessus, id est decem aurei, cui debebantur? tibi, an Petro?

15. Responder Delugo, g Petro Primo Conductori, quia, sicuti res vendita fructificat d. 1. et Domino, qui eam emit, sic res conducta pro tempore Conductionis fructificat Conductori, qui eam conduxit.

16. Sed ego circa hanc questionem duo considerabam. Primum, certum videri, tibi Domino domus debet pretium notabilis laboris, & industriæ, si forte illam adhibuisti, in quaerendo alium Conductorem, ad quem quaerendum tu non obligabaris. Secundum, non videri verum, in hoc casu rem conductam fructificare primo Conductori; Conductor

a Less. l. 2. c. 24. n. 16
b Mol. d. 495. n. 4.
c L. Simeres §. Vis major.
L. Exconductor §. Si vis ff. locati l. Licet C. locati. d. Moll. Less. ll. ce. Dian. p. 3. tr. 6. Misceel. ref. 17. Bonac. d. 3. de contr. q. 7. p. 3. an. 13.

Conductor enim ille eam rem renuntiat, & Locator acceptat; refumit enim domum suam: ergo fructus erunt Locatoris, qui est Dominus, vel certe, etiam si ejusmodi renuntiatio valida non esset, adhuc illi fructus tunc non essent Conductoris, quia dum rem derelinquit, videtur etiam abdicare a se, & veluti pro derelictis, habere fructus quoscumque sive copiosos, sive modicos ex illa provenientes. Vidit hoc Molina, & idque non obcurè insinuavit. Licet Locator (ait) non teneatur locare alteri rem illam, possitque accipere integram pensionem à primo Conductore; si tamen illam locet, non facta prius transactione, & compensatione cum primo Conductore, utique tenetur deducere de prima pensione pretium, quod pro secunda locatione accipit, nisi primus Conductor, quasi pro derelicto relinquat usum illum, ac fructuonem illius rei toto illo tempore ad quam habet Ius, etiam si ipse possit eam locare alteri. Haec tenet Molina.

17. Ex dictis ergo ad quaestionem propositam respondendum est, cum distinctione, num si primus Conductor non abdicat a se rem conductam, verum est excessum ipsi competere, at si abdicat, ut certe saepissime accidit, dum is rem conductam derelinquit, tunc sane excessus ille pertinet ad Locatorem, qui est Dominus, & primo occupat.

§. II.

Quando pensio solvenda?

1. Quando aliquod pactum designans tempus praecessit, vel consuetudo Regionis explicuit, solutionem fieri, sive in fine anni, sive in fine cuiusque mensis, & quidem, vel totam, vel partem, dimidium v. g. post Semestrem, & aliud dimidium post finem anni, vel quid simile, non est difficultas; tunc enim ejusmodi pacta, & legitimae consuetudines sunt servandae. At ubi nec pactum adest, nec ulla consuetudo, quando nam solutio erit peragenda?

2. Dico ex circumstantiis, & natura rei conductae id esse dignoscendum. Si enim ad annum loces, vel si ad anni dimidium, vel si ad mensem, certe in fine talis designati temporis erit solutio praestanda; id enim notat illud (ad annum, ad dimidium, ad mensem). Et ratio ulterterior est, quia tunc equum est, ut solvam tibi

Tamburinus de Sacramentis.

pensionem, quando jam habui totum usum rei tuae; at hunc, non nisi usque ad finem concessi temporis totum habeo. Unde propter eandem rationem, si rem naturaliter fructuosam loces, tunc videtur conventum tempus solvendi, quando colliguntur fructus. Quod si loces per quatuor, quinque, plures annos, tunc etiam in fine singulorum annorum erit facienda solutio, quia ex communi usu, & ex legibus b ejusmodi una locatio plurium annorum, aequivalet pluribus annis. c

b L. Scire

3. Histanquam communibus, & certis debemus, jam habitis, mihi sese offert haec dubitatio L. pluribus. Petrus locavit Paulo domum per novem annos, qui Paulus ostendit chyrographa, quae testantur ipsum solvisse pensionem per tres annos ultimos, & proximiores elapsos, tunc solve

debetur. ff. de verb. signif. c. Mol. d. 497. n. 1. Bonac. d. 3. de contr. q. 7. p. 3. d. n.

Respondet, cum Textu e Juris, qui sic disponit. Is, qui ostendit se tribus proximis annis solvisse, retro solvisse praesumitur, nisi contrarium probetur. Atque ex hoc (nisi contrarium probetur) sequitur, ut si vere solutae non fuerint obligetur Conductor solvere in conscientia, & Locator eas exigere possit, etiam se occulte compensando juxta Regulas justae compensationis. Excipe, nisi aliqua recto antecedens pars fuerit legitime praescripta.

DD. Qui Locator eas exigere possit, etiam se occulte compensando juxta Regulas justae compensationis. de Apochis publ.

4. Quid si omnibus conjecturis expensis (expendant Menoch. de praesumptionibus, & Mascardus de probationibus) dubium sit, an Conductor pensionem solverit?

Respondet, deberi a te Conductore pensionem, quia Locator est in possessione Crediti contra te. Vide tamen, quae ego alibi dixi e universaliter de eo, qui dubitat, an restitutionem exhibuerit.

e L. 1. in Dec. c. 3. §. 7. V. Restitutio.

§. III.

Vbi solvenda pensio?

1. DE hac re, quando solvendum aliquid contingit ex aliis capitibus, quam ex locatione, egi satis, superque l. 8. in Decal. Nunc ergo ea applicando ad locationem, breviter dico, pensionem debere solvi in eo loco, in quo conventum est, vel, si nulla facta est conventio, debere in eo loco, qui forte est de consuetudine in ea Regione, vel denique,

f L. 8. in Dec. li. 4. c. 1. §. 8.

fff

que, si

f. Mol. d. 497. n. 1.

Mol. d. 497. n. 4. ff.

Delap. d. 19. can. 10.

que, si nihil est conventus, & nulla est ejusmodi consuetudo, debere solvi in eo loco, quem ipsa natura contractus locationis requirit, hæc autem requirit, ut in eo loco solvas, ubi conduxisti.

CAPUT V.

Explicans illud descriptionis.

Nullo addito injusto pacto.

1. **I**D vel indoctus quisque non ignorat. Verum, aliqua pacta, quæ dubia apparent, cognoscere, justa ne sint, an injusta, hæc enim vero perdifficile, etiam doctissimis est. Quod tamen facile, spero, reddetur, si hic nonnulla ejusmodi pacta breviter examinemus.

Primum pactum, quo res conducta promittitur vendi.

2. Ego loco Cæsari hanc domum pro justa pensione centum aureorum singulis annis, quod si mihi quandoque trader mille aureos, quanti scilicet justè valet domus, cessabit pensio, & Cæsaris erit domus. Estne justa conventio?

a Azor. 3. p. l. 8 c. 11. q. 6. Fil. lucc. tr. 36 c. 5. n. 21. Respondeo, esse justam, *a* quia, donec solvitur totum pretium domus, est contractus Locationis, & domus est in tuo dominio. Verum, pretio soluto, jam domus venditur, sicut alterius, id est Cæsaris: id, quod ita se habet, si vè æstimes ipso initio domum, si vè non æstimes; modo, quando initio æstimas, æstimatio non facit Venditionem.

3. Explico hoc ultimum. Si æstimes domum, ut sciatur, quantum debeat Conductor, si ejus culpa domus pereat, vel deterior fiat: pari modo, si æstimas, ut videatur, quantum pretium debeat tradere Cæsar, quando domum emet, tunc æstimatio non facit venditionem. At, si æstimes, ut domus transeat in dominium alterius, quamvis pretium solvendum differatur ad annos, æstimatio facit venditionem. Ex hac ergo explicatione, responsio allata manifesta est, nam tametsi Cæsar ad suum libitum possit, vel domum reddere, & illam non emere, vel totum pretium solvere, & sibi, ut venditam applicare domum, injustè àre non agitur, dum pensionem in totum

exigis, quia, non soluto pretio, (quamvis facta æstimatione, quæ tamen non faciat venditionem) domus est tua, & pensio tibi solvitur pro tua re; eo tamen soluto, vel facta æstimatione, quæ venditionem faciat, jam tua non est amplius, sed est ementis, undè cesset tunc pensio, necesse est.

4. Quid si concedo Cæsari, ut domum meam ab ipso conductam possit, si velit aliis vendere?

Respondeo, nec est injustitia, si id rectè fiat (quicquid dicat Azor, & Filliuccius citati) nam donec Cæsar domum alteri vendat, domus est tua, in tuoque dominio perfitur, unde tibi pensio merito, & justè solvitur, sed non post Venditionem, ut dictum est.

Secundum pactum, quo omnia pericula conjiciantur in Conductorem.

5. Loco tibi hoc prædium, hunc gregem, hunc equum, modo omne periculum sive fortuitum, sive insolitum, quando-cunque illud sit, tu subeas. Estne justa conventio?

Respondeo, esse justam, *b* si adsint duæ conditiones. Prima, ut hæc non sit venditio, hoc est illæ res remaneant in dominio locantis, unde si res accidat non perire, debeant omnino eadem reddi tibi locanti, non vero pretium ipsarum. Secunda, ut dematur de pensione solvenda, quantum compensetur tantum onus. Ratio est, quia, si adest prima conditio, cum res non sint venditæ, pensionem ex rebus suis habere justè Dominus poterit. Et rursus, si adest conditio secunda, nulla erit injustitia, siquidem ex diminutione pensionis jam inducitur æquitas.

Tertium pactum, quo Grex, vel quid simile reddatur in fine Conductionis in eodem numero, & bonitate.

6. Loco tibi hos ovium greges, hos boves, hos equos, quorum usum, fructumque percipias eo pacto, ut semper debeas conservare eundem numerum, integrumque mihi reddere finito tempore designato. Interim vero pensionem rei locatæ solvas, estne justa conventio?

Respondeo, esse justam, modo serventur

duæ prædictæ conditiones, idque propter easdem rationes.

7. Objicies. In ove, quæ fortè interim morietur, primo v. gr. anno, non potest continuari locatio ad secundum, alioque consequentes annos, cum ea nihil sit. Quod si respondeatur, ovi demortuæ aliam subrogari, ad servandum numerum, non satisfit objectioni, hæc enim subrogata non erit Locatoris, quo modo igitur accipiet ex ea pretium justæ locationis?

8. Respondeo, negando hanc subrogatam non esse Locatoris; statim enim atque moritur ovis, perit quidem quoad illam locatio, quæ non potest continuari in mortua. Verum, statim, ac subrogatur alia, cum subrogetur nomine Domini Locantis, ejus illa erit, & quoad illam incipiet nova Physicæ locatio, Locator autem semper remanet Dominus ejusdem, & quidem totius gregis, quia ascitis novis subinde animantibus, moraliter remanet idem grex, sicuti remanet idem fluvius, quamvis aqua continuo varietur.

9. Quid si locentur v. gr. quatuor boves cum pacto, ut non solum reddendi sint ejusdem numeri, verum etiam ejusdem juventutis?

Respondeo. Videtur primo aspectu injustum pactum, & sic censet Azor. *a* Sed certè, cum hoc pacto non sit, nisi præter naturam contractus locationis, & locationem non destruens, quia non fit, ut supponimus, venditio (cum dominium boum remaneat apud Locatorem) unde nec fiat contractus mutui, aut alterius generis, ex hac parte non erit conventio injusta. Si ergo ex alia parte pro tanto onere (ut etiam supponimus) omnino aliquid, iudicio experti, de pensione subducatur, re vera prædictum pactum injustitiam nequam continebit.

*Quartum pactum, quo fiat contractus
(à godere.)*

10. Ego trado tibi mille aureos, tu locas mihi domum ea lege, ut tunc reddatur à nobis acceptum, quando alteruter velit: interim, nec tu dabis mihi ullum lucrum ex illis aureis, nec ego tibi pensionem solvam ex illa domo est ne justa conventio, quæ vocatur in Italia contractus à godere.

Respondeo. Si ego tibi tradam rem fructiferam, domum v. gr. locabilem, tu vero mihi prædium æqualium fructuum, fore justum pactum, non est mihi dubium: At si tu des pecuniam, quæ non est ex se fructifera, est illicitum pactum, nisi ex damno tibi emergente justificetur, ut alibi à me dictum est satis. *b*

*b L. 8. in
Dec. tr. 3.
c. 7. §. 6.
nu. 16.*

Quintum pactum, quo locentur cum prædio necessaria ad illud colendum.

11. In nostris Regionibus solet locari prædium cum omnibus bobus illi necessariis, item cum toto apparatu necessario ad messem, vel vindemiam, aratri, ferramentis, dolis, torculari, &c. quæ prius æstimata, sed non vendita, debeant, locatione finita, reddi Locatori, ejusdem æstimationis, estne conventio justa?

Respondeo. Est sane, dummodo serventur duæ illæ conditiones, quas diximus numer. 3. unde & Justitiæ probationem petere facile potes.

*Sextum pactum, quo tum Conductor, tum
Locator participet de periculo rei
conductæ.*

12. Loco tibi bovem æstimatum v. gr. viginti aureos pro tribus aureis in anno, iusta pensione, omnibus ab experto viro compensatis. Loco autem hoc pacto, ut, si post annum minuatur æstimatio bovis, vel is pereat sive casu, sive culpa tua, tu Conductor dimidium jactura amittas, & dimidium ego Locator. Estne justa hæc conventio, quæ in aliquibus Iraliæ locis usurpari solet?

13. Respondeo. Injustam esse, ait Comitolus. sed ejus pace, nec injusta est, nec, ut, aliqui perperam dicunt, usuraria. Non usuraria, quia hic nullum intercedit mutuum, cum bos non vendatur, & pretium mutuerur, sed bovis dominium remaneat apud te Locatorem, & solum ego Conductor per alium contractum assecurationis suscipio, ex parte, periculum, si fortè bos moriatur, vel pereat. Non injusta quia supponere debemus juxta experti (ut toties diximus) iudicium, pro onere, quod Conductor suscipit, debere diminui pensionem. Sanè Delugo *c* ait, in aliquibus locis Italiæ in hoc casu pensionem æ- *c Delugo
d. 29. de
Iust. n. 78.* qualè oneribus esse, si pro bove æstimationis

FFF 2 viginti

viginti aureorum detur pensio aureorum trium, idque aliquos probare ex ipsorum Rusticorum confessione, qui iudicant sic bene compensari ejusmodi onus.

CAPUT VI.

Explicans illud descriptionis.

Pro duratione temporis designati.

1. **Q**uamvis nimis sit manifestum, non prorogari locationem nisi pro tempore designato, ad id enim solum ad fuit legitimus consensus contrahentium; quare, eo finito, debet res reverti ad Dominum modo dicto; tamen non parva dubitationes huc pertinentes enodandae omnino sunt, quas ad tria capita reduco. Primo, ad ipsos contrahentes. Secundo, ad successores Locatoris, vel Conductoris. Tertio, ad e mentem rem locatam.

§. I.

Contrahentes.

1. **I**nquires Primo. An, finito tempore locationis, Conductor debeat pro aequali pretio praeferi cuilibet alteri novo Conductori?

a. l. Penul. C. de Locat praedii civil. lib. 11. b. l. Ne cui C. de locat. Ita etiam Gomez. Respondeo. Quamvis alicubi aliquae personae ex privilegio id habeant, & alicubi fortasse sint propriae leges id disponentes, eodemque privilegio gaudeat quilibet Conductor praedii communis, vel Fisci, ut in Jure a debet L. Ne cui cernitur; tamen universaliter ex jure communi nequaquam Conductor praeferi debet. Ita ibidem in fine legis, & alibi. *b.*

2. **I**nquires Secundo. Si Conductor, impleto tempore, remansit in conductione, sciente, & consentiente Domino Locatore, seu, eo, ad quem pertinet rei locatae administratio, censetur ne prorogata conductione?

q. 7. ult. n. 1. c. l. Item quo iis. s. Qui impleto. l. Sequenti. ff. locati. Respondeo, Textus e hanc quaestionem resolvit, distinguendo: si remansit in praedio rustico sive hominis privati, sive etiam Ecclesiae, vel Reipublicae, prorogari solum in annum, quamvis prima locatio fuerit ad annos plures, idque sub eodem pretio, & cum iisdem hypothecis, & pignoribus, non vero cum eodem fidejussore, nisi hic iterum fideju-

jubeat: At vero, si remansit in praedio Urbano, videlicet, in domo (nota hanc sic vocari apud Jurisperitos) censeri Locationem prorogatam, prout alteruter ex contrahentibus velit à Conductione recedere.

3. **E**xcipe in utroque casu, nisi Dominus objisset, vel in amentiam incidisset, nam tunc cum nullus consensus, ne praesumptus quidem haberi ab eo possit, non adesset illa conditio modo dicta (scientie, & patiente Locatore. Ita Molina, & alique.

4. **S**i praedium rusticum non ferat fructum, nisi singulis bienniis in calu, de quo loquimur, pro biennio prorogatur locatio, ut notat Bartolus. e Quod si, contra, dictum praedium ferat fructum bis in anno, per annum intelligitur prorogatio, immò per annum intelligitur etiam in praedio Urbano, videlicet Domo, quando Domus non habet usum uniformem in fto anno, vel non solent adesse toto anni tempore Conductores, ut sunt Tabernae ad eundem. Nundinas, & similes.

5. **I**nquires Tertio. Cum sit g certum, per se loquendo, non posse Dominum Locatorem expellere à domo, vel praedio Conductorem; an nihilominus sint casus, in quibus expellere Conductorem ante tempus possit?

6. **R**espondeo, esse quatuor. h. Primò, si per hanc quaestionem debitam non solvat per biennium, percurrit nec in promptu offerat pensiones non solutas. Is tamen expulsus, non debet pensiones post expulsiorem, quia harum carentiam ipsa locatio: i voluntariam esse praesumitur, ut notat Lessius. i. Secundò, si causa gravis superveniat, quia domus v. gr. necessaria sit Locatori ad proprium usum, eaque causa praevisa non fuerit, quando initio facta fuit locatio, sed tunc Conductor expulsus, cum in nulla sit culpa multo magis non debet, nisi pensiones pro tempore, quo rem conductam tenuit. Lege Molinam, h. qui multa afferit hujus necessitatis exempla, ex quibus colliges gradum necessitatis, ob quam juste Conductorem expellere potes. Et quidem si, cum aliam non habeas, corruat domus, in qua tu habitas, vel in illam Hostes irruant, fluxorem duceas, vel dignitatem assequaris, vel filium colloces Matrimonio, unde egeas majori domo, sufficientes necessitates sunt ad expellendum Conductorem, si ea non fuerint initio praevisa. Idem Molina, loc. cit. docet concedi

concedi Locatori jure naturæ, sed ex privilegio Juris communis, & quia jura non loquantur, nisi de domibus, ideo advertit, non esse id ad alia prædia extendendum. Idem habet Bonac. l.c.

7. Tertiò, expellere Conductorem potest Locator, si res conductæ indigeat refectione, quæ fieri non possit, remanente in prædio Conductore. Verum, ut modo in simili dictum est, tunc Conductor non debet ratam pensionis, quæ correspondet tempori absentia, quia tunc Conductor non abest ex ipsius culpa, ut supponimus.

8. Quartò, quando Conductor damnum inferat rei conductæ, ut si porcos alat in domo, si arbores cedat, si agrum non colat, &c. Ut item, si res conductæ abutatur contra bonos mores, ut si introducat in domum conductam Meretrices, Lenones, & similes cum dedecore domus, vel cum scandalo, poterit cum Locator expellere. Et Lessius a quidem merito putat, in hoc casu deberi ab hoc pravo Conductore pensionem temporis sequentis ab expulsiōe usque ad tempus designatum Locationis (intellige juxta dicta b) quia secus causa, & culpa Conductoris cessaret Locatori sibi debitum lucrum pensionis, posita aliqua ex his causis, poterit Locator expellere Conductorem; sed ne ania detur injustitia, alicubi tantum esse, ne id fiat sine auctoritate Jûdiciis, notat ibidem Azor. e

§. II.

Successores.

1. Successor alius esse universalis potest, qualis est hæres, alius particularis qualis est Legatarius, vel is, cui quis donavit, vel vendidit rem fortè locatam. Sit ergo triplex regula.

Successor universalis.

2. Prima, Successor universalis tenetur stare Locationi, vel Conductioni factæ à suo prædecessore. Lege Manticam, & aliosque Ratio est, quia hæres universalis repræsentat personam ejus, cui in omnibus succedit. Quare debet omnia servare, ad quæ suus prædecessor se obligaverat.

3. Excipe successorem etiam universalem

in Majoratu, & item fideicommissarium quemcumque; si enim cum accipiant bona ab eo, qui instituit Majoratû, seu fideicommissum, & non ab eo, qui prædium, v.g. locavit, quique non poterat disponere de prædio, nisi pro tempore suæ vitæ, ideo non obligatur stare promissionibus Locatoris, is enim non fuit legitimus administrator, ut ita loquar, pro tempore sequenti ad suam mortem.

Successor particularis ex Donatione legatæ, &c.

4. Regula secunda habens duas partes. Prima est, Successor particularis ex Donatione, Legato, vel simili contractu gratuito, sive succedat in proprietate, sive solum in usufructu talis rei particularis, non tenetur stare locationi prædecessoris, seu Donatoris, & consequenter, nec Conductor tenetur stare ejusmodi conductioni.

5. Secunda pars regulæ est. Si tamen Conductor velit stare, & non permittatur, potest ipse Conductor agere ad interesse contra eum, qui ipsi rem locavit, vel contra ejus hæredes. Ita idem Doctores, & passim. Ratio prioris partis regulæ est, quia successor particularis non succedit in omnibus jurebus, vel debitis prædecessoris, seu Donatoris, sed in illo tantummodo bono peculiari, quod sibi datur, ergo non obligatur ad servanda jura, vel debita, quæ fuerunt contracta inter Locatorem, & Conductorem, quæ cum fuerint personalia, non fuerint translata in ejusmodi particularem successorem, qui nec legatis, nec donantis personam repræsentat. Ratio posterioris partis regulæ est, quia tunc per translationem rei conductæ in alium, Locator, vel ejus hæredes sunt Conductori causa illius interesse. Unde merito sic deciditur in *l. Em. prorem. C. de Locato. l. Si merces. §. Qui secundum ff. locari. l. Nihil §. ult. ff. de legatis primo.*

6. Quoad primam partem regulæ, excipit Primò, nisi signatè initio locationis deductum esset in pactum, ut pro tempore locationis res locata remaneret particulariter ipsi Conductori subjecta, seu hypothecata ad securitatem suæ conductionis: nam tunc invalida fuisset, seu certè invalidanda alienatio subsequens, facta à Locatore, cum fuerit contra Jus particulare Conductoris ipsi ortum ex vitalis pacti. Dictum autem est (nisi signatè, &c.) nam si res locata solum genera-

liter hypothecata fuisset in hunc ferè modum: omnia mea bona sint tibi Conductori subjecta ad securitatem tuæ Conductionis, tunc valida sine dubio fuisset sublequens alienatio, sed Conductor, juxta secundam partem regulæ, haberet Jus se defendendi contra Locatorem, seu Locatoris hæredes, volentes eum expellere, ut fusc Molina, a qui deinde num. 9. profequitur quid dicendum sit in re locata à Fisco, & paulò post, in quibusnam idem Fiscus succedere soleat.

Excipe Secundò, id, quod mox excipiam §. 3. nu. 2. cum de emente.

Successor sui Administratoris.

7. Regula Tertia, quando aliquis alteri prædecessori sive defuncto, sive viventi succedit, etiam in re particulari, qui prædecessor administrationem rerum illius, qui succedit legitime habebat, quique prædecessor rem illam locaverat, debet b ejusmodi successor stare locationi factæ. Ratio regulæ est, quia quilibet obligatur rata habere ea, quæ facta sunt à suo legitimo Administratore, seu suo Procuratore, quamvis deinde hic moriatur, vel à munere amoveatur. Cum ergo hic Locator, de quo agimus in hac regula, fuerit legitimus Administrator, unde legitime locaverit, debet ejus successor eam locationem ratam habere.

8. Hinc Pupillus debet stare locationi factæ à Tutore, vel Curatore. Hinc ex meliori sententia, quam sequitur cum alijs Molina, c Uxor, mortuo Marito, debet stare locationi non solum bonorum dotalium, sed etiam Paraphernalium factæ ab eodem Marito, quia Maritus non solum est usufructuarius rerum dotalium, sed etiam est legitimus Administrator earundem rerum dotalium, & etiam, saltem, quando uxor non prohibuit, paraphernalium. At verò Maritus tunc solum obligatur stare locationi antea à dotante factæ, verbi gratia domus datæ ipsi dotem, quando Maritus eam rem in dotem accipiens, sciebat, esse locatam, quia sic tacite visus est locationi consentire: secus, d si nesciebat, quia tunc, cum sit successor particularis in dominio utili, recurret secunda regula jam numero 4. allata.

9. Hinc denique Prælati, Abbas, Beneficiarius debet stare locationi factæ à suis præ-

decessoribus de bonis pertinentibus ad Ecclesiam, quia horum illi prædecessores fuerunt legitimi Administratores, & hi posteriores incedunt in his bonis Ecclesiæ quasi eandem Ecclesiam representantes, ut representabant prædecessores.

10. Dixi de bonis pertinentibus ad Ecclesiam, nam de bonis, quamvis Ecclesiasticis, sed pertinentibus ad suam dignitatem, vel Beneficium, cujus fructus sui sunt, cum ea dictæ personæ administrarent, ut res suas, quoad fructus, valide quidem locant pro tempore suæ vitæ, sed non pro tempore post suam mortem, unde tunc successor stare locationi non obligatur. Et nota, in his bonis pertinentibus ad eorum dignitatem, vel Beneficium, successores succedere, tanquam in Majoratu, quibus prædecessor præjudicare non potest, unde, si hic prædecessor exegit pensionem pro tempore post mortem suam, potest e successor eam nihilominus exigere.

11. Atque in hoc toto casu hujus nu. 10. Sicuti Locatoris successor potest recedere à Locatione, præter casum, quem mox §. 3. nu. 2. & 3. dicam, cum de Emente, sic Conductor potest Conductionem relinquere. Denique meminere, hæc omnia dicta semper esse præscindendo ab aliqua legitima consuetudine fortè alicubi introducta, vel justo pacto, &c.

§. III.

Successor particularis ex Emptione.

1. **E** Mens rem ab aliquo, est ejus successor particularis. Ementas ergo rem locatam, eadem prædicta secunda regula, duas habent partes, utatur, quam modo paragr. 2. nu. 4. attulimus.

2. Unum tantum casum excipe, in quo is, qui emit, saltem ex æquitate, stare debet contractui, nec expellere potest Conductorem. Nam Colonus v. g. si, postquam agrum conduxit, illum seminavit, non debet ejusmodi Colonus expelli ab Emente memoratum agrum, donec messis colligatur, quia secus intemptivè expelleretur, cum a quom non sit Colonum fructuum jacturam perdere.

3. Idem dic de Prælato successore bonorum Ecclesiasticorum particularium Prædecessoris, nam, si res non est integra, & Conductor operas adhibuit in agro Beneficarii colon-

a Molin. d. 490.

b Mol. Rebellio, Mantica Gomez. ap. Bonac. l. c. nu. 7.

c Molin. d. 492.

d Legem. in. ibid. nu. 4.

c Legem. in. d. de contr. q. 7. nu. 11. si. fa.

colendo, dictus successor non potest Conductorem expellere, donec annus, vel fructuum collectio finiatur, ne scilicet intempestive cum alterius damno abscondatur locatio.

4. Ex quibus colligo, idem debere dici, de omnibus similibus, vel dissimilibus successoribus, quia æquitas non patitur, ut Conductor, aliquo damno, dum bona fide in operas præcessit, afficiatur.

CAPUT VII.

Explicans illud descriptionis.

Personam aliquam, vel seipsum.

1. **H**æc pars descriptionis notat posse quempiam, vel seipsum, vel aliam personam, in quam quis Jus habet, v. gr. suum servum locare alteri promittere, si ve universale in omnibus, ut sunt famuli, qui sub pretio se exhibent ad serviendum in quacunquere Domino, si ve in aliquo peculiari opere, ut sunt Artifices, Coloni, Scientiarum Magistri, &c. De his ergo sub communi nomine famulatus nonnulla perstringam, nec solum ea, quæ strictè pertinent ad contractum locationis de quo loquimur, sed etiam (quando quidem adest hæc occasio) ad alia universaliter, quæ spectant ad famulos, & consequenter ad Dominos.

2. Ut autem ordinatim procedam. Primò, agam de famulis, qui juxta promissum, servant, seu servierunt. Secundò, de his qui promissionem violantes, non servant, cum possint. Tertio, de his, qui non servant, cum non possint.

§. I.

De Famulis, qui servant, seu servierunt.

1. **I**s, qui debitum obsequium exhibent, vel exhibuerunt, deberi justum stipendium, quis ignorat? Sed quærenda sunt adhuc duo. Primò, quodnam est debitum obsequium? Secundò, quod est justum stipendium.

Quodnam est debitum obsequium?

2. Illud est, quod moraliter, & communiter in illo genere ab aliis exhiberi solet. Et quia illud habet latitudinem, juxta quam diligens, diligentior, diligentissimus famulus servire potest, satis erit, in gradu infimo, id est, ut famulus exhibeat diligentiam, necessario maximam, nec illam, quæ urgeat ad desidiam, idque præciso pacto majoris diligentia, pro qua daretur majus stipendium, ut ex se patet.

3. Hinc fit Primò, ut si famulus prædictam diligentiam, saltem in infimo dicto gradu non servet, ex quo sequatur damnum aliquod Domino, fit, inquam, ut obligetur ad restitutionem damnorum, immò, propter paritatem rationis, etiam lucrorum, Domino inde cessantium. Verum hic maximè est notanda monitio alias sæpè tradita, a nimirum negligentiam, quæ in uno genere famulatus v. gr. in transferendis lignis, est levis, gravem esse transferendis vasis vitreis. Locum omnino recole.

4. Fit Secundo, ut si posita prædicta diligentia, famulus alias operas exerceat, lucraturque, possit hoc lucrum sibi acquirere, & retinere, quia, quando sese abdixit Domino, ejusmodi a se potestatem non abdicavit.

Quodnam est stipendium justum?

5. Justum autem stipendium habet summum, medium, & infimum gradum, estque illud, quo communiter in foro solent operæ, famulique talis ministerii conducere, & satisfacere Dominus, si (præscindendo ab aliquo justo pacto) det infimum, ut notat Bonacina, si petat, inquam, nam si tacet, videtur infimo contentus esse, atque adeò non potest, prætextu supremi debiti, compensare sibi usque ad summum.

6. Hæc ita in genere dicta rem exactè nequaquam definiunt; adhuc enim restat scrupulus, equodnam sit ejusmodi justum, licet infimum stipendium, præsertim, quia nesciri vix potest in tanta varietate operarum, & ministrorum, quodnam stipendium in foro, & communiter currat. Id ergò prudens, & expertus vir facile explicabitur, si quatuor expendat capita, quæ jam subdo.

7. Pri-

a Lib. 8. in
Decal. Tr.
3. c. 5. §. 1.
nu. 5. §. 1. 2
c. 3. §. 7.
V. Depositi-
tum, &
iterum di-
cam infra
lib. 9. Tr. 7
de Societ.
c. 8. nu. 25.

b Bonc. l. c.
b p. 4. nu. 3.

7. Primò, expendat, famulos interdum condonare defectum mercedis Domino ob quatuor potissimum subinde rationes, nempe Primò, quia ab ipsis Dominis sperant favorem & gratiam, immò etiam munera in Republica, & Beneficia; hæc enim sola spes est pretio æstimabilis, tamen si deinde nihil re ipsa acquiratur.

Secundò, quia obsequium est admodum exiguum, unde remanet ipsis locus, sive oriendi, sive alio modo lucrandi.

Tertiò, quia dum serviunt, aliquam artem addiscunt, ut sunt servientes artificibus, Professoribus Medicinæ, Musicæ, & similibus, quin aliquando ob sola alimenta victus, & non raro ne ob victum quidem, sed solum ob ejusmodi unum finem addiscendi famulantur.

Quartò denique, quia compensatur satis, superque merces ab honore officii. Sic aliqui Officiales in Civitatibus, quos Juratos Siculi appellamus, modicissimo stipendio fruuntur, licet maximis Reipublicæ occupationibus distendantur, eo scilicet honore contenti, pro quo adipiscendo, se passim multum se expensisse, etiam gloriantur.

8. Secundò, expendat vir prudens numerum famulari volentium, qui frequentissimus hodie solet esse; tanta enim famulorum copia valde diminuit de ipsorum mercede, quia tunc ultro se offerunt pro quocunque pretio; ultra tunc autem merces vilescere usque ad tertiam partem, immò aliquando etiam usque ad dimidiam, doceri à nonnullis diximus alibi, a & certe tunc vilius esse debere stipendium, mirum non est: sicuti in cæteris rebus venialibus, quando hæc abundant, usu venire solet.

9. Tertiò, expendat etiam necessitatem ipsorum famulorum, nam licet mera necessitas servi non debeat minuire pretium sui laboris; neque enim, si ego habeo necessitatem vendendi frumentum, præcisè ex hoc tu infra infimum pretium potes emere, nisi aliunde dictum pretium vilescat; tamen, quia, quando hac necessitate laborant, multi servi, non inveniuntur Domini, qui majus pretium præbere velint, inde fit, ut stipendium tunc communiter currens in foro, sit minus, & consequenter hoc, quamvis vilius sit justum.

10. Quartò, est etiam perpendenda, ad

Justitiam stipendii cognoscendam, ipsa liberalitas Domini, qui non ratio ad suæ familiæ decus pertinere putat; si (ut Magni Principes contulerunt) plus suis famulis impertiant, quam eorum famulatus mercatur.

Atque ex hoc ultimo solvitur illa quaestio, An, si Dives Dominus det suo honorario famulo victum pro suo, & ordeum verbi gratia pro Equo, vel aliam victus portionem, quæ is honorarius famulus alium pro se famulum habeat ipse vero, nec equum, nec alium alar, possit sibi illud ordeum, & portionem illam reservare? Posse enim puto, non solum, quia ea non videntur dari, ut ille habeat equum, & famulum, sed, ut possit habere, & eorum defectus non redundat in damnum, seu dedecus Domini, sed solum ipsius honorarii famuli: quæ sunt rationes Magistrorum Salamanticensium approbantium hanc doctrinam apud Delugo, b verum etiam, quia ejusmodi Principes, ac divites Domini non ad justum stipendium, ut modo dixi, sed ad liberalem beneficentiam ea mensurant, quæ donant.

11. Quando non stat per famulum, ut serviat, sed per Dominum, qui nolit uti ejus opera, an debeat debere æquale stipendium, ac si serviret, dixi in superioribus e satis.

Famulorum expulsio.

12. Huc reducamus illam quaestionem. An sit aliqua causa, ex qua justè possit Dominus, ante finitum conventionis tempus, ejicere servum famulari volentem?

Respondeo, Præcisè nonnullis legibus, quæ fortè alicubi vigent, de quibus Molina, c potest dimitti prædictus servus ex causa gravi superveniente, quæ in initio prævisa non fuit, ut ibidem docet Molina.

13. At, quæ nam est causa nova?

Respondeo, non solum esse gravissimam, ut, si Domini vitæ insidiaretur famulus, si furaretur bona Domini, si damnum eidem afferret, &c. Verum etiam, si famulatum notabiliter negligeret, ita ut adhiberet notabiliter minus infra infimum gradum ordinariæ diligentiae; quem in simili ministerio solent alii famuli communiter adhibere.

Ratio est, quia jure naturæ, & præcisè legibus positivis, vel peculiari pacto, talis videtur esse intentio contrahentium, ut sicuti Dominus

a Lib. 8. in
Decal. c. 7.
§ 4. m. 6.

b Delugo
d. l. c. 2.
c Molina
105. q.
106.
Supra
4. §. 1. m.

d Molina
105. q.
106.

minus dat bonum stipendium, ita bonum obsequium famulis præstare debeat, quod certe illud est, quod saltem infimum diligentia gradum attingit, modo, quo paulò ante n. 2. & 3. explicatum est. Ni ergo illum Famulus attingat, merito Dominus stare contractui, non obligabitur.

Famulorum recessus.

14. Huc etiam reducamus quæstionem præcedenti affinem: an scilicet famuli, quando tempus serviendi non est ex pacto determinatè definitum, possint quandoocunque velint, à famulatu recedere?

Respondeo, posse absolutè, sed maximè tunc attendendum esse ad consuetudinem Regionis, qua famulus soleat, vel non soleat ad libitum à contractu recedere. Perpendendum etiam erit genus famulatus, nam aliquando ipsa res, in qua obsequium versari debet, ostendit, an ad annum, ad menses, ad dies, an etiam ad horas dumtaxat extendatur. Quibus consideratis, recedendi facultas, siue denegatur, siue concedatur a viro prudenti.

Compensatio Famulorum.

15. An Famulus, si justam mercedem illi deneger Dominus, possit, si alia via suum habendi non apparet, occultè sibi compensare?

Respondeo, posse, sicuti in similibus certum est. Verum valè cavendus ille scopolus, quo famulus immeritò putet, mercedem justam non habuisse.

16. Solet autem hic maximè quæri (& molestissimam esse difficultatem Confessariis, in hac decidenda, fatetur Rebell. a) an, quando famulus pro sua necessitate promittit operam Domino pro stipendio minori, quàm infimo, an, inquam, possit occultè sibi compensare, quod deest, usque ad justum infimum pretium: nam usque ad medium, vel summum jam diximus n. 5. non posse.

17. In hac difficultate ob duo capita regulariter non posse, judico, præter caput ductum à condonatione, quæ aliquando præsumitur, fieri à famulo, ut dictum est modo n. 7.

18. Nam Primò. Si eam necessitatem habet famulus famulandi huic Domino pro vili pretio, idè est, quia non invenit alium Do-

Tamburinus de Sacramento.

minum pro majori pretio; ad illum enim confugeret, si facile esset, illum invenire: si ergo non est facile, sequitur, vile pretium esse commune in foro, atque adèd justum: ergo excedit non poterit à servo. Id vidit Delugo, b qui sic habet: *Quare raro credendum in hac parte famulis obtinentibus defectum justis stipendii: Cur enim alium Dominum non quaerunt cum majori stipendio, vel non quaerunt, si invenire facile poterant? Si autem non poterant, non ergo fuit iniustum pretium, quo majus communitè non poterant invenire.*

19. Secundò, quia dum servus dicit, se vili mercede servire, decipit Dominum, qui regulariter in tanta multitudine servorum, qui hodie serviendo victum quaerunt, alium, eadem immò interdum minore mercede, inveniret: ergo servus cum sit causa talis damni Domino, refarcire debet: refarciet autem non petendo stipendium illud majus, quod alias, si Dominum non decepisset, habere justè potuisset.

20. In hoc secundo capite habeo contrarium prædictum Delugo: sed fusè, & ad evidentiam, ut mihi videtur, ejus rationes ego dissolvi per aliam occasionem, c quando de hac excusatione famulorum plurib⁹ disserui. *de sacrif. Miss. l. 3. c.*

Dixi autem n. 19. (regulariter) quia, si servus, qui necessitate compulsus, se ob vilem mercedem locavit, verè invenisset majorem, non decepisset cum effectu Dominum, quia is nunquam invenisset servientem viliori pretio, atque adèd posset servus sibi compensare ex probabili sententia, quam ibidem explicuimus.

21. Huc etiam pertinet, quando servus, vel amicus exhibet aliqua obsequia, ad quæ non tenebatur: Quæritur enim, an hic possit sibi compensationem ex bonis Domini, vel amici facere? Et quidem, si gratis fecit, certum est, non posse; d nec enim semel donata potest quis, mutata voluntate, sine consensu ejus, qui recipit, sibi resumere. At si invitus, possit si nihil aliud addatur (dicendum est, e quia labori debet æqualis merces solvi, & nemo facile præsumitur condonare, cum condonatio sit donatio, quæ non præsumitur, nisi exprimitur.

21. Dixi tamen (si nihil aliud addatur) nam maximè cavendum est, ne Dominus vel amicus rationabiliter putet, gratis à te ea obsequia præstari, & sic tua culpa deceptus, cum po-

¶¶¶¶

tuisset

d Lege
Nov. Less.
Va/q. cita-
tos à Bon.
d. 3. de
contr. q.
7. n. 4.
e Ibidem
ibid.

tuisset illa habere gratis ab alio, ipse ad nihil juxta dicta à n. 17. tenetur, & tu contra Justitiam compensationem attentas.

Famulorum stipendium, quando committitur arbitrio Domini.

23. Inquires Tertio. Si quis, serviret remittendo se sui Domini arbitrio, quantum esse debet justum stipendium, quod Dominus obligaretur solvere?

a Bonac. l. 1. n. 10.

Respondeo, esse illud, & quod communiter aliis solvi consuevit, consideratis tamen iis omnibus, quæ modo à n. 6. ut justum stipendium taxetur, consideravimus: in hoc enim sæpè falluntur famuli, qui remittunt se arbitrio Domini, & deinde mensurant absolute famulatum, non verò ex illis capitibus, puta sive ex condonatione, sive ex eo, quod in propria necessitate justum stipendium est satis vile, sive ex eo, quod decipiunt Dominum, sive ex ipse, quam à Domino concipiunt, &c.

Stipendii famulatus descriptio.

24. Inquires Quarto. Si, per annos aliquot, famulus non petat stipendium sui famulatus, potestne Dominus illud præscribere, ita, ut non obligetur amplius solvere?

25. Respondeo, ex jure communi posse: Si enim servus, cum possit petere, non petit suum creditum, & Dominus, qui non est requisitus à servo, bona fide debitum non solvit per triginta annos, jam vi præscriptionis non obligatur amplius prædictus Dominus.

26. Dixi per triginta annos, quia hæc est communis doctrina de præscriptione debitorum, ut videri potest breviter apud Delugo. b

b Delugo n. 7. de

Inf. n. 20.

27. Dixi rursus (de jure communi) nam in aliquibus regnis Triennium sufficere ex jure particulari, non ignoro. Consultat ergo quilibet Regionis suæ municipalia jura, & quidem de jure Hispanico, quoad hanc præscriptionem stipendii servorum, vide fuse Thom. Hurtad. *

c Th. Hurtad.

n. 8. moral. c. 2. à

n. 245.

Solutio stipendii non requisita.

28. Petrus Dominus probe novit, Paulum olim suum servum, anno v. g. superiore, sibi intervisse fideliter, non tamen habuisse sti-

pendium, & nunc, quando non est amplius ejus servus, vides, illum non petere. Inquires, an obligetur ipse Dominus non requisitus illud ei dare?

29. Respondeo, hanc quæstionem dissolvit idem Th. d. Hurtad. dicens, Dominum non teneri stipendium offerre, nec deferre famulo extra domum suam existenti, & non petenti (nam intra, semper tacite petit, seu expectat.) Ratio est, (inquit) quia dum servus sciens sibi deberi mercedem non petit (addo tamen tanquam omnino necessarium, cum possit, nec ob timorem Domini, vel quid simile retrahatur) Dominus merito cogitabit, servum velle dictum stipendium donare, seu relaxare; id quod Hurtadus confirmat ex aliis Doctoribus, qui, & in Gabellis, & in legatis idem dicunt, ut scilicet, quando à Gabellariis, & à Legatariis scientibus sua credita, & petere valentibus, ea non petuntur, non sit obligatio illa offerendi.

Auctus servitiis, augendum pretium, famuli.

30. Si famulus tuæ familiæ obsequio se obligavit pretio certo, sed deinde augetur familiæ numerus, debetne augeri pretium? Idem quæri potest de quocunque incremento laborum in serviendo?

Respondeo, cum necessaria distinctione: Si parum augetur de labore, non esse pretium augendum, si multum labor augeatur, etiam proportionaliter augendam mercedem. Ratio est, quia pro parvo augmento involuitur consensus implicitus, pro valde magno, non item. Idem dic in Medico, si se obligavit ad inserviendum Monasterio, Seminario, Familiæ, &c. quando pari modo augetur personarum inserviendæ, ut notat Corradus. e Notentur tamen dicta n. 27.

31. Quod si in pretio statuendo, habita est ratio singulorum, ut quando conventum fuit 88. denariis, pro inserviendo singulis, tantum pretii, certe, si crescat numerus personarum, debere, 14. q. 1. & crescere pretium sic taxatum, dubium esse non potest.

32. Quid, si quis se conduxit certo pretio ad ædificium v. g. faciendum, & deinde apparet, notabilem auctum fuisse laborem, immodicam & auctas expensas, quas sibi faber assumpsit faciendas?

Re-

Respondet *n* Bonacina, debere augeri, & stipendium. Verum non semper id admittam in praxi, quia solet, in his conventionibus sine fraude initis, admisceri periculum æquale ex utraque parte contrahentium, nam aliquando ædificium, vel simile quippiam absolvitur paucioribus, aliquando pluribus expensis: ergo est æquale periculum pro utraque parte. Profectò idem Bonacina ibidem docet, non debere stipendium illi, qui se obligavit, ad transferendas cum navigio merces alterius, putans se aliquibus diebus posse iter absolvere, sed postea ventorum adversantium causa, multo pluribus absolvit; id, inquam, docet, quia poterat etiam ventorum favore multo paucioribus. At simile, quid etiam evenire poterit in casibus aliis

33. Si Mercator promisit pretium Gubernatori Navis, ut merces v. g. ad Indos, vel alium locum transvehere, sed medio confecto itinere, ob reluctantes ventos reversa est Navis in Portum, unde discesserat, quale pretium esse debebit, conventumne, an aliud minus?

34. Respondeo, de hoc peculiari casu pluribus disputant Molina, *b* aliique, quos ad nos enim monent famuli à promisso famulatu deficientes, ut ipsos non deseramus.

*Stipendium datum Famulo in damnum
Creditorum Domini.*

35. Denique, si Dominus Famulo stipendium solvens fiat impotens ad solvenda ea, quæ hic Dominus debet suis creditoribus, potestne licitè illud acceptare Famulus? Immo, si hanc impotentiam prævideat idem Famulus, poteritne illius obsequii se abdicere?

36. Respondeo. Bonacina *c* breviter sic docet. Famuli inservientes alicui Domino, quem sciunt fieri impotentem ad restituendum Creditoribus, non possunt aliquid ab eo accipere, aut acceptum retinere, nisi fortè tantumdem Domino acquisierunt in serviendo: Propterea consulendum est hujusmodi famulis, ut discedant. Ita Valentia, Aragonius, Navarrus, Molina, aliique. Horum sententiam limitarem cum Valquez, modo Dominus illis, non indigeat, ita ut sine illis vivere non possit absque magno dedecore, juxta qualitatem, & conditionem personæ. Nam si hoc modo illis indigeat, existimo, eos pos-

se sui famularus stipendium accipere: Sicut enim Dominus excusatur ob suum tantum incommodum, ita famulus. Hinc patet à fortiori, Medicum, Pharmacopolam, & alios præbentes necessaria infirmo, qui non est creditoribus solvendo, posse ob prædictam rationem pretium accipere. Ita Vasqu. Hæc Bonac.

37. Quibus ego aliam limitationem adderem, seu declarationem: Nam ut famulo non liceat stipendium à Domino acceptare, vel illius obsequio se abdicere, debet ei constare, Dominum impotentem sic reddi ad satisfaciendum suis creditoribus; constare, inquam, saltem certitudine morali; non enim præsumendum est, delictum committi, (quale certè à Domino, se volente inhabilem reddere, committeretur) nisi de eo constet: Cum ergo Famulus nesciat plerumque, nec scire possit potentiam, vel impotentiam Domini, facile excusari poterit à peccato, &c.

§. II.

*Famuli, qui non serviunt, cum
possint.*

1. PRO tempore, quo Famulus, cum possit, non servit, jam scimus non debere ipsum accipere mercedem, eandemque ei negari meritò posse à Domino. Sed quid pro tempore, quo servivit? potestne aliquando ei negari merces eo prætextu, quod nunc ipse non prosequatur famulatum promissum?

2. Respondeo, non posse absolutè negari, quicquid dicat cum Silvestro *d* Azor, putans *d* Silv. *A* posse aliquid arbitrio boni viri detrahi. Ratio nostræ doctrinæ est, quia operarius dignus est conventa mercede pro tempore, quo operatur. Si ergo aliquando operatus est, sua mercede pro illo tempore defraudandus non erit.

3. Dixi, *Absolute*, nam si ob recessum famuli, nolentis servire, aliquod lucrum Domino cesset, vel damnum emergat, potest Dominus tantum de mercede præteriti famulatus retinere, quantum ea damna compensentur; tunc enim famulus injusta causa est jacturæ Domini.

4. Hinc Rusticus, qui se locavit pro toto anno, transacta autem hyeme, recedit, invito Domino, à famulatu, ut æstivo tempore ali-

Gggg 2 bi, ma-

bi, majori stipendio, serviat, quando clariores sunt rusticantes famuli, obligatur in conscientia, restituere Domino, quantum ipsius interest, famulum recessisse. Quare illud Dominus, ex mercede fortè nondum soluta, poterit sibi retinere.

5. Præterea servus in casu, de quo loquimur, obligatur redire ad Dominum, ut toto promisso tempore famuletur, quia ex contractu, & aliquando ex addito Juramento, se obligavit illud complere. Neque liberare se ab hoc reditu potest, etiam si omnia damna resarcire velit, quia Dominus habet Jus ad personalem illam obligationem factam à servo.

6. Quid de Domino? semel recedente culpa sua famulo, obligaturne is eum iterum recipere?

*Delugo
d. 29. de
Iust. n. 56.*

Respondeo, saltem non obligari videtur, a quando recessus ipse tanta culpa æstimatur, ut, propter æqualem, potuisset Dominus illum expellere.

§. III.

Famuli, qui non serviunt, cum non possint. Vbi de Famulo agitante.

1. **S**ervus, durante tempore statuo ad obsequium, conjicitur in Carcerem ob aliquod delictum (non ea intentione patratum, ut non serviat) vel, ob mortem sui parentis, adstringitur ad curam suarum rerum, vel in morbum incidit, quo affectus servire non potest, vel in aliqua similia impedimenta incurret, quæ impossibile illi, sive physicè, sive moraliter reddunt, posse profèqui famulatum: Servus, inquam, hujusmodi sine dubio potest famulatum relinquere, & Dominus obligatur, consentire, solvendo tamen ratam mercedis debitam factis obsequiis, quia contractus, initio initus, semper censetur factus sub conditione, quod aliquid grave non obstat. Sicut enim Dominus, si conjiceretur v.g. in Carcerem, unde non indigeret servis, posset illos dimittere, ita & servus, &c.

2. Quæstiunculæ autem tres hæc solent de ægroto famulo adnecti. Primâ, an sit curandus expensis Domini.

3. Secundâ, An idem debeat accipere mercedem pro eodem tempore, quo propter infirmitatem (idem propter aliud ratio-

nabile impedimentum) non famulatur.

4. Tertiâ, An servus locatus v.g. in annum, si ægrotet, seu legitimè impediatur per mentem v.g. obligetur, post annum supplere hunc mensem in serviendo, & an Dominus, pro hoc mense supra dictum annum, admittere illum debeat, soluta debita ipsius mensis mercede? loquimur autem in his semper, præciso pacto, sive implicito, sive explicito, ad quod Dominus, vel Famulus se obligasset.

5. Respondeo ad Primam, negativè, b quia b debet ad illas expensas ex vi conductionis non se obligavit Dominus: immò nec se obligavit ad p. l. r. de alimenta pro illo tempore, quo sibi infructuosus futurus esset servus. Quicquid affirmeret de his alimentis Azor. e Excipi debere d. 3. de extrema necessitate, quando ex Charitate q. 7. p. 4 te debet quilibet cuilibet succurrere, ad monitione opus non est.

Respondeo ad Secundam, item negativè. Ratio est, quia, cessante fine famulatus, non apparet, cur non debeat cessare, & obligatio solvendi illius mercedem. Scio e aliquos esse contrarios huic nostræ, & quidem communis sententiæ, sed non sunt audiendi, quia argumentum ipsorum dictum ex Textu, s. in eundem quo Imperator concedit Advocatis defunctis mercedem, etiam si non servierint, facile solvitur; loquitur enim Imperator de Advocatis mortuis quidem, sed pro tempore, quo vivebant, & quæ per ipsos, dum vivebant, non steterit, quin servierint. Advocatorum enim, & Procuratorum, Medicorum, Barbitorum, & similibus ejus naturæ officia sunt, ut tunc satis, superque censeantur continuato servire, quando sunt prompti ad obsequium, & in occasionibus, quæ se offerunt, à serviendo non desiciunt. Non ita se habet communiter famulorum, de quibus potissimè loquimur, conditio; horum enim est continuo servire, & in dies, immò, & in horas. Dixi tamen, communiter, nam, & his etiam suam debent mercedem, quando in suo serviendi modo per ipsos non stat, famulari, g supra indicatum est.

7. Ad Tertiâ, respondeo item negativè. Ratio est, quia contractus fuit additus ad illum unum annum: Quare eo elapso, elabitur obligatio, tum pro servo, tum pro Domino; Is enim non obligatur admittere servum volentem resarcire tempus subtractum, sed poterit, juxta supradicta, partem stipendii correspondentem tempori, in quo famu-

famulus non servivit, ab ipso demere, illum-
que dimittere; Sicuti enim votum jejunandi
huic anno, vel huic diei addictum, anno, vel
die transacto, non amplius obligat, ita Con-
ductio, & Locatio, sive domus v. g. sive
famulatus pro hoc anno, vel die, iis exactis,
non amplius obligant.

FINIS TRACTATUS QUARTI.

TRACTATUS V. DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

Remissivè.

E hoc argumento late, & plu-
ribus egi in libris a Decalogi:
quare ibi dicta non sunt a me
repetenda, nisi fortè Typo-
graphus velit totam illam tra-
ctationem hic ad Lectoris
commodum transcribere, quod certè non re-
cularem.

*An Vino vendendo misceri aliquando possit
aqua.*

Ne autem inutile sit hujus Tractatus me-
minisse, libet sequentem difficultatem per-
tinentem ad Venditionis, Emptionisque
argumentum, diligenter excutere.

§. Unicus.

*An Vinum aqua dilutum possit aliquando vendi
pretio vini puri?*

Dixi b alibi in hanc sententiam. *An
immisceri aliquid possit rei extraordina-
ria bonitatis, & conflatum sic redditum aequale
ceteris, taxato pretio, vendere, ut frumentum
electum mixtum ordeo, vinum generosum mix-
tum aqua?*

*Respondedo, Concederem id aliquando frumen-
to, vix unquam vino.*

2. Hæc ibi dixi, nunc verò, re diligenter
expensa sic ajo: *Concederem id aliquando fru-*

mento, nunquam vino. Ita communiter de vi-
no, Doctores. e Rationes multæ ad id asse-
rendum me urgent.

2. Primò. Ideo pro vino puro vendere
posses, ut ais, vinum aqua dilutum, taxato,
vel communi pretio, quia per aquam illud
reddis æquale vino, quod in eodem foro
venditur: tuum enim valde generosum facis,
ex aqua, simile communi vino debili. At
omnino falsum est, vinum sic reddi æquale,
vel simile vino communi: Ergo caput non
habet, unde æquali pretio vendere possis.

Minor adeo vera est, ut potius explicatio-
ne indigeat, quam probatione. Vinum tuum
est conflatum ex vino, & aqua: Vinum forti
est vinum solum. Ergo tuum non est reddi-
tum huic æquale, vel simile. Licet enim igno-
ranti misionem, æquale, vel simile appareat,
verè tamen hujusmodi non est; sicuti manus
Jacob, quæ apparebant manus Esau, verè ta-
men manus Esau non erant. Quæadmodum
ergo, nisi ibi latuisset Mysterium, verè Jacob
parentem decepisset, ita tu decipis Ementem.

4. Atque hinc emergit secunda ratio du-
cta ex involuntario. Si Emptor adverteret,
in vino adesse aquam, communiter nollet,
illud sic emere, Emens enim vinum, substan-
tiam vini petit, non substantiam aliam. Er-
go involuntariè tuum vinum emit, ergo tu
iniquè vendis. Dico (communiter) nam esto
aliqui de hac misionem nil fortè laborent, cer-
tè in tanta copia Ementium semper non pau-

Gggg 3 ci

c Petr. de
Ledes. Re-
bell. Salas,
Med. Mol.
Nav. Ro-
dr. Azor.
quos citat
Dianap. l.
iv. 8. Ref.
51.

ci nollent sic emere. Saltem igitur hos, qui involuntarii sunt, decipis.

5. Tertio, etiam si concedatur (quod tamen minime concedi, dicam mox nu. 13.) te non obligari ad restitutionem, si quando das tuum vinum, quod mistum illa aqua vere tanti pretii aestimetur, quanti tu vendis: At quis te liberabit à peccato, quo per dolum, & fraudem eumentem inducis ad emendum? Si ego te fraude, vel vi, vel metu compellam ad emendum meum v. g. Equum, iusto, immò modico pretio, quo valet, nonne sum tibi injurius, & contra te pecco, dum fraudem induco, vel timorem incurio?

6. Quarto. Quia magna est disparitas inter vinum, & frumentum, illique similia, unde concedere, aliquando possumus mistionem illam frumento, aqua autem infusionem nunquam vino. Disparitas autem est duplex. Prima. Quando in frumento, quod communiter venditur in foro, adest aliqua Ordei v. g. vel lolii pars illi commista, tuum autem sit sincerum, & purum, si Ordeum, vel lolium, vel quid simile ad das tuo (nam addere terram, arenam, vel quid omnino diversum, quod simile non est in frumento fori, non concedo) æquale, ac simile facis tuum illi, quod venditur communiter in foro, quod æquè mistum est Ordeo, lolioque. At non ita in vino, cui admisceatur aqua. Vinum enim fori est sola substantia vini, non ita tuum, quod à te factum est vinum, & aqua. Hinc facile concedam, posse te vino generoso admiscere vinum tenue (nisi aliud obstat) sic enim reddere illud potes æquale vino communi, non verò, aquam, quæ est peregrina substantia à vino. Dixi (nisi aliud obstat.) Nam, si ad sit lex v. g. ne vinum unius Regionis vendatur tanti, quanti venditur vinum alterius, sane tunc non posset fieri mistio illius vini cum hoc, illudque pretio hujus vendi: ut ex se patet. Sed hæc est alia quæstio, de qua alibi. Præterea, si vinum fori communiter venderetur mistum aqua, concedam, licere tibi aquam immiscere tuo generoso, & puro vino, quia sic facis tuum communi vino æquale. At vinum fori tale esse non supponitur, immò, nec præsumitur, præsertim hic Panormi, ubi adeò rigorosa lex adest, ne vino vendendo admisceatur aqua, ut pœna plectatur is œnopoia, qui in sua officina, vel parvum, aquæ vasculum habere, inveniatur.

7. Secunda disparitas. In tuo vino later deceptio, quia illius Emptor aquam in eo, seu alienam substantiam nequit discernere, atque adeo est involuntarius, ut dicebam, in ea emenda: At in frumento facile potest advertere, intercurre Ordeum, vel quid simile purgamentum, idque in tanta, vel tanta quantitate, &c.

8. Quinto. Si tantus rigor in arcenda aqua à loco venditionis vini est in Republica, ut modo innuimus, tantaque vigilantia, ne fiat ejusmodi immistio, viget apud Rectores Civitatum, signum profectò est, magnum hoc esse civium damnum. Atque inde colligimus, eam mistionem, quam vis aliunde prava non esset, esse tamen illicitam ex eo capite, quod non est aperienda via ad furta, & injustitias.

9. Sexta. Vinum merum usui est Consecrationi Sanctissimi Christi sanguinis: est aptum ad multa medicamenta, est ebibendum ab iis non rarò, quibus nocumentum affert aqua, quam vis modica, & cuicumque, quamvis generoso vino permista. Consule medicos.

10. Septima. Quid, si servandum sit vinum ad multos dies? sane mistum aqua accedet facile, non ita, si sit merum. Vidit hoc inconveniens Bonacina, qui ita loquitur, a Broc. ut videatur concedere, mistionem prædictam, loco mere quando vinum est consumendum statim, citando. quod solet esse in venditionibus, ut loquimur, ad minutum, non verò, quando in magna quantitate, quia in minutis non est diu servandum, sicuti in quantitate notabili. Sed quæso, unde scias mensuram, quam vis parvam à paupere emptam, non esse conservandam ad aliquem diem, vel usque ad Vesperas? cum tamen experiamur vinum aqua dilutum, etiam uno die, non infrequenter, accescere, vel saltem notabiliter evanescere. Vel unde scias, non parari ad medicamentum, vel ad quid simile? Est igitur, id negligere, periculosum plenum opus alex.

11. Octava. Vinum, ut habemus ex omnium Medicorum suffragio, digeritur, & convertitur in alitum, cum aqua, quia est elementum, & non corpus mistum, non convertatur in aliti substantiam, sed sit tantummodo alimenti vehiculum. Hinc ergo fit, ut qui emit vinum ebibendum, etiam statim, vinum velit purum emere, ut possit ad suum libitum, vel, ut vehiculo uti, vel præcipue, ut alimento, non verò velit emere aquam, quæ,

quæ, tamen si generoso vino immista, substantiam alicui non adauger.

12. Afferam in hanc rem narratiunculam non illepidam, quam ab amico, qui præfens interfuit facta, nuper accepi. Appulit non multis ab hinc annis Panorum Civis Mediolanensis ex Comitum familia Nobilis, qui à Paris Nobilitatis viro ad prandium non paucis aliis primoribus invitatus, magna, ut fit, et culentorum copia, & generoso nostrate vino exceptus opipare fuit. Sub finem convivii, incidit sermo de vino propinato, ex qua scilicet regione procreatum est, dictumque est, ex latifundio Bachariæ prope Panormum. (An à Baccho nomen hoc duxerint majores nostri, an aliunde, nobis incertum) similiaque fere esse non pauca, quæ ex vicinis locis ad nos afferuntur vina.

Tunc advena, laudare vinum Regionum suarum, nostrum deprimere, bibi suum sine timore, vel ebrietatis, vel offensionis, amabile esse, gratum, suave. Contra, Panormitanum vellicare nimis palatum, in caput evolare protinus, sensus, ac rationem interturbare; de eo fortasse sapientium illam paræmiam usurpari, primum vini Calicem afferre sanitatem, secundum, delirias (sed certe dicebat, non mihi.) At vero tertium, esse omnino venenam. Aderat ibi inter Ministros, convivio servientes, quidam homo, Leporum, (ut cum Catullo loquat) disertus Pater, & facetiarum. Is ita Comiti respondit: Nobis etiam, nobilissime vir, Panormi, suppetit artificium, quo, quando libuerit, generent vites nostræ vinum Mediolanense quàm simillimum. Immo in Cella vinaria Domini mei hujus generis copia non deest. O lepidum caput, subjunxit Comes, bonum vinum, instar Evangelici Architrictini ad finem convivii reservasti? Adduc ad nos, amabo te, vel unum Calicem ex illo. Afferam, ille respondit, si jubes, & amphoram. His dictis, recessit homo à loco, & clam in remoto cubiculo, miscet rubro vino nostrati commodam aquam, eoque confato plentim cyathum, viro Mediolanense vinum experenti, & expectanti, reverenter propinat. Ut vinu is delibavit. Proh dixit, quàm excellens vinum? hoc illud erat, quod ego exoptabam, quodque meritis laudibus extollo. Tunc facetus ille. Dicam, inquit, ingenuè. Locus, ac regio, unde præstantissimus hic latex advehitur, puteus est, fons

salientis aquæ est: Quoties nos vinum tenue Mediolanense simile experimus, aquam infundimus, & Mediolanense procreamus. Plausum dedere assidentes Convivæ. Sed Comes, ut erat vir cordatus perinde, ac festivus, sibi non defuit, responditque promptissimè. Heus Domini: At ego, at nostrates, at Medici omnes vinum in stomacho volumus, non aquam. Ad quæ mutire ausus est nemo.

13. Ajo ergo, Eminentem vinum, etiam ad potandum statim, vinum in stomachum trahere, velle, non aquam. Unde, si tu illi hanc intrudis, injustitiam illi facis, ac restitutioni sis obnoxius, quia plumbum pro argento, pretio argenti, hoc est, aquam ex flavio, pretio vini ex dolio, vendis.

Quid de hujusmodi Venditione vini dilati, sentiant Doctores?

14. Objicies. Delugo a dixit Concederem a Delug. rarissime vino, &c. ergo in aliquo, licet raro disp. 2.6. de calu, licebit. Rursus Lessius, b Bonacina, c Iust. à n. Diana, d citatis e aliis prædictam missionem 67. concedunt, cur ergo nos tam alieni ab illa re b Less. lib. cedimus? 2. c. 21.

Respondeo, Expende, Lector, naviter n. 83. hos quatuor Doctores, apud quos habentur c Bonacina ceteræ omnes aliorum fundamenta, & inde l. mox citando. tu ipse Judex decisionis esto.

15. Delugo loco citato nu. 68. sic loquitur: Hac sententia concedens missionem prædictam non mihi displicet cum aliquibus limitationibus. Prima est, quod verè nullum damnum c Lopez, Empt. ri sequi possit: nam si vinum aqua mistum Io. la servare vellet, detrimentum pateretur, eo, quod Crux, Hocius acceperet, vel corrumpere propter mob. qui aquam admistam: Secunda, quod, quando lege bus aade taxatum est pretium, admistio non fiat ex materia omnino peregrina, sed ex ea, qua, seclusa Banci in industria, admisceri solet tali rei per se loquendo. singul. ca. Nam tritico in area, alia quadam semina disu 220. versa, qua cum tritico nasci solent, miscentur, sicut, & palea, pulvis, sordeæ, qua si in eadem solum quantitate miscantur ex industria tritico puro, non extrahitur à statu, quem habet triticum lege taxatum. Vinum verò s seclusa industria, non solet esse mistum aqua: quare lex taxans pretium vini, loquitur de vino puro, quale est omne vinum ex torculari extractum. Et ideo, qui habet centum amphoras vini puri, & admiscet illis duas aqua, jam vendit

vendit singulas amphoras vini puri, pretio excedente taxam, qua sola refertur ad vinum purum.

Si tamen consuetudo esset alicubi, admiscendi parum aqua vino, quando conficitur, quia id potius necessarium iudicant ad perfectionem talis vini, non esset illa mixtura peregrina, nec prae- intentionem legis, quia pertinet ad ipsam confectio- nem talis vini.

Quando verò pretium non est lege taxatum, & mixtio nullum affert nocumentum, quo res minus bona sit, quam alia pura, non video, cur mixtio illa contineat aliquid contra Iustitiam. Et paulò post. Infero Primo, quando pretium non est lege taxatum, mixtionem, etiam materia peregrina, non nocere, nec impedire, quod commune pretium pro illa re accipiat, si verò non secundum solam apparentiam, sed in sua bonitate, & utilitate equivalet rebus puris. Aqua verò vino mixta rarissimè excusare poterit Venditorem, quia licet vinum generosum sit, multum tamen patitur ob eam mixtionem, & ad plures affectus minus ut se esse solet.

16. Hæc Delugo, in quibus animadvertis, quam limitatè, cautèque loquatur, unde, si attentè ejus doctrina expendatur, apparebit, illud, quod rarissimè concedit, esse solum, in eo casu, quem ipse idem dixerat, & nos a a- libi etiam admisimus, quando necessaria est ex arte ad vini confectio- nem.

17. Lessius l. c. sic habet: Si res ex admistione non esset minus bona, quam ea, qua ab aliis venditur, non esset condemmandus injustitia, qui eodem pretio, vendoret, quia illa fraude nullum damnum infert Emptori. Cur enim rem suam non possit ad eum statum reducere, in quo sunt res aliorum, & tunc eam vendere eodem pretio, quo alii? Est hoc interdum in vino, tritico, & similibus speciebus, dum vino valde præstanti miscetur aliud tenue, vel aqua, aut tritico valde puro, Secale; ea tamen moderatione, ut non sint deteriora, quam, qua ab aliis passim venduntur. Et paulò post: Crediderim tamen, talem posse puniri, tanquam specierum vendendarum Adulteratorem, & Emptorum deceptorem. Tales enim mixtiones sunt in Republica valde odiosæ, & Auctores infames.

18. Hæc Lessius. Ubi vides Primò, eum loqui, cum quis rem suam potest reducere ad statum rei, qua venditur in foro, & in quo sunt res aliorum. At certè aliorum vina non sunt in statu vini lymphati ergo ad lymphatum Lessii dictum non se extendit. Sed se ex-

tendere solum, poterit, quando admiscetur vinum tenue, vel illa modica aqua necessaria in confectio- ne primordia vini, & de hac necessaria aqua ipse intelligendus est, quando dicit (Dum vino præstanti miscetur aliud tenue, vel aqua) illa enim necessaria aqua valde præstanti vino, seu musto adhiberi solum in aliquibus valde calidis, siccisque Regionibus solet, vel certè in aliis, quando suo tempore opportuna pluvia defuerunt.

19. Vides Secundò, moderationem ab illo affixam (ut non fiant deteriora) ac semper deterius sit vinum, ut probatum est. Vides Tertio, quam severè damnet ejusmodi Venditores, dum eos vocat adulteratores, deceptores, Infames.

20. Vides Quarto, dum pronunciat, te posse puniri, ut Adulteratorem, & Deceptorem, manifestè docete, re in culpam, seu peccatum incidere (nec solum ex præsumptione, quam unam indicavit Valentia mox afferendus nu. 23, sine) pœna enim injustè inferretur sine culpa. Quod si paulò ante, te non condemnavit injustitiæ, unde colligere posses, te non obligari ad restitutionem, idèd te non condemnavit, quia, ut ex prædictis patet, loquebatur in iis casibus, in quibus res tua, tuumque vinum deteriora ex mixtione non fierent, & statum bonum similem aliis, qua communiter venduntur, haberent. Id, quod, loquendo de vino, tunc est, quando vino præstanti admiscetur vinum tenue, vel aqua illa necessaria in ejus confectio- ne.

21. Bonacina, b eum prædictam mixtio- nem absolute concessisset, has rationes ad- dit: Primò, quia Venditor potest res suas ad eum statum revocare, in quo res aliorum existunt. Secundò, quia nullum damnum, vel injuriam infert Emptori, cum non teneatur illi tradere res majoris perfectionis, & integritatis, quam ab aliis venduntur. Tertio, quia æstimatio rei desumitur per ordinem ad usus humanos; cum autem res per admistionem recensitam sit adhuc aequè utilis ad usus humanos, ad quos emitur (ut suppono) sequitur, Venditorem non peccare contra Iustitiam, nec teneri ad restitutionem. Quarto, id, quia sicut Venditor potest minuire mensuram, quando alia ratione non potest justum pretium extorquere ab Emptore, ut ait Valentia, c. ita, 4. ad finem qui vino generoso apponit aquam, cujus appositione vinum non fit deterius eo, quod passim ab aliis venditur; nisi fortè periculum sit, ut Empt-

a Lib. 8. in
Decal. Ty.
3. c. 7. §.
11. n. 6.

119 intentionem habeat illius servandi, sed vinum servare nequeat ob aqua admisionem. Et paulò post: Arcendi tamen sunt Venditores ab huiusmodi mistionibus, & fallaciis, &c.

22. Hactenus Bonacina. In quo Notas Primò, primam rationem non posse applicari ad rem nostram, quia vinum per aquam à vini statu distrahitur. Secundam fallam nimis esse, damnus enim & in iuria fit ementi involuntariè. Terriam esse item fallam, vinum enim lymphatum non est æquè utile ad usus humanos. Et ipse quidem dicit, (esse aquè utile, ut suppono) quod certè supponere non debuerat. Præterea licet venditor non teneatur tradere rem melioris conditionis, certè tenetur, non tradere deterioris.

23. Notas Secundò, non rectè applicari eam doctrinam Valentia: ad casum nostrum: Aliud enim est, vendere rem demendo de mensura, & simul demendo de pretio (quod cum quibusdam conditionibus fieri possit,

lib. 8. in
Dial. Tr.
c. 7. §.
11. n. 4.
b. Eam.
de cura.
c. 7. §.
17.
Valent.
To. 3. lib.
1. §. 10. p.
4. C. de
4. ad fin.
Sed con-
tra, C. de
claf. 1.

diximus etiam nos alibi a ex eodem Valentia.) Aliud est, vendere id, quod emens directè non intendit emere, & quod caput est, vendere eodem pretio, quo venditur alia substantia, &c. hoc postè ius nunquam profectò docuit Valentia. Ecce ejus verba hic ad apicem excerpta loc. cit. conclus. 5. non autem quarta, ut citat Bonacina. Quando rei vitium adversatur intentioni absolute, vel conditionali, sive sit occultum, sive de se manifestum, illicita est venditio, cum Venditor sciens, Emptorem vitium rei ignorare, tacitus rem ei vendit. Si tamen vitium, neque absolute, neque conditionali intentioni emptoris adversatur, & Venditor justè minuat rei pretium propter illud vitium, licita est venditio, quamvis rei vitium dissimulet. (Id semper intellige cum conditionibus, ab ipso loco cit. & à me loco item citato, explicatis.) Et paulò post: Similiter, si quis v. g. nollet dare justum pretium pro tanta mensura tritici, licitè posset Venditor minuere mensuram tacitus, & dare illi tantum tritici, quantum justò emeretur pretio, quod ille vellet dare. Caterùm cavendum est, ne in hac parte permittatur nimia licentia Cauponibus, & huiusmodi; nam hi serè excupiditate lucri proclives sunt ad fraudes in mensurandis rebus, ut meritiò possit serè semper Magistratus præsumere, illos inique facere, ac quo ad eos punire. Hæc Valentia.

23. Neque ipse idem nobis obstat, dum paulò post, sic addit: Si quis venderet alteri vinum dilutū, quod perinde sit illi futurum usui (quia emit tantum bibendi causa) licitè poterit tacitus illud vendere pro justo pretio. Non, inquam, obstat, nam illud pro justo pretio, si bene contextum ejus doctrinæ expendas, significat illud (demendo de pretio, juxta ac demus de mensura.) Et quidem in eo casu, quo ex malitia nollet Emptor dare justum pretium, ut modo ipse Valentia dixit, & ego latius ibid. b explicui.

24. Notas Tertio, quam moderatè deinde monet Bonacina, arcendos esse ejusmodi Venditores ab ejusmodi mistionibus, & fallaciis.

25. Et tamen Diana, c ut ad ipsum deveniam, sic habet: Putabam hanc sententiam concedentem prædictam mistionem citatos Doctores dumtaxat (Joan. la Crux, Lessium, Homobonum) Patronos habere, sed postea inveni Bonacinam virum doctum, etiam illud amplecti. Et probat validissimis rationibus, quas accipe. Hæc Diana, qui deinde exseribit rationes modò à nobis allatas, rejectasque; ut sanè posset quis exclamare, proh validissimas rationes, quæ tam facilè infirmari potuèret? Adde Primò, vix Bonacinam posse dici eam opinionem in praxi amplecti, à qua arcendos tam severè monet Venditores. Adde Secundò, qua veritate posse illum citari, quasi absolute concedentem, si ipse disertè limitat ad eum solum casum, quo prævideatur, vinum non esse servandum: id, quod ego notavi, ejusque, quamvis limitatam concessionem numero decimo rejeci. Adde denique Tertio, si quamvis Bonacina, aliique nu. 10. citati, benignius quid indulserint, re, si nunc viderent, maturius considerata, futurum fortasè esse, ut in posterum idem non concederent.

o/80

FINIS TRACTATUS QUINTI.

Tamburinus de Sacramentis.

Hhhh

TRACTATUS

TRACTATUS VI.
DE
EMPHYTEUSI
LIVELLO
ET
FEUDO.

CAPUT I.

Quid sit Emphyteusis, & qua ratione
differat à quibusdam simili-
bus Contracti-
bus.

a L. 1. C.
de Iure
Emph.

1. **I**N Jure a sic describitur Emphyteusis. Est contractus, quo quis tradit rem suam immobilem alteri, meliorandam; quoad dominium utile, sub certa pensione reali, (id est, vel, in pecunia, vel, in fructibus, vel in alio,) solvenda Domino proprietatis, vel ejus legitimo Hæredi.

2. Qui accipit ejusmodi dominium utile, vocatur *Emphyteuta*. Ipse contractus, quo id datur, & accipitur, appellatur *Emphyteusis*. Latinè, *Institutio*, seu *Implantatio*: solet enim hic contractus celebrari præcipuè circa agros, in quibus debeant plantari, & inferi arbores. Ipsa pensio solvenda vocatur Græcè *Canon*, hoc est, *Regula*, quasi pensio ex certa, & fixa regula sit solvenda. In contractu hoc neces-

b *Jul. Cla-* Clarus. b Verùm, non absolutè & omnino
rus lib. 4. necessario, sed solum ad vitandas lites, tenent
sent. s. em- alii apud Azor. c

3. Porro ex data descriptione facile erit
c *Azor. p.* cognoscere discrimen, quo Emphyteusis dif-
3. *lib. 10.* crepat Primò, à Censu Reservativo. Secundò,
de *Em-* à Censu Consignativo. Tertiò, à Venditio-
phyt. c. 5. ne. Quartò, à Locatione. Quintò, à Livel-
9. 3. lo, & Feudo, cum quibus tamen in multis
convenit.

Nam Primò, à Censu Reservativo (qui est, quando ego domum v. g. tibi trado, & refero ex illa certam pensionem, à te mihi sol-

vendam) differt in quinque. Primò enim Emphyteusis debet ex se constitui in re quidem immobili, sicuti debet Census, sed insuper debet esse ejus generis ut cultura, vel opera possit fieri melior, ut mox explicabitur, quam meliorationem non requirit contractus Censu Reservativi.

Secundò, per Emphyteusim non transfertur dominium directum, seu (quod idem est) Proprietas, hæc enim remanet in domino, sed solum dominium utile. At utrumque transfertur per Censum reservativum in Censuarium.

Tertiò, Emphyteusis non fit ad tempus brevius decennio, secus, ut mox dicemus, est Locatio; At Censu reservativus potest, ut libet, ad tempus quodcumque fieri.

Quartò, qui rem accipit in Emphyteusim, si Canonem non solvat, amittit rem; hoc est, res, etiam cum omnibus meliorationibus ad Emphyteuta factis, redit ad Dominum, & tunc dicitur res cadere in commissum, seu caducitatem, id quod non accidit in Censu reservativo, cum in illo satis sit, omittas solvere pensiones.

Quintò, idem Emphyteuta non potest rem vendere, nisi prius admoneat Dominum directum, (qui si velit ipse emere, erit aliis præferendus, debetque expectari ejus deliberatio per duos menses) & nisi solvat certum quoddam pretium, quod Laudemium appellatur, ex eo, quod per illud Dominus laudat, seu approbat alienationem faciendam. Quod si Emphyteuta Dominum non admoneat, eique non solvat dictum pretium, pari modo cadet res in commissum, redibitque ad Dominum directum: quæ poena, seu obligationes non sunt in contractu Censu reservativi.

4. Jam

4. Jam verò Secundò, à Censu consignativo; qualis est, quem nos Siculi in formam Bullæ, seu Bullarem appellamus; differt inter cætera, quia in Emphyteutam transfertur possessio totius prædii sub dicta obligatione pensionis solvendæ, at in Censu consignativo non transfertur possessio dicti prædii in aliû, sed ipse Censuarius remanet Dominus sui prædii, illudque possidet sub obligatione reddendi debitam pensionem, quam alius, qui vocatur Censualista, sua pecunia emit, eo modo, quo latè diximus in Tract. de Censibus.

5. Tertio, à Venditione differt Emphyteusis in eo, quod per Venditionem transfertur Dominum utile, & directum in ementem, cum in Emphyteutam transferatur utile dumtaxat. Illud hic adverte, quod sicuti, qui emit, venditque perfecto Emptionis contractu, non potest rescilire, ita, qui accipit ad Emphyteusim; quare emphyteuta non potest dimittere rem Proprietario non consentienti.

6. Quarto, à Locatione differt, quia hoc non est, nisi ad annos pauciores decennio, cum Emphyteusis debeat esse, saltem ad decennium; & solet interdum dari ad unius vitam, vel ad vitam duorum, trium, plurium, immò & in perpetuum. Hinc si locatio esset ad Decennium, aliqui apud Bonac. a dicunt, non esse locatorem, sed Emphyteusim.

Aliam magis intrinsecam differentiam invenio in aliquibus Doctoribus, (quam nostrum non est, latè discutere) nam per Emphyteusim transfertur (ajunt) dominium utile, & Jus in re in Emphyteutam; at per locationem non transfertur ejusmodi utile dominium, & Jus in re, sed solum Jus ad rem, quia res non manet obligata Conductori, sed solum ipsa persona, quæ rem locavit. Ita insinuat Delugo, b sed vide Molinam, e aliosque.

In locatione item major solet pensio imponi, quam in Emphyteusi, quia huic ex se additur onus meliorandi, de quo mox.

7. Quintò, à Livello, & Feudo, quomodo differat Emphyteusis, dicà mox cum de ipsis.

Ex dictis colligas, velim, discrimen inter bona Emphyteutica, & Allodialia, seu Alaudia; hæc enim, tum quoad dominium utile, tum quoad directum pertinent pleno Jure ad possessorem, & sic appellantur, quia sunt sine Laudo, seu Laudatione, seu Laudemio, quod alius præstare debeat; quod, contra, est (ut jam vidimus) in bonis Emphyteuticis,

8. Inquires. Quando dubium est, an aliquis contractus sit Emphyteuticus, an Censualis, qualisnam censendus erit?

Respondeo. Censilem docet meritò Covarr. d quia id minus aggravat possidentem, facit enim illum esse Dominum etiam Proprietatis, quod non faceret Emphyteusis, quæ solum constituit Dominum utilem.

Dixi *Quando dubium est*, nam si alibi res ex consuetudine semper dari solet in Emphyteusim, Emphyteusis est judicanda, sed tunc non esset dubium, nam ex illa consuetudine res esset moraliter certa. e

Ex cognita natura Emphyteusis, & differentia à cæteris aliis contractibus vides, in ipsa quinque proprietates inveniri, sequentibus quinque capitibus, breviter explicandas. Prima est, quòd res danda debeat esse apta meliorari. Secunda, habiles personæ debeant esse, hoc est, altera ad dandum prædium, altera ad meliorandum. Tertia, debeat solvi canon. Quarta, debeat admoneri Dominus directus, & solvi Laudemium, quando prædium fortè sit alienandum. Quinta denique, eadem onera Emphyteutica subire redeat legitimus successor; Atque hæc quidem proprietates sunt de jure communi, cæterum, si alicubi aliæ sint leges Municipales, vel legitimæ consuetudines illas observato.

c Mol. d.
381. nu. 8.

CAPUT II.

Prima Proprietas Emphyteusis.

Res apta meliorari.

Res immobiles, quæ meliorari queunt, dari solum possunt ad Emphyteusim, ut domus, ager, vineæ, arborelque solo adherentes. Hinc ea non potest institui, nec circa res mobiles, nec circa immobiles, quæ ex se per meliorationem non sint augendæ, ut sunt pecunia, census, redditus, &c.

Dixi, *ex se*, nam, quando dein de res sunt fortè satis melioratæ, dari etiam solent in Emphyteusim, quasi continetur præcedens contractus, & quidem dari poterunt juxta valorem meliorationum sub majori pensione, quia magis sunt fructuosæ ipsi possidenti.

Hhhh 2

CAPUT

CAPUT III.

Secunda Proprietas.

Habilitas Personarum.

1. **D**uo se offerunt hic explicanda. Primum, quis concedere, Secundum, cui concedi res potest ad Emphyteusim.

2. Quoad Primum. Omnes ii concedere possunt rem ad Emphyteusim, qui potestatem habent alienandi; per hunc enim contractum alienatur dominium utile in alium. Qui autem ii sunt, diximus in libris Decalogi.

a Lib. 8. in
Decal. tr.

3. c. 7. §. 2.

nu. 1.

b Bonac.

To. 1. d. de

Alienatio.

Bonorum

Eccl. q. un.

p. 2. Mol.

d. 468.

concl. 8.

nu. 18.

Lezzana

alios citans

consulto

37. à n. 7.

c Lib. 8. in

Decal. tr.

3. c. 7. §. 2.

nu. 1.

3. Hinc colligitur, Prælatum, Rectorem, Beneficiarium Ecclesiæ non posse res Ecclesiæ concedere ad Emphyteusim ex vulgata Bulla *Ambitiosa*. Sed hic insurgit ea communis difficultas. An Prælati possit concedere ad eandem Emphyteusim, iisdemque pactis rem Ecclesiæ, quæ dari solita erat à Prædecessoribus: & breviter, posse docemus, dummodo non fuerit incorporata ipsi Ecclesiæ, & saltem æqua conditio sic nunc Ecclesiæ, atque æquale tempus, perinde erat antea; ut fusc poteris videre apud Bonacinam, b alioque.

4. Quoad Secundum. Illis concedi potest res in Emphyteusim, qui rem meliorem reddere possunt, & ex alia parte prohibiti non sunt in re contractus, de quibus e ibidem diximus.

CAPUT IV.

Tertia Proprietas.

Solutio Canonis.

1. **T**ertia Proprietas, ut, si Emphyteuta Canonem non solvat, cadat in commissum. Et quidem usu receptum esse, ut ejusmodi Canon solvatur in fine anni, testatur Azor; d Quanti autem pretii is esse debeat, infra e dicam.

2. Nota duo. Alterum. Si Canon solvendus est Ecclesiæ, is autem per duos annos non solvatur, cadet f res in commissum; nisi admonitus rei possessor, statim solvat. Statim dico; nam per celerem solutionem purgatur

mora. Illud autem, *Statim*, Aliqui explicant, si solutio fiat quocunque tempore, sed ante Judicalem citationem, vel si fiat post illam, at sine dilatione, quamvis ex Claro g & Molina b probabilis sit, arbitrio Judicis esse judicandum, lubita ne sit, an tarda solutio. Verum, si Canon solvendus sit personæ privatæ, requiritur quidem ommissio solutionis per tres annos, sed per celerem solutionem non purgatur mora de rigore Juris, statim enim Emphyteuta amitteret rem, si Dominus directus se declarat, velle rem sibi applicare. Ita Julius Clarus loc. cit. aliique: & quidem ab hoc puncto, in quo se Dominus declarat, non verò à puncto moræ, censetur Emphyteuta cecidisse in commissum, ut iidem fusc docent.

3. Alterum. Si Emphyteuta ignorantiam, vel legitimum impedimentum, cur non solverit, ostendat, non cadet in commissum. Id certe æquitas ipsa requirit, ut scilicet qui sine culpa est, nō toleret pœnā commissi. His positis,

4. Inquires adhuc Primum, tum in hoc, tum in aliis Casibus Caducitatis, an teneatur ipse Emphyteuta relinquere prædium ante sententiam Judicis?

Respondeo, & quidem, (quandoquidem universaliter id requiritis) distinguendum erit, nam si finitur tempus præfixum ad Emphyteusim, tunc de Justitia contractus, res, ante omnem sententiam, relinquenda erit in conscientia, si verò res tollenda sit ab Emphyteuta in pœnam Canonis, vel Laudemii non soluti, vel ex eo, quod ob culpam Emphyteute res efficitur, notabiliter deterior, requiritur Judicis sententia, quia nemo teneret pœnas hæc tēporales subire, antequam condemnatur.

Hinc sequitur, fructus perceptos ante dictam sententiam, licet si fuerint percepti post Caducitatem, pertinere ad Emphyteutam, perceptos verò post sententiam pertinere ad Proprietarium, deductis tamen expensis, nam fructus censentur illi esse, qui, ablatis expensis, supersunt.

5. Cum dicimus non obligari Emphyteutam relinquere prædiū, nisi post sententiam, intellige, id non debere extendi ad ipsum Canonem, & Laudemium, hæc enim, cum sint solvenda ex Justitia contractus, sunt ante omnem sententiam in conscientia solvenda. Ne ignores item, Emphyteutam notabiliter rem deteriore effiando, obligari in conscientia ante omnem sententiam ad ea, quæcunque

damna,

damna, quæ fortè Proprietarius ex dicta deterioratione passurus est, ut constat ex regulis generalibus damni dati.

6. Quando autem leges & edicunt, hæredem alicujus non solventem Canonem per biennium, ob cujus negligentiam cadit in commissum, purgari sufficienter, si juret, se ignorasse rem esse Emphyteuticam intellige purgari sufficienter ipsam Caducitatem, quæ est pœna, quam nemo sine culpa subire debet, non verò purgari ipsum Canonem, qui erat per biennium solvendus, is enim semper solvi debet, cum sit ex Justitia, ut modo dictum est.

7. Si per annos elapsos ego non solvi Canones, vel Laudemium, unde sit à me incurta Caducitas, quam tamen prædecessor proprietarius non intentavit, potestne intentare successor ejus, an potius judicandum sit, non fuisse à Prædecessore condonatum?

Respondeo, diversas esse sententias, quarum ad Jurisperitos pertinet discussio: eas ergo apud eosdem b lege.

8. Inquires, Secundò, an sibi præjudicet Proprietarius, si post incurtam ab Emphyteuta Caducitatem, recipiat Canonem, ita, ut censetur Caducitas remissa?

Respondeo. Post expulsam Emphyteutam, & valde probabiliter antequam expellat, si recipiat Canones respondentes tempori antecaducitatem, non sibi præjudicat Proprietarius, quia nemo, etiam in dubio præsumitur, velle præjudicare suis juribus, quando accipit id, quod sibi debetur. At vero, si recipiat Canones respondentes tempori post Caducitatem, præsumitur sibi præjudicare, etiam si protestetur, se caducitatem non remittere.

Ratio potissima est, quia, si accipis Canonem, jam vis illum, à quo accipis, esse tuam Emphyteutam, secus peccares acceptando Canonem; ergo illum non expellis, ergo Caducitatem remittis. Protestatio autem nihil tibi favet, cum ea sit contraria factò, quod certe plus valet, quam verba. Ita Clarus, c. aliiq. Estò contrarium judicet Mangonius, d. aliiq.

Monet autem Castropalaus, & id intelligendum esse, quando Dominus scivit, Emphyteutam à jure suo eecidisse, secus si ignoravit, nam si ignorans recipit solutionem pensionis, ne tacite quidem renovat Emphyteusim, quam quidem ignorantiam, cum sit ignorantia facti, & non juris, juramento Domini

ni probari sufficienter, tradit Mascardus apud eundem.

9. Inquires Tertio, an, casu, & sine culpa Emphyteuta, pereunte re, obligetur is solvere pensionem?

Respondeo, afferendo illos versus, qui sunt apud Julium Clarum loc. cit. q. 10.

*Si perit tota, non debet Emphyteuta,
Sed si pro parte, nulla se liberat arte.*

Ratio prioris dicti est, quia res Domini Domino perit. Destructo autem subjecto, destruat etiam necesse est id, quod in ipso fundabatur, id est, pensio. Unde etiam sequitur, Emphyteutam non obligari reedificare v. g. domum casu, & sine sua culpa destructam, quia non ipsi, sed Proprietario perit. Ratio posterioris dicti est, quia pensio non tam solvitur in compensationem fructuum, quam in recognitionem domini directi, & sicut crevit res in utilitatem Emphyteuta, ita decrevit in ejusdem damnum. Atque ex doctrina data inferitur, in priori casu non cadere in commissum Emphyteutam, si is non solvit amplius Canonem, cadere in posteriore, & quidem non solum in partem, sed in totum, ut tenet ff. Clar. l. c. Clarus, aliiq. Si pensio est magna, & pars rei, quæ remanet, sit modica, de æquitate non debet eam solvi, notat Filliucc. g. 36. n. 134.

Adderem libenter, si ita res periret, ut pars admodum parva remaneret, judicandum esse, ac si periret tota, sic enim tota perit moraliter, cum parum, quod superest, pro nihilo reputetur. Addo item nos loqui, quando pensio constituta est indivisim super totam illam rem, cujus pars perit, nam, quando est constituta, quasi super pluribus rebus, tunc sunt plures Emphyteuses, & sic, pereunte una, non dicitur perire pars, sed tota ipsa una, & solum pensio illi correspondens non debetur, remanente interim pensione correspondente alteri.

10. Inquires Quarto, Emphyteuta expulsus propter Caducitatem, vel, quia finit tempus præscriptum, potestne exigere à Proprietario expensas, quibus meliorata est res?

Respondeo, quando est expulsus propter suam culpam, non posse; in pœnam enim criminia amittit, ut supra etiam innuimus.

At, quando finit tempus, dicat esse distinguenda tria, nam Primò, poterit Emphyteuta exigere à Domino dictas expensas, ipsique debebunt solvi à dicto Domino, si expensæ fuerint

fuerint magni valoris, & melioramenta per illas facta remanent (sinita Emphyteusi) cum utilitate Domini.

Secundo, si sint modicæ, & ordinariæ, quæ scilicet pertinent ad meliorandum, reparandumq; prædium, non erunt ipsi Emphyteutæ à Proprietario refarciendæ. Idem dic, si fuerint factæ ab Emphyteuta ob speciale pactum initum initio contractus cum Proprietario.

Legge Mol. b

Tertiò, si sint superflua, quamvis magnæ, non erunt à dicto Proprietario refarciendæ.

Ratio primæ partis distinctionis est, quia, si expensæ sunt magnæ, & utiles, æquum est, ut eas non amittat Emphyteuta, nec enim aliena re ditari debet Proprietarius.

Ratio secundæ partis est, quia, si sint modicæ, vel sint ordinariæ conducentes ad uberiores fructus colligendos pertinent ad ipsum Emphyteutam, tum, quia ipse rem colit, & reparat ob utilitatem suam, tum, quia per contractum Emphyteusis, ipse, ut supra b vidimus, prædium meliorare promisit.

Ratio denique tertiæ partis distinctionis est, quia, si sint superflua, non erunt utiles, quarè Proprietarius illas jure poterit respicere, quia non est cogendus emere rem sibi inutilem. Hæc omnia vide latius apud Doctores disputata in l. 2. C. de Jure Emphyteutico. Vide etiam supra c in Tractatu de Locatione.

CAPUT V.

Quarta Proprietas.

Admonitio Proprietarii, & solutio Laudemii.

1. **Q**uarta Proprietas est, ut, si res sit vendenda ab Emphyteuta, duo fieri debeant. Primo, ut moneatur Dominus Proprietarius. Secundo, ut solvatur Laudemium, id est certum pretium, de cuius quantitate, jam mox n. 5. dicam. Si hæc non fiant, cadet res in commissum.

2. Venditio autem sine dicto consensu tunc inducet Caducitatem, quando est perfecta, undè per solam venditionem sine traditione, si Dominus directus consenserit, non incurritur Caducitas; nec item incurritur per venditionem servitutis in re Emphyteutica, quia

hæc non nocet, nisi Domino utili, & durat, donec res non revertitur ad Dominum directum. Per Venditionem hoc sequenti modo factam, *Vendo tibi hanc rem, salvo Jure Domini directi*, incurrit Caducitatem secuta traditione, docet d. Rebellius, quia re ipsa perfectè vendit, cum protestatio sit contraria facta.

3. Jam vero, ut hæc magis elucescant, inquires Primo. Sicuti potest Emphyteuta rem vendere, ita nò potest donare, locare ad decennium, vel ultra, legare, tradere in solutionem, uno verbo, quocunque modo alienare?

Respondeo, posse: Intellige, quoad Jus suum utile, quo ipse potitur; debet tamen directum Dominum admonere, eidemque Laudemium dare, etiamsi à Domino non petatur. Et regula generalis est, quod semper debeat solvi Laudemium, quando alienatio voluntariè fit ab Emphyteuta. Solvendum autem est (nisi alia sit alicubi contraria consuetudo, vel justum pactum) à nova Emphyteuta.

4. In quatuor autem sequentibus casibus, nec consensus Domini directi requiritur, nec solutio Laudemii. Primo, quando heres notorius, qui dicitur suus, succedit in re Emphyteutica, ut Filius Patris, &c. Secundo, quando res Emphyteutica redit ad primum Emphyteutam, dissoluto contractu, non vero per contractum novum. Tertio, quando Pater aliud non habens, dat in dotem filia rem Emphyteuticam. Quarto, quando plures habentes rem Emphyteuticam in communi, eam inter se dividunt; quorum omnium ratio est, quia in his quatuor casibus translatio est, seu reputatur, necessaria. Vide hæc minutius tractata à DD. præcitatis.

5. Inquires Secundo, quantum est pretium dicti Laudemii?

Respondeo, Ex jure f. communi est quinquagesima pars pretii rei, de qua re est Emphyteusis, at ex consuetudine esse trigessimam asserit g. Lessius, sed esse decimam ait b. Garzia. Ex qua loquendi varietate collige, esse diversam in diversis Regionibus Laudemii taxam, quæ certè servanda est.

6. Neque ab hac doctrina longè abest etiam taxa Canonis solvendi, cum enim, ut supra innui, Canon solvatur non tam in pretium, quam in recognitionem domini proprietarii.

a Mol. d. 463. Concl. 1.

b Rebell. l. c. 9. 2. Mol. d. 455. & 463. Clar. l. c. 9. 4. Fil. linc. iv. 36. n. 152. c. Supra in 27. de Locatione. c. 8. 1. n. 14. & 15.

prietatis, est multum expendenda consuetudo Regionum, solet autem, ut plurimum esse multo minor, quam sit pretium presentis utilitatis, quæ venditur in hoc contractu. Presentis utilitatis, dico, nam futura utilitas, quæ proveniet ex melioramentis ab Emphyteuta faciendis pertinet ad ipsum Emphyteutam, qui ea melioramenta faciet. Nec tamen inficior in dicti Canonis taxa definienda, debere haberi rationem non solum dictæ utilitatis veniendi in genere, sed hujus rei specialis, quæ inesse à prudenti viro, & experito affirmatur in hac peculiari re, quæ datur in Emphyteusim, pluris enim valet dominium utile hujus prædii in perpetuum, quam ad aliquot annos: pluris, quando res, vinea v. g. recenter plantata, sine multo labore speratur esse melioranda, & uberius fructificatura, quam vinea effata, & vetus: pluris, si, ut fructus vendi possint, debeant ii cum paucis expensis ad locum vicinum deportari, quam, si ad longè distantem, &c.

7. Inquires Tertio, an possit Proprietarius Primo, non approbare alienationem, quam intendit facere Emphyteuta, seu, ut loquimur, non dare investituram novo Emphyteutæ. Secundo, an possit nolle accipere Laudemium, immo & Canonem?

Respondeo ad Primum, non posse, si res alienanda sit ad hominem aptum, & qui pensionem solvere possit, legitimèque solvere promittat. Quare tunc Proprietarius tenebitur assentiri, solumque duos menses habebit ad deliberandum, utrum ipse velit præferri, necne. Respondeo ad Secundum, nec posse, si opportuno loco, & tempore, tum Laudemium, tum Canon offeratur, & nolit liberaliter remittere. Ratio utriusque responsionis est, quia tunc Emphyteuta jure suo alienandi dominium utile; quod suum est, utitur, Laudemiumque & Canonem justè, & sine mora offert, cur ergo illi non erit acquiescendum? Lege Re-

bellium, a aliob-
que.

CAPUT VI.

Quinta Proprietas.

Successio in eadem onera.

1. Quod eandem habeat obligationes, successor legitimus, quas contraxit ex justo contractu prædecessor emphyteuta, nimis est manifestum, quare nihil in hoc amplius immorandum.

2. Quæres tamen, qua ratione successoribus deveniant ea, quæ prædecessores acceperunt in Emphyteusim?

Respondeo. Longa est, & propria Jurispræditorum hæc tractatio: Illa ergo ab iisdem (nec omittantur Theologi) erit merito requirenda.

3. Notant autem nonnulli in Emphyteusi, & multo magis in Feudo, non succedere filias faminas, nisi expressè aliud exprimitur (Adderem ego, & nisi alicubi alia sit consuetudo) cum in contractibus nomine filiorum non veniant filia, quicquid sit, an veniant in ultimis voluntatibus, sed certè in his, & similibus maxime perpendendæ sunt (ultra consuetudinem quam ego modo addidi) leges municipales & propriae.

b Clar. de Emphyt.

Bart. in

Auth. in

gressi n. 37

De Sacro-

sanctis Ec-

cl. Rodan.

de spol. Ec-

clesiast.

Cov. 2 va-

riar c. 18.

c Mol. d.

482. & a-

libi Az. 3

p. lib. 10. c.

10 Filluc.

Tr. 36. c. 8

d Bon. d. 3.

de contr. q.

8. p. 2 n. 34

V. Septimo

sequitur.

CAPUT VII.

De Livello.

1. Licet communiter etiam Feudum, & Emphyteusis vocari possint Libellum, seu Livellum, seu contractus Libellarius, propriè tamen Libellum est contractus Subfeudalis, seu Subemphyteuticus, quo scilicet quis Feudum, vel Emphyteusim ab aliis accepta, alteri tradit sub justa, & quasi ad Libellam mensurata pensione (de qua mensuratione, qualis ea esse debeat, vide Silvest. e.) Sicut enim Conductor potest rem conductam justo pretio sublocare, sic Emphyteuta rem acceptam in Emphyteusim potest alteri, ut ita dicam, subemphyteuticare.

2. Nihil ergo de hoc contractu est dicendum, quod ex aliatis in superioribus colligi non possis, cum Libellum, ut dico, verè

Rebell. 7.
e. lib. 1. c.
n. 17.
h. Gm. 2.
c. 24. n.
contrat.

verè sit contractus Emphyteuticus. Quod si inquiras, à quonam debeat Laudemium solvi, quando initur ejusmodi Subemphyteusis, & cui solvi oportebit?

a Supra
o. s. n. 3.

Respondeo, juxta supra a dicta, debere Laudemium solvi à novo Emphyteuta Domino directo, eundemque Dominum directum approbare debere ejusmodi Subemphyteusim investituram, seu possessionem, eam tradendo novo Emphyteuta.

CAPUT VII.

De Feudo.

§. PRIMVS.

Summaria Cognitio Natura, & Divisionum Feudi.

1. **H**Æc Jurisperitorum est Germana tractatio: nam propterea solum hic nonnulla delibabo, quæ à Moralibus Theologis ignorari, turpe nimis esset. Et quidem quatuor dumtaxat seligenda erunt. Primo, Quid, & quotuplex sit Feudum. Secundo, Quæ sunt conditiones contractus Feudalis. Tertio, Quæ obligationes Feudatarii, idest ejus, qui Feudum recipit. Quarto, Quæ causæ Fundatarij Feudo privant. Nam de alijs quæstionibus, puta Quis possidere Feudum possit, Quis in eodem succedere, Quis de litibus Feudalibus sit legitimus Judex, & de sexcentis alijs, legantur Jurisperiti passim agentes de Feudis.

§. II.

Quid, & quotuplex sit Feudum.

b Glossa
allata à
Silv. V.
Feud. ini-
tio.

1. Sic in universim describitur b Feudum, Est concessio rei immobilis pro Homagio. Idest pro obsequio personali, quale est associare Principem ad Bellum, convenire ad publica comitia, quod vocant Parliamentum, &c. Qui Feudum concedit vocatur Dominus, qui recipit, Vassallus seu etiam Feudatarius.

1. Porro, Genera Feudorum undecim numerantur. Primo, Proprium, & improprium.
2. Regale, non Regale.
3. Antiquum Paternum (est etiam Maternum) & Novum.

4. Nobile, Ignobile.
5. Ecclesiasticum, Sæculare.
6. Masculinum, Fæmininum.
7. Hæreditarium (quod certè debet filius computare in portionem legitimam) & non hæreditarium.
8. Reale, Personale.
9. Dividuum, non Dividuûm.
10. Ligium (idest, quo quis jurat se fidelem futurum v. g. suo supremo Principi, nullo excepto) & non Ligium (idest, quo quis jurat se fidelem v. g. suo Duci, sed iis exceptis, quæ tendunt contra Regem, vel Imperatorem, seu Supremum Principem, contra quos nullo modo se obligat Duci fidelitatem servare.

11. Francum (idest liberum ab omnibus servitijs, vel ab omnibus legibus pœnalibus Feudorum) & non francum (idest non liberum a prædictis.) Hactenus Divisiones,

§. III.

Quinque conditiones contractus Feudalis.

1. **M**onco, ut alibi sæpè in similibus monui, nos loqui de jure communi, sciimus enim, diversissimas esse leges municipales de Feudis.

Ad contractum ergo Feudi, de communi jure, requiritur Primo, ut dominium directum remaneat apud dantem, utile sit apud recipientem, in quo, ut vides, convenit cum Emphyteusi: atque inde fit, ut fructus omnes Feudi pertineant ad feudatarium: omnes, inquam, à die possessionis usque ad suam mortem, vel usque ad abdicationem Feudi, si foret illud vivens, juxta mox dicenda, relinquere contingat.

2. Secundo, ut constituatur in re immobili Agro, Oppido, Civitate.

3. Tertio, ut Vassallus, seu Feudatarius non possit Feudum alienare sine Domini consensu sub pœna cadendi à possessione Feudi, in quo etiam convenit cum Emphyteusi: vide tamen, quæ mox dicam §. 4. n. 3.

4. Quarto, idem Feudatarius præstare debet obsequium Domino, quando illud Dominus requirit, nam in hoc maxime differt Emphyteusis à Feudo, quod Emphyteuta, etiam non requisitus, debet pensionem solvere: at obsequium, (quod certè est per-

est personale) Feudatarius non debet, nisi requisitus. Quando autem, præter obsequium personale, additur in aliquo Feudo obligatio solvendi aliquid reale, ceterè hoc erit solvendum sine requisitione, quia tunc concessio degenerat à puro Feudo, & participat de Emphyteusi.

5. Vassallus idem, quando incipit possidere Feudum, investiri debet à Domino directo, ipsique juramentum fidelitatis præstare: qua autem ceremonia fiat investitura hæc per dictum juramentum? (quæ nihil aliud est, nisi immissio in possessionem Feudi) & utrum juramentum sit de substantia? vide Julium Clarum, aliosque Jurisperitos de Feudis.

6. Quæres, quid, si omnibus conjecturis expensis, dubitetur, quale sit prædium, judicandumne, esse Feudale, an Allodiale?

Respondet, Allodiale. Omnis enim res centetur à libera, nisi clarè contrarium probetur, & ulterior ratio esse debet, quia prius est, rem esse sui juris, quam alieni. Ergo illud prævalere debet, ut alibi b dictum est.

Et nota, ad probandum esse Feudale, non sufficere tibi, quod in aliquo loco jurisdictionem habeas, potest enim quis habere alicubi jurisdictionem, non verò Vassallos, & Feudum; quia subjectio Feudi major est, quam subjectio jurisdictionis.

§. IV.

Tres obligationes Fundatarii.

1. Prima est, ut Fundatarius, seu Vassallus præstet juramentum fidelitatis, sicuti modo indicatum est. Et quidem omnes (si plures sint Feudatarii, & non per modum Collectionis, seu communis, qui Feudum possidere debent) jurent necesse est, quia omnes fideles esse debent. Contra, si plures sunt, qui sint Domini directi, satis est, si uni præstetur juramentum, quia nemo cogitur habere plures Dominos. Clarus, & Azor ll. cc. alique.

2. Secunda, ut dictus Feudatarius præstet obsequium promissum, modò jam dicto; & quia hoc solet esse obsequium personale in bello, ideo faminae excluduntur à Feudis, nisi expressè admittantur. Tunc enim Dominus, vel remittit ejusmodi obsequium, vel conce-

Tamburinus de Sacramentis.

dit, posse exhiberi per alium, quòd ceterè potest, quia de re sua disponit.

3. Tertia, ut non alienet Feudum sine Domini voluntario consensu, quem tamen dare, nequaquam obligatur.

Hinc fit, ut Vassallus Feudum, nec donare, nec in Emphyteusim tradere, nec in alium transferre possit, cum tamen possit, ut diximus, Emphyteata, cum simili quidem consensu Domini directi in alienationibus voluntariis, sed quem consensum Dominus dare teneatur.

Hinc etiam fit, ut Feudatarius non possit Feudum habitum à Rege, vel Imperatore, inter multos filios, dividere, tum, quia divisio est genus quoddam alienationis, tum multò magis, quia ita cautum est propter alias rationes in Jure. c

4. Hic nota, posse nihilominus Feudatarius abdicare à se Feudum, seu illud Domino relinquere, cum tamen Emphyteata non possit à se abdicare, seu relinquere Domino rem acceptam in Emphyteusim, nec Conductor rem à se conductam. Ratio discriminis est, quia Feudum datum est in utilitatem Feudatarii, quare ipse potest illa nolle frui: at Emphyteusis, & locatio est in utilitatem dantis, cui debetur suprascripta melioratio sui prædii, & pensio.

5. Alia minora Feuda non habita ab Imperatore, & Rege, posse Filiis dividi docent Doctores, quia nemo cogitur vivere in communi & ex alia parte jura non loquuntur de his minoribus Feudis.

6. Inquires, In alienatione Feudi, dicta num. 3. sufficitne dictus voluntarius consensus Domini, an requiritur etiam consensus Agnatorum, quibus competit jus succedendi?

Respondet, requiri utrumque, quia regula generalis est, quando ex alienatione multi patiuntur injuriam, seu damnum, debere omnes alienationi consentire. Unde vides, quantum injustè agant ii, qui rem vincularam pro posteris, vendunt, vel concedunt extraneis. Adde damnum, quod ementes patientur, quando rem legitimis successoribus compelluntur reddere. De hac re vide latius

Clarum, d & Azorium. c

liii

§. V. Casu. c. 14.

c Lib. 2.

Feudorum

Tit. 55. §.

Præterea.

d Clarus

c. qu. 41.

c Azor. 3.

p. lib. 10.

de Feud.

§. V.

Causa amittendi Feudum.

2 *Lib. 2. Feudi Tit. 24. §. II. lud. & Tit. 28. §. Ad hoc.*

1. AD quinque commodè reducuntur. Prima est *a* gravis ingratitude Vassalli contra Dominum directum.

Sed quænam est gravis judicanda? Respondeo. Ex aliquibus peculiaribus casibus, quos asserunt signatè Doctores, colligi, & similes à prudenti Judice possunt. Si enim Feudatarius Dominum, (excepto hæresis, vel læsæ Majestatis Crimine) accusat apud Judicem, etiam ex justa causa. Si fugæ se dat, relicto Domino periclitante in bello justo, quem juvare, sed sine sua morte, potuisset: Si non admonet Dominum, sciens illi paratas esse insidias, Vassallus enim, id est, Feudatarius conficius dumtaxat insidia um, judicatur *b* Complex. Multò magis, si ipse insidias parat, rebellisque sit suo Domino, si turpiter agat cum filia, nepti ex filio, vel sorore, vel cum uxore Domini, etiam si hæc sit vidua, ut putat Clarus, & alii, si, inquam, Feudatarius hæc committat, judicatur esse graviter ingratus, & Feudo privandus.

b L. Non ideo C. de Accusat. & L. Sci- ente ff. ad L. Pompe- jam. de Parricid. c. Clarus l. e. qu. 9.

2. Secunda causa est, non observasse pacta, sub quibus Feudum quis accipit. Hinc Primò, si Feudatarius, vel ejus hæres non petit à Domino investituram, seu renovationem Feudi intra annum, & unam diem, amittit Feudum, excusabitur tamen, si justa sit causa differendi, ut morbus gravis, inimicitia capitales, & similia: Imò Minorem, si intra legitimum tempus non petit, posse gaudere privilegio restitutionis in integrum, merito docent non *d* pauci.

d Clarus l. e. qu. 47.

Hinc Secundò, multò magis Feudo quis privabitur, si in extraneum alienet Feudum, secuta traditione, sine debito Domini consensu. Hinc Tertiò, idem erit, si Vassallus vocatus à Domino in Curiam, nolit accedere.

3. Tertia causa, sunt duo crimina, quæ fortè committat Feudatarius, alterum, si occidat suum proprium fratrem (addit Silvester *e* patrem, vel fratris filium) saltem, si id faciat spe hæreditatem obtinendi. Alterum, si occidat quemcunque alium, sed proditione. *f*

e Silv. l. c. V Feudum qu. 16. *f* Lib. 2. de Feud. tit. 37.

4. In his tribus causis, & explicatis, nu. 1. & 2. & 3. debere sententiam Judicis præcede-

re, nec obligari *g* Feudatarium, ante illam, *g* *Actus* Feudum à se abdicare, quia hæc est pœna, *g* *lib. 2. tit. 36. c. 1. Feud. tit. 28. §. 9. m. 100.* constat ex dictis.

5. Quarta denique causa est ex ipso Jure. Nam Primò, lapsu termini præscripti in investitura. Secundò, morte Feudatarii sine filiis, vel Agnatis. Tertiò, morte civili professionis in Religione incapaci, vel clericatu, quando in investitura Clericus excluditur, de qua re vide Sanchez. *h* Quartò, præscriptione legitima triginta annorum sicut enim Feudum eo tempore acquiri potest per præscriptionem, ita eodem tempore amitti. In his inquam casibus perdit Feudatarius, seu definit possidere Feudum ipso Jure.

6. Inquires, quando Vassallus Feudum amittit, quisnam illum acquirat?

Respondeo, cum necessaria distinctione, adhibenda ad varias causas, ob quas amittit.

7. Primò igitur, Amittis Feudum lapsu termini? Redit Feudum ad Dominum,

8. Secundò, Amittis morte tua naturali, vel civili per professionem in Religione incapaci, non existentibus Agnatis, id est consanguineis ex suo sanguine paterno? Redit item ad Dominum.

9. Tertiò, Amittis ob Alienationem sine consensu Domini factam? Transfertur Feudum ad Agnatum strictiorem ingradu, exclusis tamen filiis à te descendentibus, quia hi magis personam tuam repræsentant, quam alii Agnati: quare filii, delictum tuum videntur repræsentare, non verò alii Agnati.

10. Quartò, Amittis ob aliquam culpam ex dictis num. 1. 2. & 3. Idem prorsus dicitur, quod dictum est in præcedente casu, in quo amissi ob Alienationem sine consensu Domini. In hac autem quarta, & in prædicta tertia causa amittendi adest acceptio, nam, quando Feudum est novum, id est, quando Feudum non obtrinetur ex successione, sed caput in ipsa persona inveniri, tunc Feudum redit ad Dominum, non verò ad Agnatum strictiorem.

11. Quintò, Amittis, quia Feudum, quod accepisti à Domino abdicas à te, seu illud absolute eidem renuntias, ut certè potes, juxta dicta §. 3. numero quarto? Redit ad Dominum.

12. Sextò, Amittis præscriptione? Transfertur ad eum, qui legitime præscripsit.

13. Septimò. Amittis ob ea crimina, ob quæ bona delinquentis devolvuntur ad Fiscum? Distingue diligenter; nam si tuum Feudum est ejus generis, ut illud possis transferre in quos velis, seu in extraneos sine Domini licentia ad Fiscum devolvetur, si vero sit ejus generis, ut illud alienare non possis sine licentia Domini, ad ipsum Dominum redibit. Ratio prioris dicti est, quia tunc ad Fiscum pertinent omnia bona, quæ sunt liberæ dispositionis delinquentis. Ratio posterioris dicti

est, quia Fiscus Juri alterius, atque adeò in casu nostro Juri Domini nunquam præjudicat. Prius autem dictum intelligitur, quando crimina commissa non sunt contra eundem Dominum, nam; quando sunt contra ipsum, semper ad ipsum revertetur Feudum. Quæ, & a Clar. quæ similia, ut etiam cui in ejusmodi amissione cadant melioramenta facta à Vassallo in Feudis, vide in dicto lib. 2. Feudi, & apud Clarum, b' Azor. 3. a aliosque Jurisperitos de Feudis latè tractantes, nec deseratur Azor, b & Filliucius. c

34. 66. 84.
88.
b' Azor. 3.
p. li. 10. de
Feud. c. 16.
c Filliuc.
Tr. 36. c.
10. qu. 10.

Finis Tractatus Sexti.

TRACTATUS SEPTIMVS
DE
FIDEIIVSSIONE,
PIGNORE, HYPOTHECA,
DEPOSITO, COMMODATO, PRECARIO.

CAPUT I.

De Fideiussione.

§. I.

Quid sit Fideiussio?

1. **E**ST Contractus, quo quis in se suscipit obligationem debiti alieni, quod se obligat solvere (si non solvit, seu obligationem non implet debitor) idque in favorem Creditoris. Ita expedite describi potest fideiussio.

2. Dixi autem Primò (Contractus) nam inde fit, ut fideiubens contrahat cum Creditore, & cum Debitore. Cum priore, cui se obligat, cum posteriore, contra quem semper potest agere, si ipse Fideiussor solverit, eique Creditor, cui solutio facta est suam actionem cesserit contra Debitorem, ut certè cedere cogetur. Atque hinc fit, ut ipse Debitor oblige-

tur restituere Fideiussori id, quod pro ipso solutum est Creditori, ut ex se patet.

3. Quæres hic Primò. An obligetur Debitor solvere Fideiussori etiam expensas, & damna, quæ forte passus est ob ejus fideiussionem?

Respondeo, si Debitor ex culpa non solvit, certè obligabitur, quia justum non est, ut alter damnum patiatur ex officio, quod in gratiam, vel utilitatem alterius suscipit. At si Debitor non fuit in culpa, quia verbi gratia erat impotens solvendo, tunc non obligabitur ad dicta damna, & expensas, quia tunc ejusmodi damna non imputantur ipsi Debitori, sed necessitati.

4. Quæres Secundò. Potestne sic occultè compentare Fideiussor, si solvit fideiussionem, nec alium modum habet, quo à Debitore recuperet illud, quod pro ipso solvit? Si v. g. tu fideiussisti Titio debenti centum Cajo, & compulsus à Judice fuisti, ea solvere Cajo, potes ne centum occultè tibi accipere à Titio?

lii 2

Respon-

Respondeo posse, etiam si, nec Titius, nec alius expressè promiserit non obventurum tibi damnum ob susceptam fidejussionem. Ratio est, quia (nisi prorsus contrarium exprimitur, quod certè exprimitur, quando Fidejussor se obligat, ut Debitorem in solidum cum Debitore principali) semper implicite intelligitur idem Fidejussor nolle quid amittere de suo, cum donatio nunquam præsumatur, nisi expressè fiat. Ita Lesius a id tanquam certum supponens.

5. Dixi Secundò (suscepit obligationem debiti alieni) nam propterea Fidejussor non obligatur, nisi ad id, quod alter debet. Esto igitur, Fidejussor posuit, se obligare sub juramento, vel sub hypotheca, vel cum instrumento, seu scriptura publica, vel cum concessione viæ executivæ contra se, quod Juristæ vocant Guarentigium, quo parata habetur executio, &c. Quas obligationes fortè non habebat Debitor, tamen hæ obligationes non extenduntur ad aliud debitum, sed solum cum majori securitate ad illud dumtaxat, quod alter sive civiliter, sive naturaliter debet.

6. Hinc fit Primò, ut non solum injustè obligaretur Fidejussor, si cogere solvere centum, cum debitor debeat quinquaginta, sed etiam, si cogere solvere post annum v. gr. vel in loco distant, vel determinatè aliquid, quando Debitor debebat solvere post duos annos v. gr. in loco præsentis, hanc, vel illam rem indeterminatè, &c. quia cogere tur ad aliud, ad quod Debitor non tenebatur.

7. Fit Secundò, ut si appareat, obligationem Debitoris nullam esse, sive, quia contractus inter ipsum, & Creditorem fuit nullus, sive, quia Creditor satisfactus jam fuit, vel quid simile, nulla etiam sit fidejussio, quia hæ nullam aliam obligationem induxit, nisi illam Debitoris. Excipe semper, nisi aliter constet de voluntate fidejubentis, quia voluerit firmam facere obligationem Minoris v. gr. alias claudicantem: sed tunc non fidejuberet, sed principalem se Debitorem constitueret, subeundo novam obligationem. Maxime enim est advertendum, aliud esse fidejubere, aliud assurecare contractum. Prius enim solum facit, ut si non solvit debitor, solvat Fidejussor. Unde, si liberatur Debitor, liberabitur, & Fidejussor. Posterius verò facit, ut etiam si liberetur ex aliquo justo capi-

te Debitor, ut, si contractus non fuit ritè confirmatus à suo superiore, vel quid simile, non tamen liberatur Asscurator, hic enim non adhibetur in subsidium, sed, ut principalis id, quod mox explicabitur clarius.

8. Dixi Tertiò (quo se obligat solvere) Fidejussor enim, tum in foro externo, tum interno, obligatur ad suam fidejussionem implendam, quando facta, contra Debitorem principalem, discussione (de qua mox) ab hoc haberi debitum nequivit.

9. Sed quid? obligatur nunc in foro interno ante sententiam Judicis, an post illam expectare?

Respondeo, teneri ante sententiam Judicis, docet cum Rodriquo, b Bonacina, quia tenetur pro principali Debitore; sed hic tenetur ante sententiam, quia est Debitor v. gr. ex contractu, ut supponimus: erpo, & Fidejussor, qui eandem subit obligationem. Verum hæc ratio me non urget, diximus enim modo, Fidejussorem, licet idem debiti objectum respiciat, non tamen eodem modo, quo Debitor ipse: posset ergo esse, ut ex minori obligatione idem debeat solvere Fidejussor, nempe, expectata sententia, quod non posset ipse Debitor. Non teneri ergo, nisi post sententiam, sentiunt aliqui apud Bonacinam loco citato.

10. Equidem id existimo dependere ab intentione Fidejussoris; nam si se intendit solum obligare in foro externo, vel solum in interno post datam sententiam, non est dubium posse, sententiam expectare: Contra, si se intendit obligare in foro interno absolute, quis item dubitet, sententiam expectare licitè non posse: Difficultas ergo sola est, quando hæc non præcogitantur, sed absolute quis pro alio fidejubet.

11. Profectò dicet aliquis, cur in hoc casu non possit defendi, licitum esse, & justum, expectare sententiam? Nam ex una parte quilibet intendit, se quantum minus potest, obligare, & ex alia parte in similibus obligationibus politicis quilibet se implicite intendit obligare secundum usum receptum, & communem: at communis usus videtur invaluisse, ut nemo ex Fidejussoribus solvat fidejussionem absolute, modo dicto datam, nisi coactus à Judice.

12. Verum, quia, nec consuetudo hæc, nec

Prorogatio termini solutionis.

Quis possit fidejuberere.

1. **I**nquires Secundo. Si Creditor prorogat Debitori terminum solutionis, remanet ne Fideijussor liber à sua fideijussione?

Respondeo, cum necessaria distinctione. Si enim Fideijussor se obligavit ad annum v. g. liber remanebit, quia obligatio non se extendit ultra partium conventionem. Nota, sicuti, qui fideijussit pro capitali, non intelligitur fideijussisse pro interesse, ita qui pro uno tempore, non intelligitur pro alio. At vero, si Fideijussor se obligavit absolute nullum determinando tempus, non remanebit a liber, quia indefinita fuit obligatio. Addit Mantica, b tempus in dubio censeri appositum ad limitandam obligationem ex l. Item queritur §. Qui impleto ff. locati, & conducti.

a Azor. 3. p. l. 11. ca. 22. du. 12. Silv. V. Fideijussor qu. 14. b Mant. de tacitis, & ambiguis obligationibus.

§. IV.

Preteritum ex Fideijussione.

1. **I**nquires Tertio. An ex obligatione, quam subit Fideijussor, possit accipere pretium, seu mercedem à Debitore, in cuius favorem fidejuberet?

Respondeo. Si adsit periculum solvendi fideijussorem, certum est, posse proportionatum quid accipere, quia sic fidejuberere, est pretio æstimabile, ut ex se patet: & quamvis deinde Fideijussor nihil damni senserit potest tamen illud accipere, quia non accipit pro damno, sed pro periculo.

2. Quid autem, si nullum profus est periculum, nulla molestia, nulla incommoditas, ut si Fideijussori certum sit, nullum ipsi ex fideijussione damnum eventurum, poterit ne aliquid accipere?

Respondeo, adhuc e posse aliquid portio-
ci. dub. 5. portionatum experti viri arbitrio mensurandum. Ratio est, quia adhuc illam obligationem, quamvis sine incommodo suscipere, est pretio æstimabile, illamque gratis assumere nemo tenetur.

c Azor lo. ci. dub. 5. Bonac. l. c. n. 12. alios offerens.

1. **I**nquires Quarto, Quinam possunt fidejuberere?

Respondeo, qui bona habent, vel eorum liberam administrationem. Hinc Pauperes, Pupilli, filii familias non habentes peculium Castrense, vel quasi Castrense, Religiosi à fidejuberendi munere repelluntur.

2. Repelluntur etiam Clerici à fidejuberendo pro Laicis, licet teneat fidejussio, si fidejubeant. Cap. ultimo de fidejussionibus. Immo usu jam receptum videtur, d. saltem raro d. Loff. 11. posse eos fidejuberere etiam Laicis, modo id faciant de suo patrimonio, vel fructibus sui beneficium sine damno Ecclesie, & sine periculo, p. 2. ut depauperentur.

3. Repellitur item mulier, quæ invalidè fidejuberet pro viro: validè tamen pro filiis, sed cum quibusdam solemnitatibus, id est cum instrumento publico, adhibitis testibus tribus cum subscriptione. Verum ipsa eadem potest eam fideijussorem rescindere (si voluerit uti privilegio Senatus Consulti Vellejani, sed autè sententiæ executionem) & tunc ipsa ad nihil obligabitur etiam in conscientia.

4. Exciipiuntur autem aliqui casus, in quibus mulier fidejuberens uti hoc Vellejano privilegio non valet. Primo, si pretio conducta fidejussit. Secundo, si huic privilegio renuntiavit coram Magistratu, vel cum juramento, nam cum hoc privilegium in ipsius favorem peculiarem concessum sit, renuntiare illi poterit. Tertio, si fidejussit pro dote, vel pro suo Creditore, vel pro libertate servi. Quarto, si fidejussit in fraudem. Quinto, si post annum à fideijussione pignus dedit, aut obligationem iterum suscepit. Quæ omnia pluribus tractata videti possunt apud Doctores. f

E. Mol. 20. bellius Loff. Gomez. Alij citant à Bonac. l. p. 2. G. 6. Senc. l. 4. matr. d. 6. n. 15.

CAPUT VI.

Quando Fidejussor potest agere, ut liberetur à Fidejussione?

1. Anè in tribus casibus, qui enumerantur à Sacro Textu à his verbis: *Eum, pro quo te Fidejussorem obligasti, si diu in Debiti obligatione cessaverit, aut dissipare bona sua cepit, seu super hoc condemnatus fuisset, jure poteris convenire, ut te à fidejussione debeat liberare.* Hæc Textus. Vide Glossam, & Textus Civiles ab illa citatos.

CAPUT II.

De Assesuratione.

1. Assesuratio est contractus, quo quis ob pretium suscipit in se periculum rei aliena, obligando se ad illius rei compensationem ita, ut pereunte tota re, totam compenset, pereunte parte, partem. Licitus est ejusmodi contractus, quia est contractus sortis, & propter eandem rationem erit licitus, etiam, quando assesuratur vita alicujus per aliquot annos, &c.

2. Debet tamen, ut sit justus, habere quatuor conditiones. Primam, ut adsit æqualitas inter pretium, & pericula, id, quod certe, vel lex, vel usus communis, vel vir expertus judicabit. Secundam, ut Assesuratio sit libera, non extorta. Tertiam, ut Assesurator admoneatur de periculis, quo scilicet sic videat, an velit, & quantum possit petere pro gravamine, quod subit. Quartam, ut res, quæ assesuratur, existat, & quidem cum periculo, scilicet quid assesurabitur? Adde, & quintam, ut qui assesurat, habeat bona, quibus totius rei assesuratæ compensationem facere possit, si ea tota pereat: vel partis, si solam partem assesuravit.

Qui scit rei eventum, an possit Assesurationem præstare?

3. Ex dictis conditionibus infero Primo, si quis petat assesurationem à te, certo sciens, rem, Navim v. gr. periisse, vel eam esse vacuum mercibus, invalidam esse tuam assesurationem de Navi, vel de Mercibus, at-

que adeo injustè illum accipere deinde à te compensationem, quia re ipsa nihil assesurare potuisti. Dico, (Certo) nam si sit dubium, quod dubium tibi notum fiat, poterit procedi ad assesurationem pretii ejusmodi dubio proportionati.

4. Quæres. Quid contra? Si ego sciam per Astrologiam v. gr. non fore tempestatem (sic supponamus) vel per admonitionem amicorum certam, mare tutum esse à Piratis: Breviter sim certus nullum tubelle periculum, possum nè ob assesurationem Navis tantum accipere, quantum alius acciperet, qui hæc nescit?

Respondeo, posse docet Lessius: *b Sed b Les. l. 2. mihi, & Bonac. e videtur non posse, quia sic c. 28. nu. nihil re vera assesuraretur, & non esset contractus sortis.*

Qui nihil habet, an possit assesurare?

5. Infero Secundo, si tu Assesurator nulla bona habens, nec habere sperans, quibus possis compensare rem, si forte pereat, fingas habere, & assesures, invalidam esse tuam assesurationem; & injustam, quia non est æqua conditio ex utraque parte, unde nihil potes accipere pro ejusmodi assesuratione.

Qui partem habet, an possit præstare assesurationem totius?

6. Infero Tertio, quid dicendum, si quis habens in suis bonis, vel habere sperans quinque millia v. g. tantum, assesuret Merces Navis oneratiæ merentes decem millia, poterit nè justè pretium assesurationis accipere, & retinere, pretium, inquam, correspondens, si non decem millibus, saltem correspondens bonis, quæ jam habet, id est quinque millibus?

7. Respondet Bonac. l. c. probabilissimum esse, quod non possit, ne partem quidem accipere, sine onere restitutionis, quia contractus assesurationis ejusmodi est invalidus; fraus enim assesurationis dedit causam huic contractui, nam consensus nullo modo Mercator huic præstasset, si scivisset ejus partialem impotentiam: Ipse tamen Bonac. citans Rebell. ait, se putare posse justè partem correspondentem, accipere,

pere, & retinere, quia hic Assesorator jam solvisset pro una parte, idest pro quinque millibus, pro aliis vero quinque millibus jam se exposuit periculo illas resarciendi, & de facto obligabitur restituere, si forte ad pinguiorem fortunam deveniret.

8. Equidem non video, qua ratione sit probabilis hæc posterior Bonac. & Rebell. sententia, nam semper urget ratio modo dicta ex Involuntario Mercatoris, qui certe nunquam consensum præbuisset, etiam si scivisset Mercatorem se obligare ad damna solvenda postquam ad pinguiorem fortunam deveniret; ipse enim statim volebat & quidem certam compensationem, non vero futuram, & incertam. Sanè quoad peccatum mortale ipse idem Bonac. omnino debet concedere, Assesoratorem illud commississe, quandoquidè in re gravi decepit Mercatorem, dum illum posuit in periculo, ut si res perisset; debuisset expectare integram compensationem, sub tanta incertitudine, post indeterminatos annos, puta, quando forte Assesorator in meliorem fortunam incidisset. Dic ergo prædictum Assesoratorem, & peccasse, & restitutionis onus subivisse.

*Assesoratio pretii iusti in subhastatione
Hispanicè Prometidos, an licita?*

9. In Hispania solet quidam contractus Assesorationis celebrari, quem referunt, & approbant Azor, ^a & Filliuc. ^b nam dum redditus, seu gabellæ publicæ (idem dici poterit de aliis rebus) sub hasta, voce Præconis, vendi, vel locari proponuntur, nè desint Emptores, vel Conductores, promittitur certæ pecuniæ summa alicui viro, qui pretium augeat usque ad pretium rei subhastationi expositæ iustum, cum pacto, ut si non sit alius, qui plus offerat, redditus, seu gabellæ illi detur, qui pretium iustum auxit. Vides? hic vir assesorat Magistratibus pretium iustum, & Gabellæ locationem. Magistratus vero proportionatam mercedem illi solvit. Estne ergo licita ejusmodi assesoratio?

Respondeo, esse licitam, docent prædicti Azor, & Filliuc. & merito, quia Magistratus redditur securus de iusto pretio, deque locatione suæ gabellæ, & vir illi pro eo, quod promittit (quod certe onus est) mercedem justam

accipit: Cæteri vero, qui concurrunt ad rem emendam, vel conducendam non possunt conqueri, quia ille Assesorator Jus habet (ut & alii omnes) offerendi pretium majus, & majus, &c.

CAPUT III.

De Pignore.

§. I.

Quid sit Pignus.

1. **P**ignus sicut & Depositum, & Commodatum aliquando sumuntur pro ipsa re, quæ traditur, aliquando pro contractu, sub quo datur, & in hac posteriore significatione hic de his potissimum est locutio, licet & prior significatio non raro intecurrat.

2. Pignus ergo est *Contractus, quo res alicui traditur, seu obligatur ad securitatem Crediti.* Quoniam vero aliquando pignus consignatur Creditori, ut communiter solet fieri, in rebus mobilibus; pro pecunia enim, quam tibi debeo, trado tibi vas argenteum v. gr. in pignus; aliquando vero non consignatur Creditori res, sed remanet in manu Debitoris, obligata tamen ipsi Creditori, ut communiter solet fieri in rebus immobilibus; nam pro pecunia, quam tibi debeo, obligo meum prædium tibi, illudque apud me retineo, tibi tamen realiter obligatum in securitatem tui Crediti. Ideo duo sunt genera contractus Pignoris: alterum quo res traditur Creditori: & vocatur proprie, stricteque Pignus. Alterum, quo res remanet apud Debitorem, & appellatur hypotheca, quod est verbum græcum, latinè, *supposita*, quasi res supposita, seu obligata alteri. In utroque autem casu dominium rei remanet apud eum, qui Pignus dat. Unde vides, hic nos nullo modo loqui de bonis v. gr. de fundo, supra quo Censibus aliquis impositus est; quamvis enim tunc fundus dicatur hypothecatus Censui; non tamen illa est proprie hypotheca, de qua agimus, sed est ex probabilissima sententia Venditio partialis domini utilit illius fundi, ut diximus, cum de c. Delugo. ^{d. 27. n. 1.}

3. Dicitur autem modo est (no. commu. ^{l. 1. n. 1.} niter

inter solet, in rebus immobilibus) nam interdum etiam res immobilis v. gr. prædium Creditori datur, ut ipsum apud se habeat, & tunc sanè erit Pignus strictè, & propriè sumptum.

4. Ex prædicta differentia cognoscis, cur Pignus semper est res determinata, hypotheca vero possit esse de re indeterminata, & in confuso. Ratio est, quia Pignus debet dari, ut remaneat in manu Creditoris, quod rei indeterminatæ competere non potest; at in hypotheca satis est, ut res remaneat obligata credito alterius, quæ obligatio licet imponatur subinde in aliqua re determinata, & particulari, v. g. in hoc determinato prædio, quo pacto vocatur hypotheca particularis; potest tamen imponi, & non raro imponitur, in omnibus bonis futuris, præsentibus, &c. quo pacto vocatur hypotheca generalis.

5. Quando denique dicimus, posse imponi in prædictis bonis hypothecam, semper intelligimus pro illa quantitate, qua valet, nam propterea prædium hypothecatum uni non potest alteri obligari, si prædium non est sufficiens ad utramque obligationem, ut rectè notat Azor. a

§. II.

Quis potest oppignorare, & qua bona?

1. **I**am vero à quibus, & quæ bona possunt dari in pignus, seu hypotheca?

Respondeo, uno verbo (quod apud alios mox citandos potest pluribus, & minutim videri) ab his, qui habent bonorum liberam administrationem, quique habent bona, immo & jura, quæ possunt vendi, & alienari. Non ergo, bona Ecclesiastica non, bona publica non, homo liber non bona, quæ non sunt sub tuo, vel dominio, vel libera administratione, in pignus dari, vel hypothecari possunt. Lege Valq. b alioque. Et Bonacina c quidem concedit, posse te pignus, quod ab alio accepisti, in pignus dare (intelligo semper, præsciendendo ab aliqua justa explicita, vel tacita conventionione) quia potes alteri cedere Jus, quod tu habes in pignore. Sed adverte, id non esse, nisi pro quantitate, quæ

Tamburinus de Sacramentis.

tibi deberur, & pro tempore quo duratur Jus, nam ideo, si Dominus Pignoris tibi debitum solvat, cessare debet hæc nova oppignoratio.

§. III.

Fructus Pignoris cujus sint? Remissivè.

1. **H**is cogitis, quærimus, si fortè à meo Debitore obtinui in pignus rem fructiferam, cujus erunt ejus fructus?

Respondeo, Debitoris, quia is semper remanet Dominus pignoris, ut superius dictum est fusè. d

d. *Supra in Tr. de mutuo, & usurac. 6.*

§. IV.

Res data in pignus propriè dictum, si varietur, §. 1. an remaneat pignus, & quomodo reddendum?

1. **S**i res oppignorata fructifera, v. gr. prædium, contingat variari, remanet ne eodem modo obligata pro Creditore, sicut antea? Idem etiam potest evenire in re non fructifera, &c.

2. Respondeo, cum hac distinctione. Potest res variari, vel in peius, vel in melius: si in pejus, quia v. gr. vinca destruitur, domus corrumpitur, Silva cæditur, remanebit oppignoratum id, quod saltem de substantia supererit, nempe solum, seu Fundus, ut etiam, quia ligna sunt pars Silvæ, remanebunt etiam, & ipsa oppignorata. Si tamen ex dictis lignis fiat aliquod artefactum v. gr. Navis, non amplius oppignorata erunt, quia videntur multum mutata per illam novam efformationem, ita disponente lege. e

e. *L. Si con- venerit 2. §. Si quis ff. de Pignoratia. Astione. f. Mol. d.*

3. Dixi *Saltem de substantia*, nam, si, supererit solum aliquod de qualitate, non remanebit pignus, undè remanentibus Lignis cæ Navi ff. de Pignoratia, vel Corio ex oppignorato bonorum, v. inclinat Molina f non remanentia ligna, & Cotium subjecta pignori.

4. Sed cur modo ligna Silvæ remanserunt oppignorata, non vero hæc ligna Navis?

Respondeo. Ratio fortasse est, quia ibi ligna sunt partes immutate respectu Silvæ, undè rectè dicuntur esse de substantia tui pignoris, quod erat Silva. At hic ligna ex Navi destructa sunt partes, valdè mutatæ

Kkkk respectu

1. Azor. 3. p. 7. de pign. c. 2. Elliac. Tr. p. 9. q. 2. m. 179. b. 7. q. in rebus. c. 1. de pignore. Azor. 3. p. 17. de pign. c. 1. Mol. d. 519. Dilugo d. 12. de Insti. d. n. 26. Bonac. l. 3. de contr. q. 10. p. 1.

respectu Navis, & ideo vocantur qualitates Navis, cujus substantia tota consistit in artificio. Unde, sicuti modo à citata lege (*Si convenerit*) propter novam efformationem, seu compositionem Navis, deobligata fuerunt ligna Silvæ oppignorata ab onere Pignoris: ita nunc propter difformationem, seu destructionem Navis, ligna ab onere Pignoris pari modo deobligantur.

5. Si vero in melius res oppignorata varietur, quia prædium v. gr. fuit à possessore melioratum, plantando ibi v. g. vineam vel domus amplior fuit effecta, &c. remanebit etiã ipsius augmentum pignori subjectum, quia accessorium sequitur principale.

6. Sed quid fiet deinde, quando ego Debitor solvam, quod debeo, & volo, ut reddatur mihi dictum prædium, seu dicta domus, danda mihi est sic meliorata, nec ne?

Respondeo. Vel Primo, hæc melioramenta, utique utilia, de quibus nunc loquimur, sunt facta ab ipso Creditore, vel Secundo, facta sunt à Tertio, ad quem forte prædium illud pervenit.

a Mol. d. 533. cõtra Covar. Molinam sequitur Delugo d. 32. de lust. num. 32.
7. Si fuerit hoc posterius, sentit Molina, & non teneri hunc Tertium tradere prædium, nisi prius sibi solvatur, quod expedit, & quod plus valet ratione suæ utilis meliorationis. Addit Molina, eidem Tertio dari opinionem, ut, vel faciat, quod dictum est, vel solvendo illum valorem, quo prædium, antequam illud augmentum accepisset, æstimabatur, sibi prædium retineat. At Covar. sentit, cogi posse hunc Tertium, ut reddat prædium accipiendi pretium suarum meliorationum. Et certè hæc sententia Covar. mihi probabilissima videtur, quia prædium, cum sit verum pignus in hoc casu, de quo loquimur, Domini est, & illi debetur.

b Supra in Tr. de Locat. c. 1. §. 1. n. 14. & 15. Mol. l. c.
8. Si fuerit illud prius, hoc est, si tuum prædium datum in pignus fuerit auctum ab ipso tuo Creditore, in cujus manu prædium erat, licet ipsi non detur optio prædicta; tamen non tenetur tibi reddere illud, nisi tu præter antiquum debitum, solvas etiam id, quod ille utiliter expendit pro melioramentis dictis eo modo, quo dictum est alibi *b* à me universaliter. Immo poterit *c* sibi tandiu retinere prædium, quandiu ipsi refarciantur expensæ utiliter factæ. Ratio omnium prædictorum est, quia non est æquum, ut is, qui rem suis ex-

pensis utilem tibi fecit, defraudetur sua mercede. Deductis semper deducendis, ut semper supponi debet.

9. Sed quid, si rem auxit huiusmodi possessor, sed inutiliter? Ut, si Creditor in manu ejus fuit dictum prædium, fecisset in illo picturas, Fontes, aliaque ad ornatum superfluum, & inutilem.

Respondeo. De his non agit expresse hic Molina, sed ex ejus doctrina, & ex *d* Sanc. & *d* Sarræ ex his, quæ ego ibidem, & alibi dixi, colligi potest, hæc non debent solvi ab eo, cujus est: tunc pignus; sibi enim imputet, quod in aliena re, 139. quam jam sciebat esse alienam, inutiliter sive *e* *L. c. 11.* parum, sive multum expenderit. Recole ne- *f* *L. c. 11.* cessatio citatum locum nostrum de Locatio- *Deo. l. c.* ne, nam ex doctrina ibi tradita poterunt, & *l. c. 11.* debebunt multa huc pertinentia, vel explica- *à m. 31.* ri, vel addi.

§. V.

In rem hypothecatam quidnam Juris habeat Creditor?

1. **R**espondeo, si rem tuam v. g. prædium, obligasti in securitatem alicujus debiti in favorem Creditoris, illam tamen Creditori non tradidisti, sed apud te retinisti, Creditor semper habebit Jus in eam rem, quæ onus hoc, & obligationem realem secum semper defert, ne supra iterum dictum est. Hinc fit, ut ad quemcumque possessorem transierit, possit Creditor debitum suum ex illa exigere, quamvis ex Jure *g* novo non possit, etiam in hypotheca expressa, agere dictus *h* *Deo. l. c.* Creditor contra tertium possessorem, nisi *i* *Deo. l. c.* præcedente excussione in bonis Debitoris, & *l. c.* Fidejussorum. Debet ergo probare Creditor, *negat.* rem illam fuisse Debitoris tempore contracti debiti, vel postea, & fuisse comprehensam in hypotheca, factamque esse discussionem in bonis Debitoris, & Fidejussorum. Quando autem Tertius possessor rei hypothecatae cogitur solvere, debet ei dictus Creditor cedere Jus, quod habebat contra Debitorem principalem, & Fidejussores. Ita Delugo, *h* qui non notat eam doctrinam, quam nos in simili notavimus supra, *i* quæ tamen erat omninò notanda, propter paritatem rationum, estque *l. c.* multum in praxi animadvertenda. *l. c.*

2. Illud *l. c.*

2. Illud denique Nota, quod dictum est de discussione faciendâ in bonis Debitoris, non procedere in Fundo v. g. super quo Census aliquis impositus est; hic enim, si vendatur, vel alienetur, defertur ita secum onus illud, ut non debeat prius à Venditore Census peti reditus, sed immediatè ab ipso tertio possessore. Ratio est, quia illa, ut modo num. 7. dixi, non est proprie hypotheca, de qua hic agimus, sed venditio particularis dominii utilitatis illius Fundi. at vero circa bona alia, quæ hypotheca generali obligantur pro securitate ejusdem Census, erit observanda dicta Authentica, hoc est, si transeunt ad tertium possessorem, non debent hunc tertium obligare ad solvendum, nisi facta prius excussione prædicta, quia hæc alia bona non sunt vendita, sed proprie hypothecata.

§. VI.

Pignoris venditio.

1. **I**nquires Quarto. Si præfixo tempore Debitor debito non satisfacit, licentè Creditor pignus, quod apud se retinet, vendat, ut habeat, quod ipsi debetur, reddito semper excessu, si adit, ipsi Domino Pignoris?

2. Ut respondeam, scito, pignus aliud vocari Conventionale, estque illud, quod partes inter se dant, recipiuntque aliud Prætorium, aliud Judiciale, atque hæc sunt ea, quæ auctoritate Prætoris, vel Judicis dantur.

3. Iam nunc Respondeo, non esse difficultatem Primo, quod pignus Conventionale vendi possit, si inter partes conventum est, ut illud post moram solutionis vendatur, juxta ea, quæ explicuimus supra *b*: nec Secundo, esse difficultatem, quod vendi non possit, si, ut illud non vendatur, conventum est. Aliqui tamen in priore casu post dictam moram, requirunt, semel saltem, monendum esse Dominum Pignoris, sed non esse necessario monendum, docet Azor, *c* & Reginal. *d* quia ejusmodi monitio non fuit deducta in prædicto. Alii item, (& sanè valdè probabiliter) cum iisdem Azor, & Reginal. in posteriore casu, quando præcessit pactum, nè pignus venderetur, dicunt, adhuc posse vendi, sed post monitionem, nam de ratione, & natura Pignoris est, ut vendi possit, sed assistente

Debitor, si velit, nè fraudem suspicetur.

Difficultas ergo est, quando de ejusmodi venditione faciendâ, vel non faciendâ, nihil est conventum.

4. In hoc casu leges & disponunt, ut Creditor non possit vendere Pignus Conventionale, nisi præmissa una monitione, & elapsis duobus annis à monitione. Antea igitur nulla ratione vendere poterit: Illis autem elapsis, poterit Creditor pignus propria auctoritate vendere, sed præsentè, & scientè Domino. Quod si non inveniatur, qui velit emere conveniendus est Judex, monito Domino, qui si nolit comparere, certum tempus ei assignabitur à Judice ad comparandum, quo non comparente, poterit Creditor petere à Principe, ut pignus sit ipsius Creditoris, licet cum conditione, ut, si intra alios duos annos compareat Debitor, satisfaciaturque Creditori, sibi pignus recipiat.

5. De Pignore Prætorio nihil est statutum. Remanet igitur, ut vendi possit arbitrio Judicis.

6. De Judiciale leges statuunt, ut illud non detur in manu Creditoris, nisi post quatuor menses à lata sententia Judicis: potest tamen ab eodem Judice hoc arctari, vel produci ex justa causa; postea vero expectentur alii duo menses, post quos pignus vendi potest, sed certè auctoritate Judicis intercedente.

7. Notat autem Molina *f* illud biennium, *f* Mol. *d*. quod requiri modo diximus in Conventionali, posse reduci ad quatuor, vel sex menses, si Creditor recurrat ad Judicem, qui convertat pignus illud Conventionale in Judiciale, hoc est, ut ipsi Creditori detur illud pignus auctoritate publica, quod jam habebat ex conventionem privata, nam sic pignus jam redditum Judiciale, hujus naturam sequatur necesse est.

Hæc statuunt leges communes. Quod si alicubi sint alia statuta, vel consuetudines, servanda ea omnino erunt in foro externo. Sed quid pro foro interno?

8. Respondeo. Ad vendendum Prætorium, vel Judiciale pignus semper auctoritate Judicis opus esse, etiam in foro interno conscientiarum, mihi certum videtur, quia sicuti ea pignora ab auctoritate publica

Kkkk 2 proce-

procedunt legitime, ut supponimus; ita ab eadem dissolvi debent. At, quoad pignus conventionale, voluissent sane in aliquem Theologum incidere, qui mihi disertè explicasset, an illa lex de Pignore Conventionali, quam modo attulimus num. 4. urgeat solum in foro externo, an etiam in interno conscientia? Explico: si quis Creditor, ante omne Judicium exterius, post moram solutionis à Debitore incursum, ipsoque monito, vendat, illis duobus annis non elapsis, pignus iusto pretio, quo sibi ex integro satisfaciatur, quodque forte superest, reddat pignoris Domino, an, inquam, in conscientia (quidquid futurum timeatur in foro externo) ratus ejusmodi Creditor sit?

9. Certè putarem (nisi me mea fallit opinio, quam nolo ratam, nisi Doctiorum accedat assensus) ritum esse. Primo, quia fortasse, seu tacite ejusmodi pactum, idest vendendi pignus modo dicto, initum esse cum Domino Pignoris semper supponitur, quo pacto supposito, posse vendi pignus, diximus num. 3. Supponitur autem fieri ejusmodi pactum, quia dum Debitor dat pignus in manum Creditoris, illius arbitrio relinquere illud videtur, si, monitus, designato tempore ipsi non satisfaciatur.

10. Secundo, quia durum, & nimis grave est Creditori, tot menses, totque annos expectare, ut suum recuperet.

11. Tertio, quia recursus ad Judicem, & tam longa expectatio vergit in damnum ipsius Debitoris, nam obligabitur ad expensas, quas facturus subinde est Creditor in ejusmodi terminis computandis, & ad plura alia damna, quæ facile idem Creditor causa Debitoris patietur, dum sibi non satisficit per duos illos annos à Domino Pignoris.

12. Quarto, quia præsumendum est, ejusmodi legem esse constitutam ad fraudes tollendas: ubi igitur fraudes verè non adsunt, ut quid tot subtilitates Juris in conscientia servandæ sint?

13. Quinto, quia possumus affirmare hac lege non invalidari, nec illicitos reddi actus factos, præter illius dispositionem, antè Judicis sententiam; antea ergo ad nullam restitutionem obligabitur, quavis (si postea Creditor, qui vendidit pignus sine illis solennitatibus, condemnatur à Iudice) ipsius sententiæ stare omnino debeatur, quia semper justæ Judicis sen-

tentia, etiam in conscientia parendum est.

14. Sextò, quia Glossa hujus legis in figuratone casus ait, Creditorem vendentem pignus sine dictis solennitatibus amissurum etiã debitum suum. Ergo Glossa supponit, hanc esse legem pœnalem, quoad hanc partem, per quã scilicet debeat dictus Creditor amittere debitum, ergo valdè probabile erit, esse pœnalem, etiam quoad totam: lex autem pœnalis communiter, non nisi post latam sententiam conscientias ligat. Sic considerasse, sufficiat.

CAPUT IV.

Quid, & quotuplex sit Hypotheca?

1. **Q**uid sit Hypotheca, diximus per occasionem latius cap. præced. §. 1. Quotuplex putem ea sit ibidè & §. 5. indicavimus. Breviter alia est expressa, alia tacita. Hypotheca expressa est ea, quæ ex partium conventionem habetur, quarum aliam esse specialem, seu particularem, aliam generalem loco citato breviter innuimus. Tacita est illa, quæ implicite involuitur in alio contractu, & dispositione Juris. Illud igitur dumtaxat hic explicandum erit, Equivam sint ejusmodi contractus, in quibus ex dicta Juris dispositione resultat Hypotheca, statim, atque illi celebrantur, per quam hypothecam bona unius sint obligata alteri ex contrahentibus:

2. Respondeo, esse novem. Primò enim invenitur tacita hypotheca in bonis Mariti, quæ tacite sunt oppignorata, seu hypothecata pro dote.

3. Secundo, in bonis Ministrorum Ecclesiæ, quæ sunt hypothecata pro mala administratione.

4. Tertio, in bonis promittentis dotem, donec illam promittens solvat.

5. Quarto, in bonis Contrahentis cum Fisco.

6. Quintò, in bonis Patris administrantis bona filii.

7. Sextò, in bonis Tutoris, & Curatoris pro administratione bonorum Pupilli, & Minoris.

8. Septimò, in fructibus Fundi locati, qui censentur hypothecati pro pensione solvenda, & pro damno fortè factò à Conductore in eodem Fundo.

9. Octa-

9. Octavo, sunt etiam hypothecata pro eadem pensione, & damnis res in Fundum (quem vocamus Prædium Rusticum) investæ, sciente Domino, & res in domum (quod vocamus prædium Urbanum) investæ, etiam Domino ignorante, modo ejusmodi res investæ non sint alienæ, & modo sint ibi permanentes, nam propterea merces vendendas non intelligi hypothecatas, licet in domum sint investæ, notat Molina.

10. Nondè denique (quod est pro praxi valde notandum) tacita hypotheca invenitur in omni re, ad cujus conservationem mutatur, seu datur pecunia. Illa enim res ex ejusmodi pecuniæ auxilio conservata remanet obligata pro ea pecunia cum prælatione ante alios habentes priorem hypothecam. Lege hæc distinctius, aliaque huc pertinentia apud Molinam, b alioque.

CAPUT V.

De Deposito.

§. I.

Quid sit Depositum?

1. Depositum est Contractus, quo sola rei custodia alterius fidei committitur. Et quidem, si à Judicetibi ejusmodi custodia committatur, vocabitur Depositum Judiciale; id, quod solet fieri, quando res aliqua litigiosa datur alicui in custodiam, donec his terminetur, nam propterea vocatur etiam Sequestrum. Si inter personas privatas res agatur, Depositum appellatur Depositum Privatam, de quo nobis potissimum erit locutio.

CONTRACTUS.

Vbi de rebus apud Hospitem depositis.

2. Dicitur est Primò (Contractus) quo significatur requiri consentum, tam Deponentis, quam Depositarii. Quare non eo ipso, quod domi meæ aliquid deponis, ego Depositi contractum tecum celebravi, nisi signa ostenderit, quibus Depositum acceptaverim, vel certe, nisi ex officio id in aneris habeam, tunc enim, dum illud officium exerceo, im-

plicitè rem custodire promitto. Hujus generis ferè sunt Navigiorum Domini, Hospitiorumque Administratores; tacite enim Navigantium, Hospitumque res sub sua cura recipiunt: licet satis probabiliter Lessius, e hanc promissionem in his, & similibus non cognoscat, idque propter multitudinem in illa loca, quasi publica, accedentium, indeque recedentium, addens, saltem non esse communiter in usu tantam obligationem custodiendi, nisi ab hospitibus peculiatis cura suarum rerum actu illis commenderetur.

c. Less. l. 2. c. 27. n. 10.

REI.

3. Dicitur est Secundò (Rei) sanè communiter mobilis: non repugnat tamen posse, & immobilia deponi, ut quando vellem v. gr. prædium meum amico custodiendum tradere.

CUSTODIA.

Vbi de expensis pro Deposito factis, & de lucro acquisito ex eodem.

1. Dicitur est Tertio (Sola rei custodia) quo significatur Primò, rem esse realiter tradendam Depositario; neque enim custodiri potest, quod reipia non recipitur. Secundò, esse statim restituendam, petente Domino. Tertio, esse restituendam in eodem loco, in quo tradita est; quia, nisi aliud justè fuerit conventum, hæc tria significant illa verba (Sola rei custodia) significatur item, aliquam mercedem esse dandam pro labore custodiae. Vide, quæ dixi in Tractatu de Cambiis. d Significatur denique, pactum, quo Depositarius non teneatur Depositum custodire, vel, quo non teneatur ex dolo, injustum esse, & invalidum, quia est contra naturam contractus Depositarii, adde, esse contra bonos mores, ut notat cum aliis Barthol. c. 8. Faullo.

d Supra Tr. 3. de Cambiis c. 3. §. 3.

2. Iisdem verbis illud item significatur, nimirum, per Depositum non transferri dominium in Depositarium, nec illi concedi usum, committitur enim sola custodia. Quod si concedatur usus, jam transibit contractus in Mutuum, vel commodatum, vel locatum.

e Barthol. à S. Fausto in spec. Conf. d. 8. nu. 11.

3. Præterea, ex eo, quod per Depositum non transfertur dominium in Depositarium, colligitur, justè Depositarium exigere expensas factas circa rem depositam v. gr. cir-

ca Equum (excipe, nisi Equo usus fueris) eundemque compenſetur cum expenſis) eundemque Depositarium poſſe ſibi retinere depositum, donec ipſi ſolvantur dictæ expenſæ, ut notat

a Molin. d. 526.

Molina, a nam non tenetur ſuis ſumptibus Depositarius alere, ſeu conſervare rem, quæ nec ejus eſt, nec ab ea emolumentum recipit.

4. Hinc inſuper ſequitur, ut meo depoſito uti nequeat Depositarius, quia res depoſita ejus non eſt, ſed mea. Sunt tamen duæ exceptiones. Primò, quando creditur, uſum non diſplicitur Dominò. Secundò, quando Dominus uſum conceſſit ſaltem tacitè. Tacitè autem concedere præſumitur, quoties deponit rem uſu conſumptibilem, & quæ functionem habet; ſi v. gr. deponit quis apud te pecuniam, vel frumentum, nec interdicit tibi ejus uſum (interdicere mihi videtur, ſaltem tacitè, ſi deponat apud te vinum v. gr. generoſum, vel quid ſimile difficulter reddendum in ſua bonitate, &c.) potes illis uti, quia ex natura rerum hujus generis, præſumitur Dominus, non curare, ſi illis utaris, eaque convertas in Mutuum; jam enim es futurus prompſus illa omninò æquivalentia reddere ſine mora. Ita Molina, b & Fagundez, cita etiam Layman, d loquens de Officialibus & Magiſtratribus, apud quos Frumentum, & ſimilia deponuntur.

b Molin. d. 524.

c Fagund. in Decal. l. 7. c. 16. nu. 18.

d Layman. l. 3. ſec. 5.

tr. 4. c. 25. nu. 4. conc. 3. alique apud Bonac. d. 3. de contr. q. 14 p. 1. nu. 3. c. Sivo. V. Depos. nu. 10.

f Fag. Layman. ll. cc.

5. Quid ſi Depositarius utatur ad negotiationem dicta v. g. pecunia, vel frumento apud ſe Depositatis, retinerenè juſtè poterit ſibi lucrum ex ea negotiatione receptum?

Reſpondeo. Si id faciat, invito deponente, non poſſe docet Silveſter, e ſed lucrum eſſe dandum ipſi Deponenti, retentis ſolum expenſis, & æſtimatione ſui laboris. Sed poſſe, etiam ſi Deponens ſit Communitas, Magiſtratus, vel privatus homo quicumque, probabiliſſimum eſt, quia illud lucrum eſt partus induſtriæ Depositarii, & ex alia parte jam hic prompſus eſt reddere integrè, & ſine mora Depos. ſtatim, ac Dominus illud petierit.

A Depositario autem deberi Deponenti non ſolum rem ipſam depoſitam, ſed etiam damnum lucri ceſſantis, ſi forè aliquod factum fuit eidem Deponenti nullus ignorat. Ut etiam, quando res depoſita fuit ex illis, quæ functionem non recipiunt, qualis eſſet v. gr. veſtis, deberi item, quanti valet ejusmodi uſus, vel pueri ſciunt.

6. At peccatne is, qui ſic ſe gerit, Dominò præſertim poſitive invito?

Reſpondeo. Ita puto, ſed certè ad menſuram rationabilis involuntarii Dominò, quia aliqua tandem injuria mihi fit, ſi mea pecunia, quamvis ſine meo damno, tu velis uti, poſitive prohibente, unde & volente, ne illa pecunia depoſita tranſeat in Mutuum.

Alterius fidei committitur.

Vbi, an Depos. conſiſcatum reddendum ſit Fiſco?

7. Dictum eſt Quarè, (Alterius fidei committitur) nam propterea, ſi Depos. perit culpa Depositarii, obligabitur is ad reſtituendum tantundem.

8. Quod autem requiritur ad hanc obligationem inducendam culpa gravis, & quando hanc interveniſſe judicandum ſit, alibi diximus, ubi etiam notavimus, ſi caſu res depoſita pereat ſine Depositarii culpa, Dominò perire, quia, ſicuti Dominò eſt, ſic Dominò perit.

9. Quamvis autem tuæ fidei commiſſum ſit Depos. docet nihilominus Navarrus, alique, te debere depoſitum Fiſco reddere, ſi forè illud fuerit legitime conſiſcatum, quia publicatis bonis alicujus, Fiſco competunt illa bona, quare, & depoſita ubicunque inveniuntur. Verum contrarium ſuſtinet uterque Sà Genuinus, & expurgatus, h qui ſic habet: Depos. dandum Fiſco, ſi ei omnia bona Deponentis ſunt adjudicata, ait Navarrus. Ego ei qui depoſuit, reſtituendum crediderim, quoad ſorum conſcientia, niſi id Iudex prohibuiſſet. Hæc Sà quem citans ſequitur Leſſius, i addens poſſe etiam reſtiti Fiſco, quia etiam ipſe habet rem illam conſiſcatam ſibi vendicandi. Vide quæ in hanc rem alibi k dixi.

§. II.

Quis Deponens, Quis Depositarius eſſe poſſit?

1. Omnes ſi ratione utentes, qui rei alicujus adminiſtrationem habent, eam rem deponere apud Fidelem virum, imò & apud Infidelem, ſed ſuo periculo, poſſunt. Res hæc majore non indiget explicatione. Lega

Arot.

1. Azor. 4. Omnes præterea (abstrahendo ab aliqua peculiari prohibitione) ratione utentes, etiam Pupilli, etiam Fœminæ, etiam Clerici, etiam Religiosi, sed hi cum licentia suorum Superiorum, possunt esse Depositarii. Modo notes, neque Ecclesiam, neque Monasterium ad quidquam obligari, si Depositum (quamvis cum culpa Depositarii Clerici, vel Religiosi) pereat, nisi, quando ipsius Ecclesie, vel Monasterii nomine acceptatum fuit depositum, quia ex culpa peculiaris Religiosi non obligatur Ecclesia, ut pluribus profequitur Castropalaus, b alique.

Duo selecta de Religioso Depositario.

2. Primum. Si Religiosus v. gr. Superior legitime, nomine Religionis, depositum suscipiat, illudque expendat pro ipso Monasterio, idque constet, poteritne Religio licite, & sine pœnarum timore, bonum stabile alienare, quando alia via non suppetit, ut sic Depositum Domino reddi possit?

3. Respondeo, posse, docet Castrop. c non solum in casu proposito, sed etiam si culpabiliter amissum fuit, licet non in utilitatem Monasterii impensum. Si plura velis, illum legere.

4. Secundum. Si Religiosus depositum suscipiat, Superiore non consentiente, moraliterne contra Paupertatis Votum peccat?

Respondeo, cum ea distinctione, quam recte adhibet. Idem d' ibidem; Si pecuniam, vel aliud quidvis (inquit) à Sæculari accipias in custodiam, exularis à vitio proprietatis. Et paulò post: *Adverte tamen, supradictam depositionem non debere admitti in vim depositi, sed solum in vim cuiusdam familiaris custodiae, aliter peccaret Religiosus adversus Paupertatis votum, depositi contractum celebrando, quia, esto contractus nullus sit, nullamque obligationem Monasterio imponat: ut velle, quamvis est ex se, obligationem subire, & vim Depositarii Deponenti concedere, Superiore inconsulto iniquum est.* Hæc ibi. Quando ergo idem e alibi docet, Religiosus vna peccare, si depositum gravis materiae sine licentia acceptet, est intelligendus (ne sibi sit contrarius,) de Deposito concedente Jus alteri, ut jam distinximus.

5. Eodemque modo intelligendum esse puto Delugo, s qui cum dixisset, Religiosum

male facturum (hoc est, ut ego interpretor, incongruè, quando loquimur de Deposito in vim familiaris custodiae) recipiendo Depositum sine Prælati licentia, citavissetque Molinam, g & Layman h addit: *Non tamen credo, id esse contra votum Paupertatis, si sistat in viro deposito.* Quod idem dixerat, alibi, i ubi citaverat Thom. k Sanchez. Noto enim illud (s h Layman sistat) id enim est perinde, ac si dicat: *Si sistat in viro deposito familiaris custodiae, nec transitum faciat ad dandum sui Deponenti.*

6. Hæc absolute: Si enim in aliqua Religione sit præceptum sub mortali, de non recipiendo deposito, tunc servandum id esse, nullus dubitat.

§. III.

Incrementum, & Decrementum Depositarii cuius sit?

1. EX dictis §. 1. duas enodabis difficultates, quarum alteram hic propono, alteram in paragrafo sequenti: Titius depositum centum aureos apud me, eoique non petiit per annum. Interim eorum valor crevit, vel interim idem valor decrevit: Inquiror, cui crevit, cui decrevit? Ex una enim parte Domino dicendum esset, res enim sicuti Domino perit, si ea perit; ita eidem crescit, de-cresetque. Ex alia vero dicendum esset, petite Depositario, quando deponuntur res, quæ functionem accipiunt, hæc enim ex tacita licentia Deponentis, fiunt, ut modò diximus, Depositarii, & est perinde ac mutuum illi datum fuisset, cujus natura est, ut per illud transferatur dominium in Mutuatarium. Ergo ipsi, utpotè Domino crescit valor, de-cresetque. Consultò dixi, (Res, quæ functionem accipiunt) de his enim est locutio. Nam res, quæ functionem non habent, qualis est v. gr. Equus, Vas argenteum, &c. jam omnes scimus, eam ad similitudinem commodati crescere, vel decretere ipsi Deponenti, utpotè Domino.

2. Respondeo, hic naviter expendendum esse, An tu Depositarius res illas functionem habentes, v. gr. illos centum aureos pro Mutuo expressè, vel tacitè jam acceptaveris, tuosve, saltem per eorum usum, effeceris, cum obligatione reddendi tantundem; An vero

2 *Supra in*
tr. de Mut.
& Vjura
c. 1. §. 2.

b *Bonac. l.*
c. n. 4. fine.

verò depositam dictam pecuniam, ut depositam dumtaxat habueris, cujus posterioris modi signum inter cætera est, si illam obfirmatam in sacco, vel clausam in Arca per modum massæ reposuisti. Si prius, valor tibi crescit, tibi que eidem decreset, quia incrementum, & decrementum est tuæ rei: & solum debes ipsum Mutuum, ut suo loco explicuimus, Mutuanti reddere. Si posterius, certè crescit, decresetque Deponenti, quia donec Depositu in alium contractum transeat, & consequenter ante usum à te factum dictæ pecuniæ, vel certè ante acceptationem ejus pecuniæ in Mutuum, semper remanebit Deposito cujus natura est, rem esse Domini Deponentis, incrementumque, vel decrementum ad ipsum pertinere. Ita tandem concludit Bonacina, b & ita etiam dicendum de frumento verbi gratia. Deposito in tuo horreo, si illud crescat, &c.

§. IV.

Præsumpta voluntas, in commutando Deposito, quid operatur?

1. **A**ltera difficultas sic proposita nudius tertius fuit. Antonius Faber lignarius deposuit apud Titium Mercatorem, in taberna ejusdem Titii extra Urbem sita, mille tabulas Abiegnas, quarum omninò similes in bonitate idem Titius habebat in alia taberna intra Civitatem. Accidit autem, ut invento Emptore, ei Titius vendiderit mille prædictas tabulas: sed quia Emptor iis juxta Civitatem ad fabricam domus suæ rusticæ indiguit, Titius ei dedit Antonii tabulas, applicuitque Antonio similes eas, quas in Civitate ipse servabat, ratus, gratam Antonio se rem sic facere, quem sciebat, velle suas tabulas (certè non sine sumptibus) in Civitatem invehere, Verum quid deinde consecutum est? Ex incendio in Vicinia fortè excitato, pars domus Titii, ejusque penè tota taberna cum tabulis ibidem ab Antonio depositis conflagravit, quæ situmque, non multò post, fuit, Titione, an Antonio illæ tabulæ perierint?

2. Respondeo hunc casum valdè similem olim accidisse, deque eo fuisse interrogatum Molinam. Nam quidam Navarchus vebat in Navi suas, & alienas Amicorum arcas factas plenas, qui inter navigandum in quan-

dam Insulam appulsus, vendidit suas arcas, sed, quia hæc in fundo erant Navis, unde difficulter extrahi poterant, dedit Emptori illas alienas, quæ supereminabant, animoque applicuit Amicis suas, æqualis omninò bonitatis, & pretii. Postea verò capta Navi à Piratis, quæsierunt aliqui à Molina. An arcæ illæ, quas cœperunt Piratæ, Navarcho perierint, an Amicis? Qui respondit, c Amicis perisse. Quæ responsio approbatur à Delugo, d sed non à Bonacina. e Ratio potissima Molinæ ducitur ex præsumpta, & rationabili Amicorum voluntate, qua Navarchus suas arcas commutavit cum arcis ipsorum. Hac ergo commutatione facta, arcarum sublatarum damnum Amicis, nempe, ut illarum Dominis, attribui, omninò debuit.

3. Bonacina autem ideo Molinæ decisio minus placet, quia illæ arcæ (inquit) à Piratis captæ, erant Navarchi, non verò, ut Molina putat, Amicorum: non enim verè permutatæ fuerunt cum illis, quæ fuerunt venditæ, siquidem permutatio, ut potè contractus, mutuo consensu perficitur, qui consensus, Amicis absentibus, intervenire non potuit.

4. Verum hæc Bonacina ratio facile solvitur; Negatur enim, non intercessisse consensum mutuum, non quidem actualem, & explicitum, sed tacitum, seu præsumptum, qualem ad similes commutationes, immò, & Donationes, similesque contractus sufficientem esse, concedunt omnes. Quod autem ejusmodi tacitus, seu præsumptus Amicorum consensus affuerit, ratio Molinæ manifestè probat.

5. Redeo ad casum propositum de Abiegnis tabulis, atque assero, eas Antonio perisse, non Titio, quia per illam commutationem ex præsumpto Antonii consensu facta, sub Antonii dominio erant, quando conflagraverunt.

§. V.

Multa de Deposito Remissivè.

1. **A**N res deposita nocitura Domino, si repenti ad malum finem, reddenda sit, dixi in libris Decalog. f

2. An res aliena apud te deposita à Fure, possit reddi Domino, colligi potest ex iis, quæ ego ibidem g dixi.

3. An ex deposito possit Depositarius sibi compensare id, quod ipsi à Domino rei depositæ, debetur. Ibidem. *a*

4. Ex qua culpa teneatur Depositarius, ad reddendum depositum, si pereat. Ibidem. *b*

5. An, si rem depositam Depositarius mittat ad deponentem per hominem, (ut credebatur) fidelem, & hic illam non afferat, an, inquam, ad aliquid æquivalens obligetur Depositarius? colligi potest ex ibidem di&is. *c*

6. An Depositarius in pari periculo suæ rei, & rei depositæ, obligetur rem alienam præferre suæ? Dixi ibid. *d*

7. An Deponens res suas apud aliquem, qui sit aliorum Debitor, præferatur aliis Creditoribus depositarii? videri poterit apud Lessium, & aliosque.

8. An Depositarius uti re Deposita possit, & an cum illa lucrari? dixi in libris *f* Decalogi.

CAPUT VI.

De Commodato.

1. Commodatum est contractus, quoad solum usum pro aliquo tempore res alicui gratis conceditur.

2. Dicitur Primò, (Contractus) quia in Commodato requiritur consensus Commodatarii, & Commodantis, in quo convenit cum aliis similibus contractibus.

3. Dicitur Secundo, (Quoad solum usum) in quo differt à mutuo, per quod transfertur dominium rei mutuatae in Mutuatarium: nam in Commodato solum transfertur usus, non dominium, immò neque possessio naturalis; nam Commodans pergit, etiam naturaliter, possidere per Commodatarium, quasi per suum Ministrum. Semper autem intellige, usum illum, quem concedit Commodans, ut notavit Sà. *g* Unde peccaret contra Justitiam, qui rem commodatam in unum usum, usurparet in alium; non peccaret autem, si suum usum alteri commodaret, nam (si aliter non expresserit Commodans, vel ex circumstantiis aliud non colligatur de Domini voluntate) de hoc Commodatarius disponens, disponit de suo; propter eandem enim rationem Conductor, Usufructuarius, & similes possunt commodare rem conductam, &c. quamvis Domini non adsit con-

lensus, dummodo pactum aliquod non præcellerit, vel tacitus Domini dissensus non intercurrat. Lege Mol. *h*

4. Per hoc etiam differt Commodatum à puro Deposito, per quod, nec usus, nec dominium transfertur.

5. Denique ex eadem particula Definitionis inferitur. Primò, expensas ordinarias pro conservanda, seu alenda re commodata v. g. equo, domo, servo, pertinere ad Commodatarium, cujus est usus, extraordinarias verò graves, ut sunt expensæ pro curando Equo, vel Servo, & pro reficiendo pariete domus collapsæ, pertinere ad Commodantem. Ratio est, quia ordinariæ cedunt in utilitatem Commodatarii, extraordinariæ verò in utilitatem Commodantis, qui est Dominus.

6. Dicitur est signatè (extraordinarias graves) nam leves pertinent etiam ad Commodatarium, quia valde rationabile est, ut is, qui alienæ rei usu fruatur, consentiat in ejusmodi modicas expensas,

7. Inferitur Secundo. Si absque culpa Commodatarii pereat res commodata, non ipsi, sed commodanti petire, quia res, quoad proprietatem, commodantis est.

8. Inferitur Tertio. Si commodas rem vitiosam v. g. Dolium vitiosum, hoc est, perforatum, peccare te; cum obligatione restituendi damna, si non admonuisti Commodatarium de vitio, quia decepisti eum, cum, pro usu, obrulisti id, quod usui aptum non erat.

9. Dicitur Tertio (Pro aliquo tempore) in quo differt à Precario, quod, ut mox dicemus, ad nutum illud concedentis, repeti potest. Hinc commodans injustè ageret, subiretque restitutionis obligationem, si ante tempus concessum, rem commodatam, cum interesse Commodatarii, repeteret: Tempus autem hoc, vel expressè præfinitur, ut, *Commodo tibi librum ad annum, ad mensem, ad diem*: vel tacitè, ut *commodo tibi librum, ut illum legas, vel; ut illum rescribas*; tunc enim tacitè præfinitur tempus sufficiens, & quidem ad legendum brevius, ad conscribendum prolixius. Si quis commodaret dolium v. g. ad mustum servandum, tacitè plus temporis præfinitur pro volente illud servare ad usum, quam pro volente illud vendere, postquam ebullit. Ex his disce cætera.

10. Dicitur Quartò, (*Res*) sive regulariter mobilis, sive aliquando, etiam immobilis, commodatur enim etiam domus, officina, prædium, &c.

11. Dicitur Quintò, (*Gratis*) secus esset locatio, quæ pro usu, qui conceditur, exigit stipendium, vel certè esset alius contractus innominatus. *Do, ut des; do, ut facias.*

12. Hæc sunt ferè certa, & communia. Illud aliquantulum controversum: An comodans justè possit repetere rem suã v. g. equum commodatum pro mense, ante finitum mensem, ex eo capite, quòd illo indigeat.

13. Respondeo, cum distinctione. Nam, si indigentiam suam non prævidit, posse, certum est, quia præsumitur, nunquam intentionem commodantis fuisse, usum suæ rei alteri concedere pro tempore, & occasionibus, quibus ipse indigeret. Ita Molina *a* aliiq̃.

a Mol. d. 294. Less. l. 2. c. 27. nu. 18. A. 207. 3. p. l. 7. de Com. pro illo tempore.

14. At, si prævidit, & adhuc voluit commodare, nequaquam repetere potest, quia in hoc casu comodans cessit Juri suo, donavitq̃ illud absolutè Commodatario pro illo tempore.

15. Si Commodatarius habuisset à Petro equum commodatum, sed, quia tu commodasti illi equum tuum, is non petit illum à Petro, tunc te non posse ante tempus equum tuum repetere, ne in necessitate quidem, etiam non prævisa, docet Bonacina loc. citato, citans Sã, & Silvestrum. Verùm Delugo, Molina, & Lessius locis citatis asserunt, posse, quia nisi animum ad eò liberalem itabuisses, quo, vel expressè, vel tacitè aliud intendisses, semper præsumeris, etiam in hoc casu, te non voluisse ita privari tua re, ut in pari necessitate illam repetere nequaquam possis.

Deiugo d. 33. de Just. nu. 10. Filliuc. tr. 34. c. 8. n. 183. contra Nav. & Reginal. citatos, sed non approbatos à Bonac. d. 3. q. 16. p. unico n. 1.

Multa de Commodato remissivè.

16. Denique hic agendum esset, Primò, ex qua culpa teneatur Commodatarius, si forte ejus causa res commodata perit. Sed de hoc egimus in libris Decalogi. *b*

17. Secundò, quid, si res perit ita in manu, & ex culpa Commodatarii, ut eodem modo perisset apud Commodantem? Sed egimus de hoc ibidem. *c*

18. Tertio, ad quid obligatur Commodatarius, quando est in mora solvendi suo tempore? De hoc universaliter egimus ibidem. *d*

19. Quarto, an possim compensare, quod

mihî debes, retinendo commodatum? Egimus de hoc ibidem. *e*

20. Quintò, An, si ad te mittam rem commodatam per hominem fidelem, & hic ad te illam non asserat, an, inquam, obliger, ad mittendum æquivalens? De hoc diximus etiam ibidem. *f*

21. Sextò, An in periculo æquali debeam rem tuam mihî commodatam præferre rebus meis? De hoc egimus item *g* ibidem.

CAPUT VII.

De Precario.

Precarium, prout sumitur in Jure Civili, est Contractus, quo quis alteri petenti, seu precantî concedit aliquod utendum, sive illud sit mobile, sive immobile, sive servitius, sive aliud, quodcumque Jus, cum potestate revocandi, quodcumq̃, ipse Dominus voluerit. Differt ergo à Commodato, quia pro hoc, sive expressè, sive tacitè præfinitur tempus utendi at Precarium ex natura sua hoc habet, ut sit quocumque tempore revocabile. Ita ex legib⁹ Juris communis habent passim Doctores. *h*

2. Dixi (*In Jure Civili*) nam in Jure Canonico agitur de Precario in toto titulo de Precariis, quæ significat concessionem aliqui boni ecclesiastici pro tota vita alicujus, vel ad certum tempus, intra quod renovari ea solet de quinquennio in quinquennium, ne Jus Ecclesiæ in oblivionem abeat. De hac autem nobis nunc sermo non est.

3. Jam verò de nostro Precario duo satis erit pro instituto, quod nos suscepimus, adnotare. Primò, in Precario adhuc debere concedi aliquantulum temporis, judicio prudentis, definiendum, quo alter utatur re concessa, quia secus præsumeretur fraus, & dolus, dum ex una parte concederetur usuret, & ex alia statim tolleretur.

4. Secundò. Quando nam finit Precarium? Certè finit, quodcumq̃, concedens petierit, ut modo diximus. Sed difficultas urget, quando, antequam petat, moriatur ipse Concedens, vel is, cui Precarium concessum est. Circa quam difficultatem.

5. Ajo Primò, morte ejus, cui Precarium concessum est, ipsum Precarium finire: quare ad hæredes recipientis non transit. Precario v. g. mihî concessisti, posse per tuum prædium

dium metransire. Si ego morior, non gaudebit hac concessione meus hæres, quia concessio Precarii est personalis. *a*

6. Ajo Secundò, Morte concedentis non finiri Precarium concessum absolute, nisi hæres, seu *b* successor defuncti revocet, quia per solam mortem non fit revocatio Concessionis.

7. Ajo Tertiò, si tamen concedens sic *c* dixit: *Concedo ad meum beneplacitum*, seu: *quandiu voluero*, tunc probabiliter finiri Precarium morte Concedentis, nam cum mortuus, nec habeat placitum, nec beneplacitum, nec voluntatem, jam remaneret sine placito, & sine voluntate Precarium, quod non videtur voluisse concedens, quia concessisse videtur, donec durat ejus beneplacitum.

8. Ajo Quartò, si concessit in hunc modum: *Donec revocavero*, vel, *dum non revocavero*, non finiri Precarium morte ipsius concedentis, quia non fuit posita ejus revocatio, nec amplius à mortuo poni potest. Quare, ut tunc Precarium finem habeat, ponenda erit revocatio ab hærede defuncti.

9. Dixi num. septimo (*probabiliter*) nam alii non *d* minus probabiliter putant, sub *d* *Castropi* neutra ex his formulis, dictis num. septimo, *Tr. 3. d. 4.* & octavo finiri concessionem, seu gratiam, p. 16. §. 5. morte concedentis; quia, in communi loquendi modo, illa clausula (*ad beneplacitum*) æquivaleret illi (*donec revocavero*) quam doctrinam ego supra *e* libens excepi, & explicui satis.

e *Supra*
lib. 5. de
Pœnit. c. 4
§. 1. à n. 5.

FINIS TRACTATUS SEPTIMI.

TRACTATUS VIII.

DE

CONTRACTU SOCIETATIS.

CAPUT I.

Quid sit Contractus Societatis, ejusque Conditiones.

Premittendum est, Societatem esse duplicem: *f* Altera est omnium bonorum, cum scilicet duo, vel plures cõeunt Societatem, sive pro tota vita, sive pro determinato tempore, ita ut omnia ipsorum bona omnibus sint communia. In qua, nisi aliud explicetur, intelligitur communicatio bonorum presentium, & futurorum, quæ durante Societate acquiruntur; sive acquirantur Donatione, sive Hæreditate, sive Legato, sive Peculio Castrensi, vel quasi, quæ omnia dissoluta Societate (de qua dissolutione infra c. 10.) dividenda sunt æqualiter in Socios, vel ejus Hæredes, nisi aliquid sit, ob rationabilem causam, expressum de inæqualitate portionũ.

Hæc Societas justè potest iniri, etiam si aliquis ex Sociis plura bona habeat, quàm alter. Primò, quia fortè poterit habere etiam, & hic, decursu temporis majora bona. Secundò, quia liberè, qui plura habet, vult communicare cum Socio minus habente.

2. Altera Societas est circa aliquam negotiationem, vel circa bona aliqua particularia. Hæc autem duplici contrahi modo potest. Primò, sic: *Contrahimus Societatem*. In quo modo non additur illud, *omnium bonorum*, nec determinatur peculiaris materia: In hac ergo ratione contrahendi; Societas non intelligitur contracta, nisi ad omnes contractus onerosos, qui etiam comprehendunt locationes propriæ operæ, non verò comprehenditur Legatum, vel Donatio, ut nec ea, quæ *g. l. Coer.* alieni ex Sociis debebantur contractu oneroso. De hac Societate agitur in *Jure. g.* Sed quibus certè hodie hic Societatis modus non est usu receptus, nam nostra ætate accuratè explicari pro Societate solet.

LIII 2 solet

solet materia negotiationis, & particularia bona. Secundò igitur contrahitur Societas in prædicta particulari materia, seu negotiatione, & de hac, cum sit frequentissimo usu recepta, hic nos acturi pluribus sumus.

*a Colligi-
tur hæc
descriptio
ex li. 1. &
sequenti ff.
Pro Socio.*

3. Est ergo Societas, de qua loquimur, *a* *Contractus, seu conventio duorum, vel plurimum habitum suam pecuniam, operam, industriam, vel laborem pro aliqua negotiatione conferentium ad commune lucrum, utriusque ad commune damnum, si forte illud occurrat.*

Dixi *habitum*, nam multi non possunt inire Societatem, ii nimirum Primò, qui rationis compotes non sunt. Secundò, ii, qui facultatem non habent disponendi ad suum libitum, de rebus, quæ conferant ad Societatem; cujus generis sunt Religiosi, servi, pupillus, & minor absque Curatoris, vel Tutoris licentia. Denique filii familias de bonis non Castrensibus, vel quasi, seu aliàs sibi non liberis. Tertiò, Medicus cum Infirmitate, durante infirmitate. Quartò, Advocatus cum Cliente. Quintò, Curator, vel Tutor cum pupillo, Jure sic disponente, quæ satis sit innuisse, & videri possunt apud Doctores. *b*

*b Ap. Bonac. d. 3. de
contract. ff.
qu. 6. p. 2.*

4. Certum autem est, hunc Societatis contractum justè iniri posse; sicut enim quisque ex solis suis rebus lucrari potest per honestam negotiationem, ita etiam plures conjunctim.

5. Certum item est, Societatem differre à mutuo. Nam, qui mutuatur, dominium suæ pecuniæ transfert in Mutuatarium: At, qui dat pecuniam Mercatori v. g. vel artificio ad Societatem, dominium pecuniæ apud se retinet (præscindendo ab aliquo peculiari pacto, vel alio modo contrahendi, de quibus infra) confert enim illam, solum ad usum negotiandi. Quamvis autem conferens sit illius pecuniæ Dominus, non potest *c* tamen illam sibi resumere, nisi finita Societate, quia illius usum communem cum Socio ex vi hujus contractus fecit.

*c Mol. d.
411. alii
quæ.*

6. Permaximè autem est advertendum, quod modo in proxima parenthesi dixi, nimirum (Præscindendo ab aliquo peculiari pacto) si enim in eas v. g. cum Nauclero pactum, ut asportet tuum frumentum in locum, ubi pluri venditur, te conferente frumentum dictum, ipso autem conferente operam, & expensas asportationis; prima facie videtur hæc esse Societas, & tamen non semper ita est. Nam duplici modo te habere in

hoc potes. Primò, si ponas tu frumentum, ille verò operam integram asportandi, pro qua tu solvas illi mercedem, nempe sive pecuniam, sive partem aliquotam, Sextam v. g. vel Septimam luci ex frumento, quod majori pretio probabiliter venderetur, quæ pars, attentis omnibus, judicetur æqualis æstimabilitati talis operæ, seu laboris. Cæterum damna omnia, sicut, & alia omnia lucra tibi soli cedant. Ecce hæc non est Societas, sed Locatio, seu Conductio operæ, in qua Nauclerus non habebit, nisi mercedem justam suæ operæ, Centum v. g. aureos, vel sextam, vel septimam luci partem. Secundò, potes te cogere, ita, ut tu ponas frumentum, ille operam, & industriam cum promissione communis lucri, vel damni, & sic, si lucrum frumenti vendendi v. g. esset mille aureorum, tu quingentos, Nauclerus alios quingentos lucraretur; ecce quomodo hæc est vera Societas, & Nauclerus plus acquireret per hanc, quam acquisivisset per solam illam locationem suæ operæ. Hanc doctrinam iterum notabo capite nono, nu. secundo.

Conditiones justa Societatis.

7. Ex allata descriptione, & ex regulis generalibus pertinentibus ad Justitiam, octo conditiones debere adesse in Societatis contractu, constat. Primò, ut omnes Socii aliquid conferant. Secundò, ut negotiatio sit honesta. Tertiò, ut æqualitas servetur in omnibus, in conferendo scilicet, quod erit conferendum ab utroque Socio. Quartò, ut pecunia forte collata stet periculo Domini, id est illius, qui illam confert. Quintò, ut, pro quantitate partium collatarum, lucrum dividatur. Sextò, ut dividantur etiam damna. Septimò, ut expensæ sint item communes, seu certè æquè compensandæ. Octavò, ut non apponantur pacta injusta.

Jam singulas has conditiones suo ordine per singula capita percurramus, & illustremus: nam sic, omnibus absoluta numeris, erit præsens de Societate tractatio.

CAPUT II.

Omnes Socii aliquid confe-
rant.*Qua est Condicio Prima.*

Qui ad negotiationem simul coeunt, debent omnino aliquo tandem modo ad illam concurrere, sive pecunia, sive opera, sive industria, sive instrumenta, vel materiam praebendo, &c. Ratio est, quia, si nullo modo concurrant, unde titulum habebunt ad lucrum ex Societate contrahendum? Palliat ergo usuram, seu melius factum manifeste committit, qui ex negotiatione aliorum partem lucri habere velit, sedente ipso domi, & nihil prorsus conferente. Id, praeterquam, quod saepe tangetur in sequentibus, ita clarum est, ut majori discussione non indigeat.

CAPUT III.

Negotiatio sit honesta.

Qua est Condicio Secunda.

Hanc conditionem, ut negotiatio in qua contrahitur Societas, & pro qua pecunia exponitur, debeat esse licita, ponunt communiter Doctores, & eamque sic affert Textus. *b Si malefici Societas coita sit, constat, nullam esse Societatem; generaliter enim traditur, rerum inhonestarum nullam Societatem esse.* Ex hoc ergo videtur sequi, si ego numerem pecuniam Meretrici v. grat. ut illa commoda domo instructa, & vestibus ornata lucretur, nullam prorsus fore Societatem.

2. Verum distinguendum omnino est ante factum, & post factum, ut innuit Bonacina. *c Si enim consideres hanc illicitae negotiationis Societatem, antequam lucrum habitum fuerit, vel antequam turpis negotiatio fuerit facta, nulla est Societas, obliganturque socii, eam dissolvere, etiam re non integra, quia obligantur semper a peccato recedentes. At vero postquam peccatum commissum est, seu turpis negotiatio est patrata, & lucrum conquisitum, non videtur aequum, ut nulla sit Societas, ita ut in dicto exemplo Meretrix to-*

tum lucrum sibi in foro conscientiae retineat, nihil vero det ei, qui pecuniam contulit. Dico, *In foro conscientiae*, nam in foro externo conferenti pecuniam in usum malum, non dari actionem, immo eum puniri debere, d *Legarctam scio.*

3. Ut allatae distinctionis aliud exemplum habeas, fac, duos, vel plures per Societatem coire, ut occidant v.g. Petrum, spe, vel promissione acquirendi centum aureos ab eisdem Petri inimico. Hi profecto ante patratum scelus semper obligantur, iniquam hanc conspirationem deponere. At vero si, iniquitate persistente, factio ab omnibus impetu, collatoque sibi invicem auxilio, Petrum occidant cum aequali periculo, ne ipsi potius occidantur, quam Petrus, & ne a Principe aequali morte puniantur, non erit aequum, ut unus tantum acquirat centum praedictos aureos, & nihil Socii participent de lucro.

4. Quod si conferas tuas pecunias cum aliquo, qui illis pecuniis usuras exerceat, non est mirum, si tu nihil debeas participare de lucro, nam neque ille alius participare poterit, quia tunc totum lucrum est restituendum illis, a quibus acceptum contra Justitiam est: at in exemplis dictis, in quibus, post patratum scelus, pecunia, ex probabili sententia, retineri potest, ut alibi e docuimus, sane militat nostra doctrina.

5. Ex qua sic breviter, distinguendo, concludere, nullam esse Societatem ante factam negotiationem inhonestam, quia est rescindenda; post factam autem, tunc solum esse nullam, & totum ejus lucrum restituendum ei, a quo receptum fuit, quando lucrum fuit contra Justitiam commutativam receptum, non vero alias.

CAPUT IV.

Ut aequalitas servetur in conferendo,

Qua est Condicio Tertia.

1. Profecto non est aequum, ut tu v.g. conferas centum, & alius v.g. decem, addito pacto, ut aequale deinde lucrum reporteris. Quare, vel tunc aequales sint in aestimabilitate partes, quas uterque conferatis, vel certe lucrum, quod tu recipis, sit ad ratam ejus, quod contulisti, ut in quinta Conditione dicemus.

LIII 3

2. Ut

CAPUT V.

Ut pecunia collata stet periculo Domini.

Qua est Condicio Quarta.

1. **C**onditio hæc quarta duo involuit, Primò, eum, qui confert pecuniam, debere, Societate completa, totam pecuniam sibi resumere, diviso, pro rata, lucro acquisito, diviso inquam, inter ipsum, & socium, seu socios, qui operam contulerunt. Secundò, si forte pecunia pereat, totam petere ei, qui illam contulit (præscindendo ab aliquo justo pacto, de quo mox §. tertio) hæc enim duo dicit illud, stet periculo Domini, de quibus duobus separatim jam subdo.

§. PRIMVS.

Tota pecunia, finita Societate, debet dari ei, qui illam contulit.

1. **C**laritatis gratia, sic figuremus casum, Antonius confert centum aureos in Societate, quam præscindendo ab alio pacto, inquit cum Petro? Petrus vero confert operam suam, quæ iudicio prudentis, valet decem v. g. aureos. Finita Societate, lucrum ex negotiatione invenitur esse viginti aureorum; ex quibus, certum est, decem deberi Antonio, & decem Petro. Sed quaeritur, an ex illo capitali centum aureorum debeant dari solum quinquaginta Petro, dando relinqua quinquaginta Antonio, An vero omnes centum debeant dari eidem Antonio, qui eos contulit?

2. Molina, a aliique, quorum fundamentum mox proferam, asserunt, debere dari Antonio solum quinquaginta. Sed Valentia, b aliique asserunt, debere dari Antonio omnes centum, præscindendo, ut dictum est, ab aliquo pacto in contrarium. Hanc posteriorem opinionem, utpotè ipsa praxi comprobata, ego libentius sequor, quam esse de Jure communi, docet cum multis Bonac. c quatenus Jura volunt, ut pecunia pertineat ad eum, qui eam contulit. Hæc autem opinio probatur. Nam, ut supra diximus, & docet S. d Thom. qui pecuniam alteri in Societatem confert, non transfert dominium pecuniæ in illum. Ex-

go finita Societate, illam totam, ut suam, reassumere, non est prohibendus: sicuti totam ipse solus amitteret, si casu periret, ut paragrafo sequenti dicemus. Adde, in praxi nullum Societatem initurum, si ad se non reditura esset tota pecunia (quod certè esset damnnum Reipublica) nam Antonius, qui in exemplo allato contulit centum, deinde finita Societate non haberet, nisi sexaginta, nimirum quinquaginta de sua pecunia, & decem de lucro. Quod inconueniens ostendit, argumenta Adversariorum efficacia non esse.

3. Porro omnia Adversariorum argumenta reducuntur ad hoc, quod sic propono. Si non esset dividenda pecunia collata inter socios, finita Societate, non servaretur æqualitas, ergo &c. Antecedens probatur, nam alter amitteret totum, quod contulit, id est, totam suam operam, quæ v. g. æstimabatur, (ut hic supponimus,) decem aureis, & alter non amitteret, sed recuperaret totum, quod contulit, id est, totam suam pecuniam; quæ certè est inæqualitas toleranda.

4. Respondeo. Nego antecedens; cum enim pecunia à te in Societate collata debeat iterum ad te integra reverti, falsum est, centum aureos collatos valere in casu nostro, ut centum (id nota ambo te, studiose Theologes) nam in casu nostro, in ordine scilicet ad negorationem Societatis, centum aurei cum morali spe, quod ad te recituri sint, non valent centum, est enim, ac si solum locares usum illius pecuniæ pro aliquo tempore, qui usus non valet, ut centum, sed longè minus, & fortè, ne ut decem quidem; Sicuti si tu unus ex sociis conferres navigium ad alportandas merces tibi, & sociis communes, quod navigium valet mille aureos, non judicaretis conferre mille, sed valdè minus v. g. quinquaginta; non enim confers navigium, nam non facis illud commune cum sociis, sed confers utum navigii, quod valet solum, ut quinquaginta. Ita proportionaliter in casu nostro. Nam licet conferas centum aureos expendendos in negotiis Societatis: tamen, cum illi ad te redituri sint, morali æstimatione, immò re ipsa, non valent pro Societate tanti, quanti valerent, si redituri non essent. Contra vero opera, ut decem, cum in casu nostro reditura nunquam sit, sed omnino peritura, semper, & absolute, ut decem valet. Prudens ergo vir cum æqualitatem partium collatarum expendit,

pendit, rectè dicit, te (qui centum aureos confers, eisdem finita Societate integros recuperaturus) & me (qui confero operam, ut decem, omnino deperendam) æquales partes conferre, atque adeo, finita Societate, justè posse inter nos æqualiter dividi lucrum, vel ad ratam in aliis casibus, ubi idem vir prudens, his omnibus perpensis, judicabit, vel te, vel me minus contrulisse

5. Dixi autem (præscindendo ab alio pacto) nam licitum est, contrahere Societatem cum pacto, ut pecunia quam confers, sit communis cum Socio, qui operam solam ponit. In qua conventionione, finita Societate, dimidia pars dictæ pecuniæ tibi dabitur, dimidia Socio; & quia sub hoc pacto pecunia, dum viget Societas, esset in dominio utriusque, quia, ex conventionione, facta est pro eo tempore communis, idèd, & lucrum, a quod enascetur ex pecunia, utriusque erit utriusque distribuendum, & (si illa peribit, utriusque æqualiter perire debebit. Hoc autem Beneficium, quod facis Socio, comunicando illi hoc pacto tuam pecuniam, debere compensari aliquo modo à Socio, manifestum est, & sanè compensaretur, si opera ejus esset magni momenti ad lucrum consequendum, tua autem pecunia esset modica, vel quid simile.

6. Inquires. Quando celebratur contractus Societatis sine expressione prædicti pacti, intelligiturne factus cum conventionione faciendi communem pecuniam cum Socio, necne?

7. Respondeo, Afferendo prius duo principia. Primum. *b* Quando contractus quilibet celebratur, censetur celebrari juxta consuetudinem loci, in quo fit, cujus Ratio est, quia, in his communibus contractibus, quilibet implicitè intendit facere, quod alii communiter faciunt. Secundum, *c* Contractus in dubio censetur celebrari cum æqualitate utriusque, contrahentis, nam secus præsumeretur delictum in contrahente, quod nunquam præsumi debet, nisi clarè de illo constet, omnia jura De editio clamant.

8. Ex his Respondeo ad quæstionem propositam. Si in loco, ubi celebratur contractus, adsit consuetudo, ut per illum contractum fiat communis pecunia cum Socio, vel non fiat, juxta illam est judicandus celebratus fuisse, si aliud expressè conventum nequaquam sit; Patet id ex primo principio, & do-

cer Silvest. d. alii que. Quod si non adsit, idemmodi consuetudo, præsumitur, pecunia non esse communicata, sed remanere sub dominio conferentis. Patet id ex principio secundo, secus enim præsumeretur delictum in æqualitatis committi, supponimus enim non compensari altundè, si enim appareret in contractu ejusmodi compensatio, jam adesset expressa conventio, & non essemus in dubio.

§. II.

Si perit sine culpa Socii pecunia, perit ei, qui eam consulit.

1. Merito. Præscindendo ab aliquo peculiari pacto, vel consuetudine Religionis. Ratio est, quia sicuti tota Domino remanet, si remanet: ut paragraph. præced. diximus, ita, si sine culpa Socii perit, tota eidem perire necesse est. Id, quod verum est, non solum, si periat post inceptam negotiationem, verum etiam, si periat antequam negotiatio, seu opera Socii incipiat, sed post contractum Societatis ininitum, quia etiam tum, illa pecunia, ut ex prædictis constat, est ejus, qui illam contulit, atque adeo illi perit. Ita Toletus, & alii que. Dixi (si sine culpa Socii & Toletus periat) si enim illa adsit, socium culpantem, dicitur infra latè.

2. Dices pro Mol. f. & Lessio g. contra- rium sentientibus. Si unus Socius negotiatio- nis causa conferret centum aureos, & alter 7. Socius alios centum, ex quibus ducentis centum pa- nerentur in una Navi, & in alia Navi alii cen- tum, quarum deinde Navium una dumtaxat, submergeretur; sanè ex centum salvis, dimi- dia pars, id est, quinquaginta, essent unius socii, & quinquaginta, id est, alia dimidia pars, esset alterius; Ergo pari modo in caso nostro; si perit pecunia, quam vis antequam incipiat negotiatio, dimidium pecuniæ uni, dimidium alteri perire debebit, sicuti perit in præcedenti caso.

3. Respondeo. Nego paritatem, dispari- tas enim est valdè manifesta, si quidem, in casu Navium, illa ducenta propter commu- nicationem talis Societatis, erant utriusque socii, & quando in unam Navim invec- ta fuerunt centum, non fuerunt invec- ta illa centum unius socii, sed utriusque ergo, & utriusque esse debent illa centum, quæ perie- re. Non

a Nav. l. c. nu. 254. alii q.

b Quod habetur l. prius §. Si placuit ff. De aqua pluvia ar- cenda l. Quod si ferur celebrari cum æqualitate utriusq. contra- nolit §. hentis, nam secus præsumeretur delictum in contrahente, quod nunquam præsumi de- bete, nisi clarè de illo constet, omnia jura De editio clamant.

c Vide Nallum v. Actus nu. l. Lessia in Consol. fo 49. n. 3.

re. Non sic in casu nostro, ubi illa pecunia collata tota est unius socii, ante ceptam negotiationem, ut supponimus, & dictum toties est, ergo tota ipsi uni pereat, necesse est.

4. Signatè autem nu. 1. additum est (nisi peculiare pactum intercedat) possunt enim socii inter se convenire, ut damnum pecuniæ inter se sit commune, ita, ut si pecunia pereat, utriusque pereat, id est, dimidia pars conferenti illam, & dimidia alteri socio. Ita Navarrus, & asserens hanc doctrinam esse communem. Er quidem hoc pactum illicitum non est, quia conjungi solet cum illo alio pacto, quod explicuimus §. præced. n. 1. hoc est, ut, si pecunia remaneat integra, dividatur cum socio, quod esse licitum. ibidem dixi, nam, postis conjunctim his duobus pactis, est æquale periculum, ut socius acquirat dimidium, vel, ut illud amittat, & solvere de suo debeat.

5. Quod si par periculum non adest, vel velis pacisci, salvam pecuniam totam tibi fore dandam, amissam vero non tibi fore totam amissam, sed socio, illicitum clarè id pactum erit, nisi fortè aliud tantum onus, quod imponis socio, compenses, ut ibidem dixi. Et cum hac compensatione solum approbat id in Jure Pontifex.

§. III.

An sit modus, quo licitè periculum capitalis, inmodè, & lucri, totum rejiciatur in Socium.

Ubi

De Societate cum tribus Contractibus.

1. EX vi folius contractus Societatis non licere, totum periculum in Socium rejicere, nimis clarè patet ex dictis; id enim repugnat naturæ contractus Societatis, ut vidimus. 2. Verum Ingeniosi Theologi fortè ab ipsis Mercatoribus, quorum res interest, admoniti, invenerunt modum rejiciendi totum periculum in unum ex sociis sine injustitia. Si nimirum celebrentur tres contractus. Primus sit Societatis, ex cujus vi periculum stabit solum ex parte unius socii. Secundus sit contractus Assècurationis, quo ille Socius, qui operam suam promittit, assècuret alteri Socio

Tamburionis de Sacramentis.

conferenti pecuniam, quæ est capitale, seu, quæ dicitur Sors principalis; assècuret, inquam, illam, & pro hac Assècuratione aliquod moderatum pretium, & proportionatum accipiat à Socio conferente prædictum capitale. Tertius sit alius contractus similis Assècurationi, quo videlicet idem Socius, qui operam suam promittit, assècuret alteri Socio, qui pecuniam contulit, lucrum aliquod certum, quod prudenter crederetur, acquirendum esse ex tali negotiatione, & item pro hac secunda assècuratione aliquid proportionatum accipiat à Socio.

3. His tribus contractibus positis (qui possunt fieri, vel separatim, vel simul) Socius conferens pecuniam erit securus de sua sorte, & de lucro: Alius autem erit securus de pretio, quod accipit propter assècurationem, quam facit, sed subitè periculum solvendi sortem, & lucrum si fortè hæc pereant. Recole ea, quæ dixi cum de Cambiis, ubi eisdem tres contractus explicuimus, & addimus, posse etiam ad majorem securitatem accipi pignus, &c.

4. Hic modus licet ab e Azor, aliisque e Azor 3, damnatur, tanquam usurarius, approbatur p. li. 9. de tamen ab aliis, qui addunt, g illum non esse contra motum Sixti V. qui incipit. Detestabilis Avaritia, condemnantis, ut usurarias, de Inst. l. 6 Societates, in quibus salvum expolcitur capitale, condemnavit enim dumtaxat, quando non intercurrent prædictæ assècurationes.

5. Meritò autem juvat me sequi hanc posteriorem sententiam, nam sicuti hi tres contractus possunt cum tribus distinctis personis celebrari, quia honesti sunt, & justii, ut etiam ipse idem h Azor negare non potuit ibidem, ita poterunt cum eadem, quandoquidem identitas personæ substantiam contractus non destruit.

6. Objicies cum Soto, aliisque, qui sententiæ sunt contrarii; Is, qui per quoscunque contractus pecuniam suam ita tradit, ut periculum ipsius in alterum transierat, non censetur illam dare in Societatem, sed dare mutuam, ergo non potest licitè ex illa acquirere lucrum, ex merito enim mutuo aliud, nisi usura est, lucrum exigere. Antecedens propter, Primò, quia is amittit tunc dominium illius pecuniæ, & transfert in alium. Secundò, quia potest tunc socius illa pecunia uti ad quoscunque usus voluerit, quod

M m m m est

Supra c.
I. nu. 4.

est elarum signum, dominium pecuniæ in ipsum fuisse translatum, cum ergo in mutuo transferatur dominium pecuniæ mutuatae in Mutuatarium: in Societate autem non ita, ut vidimus a supra, consequenter fit, ut in casu trium contractuum is, qui pecuniam confert, mutuam det pecuniam, non vero in Societatem, unde lucrum inde sperare non poterit.

7. Respondeo, Negando Antecedens, ad probationem primam Respondeo, negando item Antecedens; non enim collator pecuniæ amittit dominium pecuniæ collatae, nam si cuti, si pactum assicurationis iniret cum tertio, non amitteret suæ pecuniæ dominium, ita, si iniret cum eodem socio: Et sicuti non amittit dominium Mercium, nec domus, nec prædii, si illi quis ea assurect, & idem ea retineat, vel titulo famularatus vel conductionis, & tamen si domus, vel merces casu pereant, damno ejus, qui assurectavit, pereunt, ita in casu nostro. Radicalis autem ratio hujus rei est, quia per se, & absolute, atque directe, merces illæ, ut etiam pecunia, de qua agimus, pereunt ipsi collatori, quia ipsius sunt; res enim, quando perit, Domino perit; Nilominus veluti indirectè damno assurectoris pereunt, quia Assurectans, pretio Assurectationis accepto, promisit illud damnum fortè proveniendum Domino refarcire. Ad secundam probationem Antecedentis Respondeo, Socium illum non posse per se uti illa pecunia ad usus, quos voluerit, sed solum ad negotiationem conventam: esto, possit per accidens; quatenus ipse se exhibet refarcire totam pecuniam, si ea fortè pereat, & refarcire item totum damnum, si fortè ex eo arbitrario suo usu damnum aliquod patiatur Dominus pecuniæ.

8. Confirmatur, nam, si Socius, qui pecuniam accepit, illamque assurectavit, nullam aliam pecuniam haberet: nisi hanc, & tamen ipse esset Debitor aliorum etiam anteriorum Creditorum, non posset hac individuali pecunia solvere illa debita, quam vis anteriora, & privilegiata, hæc enim pecunia tota Collatoris est, non Socii. Immo, si Socius illam alteri dedisset, certè Collator ageret rei vindicatione, & eam, tanquam individualiter suam, recuperaret; ergo falsum est, quod Sotus assumpsit, nempe, pecuniam illam

fuisse mutuam Socio datam. Lege Valentiam, b aliosque.

9. Quæres per hanc occasionem. Si Socius accipiens pecuniam ad negotiationem illam, tamen non negotietur, poterit nè justè Collator, qui prudenter processit, exigere ab iplo lucrum (quamvis illud non assurectaverit) ac si ex negotiatione illud acquisitum esset?

Respondeo, licitè & posse, non quidem tanquam lucrum immediatum suæ pecuniæ, jam enim pecunia non fuit data ad negotiationem, sed poterit exigere tanquam lucrum, quod ipsi cessavit ex infidelitate.

Dixi (qui prudenter processit) nam mera esset usura, si dares ei, quem scis, non negotiaturum; tunc enim non esset vera, sed ficta Societas; in quo vereor, ne multi hac nostrata turpiter labantur.

Praxis prædictorum trium Contractuum.

10. Jam vero non gravabor facilitatis gratia hinc ponere formulas Contractus, seu Chirographi, quibus, si vè implicite, si vè explicitè iniatur Societas in quacunque materia per tres dictos contractus. Sunt autem hujusmodi, quas ad verbum lego apud Cælestinum. d. i. Cælest. Expresse, inquit, sic conjungi possunt hi contractus.

Ego infra scriptus confiteor hoc meo Chirographo, accepisse à Titio mille aureos, ut eos impendam legitima negotiationi, & loco lucri incerti majoris, quod illi ex hac negotiatione posset competere, promitto, me illi daturum sex, & partem quartam in centum quotannis & ejusdem summa mille aureorum periculum præstaturum.

11. Tacite, sic. Confero tibi mille ad mercaturam, cum pacto, ut quotannis solvas quinque, vel sex, salva sorte. Vel Ego subscripsi testor, me accepisse mille in mercaturam cum pacto, ut solvam quotannis sex & quartam partem in centum, salva sorte.

Hæc Cælestinus in universum. Nam ceterum nos formulam, qua per hos tres contractus datur pecunia ad peculiarem negotiationem Cambii, atulimus cum egimus de Cambiis.

12. Idem Cælestinus ibidem rectè deinde (quod accepit à Lessio loco citato) monet, in exp-

expédire hoc tempore consilium dare Fidelibus, ut hoc modo contrahant, quia, sic contrahere, cedit in Mercatorum commodum, & Fideles pecuniam suam negociare volentes, ab usuris se liberant, & tamen lucrum ex sua pecunia reportant.

Quantum lucri Collator pecunia potest acquirere cum dictis tribus contractibus.

13. Denique ad complementum præsentis doctrinæ Inquiret timoratus, quantum lucri possit exposcere pro se, relicto reliquo ipsi socio, pro assicuracionibus dictis. Dat. v. grat. centum, potest ne pro se velle solum sex, ut est in prædictis formulis Cœlestini, an etiam potest plus septem, octo, decem, &c.

Delug. d. 30 de Luff. n. 40. Respondeo, ex Delugo, & lucrum certum, quod potes exigere, debet esse adeo moderatum, ut attento capitali, quod confers, & spe lucri, quod posset esse in tali negociatione appareat, compensari justè periculum, quod alter socius subit circa securitatem capitalis, & certitudinis lucri, quod tibi promittit. Ratio est, quia secus non fatis fit justè tanto oneri, quod socius subit assurecandi, tum capitale, tum lucrum.

14. Ex qua doctrina sequitur, aliquando posse, ex centum justè quotannis exposci sex, vel septem, aliquando decem immò aliquando etiam plus, quando nimirum prudentes Mercatores sine fraude judicant, lucrum ex suscepta tali negociatione posse ad eum esse notabile, ut valeat Socius, & decem, & plus tradere Collatori pecuniæ, & cum ea parte lucri quæ ipsi remanet, possit judicari satisfactus de periculo, quod subit per dictas Assicuraciones. Rectè ergo *b Bonac.* cum supposuisset, e posse licitè exposci quinque pro centum addit. *d In Societate trium contractuum* e *libid. n. 3 potest plus exigi, quo negotiatio majus lucrum* d *libid. n. 6 affert.*

15. Ex eadem doctrina sequitur contra, aliquando vix duo, vel tria exposci justè posse ex Centum, quando scilicet ea negociatio, quæ suscipitur, lucrosa valdè non est. Determinent igitur experti, ætenta qualitate negociationis, & similibus circumstantiis, quæ circumstantias in simili, ne dicam in eadem re, considerandas ego proposui in dicto tractatu e de Cambiis.

16. Utile est etiam, ad lucrum hoc decernendum, expendere id, quod in simili expendit Valentia. *f* Loquens enim de Emptione *f Val. 10. 3.* Censuræ Realis ex re fructifera ad quinque pro in 2. 2. d. 5 centum cum pacto ex utraque parte, id est 9. 2. 5. p. 2. Vendoris, & Emptoris; ut revendi, & redimi quocumque tempore ab iisdem possit, & auferri. *Qui* altero volente, omnino debeat, sic tradit, definire volens quantitatem justè pretii pro dicto Contractu. *Illæ est estimatio recta, quæ est prudens, & ea est prudens, quæ est utrique commoda.* Ita ergo in casu nostro, si definitio tanti lucri cedat sine furore, & fallacia in commodum utriusque Socii, prudente judicio sic decernente, definitio inquam tanti lucri, non mensurata ex necessitate alterutrius Socii, sed ex vi talis negociationis susceptæ poterit rectè pronounciari, justè lucrum illud acquiri.

CAPUT VI.

Ut pro Quantitate partium Collatarum lucrum dividatur.

Quæ est Condicio Quinta?

1. Quoniam variis modis partes à Sociis conferri possunt, nam posset unus operam dumtaxat conferre, alter dumtaxat pecuniam, vel unus partem pecuniæ, & operam, alter vero tantummodo pecuniam, vel uterque pecuniam, & nihil operæ, quam operam ponere posset Tertius quilibet ex communi utriusque, immo, & multorum Sociorum pecunia conductus, vel contra, nemo pecuniam sed omnes operam tantummodo, ut quando plures conveniunt, ut lucra omnia ex suis exercitiis acquisita sint communia, nullum capitale conferendo, ideo tunc lucrum erit dividendum, vel in partes æquales, vel proportionales juxta majorem, vel minorem æstimabilitatē eorum, quæ contribuantur, quod est servari æqualitatem Geometricam, non vero Arithmeticam. Memores enim nos esse oportet Æsopi fabulæ. Leo, Asinus, & Vulpes, in ita Societate, egressi sunt ad venandum. Multa igitur prædā capta, præcepit Leo Asino, ut eam ipsis divideret. Ille, tribus partibus factis æqualiter, ut eligerent, eos hortabatur. At Leo ex canescens Asinum devoravit. Indè Vulpi, ut divideret.

Mmmm 2 deret.

deret, mandavit. Illa vero in unam partem omnibus congestis, sibi minimum quoddam seposuit. Tum Leo ipsi. Quis te, o optimâ, dividere sic docuit? & ea: Asini (inquit) calamitas. *Affabulatio Æsopi.* Fabula significat, castigaciones esse hominibus aliorum infortunia. *Affabulatio mea pro re nostra.* Divisionem in Societate juxta singulorum merita esse expediendam. Neque enim par est, utis, qui strenuam, Leonis instar, operam navat, perinde, ac imbellis quilibet, æquali præmio decoretur.

Jam vero, ut facilius in praxim deducatur, quod sic in universum dictum est, subscribamus hic quatuor peculiare casus, seu exempla in hunc modum.

2. Primum exemplum. Petrus in Societatem confert mille aureos, cujus usus prudentis Mercatoris judicio, valet aureis centum, Paulus vero confert operam valentem judicio experti item centum aureis, lucrum vero totum est viginti aureorum. Quomodo finita Societate distribuendum est?

Respondeo, Petrus extrahat primo loco suos mille, deinde accipiat decem, & alius Socius alios decem. Ratio hujus est, quia æquali contributioni, æquale lucrum jure debetur.

a Molin. d. 418. n. 7. Bon. d. 3 de contr. q. 6. p. 4. n. 3. V. Obexo sequitur.

3. Hic adverte, a tunc pro hoc casu, tunc pro alio, lucrum ex Societate esse illud, quod remanet ablatiis expensis, quæ expensæ debent primo loco ex *b* communi lucro solvi. Quare, si in dicto exemplo, ubi lucrum totum fuit viginti aureorum, expensæ fuissent aureorum quinque, lucrum, quod dividi tunc deberet, non essent viginti aureorum, sed dumtaxat aureorum quindecim.

b Vi habetur L. Mutuus ff. pro Socio.

4. Secundum exemplum: Petrus, & Paulus Socii æqualem pecuniam, æqualemque operam ponunt, ita ut Petrus conferat centum, centum item Paulus eum æquali utriusque industria, lucentur autem viginti. Quomodo deinde pecunia, & lucrum sunt distribuenda?

Respondeo, extrahat Petrus centum, additis decem ex lucro, centum extrahat Paulus, additis item decem ex eodem lucro, & facta erit justa & distributio, nam ex opera neuter aliquid potest accipere. Ratio est, quia, ut supponis, non minus pecunia, & industria unius conduxit ad lucrum, quam pecunia, & industria alterius, ergo uterque habebit justè

a Val. T. 3. in 2. d. 5. p. 24. p. 1.

æqualem pecuniam, & justè neuter ex æquali opera aliquid acquirat.

6. Quid si occurrat negotiatio aliqua, in qua notabiliter plus conducatur opera unius, quam alterius?

Respondeo, tunc non esse mirum, si pro ejusmodi æstimabiliore opera aliquid amplius proportionatum Socius accipiat, ut sic enim censetur & plus conferre in Societatem.

6. Tertium exemplum: Petrus unius ex Sociis confert centum, Paulus vero confert partem pecuniæ v. g. quinquaginta, & operam. Si ex negotiacione pariatur lucrum viginti aureorum, quo modo pecunia, & lucrum distribuendum?

Respondeo. Petrus extrahat suos centum aureos, Paulus vero suos quinquaginta; deinde perpendatur æstimabilitas operæ, & industria dicti Pauli. Si enim hæc Pauli opera in tali negotiacione valeat, quanti valent quinquaginta redituri ad Petrum, juxta id, quot aliquando superius & explicui dividenda, quod est lucrum æqualiter, quia æquale singuli posuerunt. At, si dicta industria valet plus quam quinquaginta, dandum est Paulo aliquid plus, vel minus proportionatum, quod ejusmodi majori, vel minori operæ, seu industriae correspondeat.

7. Quartum exemplum: Petrus, & Paulus nihil pecuniæ conferendo, conveniunt, ut omnia lucra, quæ per decem annos acquirantur ex sua arte navigandi (idem dic de cæteris exercitiis) fiant communia æqualiter: accidit autem, ut Petrus mille acquisiverit, & Paulus vero vix centum. Quomodo dividendum est ejusmodi lucrum?

Respondeo, æqualiter æqualitate Arithmetica, & sic singuli habebunt quingentos, & quinquaginta aureos. Ratio est clara, quia, ut supponimus, quando inita fuit Societas, æquale erat periculum, ut Petrus, vel Paulus plures haberent, vel pauciores, qui confluerent ad ipsum, navigandi causa. Fac te inivisse Societatem cum aliquo includendo, & te plus lucratum esse, quam alium, non nè lucrum æqualiter erit dividendum? Ita sanè, quia fuit contractus fortunæ, & poterat esse contrarium, ut scilicet alius plus lucraretur, quam tu. Pari igitur modo in casu nostro. Atque hanc decisionem habes apud Delugog loquentem de simili Societate inita inter duas Curiales Romanas circa lucra ex negotiis expediendis.

8. Qua-

8. Quæres. Petrus, antequam fluat tempus illud decem annorum, cum videat plus nunc acquirere, quam Socius, vult dissolvere Societatem, potestne licite?

Respondeo, non posse, quia contractus ille fuit, (ut supponimus,) iustus, ergo servandus pro statuto tempore est, cum nulla hic culpa intercedat Socii, qui ex se paratus est ad ponendam operam, quam promisit.

CAPUT VII.

Ut dividantur, seu, ut communia sint damna.

Quæ est conditio sexta?

1. Si nullum sit damnum in negotiatione suscepta, totam pecuniam collatam ab uno ex sociis debere, modo explicato, ad ipsum redire, diximus supra. Sed quid, si sit damnum in rebus, vel mercibus ex illa pecunia comparatis? nam, si damnum sit in ipsa pecunia, sive post, sive ante susceptam negotiationem, totam perire Domino jam diximus cap. 5. §. 2.

2. Ut id explicemus, duo genera damnorum hic considerari debent: aliud enim est veluti intrinsecum, eveniens in ipsa re, seu negotiatione suscepta, ut, si pereat navis, à Pyratibus capiatur mercès, &c. Aliud est extrinsecum, estque illud, quod ratione quidem Societatis evenit, at non ipsis mercibus, sed sociis, vel eorum necessariis Ministris pro communi negotiatione, ut, si aliquis ex his laucietur à Latronibus, &c.

Damna intrinseca, cui ex Sociis cedant, si occurrant sine ullius culpa.

& cum opera alterius, ergo ad utrumque Socium pertinet, ergo utrumque ejus damnum sentire fas est.

4. Hinc, si res Societatis furto ablatae forte sint, in utriusque socii damnum ablatas fuisse, rectè docet ibidem Bonac.

5. Præciscimus autem à peculiari pacto Assesurationis, quo damnum conjiciatur in unum ex sociis: hoc enim, compensatis oneribus, fieri posse supra vidimus, quare tunc, si Assesuratori incumbat damnum refarcire, mirum sane non est.

Damna extrinseca, cui ex Sociis cedant, si pari modo, sine ullius culpa, occurrant.

6. Jam verò, si de posterioribus damnis agamus, præmittendum est, ea, vel evenire ex Societate, tanquam ex causa proxima, vel tanquam ex occasione, seu ex causa remota.

7. Tanquam ex causa proxima eveniunt si proximè, propter ipsam negotiationem ex Societate susceptam, accidant. Unde, si exercens Societatem, naufragium patiat, vel à Latronibus diripiatur, vel, ut defendat collatam mercaturam, vulneretur, & ad vulnus curandum, necessaria remedia, quæ communiter adhiberi solent, expendat, damna hæc dicentur evenisse ex Societate, tanquam ex causa proxima.

At, si quis exercens Societatem, in via v. g. à suo inimico vulneretur, unde multas expensas facere cogatur ad se curandum, vel b. l. Cum eandem Societatem exercet patriam, duobus, §. non sit institutus hæres à suo amico damnum Venit, & hoc accidisse dicetur ex Societate, tanquam §. Damno ex occasione, seu tanquam ex causa remota, l. Fratres, Hac distinctione posita.

8. Dico Primò, damna prioris generis, ff. de Socio, hoc est proxima, debere esse b communia, c. Pet. de quia sicuti lucrum ex Societate est commune, Navar. ita, æquum est, ut sint communia damna ex lib. 3. de eadem Societate proximè provenientia. Inst. c. 2.

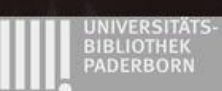
Id tamen intelligitur in bonis Societatis, non enim tenetur Antonius, v. g. qui contulit centum aureos in Societate, cum Petro conferente suam operam, solvere damna ipsi Petro obvenientia, nisi c. cum illis centum aureis collaris, seu cum parte corum. Ratio est, quia damna debent refarciri ex bonis Societati subjectis; at nunc so-

M m m 3 lum

d Vall.
Narva
summa
17. n. 30.

e Sup.
§. 1. n. 4.
f. d. d. d.
416 §.
417.

2. Bonac. d.
3. de cont.
§. 6. p. m.
4. n. 1. De
l. 30. d. 30.
de l. 30. n.
§. 1. Cum
de l. 30. §.
Quidam
§. 1. n. 6.
§. Pro So.
§. 1. n. 3.
§. 1. n. 3.

lum illos centum aureos Antonius Societati subjecit.

9. Inquires. Ex prædictis suspensis factis in curatione vulnerati, causa Societatis detrahendum est id totum; quod is Socius (qui nunc est æger) pro se expendisset, si sanus fuisset.

Respondeo affirmativè, nam Societas non obligat, nisi ad interesse socii, quod is patitur ratione dictæ infirmitatis, ergo solum ad illud, quod nunc in infirmitate, & ejus ratione expendit, quodque sanus non expendisset, solum enim, in hoc, ipse, causa Societatis, patitur interesse.

10. Dico Secundò, damna posterioris generis, hoc est remota, non debere esse a communia, sed qui ea patitur, eadem solus sustineat. Ratio est, quia cum hæc damna non sint propriè ex Societate, non censentur socii ad illa consensisse: cedunt ergo soli ei, qui ea patitur.

11. Inquires. Qui exercens Societatem v. gr. emendi frumenta tempore æstivo, incidit in febriem, unde multa damna patiatur, debetne putare, ea esse damna prioris generis, atque adeo sibi compensanda, an posterioris?

Respondeo. Mihi videtur, regulariter hæc esse damna posterioris generis, & consequenter non esse damna communia Sociis attribuenda, quia per se hæc non veniunt ex Societate, tanquam ex causa, sed potius ex conditione personæ, & certè in præxi ita servari judico, ut scilicet socius in Societate ægrotaans, suo damno ægroter. Dixi (regulariter) nam, si fortè sit aliqua cõsuetudo, vel pactum justum in contrarium, ea sunt servanda, sicuti mox dicemus de aliis expensis, vel item in casu, quo constaret infirmitatis causam, verè fuisse negotium Societatis.

12. Hactenus de damnis sine socii culpa promanantibus, nunc de provenientes ex culpa.

De damnis provenientes ex culpa alicujus ex socii.

13. Culpantem Socium debere refarcire omnia damna ex su culpa Societate occurrentia, nemo quærit, quia nemo nescit, At difficultas est dignoscere quantitatem culpæ, quæ hujusmodi restitutionis *onus imponit*,

Ad quam difficultatem enodandam, utile est, præmittere verba Legis, b quæ in hunc modum enunciant: *Prævaluit etiam culpa nomine, teneri Socium; Culpa autem non ad exactissimam diligentiam dirigenda est, sufficit enim talem diligentiam communibus rebus adhibere socium, qualem suis rebus adhibere solet, nam, qui parum diligentem socium sibi assumit, de se queri, sibi que hoc imputare debet.*

14. Hactenus Textus, ex quo questionem propositam de culpa in Societate commissam sic explico, formando hanc regulam tum pro foro interno, tum pro externo. *Quoties socius ponit diligentiam in negotiatione Societatis, quam poneret, si illud negotium ad se solum pertineret, ad nihil tenetur, si forte damnum sequatur. Quoties verò eam non adhibet, tenetur, &c.*

Ratio Regula est, quia nemo intendit se, suamque operam magis pro aliena re obligare (præscindendo à peculiari pacto, cui esset omnino standum) quam pro sua, &, Alter majorem diligentiam ab altero non petit, nisi quæ in rebus propriis adhiberi solet: si hæc igitur adhibeat socius, non est, unde damnari rationabiliter possit.

15. Quæ verò sit diligentia, quam quis adhibere solet in rebus propriis, est maxime hic considerandum, ut etiam nos per aliam occasionem alibi consideravimus. Non enim tu putas, debere in tuo agro v. gr. excodendo, eam diligentiam mensuram apponere, quam appones in tuo filio infirmo curando, & sanè illa diligentia, quæ parva judicatur in Nauclo, si navim regat plenam lignis, & paleis, magna, & gravis est, si frumento, vel auro, preciosisque mercibus onustam regat. Idem in artibus, & professionibus. Turpiter enim errabit Grammaticæ Professor, si proferat v. gr. Mater meus, at non, si merus Scriptor eodem modo scribat; Et artifex quidem in fabriciando Calice ex auro exquisitam diligentiam adhibet, ne auri momenta, vel levissima deperdat, quam non tam exactam ponit in fabriciando vase stanneo, ne stanni particulas amittat, Ex quibus vides, non debere diligentiam socii esse eodem modo mensurandam in gravibus negotiationibus, ac in levibus, in difficilibus, ac facilibus, in raris lucrandi opportunitatibus, ac in frequentibus, &c. Cum enim ipse operam suam prudenter promi-

promiserit, eam tunc adhibebit, tum in foro conscientia, tum in foro externo, quando, omnibus expensis, eandem pro propria re sua sine infidelitate ponet. Atque ad hanc doctrinam, reduci tandem ea, quæ sine de culpa juridica lata, levi, levissima, sive de culpa Theologica mortali, vel veniali in contractibus Commodati, Locati, depositi, diximus loco citato, & rectè Delugo a loquens de quibusdam legibus condemnantibus Commodatarium, vel Conductorem de levi culpa, sic habet: *Quis unquam à Conductore equi, pretium equi patet, quando Conductor diligentiam circa eum adhibuit, quam diligens quisque, & prudens circa proprios equos adhibere solet? non sunt ergo usui receptæ leges illæ in alio sensu.*

Hæc ille, quæ ad culpam in Societate commillam aptari facile possunt.

16. Sed adhuc mordicat scrupulus. Quid enim, si quis non quidem graviter per delictum mortale, sed leviter per veniale deficiat ab hac diligentia, per ignorantiam v. gr. vel inadvertentiam b venialiter culpabilem?

17. Respondeo (salva meliore sententia, & semper, præscindendo à peculiari conventionione) de qua omnino sunt videnda ea, quæ ego alibi dixi, ubi ex nova promissione obligavi in duobus casibus ad exquisitissimam diligentiam, Respondeo, inquam, hunc non esse reum restitutionis, nam; qui adhibet diligentiam absolutè, quantam adhiberet in re propria, non obligatur ad restitutionem, ut hæcenus dictum est, sed, qui deficit leviter, non dicitur absolutè deficere de dicta absoluta diligentia, quia parum pro nihilo reputatur, ergo, &c.

18. Confirmatur, quia ibidem diximus, & confirmatur à Delugo e non esse obligationem gravem restituendi materiam gravem ex delicto venialiter tantum culpabili: at in casu, de quo hic loquimur, restitutio facienda, tota tandem refunditur, in delictum negligentia, ergo, si hoc erit veniale, & non grave, non poterit parere obligationem gravem.

19. Sitte Lector. Advertisti prædictam doctrinam Delugo, unde posse confirmari dixi, nostram responsionem? Adverte nunc qua ratione alio in loco sentiat oppositum ejus, quod dixi numero decimo septimo. Ecce ejus verba: *d Prima Regula sit, si culpa*

saltem levi socii, damna evenerunt, si se computari, nec alios debere concurrere, immo, si quid ea de causa alii paterentur, ab eo resarciendum esset, cujus causa damnum id advenit.

20. Hic denique non oportet aliquid monere de ignorantia, vel de inadvertentia, quæ vinci non possunt, quando enim hæc adsunt, cum nulla adsit culpa, pœnam restitutionis non consurgere, ahibi latè declaravimus.

CAPUT VIII.]

Ut expensæ sint communes, vel certè compensentur.

Quæ est Conditio Septima?

1. Duplicis generis esse possunt ejusmodi expensæ (quantum pertinent ad rem de qua agimus) aliæ enim sunt expensæ, quæ sunt Societatis causa, quæ scilicet exhibentur pro negotiatione, quam socii susceperunt, ut mox magis explicabitur; aliæ sunt expensæ, quas socius, qui suam promissit operam, forte facit, ut evitet damna, quæ imminet negotiationi. His distinctis.

2. Dico Primò, has posteriores, & quidem ordinarias, debere e fieri ab ipso socio, e Mol. d. qui operam promissit, præscindendo ab alio 48. Less. pacto, quia, qui promittit operam, debet ad l. b. 2. c. 25. hiberi ea, quæ adhiberet in rebus suis; at ad dub. 4. conservanda sua, expensas quisque ordinarias, & moderatas facit.

3. Dixi ordinarias, quia ad extraordinarias non præsumitur quis se obligasse, præscindimus enim, ut toties diximus, à pacto, vel consuetudine, quæ possunt intervenire. Quare de his extraordinariis idem dictum erit, quod mox dicemus de expensis prioris generis.

4. Quoad illas igitur primi generis expensas, dico, eas, nisi ex pacto inito, vel justa consuetudine illæ pertineant ad omnes socios (potest enim justum esse ejusmodi pactum, & consuetudo, quando hoc onus æquè compensetur, vel, quando iniatur Societas cum tribus illis contractibus, quos paulò superius explicuimus) dico, inquam, eas expensas prioris generis debere f esse communes sociis, patet, quia immediatè, & proximè fiunt ob negotiationem communem sociorum. Mol. l. c. Less. l. c. nu. 35.

5. Hic

3. Hic insurgit brevis quaestiuencia. An ex his expensis deducenda sint ea, quas fecisset pro se ille socius, qui operam promisit, si socius non fuisset, seu, si Societatem dictam non inuissit; Petrus v. gr. Societatem iniens cum Paulo, expendit ob destinatum negotiationem quindecim aureos pro suo victu, si autem non vacasset ejusmodi negotiationi, expendisset domi suae quinque aureos, debetne Petrus deducere hos quinque aureos, & sic solum decem computare pro expensis Societatis? Semper autem, ut nimis saepe monui, loquimur, abstrahendo a iusto pacto, vel consuetudine legitima Regionum.

6. Respondeo. Ita putant probabiliter non a Bald. in nulli. a Verum probabilius, b non esse de L. 1. n. 9. C. ducendas, judico, sed omnes debere esse Pro Socio, communes omnibus sociis. Ratio est, tum Angel. V. quia Jura absolute concedunt, proficiscentem Soc. 1. n. ad negocium Societatis posse ex communibus bonis Societatis alimenta accipere, Tum Navarr. quia praescindendo a pacto in contrarium, lib. 7. c. 2. qui locat operam suam extra domum a Con. n. 466. ductore, cui servit, est merito alendus. Dico Navarr. in (extra domum suam.) Nam recte advertit sum. c. 17. loco citato Molina, quando expensa pro tuo n. 283. victu fiunt in tuo domicilio, quia nimirum b Salic. ap. negotiatio non est talis, ut a tuo loco disce. P. Navarr. dere oporteat, eas non esse communes; cujus Molina, & dicti ratio alia esse non potest, nisi, quia, qui Lessus l. c. locat operam suam non discedens a sua do. Bonac. de mo, sibi conuevit alimenta praestare. At a contract. domo sua discedens, non ita, & c. d. 3. q. 6. p. 7. Confirmatur ex Jure, c in quo habe. 4. n. 3. a. mus, quando quis proficiscitur ad negotios citans, tia Societatis, expensas esse extrahendas c. L. Cum ex communibus bonis Societatis. Nota, duobus, §. quando quis proficiscitur (ait) quasi dicat, Quidam, non vero, quando non proficiscitur, sed L. Si Fratres, §. Si Inquirer quis, Quanam sint illae expensae, pro Socio. quae sunt causa Societatis?

Respondeo, esse illas, quae sunt necessariae vel utiles Societati; ut, si necessarium sit iumenta conducere, ad merces deferendas, domum, & servum habere, ad easdem conservandas, gabellas solvere, ac similia. Hujus etiam generis sunt expensae, quas capite septimo diximus fieri propter damna, quae eveniunt ex causa Societatis, non vero, quae ex occasione.

9. Illud semel quaesitum fuit, An elemosynae moderate factae intuitu Societatis, ut ea scilicet prosperum exitum habeat, sint extrahendae a communibus bonis Societatis? Et quidem recte respondet Petrus d. a Navarra, esse a communibus bonis extrahendas, Ratio est, quia socius potest ex communibus bonis facere eas expensas, quae prudenter putantur utiles Societati, sicuti ergo putare, ut utile, humano subsidio, ad negotiationem susceptam, uti; ita, immo multo magis, uti Divino.

10. Propter eandem causam, si socius advehens per mare merces a magna tempestate impeteretur, moderatumque vorum elemosynae, pro incolumitate mercium faceret, illud ex communibus bonis esse persolvendum, mihi dubium esse non potest.

11. Illud iterum fuit quaesitum. An, si faciendae sint expensae necessariae pro negotiatione, & non possit haberi pecunia communis ex Societate, teneaturis, qui operam promisit, illas expensas facere ex suis propriis bonis, vel saltem petere mutuas ab aliis ad illas faciendas.

Respondeo, obligari, non modo ex Charitate, ut solum contendit Rebell. e sed ex c. Rebell. Justitia. Ratio est, quia socius, ex vi contractus Societatis, obligatur, illam diligentiam, 7. n. 7. & operam adhibere, quam adhiberet in re sua, ut nuper late diximus: at pro re sua ita quis faceret, ergo, & c. non est tamen negandum, ipsum posse f. has pecunias repetere a Societate, cum utiliter gesserit ejusdem Societatis commune negotium.

CAPUT IX.

Ut non apponantur pacta injusta.

Qua est Condicio octava.

1. Cum ea pacta sint injusta, quae contra naturam hujus contractus sunt, quaeque inaequalitatem inter socios afferunt, ideo non alio meliori modo ea dignoscuntur, quam perpendendo, quae haecenus de natura hujus contractus sunt explicata; Nihilominus multum ad ejusdem rei praesim faciet, aliqua hic peculiariter pacta discutere, quae jam ex ordine subscribo.

2. Pri-

2. Primum Pactum. Antonius confert in Societate centum aureos : Petrus operam suam, ita tamen, ut Petrus certam quantitatem, vel certam lucri partem habeat quanti scilicet aestimatur ejus opera, sive ex negotiatione patriatur lucrum, sive non, & sive pereat pecunia Antonii, sive non, estne hoc pactum justum?

Respondeo, esse justum, sed certè in ejusmodi negotiatione non intervenit contractus Societatis, sed potius locati, & conducti. Nam in hoc casu Antonius conducit operam Petri, & dat ipsi certam mercedem, sive ex lucro negotiationis, sive aliunde; qui modus contrahendi justus omninò est, quando justa merces operæ præstandæ correspondet.

3. Quid, si ita pactum iniatur? Si Societas bene succedet in lucro, longè majorem dabo tibi mercedem, si malè, longè minorem?

Respondeo, adhuc justè pactum iniiri; non enim sic in eo contractum Societatis, sed pari modo contractum locati, & conducti; Ego autem in hunc modum paciscor, ut ea spe diligenter sit socius in negotiationis munere exercendo; Adde, æquale esse periculum majoris, vel minoris mercedis, &c.

4. Secundum pactum. Idem Antonius celebrat contractum Societatis cum Petro, ea lege, ut ipsi Petro obveniant duæ partes lucri, & una solum damni, & una lucri, est ne id justum?

Respondeo. Si hæc unius socii onera compensentur pecunia, vel re æquivalenti ab alio socio, justum erit pactum, si vero non compensentur, nimis manifestè erit injustum; quando enim compensantur, servabitur æqualitas, secus, non item.

5. Quid, si fiat pactum, ut ad unum ex sociis, v. g. Antonium, nulla damni pars pertineat, & tamen pertineat aliqua lucri pars, totum vero damnus rejiciatur in alterum, v. g. in Petrum, sed cum parte lucri, si ex negotiatione lucrum perveniat?

Respondeo, cum prædicta distinctione; eadem enim hic militat ratio. Sed jam video, te advertere, hunc, & præcedentem, (quando justè compensantur onera) non esse merum contractum Societatis, sed insuper addi unum vel alterum contractum Venditionis, vel similis venditorem periculum damni, & locatur opera socii, &c. Ita Molina. *b*

Tamburinus de Sacramentis.

6. Tertium Pactum. Idem Antonius confert pecuniam cum pacto, ut solum tertia pars dictæ pecuniæ pertineat ad ipsum Antonium, & eadem sola tertia pars subfit periculo ad damnus ejusdem Antonii: at vero reliquæ duæ partes pertineant ad Petrum socium conferentem operam, ipsiusque Petri periculo amittantur, si amittentur & item tertia pars lucri ad Antonium, reliquæ vero duæ lucri partes pertineant ad Petrum; estne hæc justa conventio.

Respondeo, cum memorata distinctione, ut scilicet, si compensentur onera, justa sit conventio, aliter sit prorsus injusta. Ita Molina *c* quicquid in contrarium dicat Silvester. *d* 417. Sicut enim Antonius, qui confert pecuniam, potest, ut superius vidimus, rejicere in socium totum periculum pecuniæ capitalis, tribuendo ipsi socio proportionatam mercedem tanti oneris, cur non poterit duarum partium periculum in socium rejicere, data pariter proportionata mercede.

7. Quartum pactum. Idem Antonius dat Petro, Paulo, Joanni Piscatoribus quindecim aureos, singulis nempe aureos quinque ut scilicet habeant expensas ad piscandum (idem die de aliis exercitiis, puta excolendis agris, pasceendis animalibus, nutriendis bombicibus, ad sericum extrahendum, & similibus) dat, inquam, hoc pacto, ut singuli post piscationem, & pisces venditos, dent ipsi Antonio dimidiam lucri partem, quod acquirunt, & insuper aureos omnes ab eodè Antonio ante piscationem receptos ipsi eidem reddant: totum autem periculum, quo possent deperdi aurei illi, subeant ipsi Piscatores pro sua rata? Estne justum hoc pactum?

Respondeo. Esse injustum docent Rodriguez, & alii; nam nimis dura onera (inquunt) Piscatoribus imponuntur. Et certè injustitia est (ajunt) velle communicare in lucro, & non in jactura, & velle, ut ipsi Antonio reddatur capitale, etiam si sine culpa sociorum illud pereat. Addit Navarrus, si Piscatores ex dictis pecuniis aliquid expenderit pro sua domo, debere ipsos restituere Antonio, quia Antonius solum contulit pecuniam ad negotiationem, & consequenter ad expensas negotiationis, non vero ad expensas extra negotiationem domi factas.

8. Hæc illi, supponentes, hunc esse contractum

N n n

ctum

De Dissolutione Societatis:

ctum Societatis, sed, quia verè is non est, est enim Conductionis, & Locationis operarum Piscatorum, ut ex dictis cap. 1. nu. 6. & ex dictis nu. 2. hujus capituli constat, nullo modo erit ejusmodi contractus condemnandus, si justa, omnibus expensis, merces Piscatoribus solvatur, sive in pecunia, sive in lucro sperato, ut dictum est.

9. Illud, quod modo addidit Navarrus, approbo quidem, sed eo modo, quo ego reuli; nam dicti Piscatores, sive expendant domi, vel extra, sive non expendant, jam totum capitale debebunt reddere, ut ex pacto conventum fuit; At, si Navarrus aliud velit, ut certè velle alicui videri potest, id est, debere à socio operam conferente (quando est initus contractus Societatis) deduci expensas, quas domi is fecisset, non approbo, nisi eo modo, quo vidimus supra. a

a Suprac. 8. nu. 4.

10. Quintum pactum. Idem Antonius socium asciscit Petrum, additque, ne alia negotia suscipiat, justè ne sic paciscitur?

Respondeo, justè, quia sic Antonius vult Petrum expeditum esse pro suis negotiis, imò, si natura, & qualitas suscepti negotii requirit totum hominem, debet Petrus etiam si non adsit pactum, totum se illi negotio adicere, quando enim ipse promisit suam operam, totam, quæ erat necessaria illi negotio, promisit.

11. Quod si non requiratur tota, si additur ab Antonio tale onus Petro, debet certè Antonius aliquo modo compensare; secus, liber Petrus erit, & sic aliena negotia, ut ei liber, potest assumere, quia nihil hæc obstant Societati cum Antonio susceptæ, ut supponitur. Sic Medicus operam suam tibi promittit, non tamen propterea alios infirmos curandos, cum culpa suscipit, quando omnibus consulere satis potest. Quod dicimus de Socio, dic obiter de famulo; is enim, quando abest præjudicium famularus Domini, potest b alia negotia suscipere, & lucrari, cum tamen non possit, quando præjudicium illud adest.

b Inuit. Bonac. d. 3. de contr. qu. 6. p. 1. num. 5.

1. Societas, vel instituta fuit ad tempus determinatum, ut, si pro duobus, tribus, decem annis, imò, & pro tota vita, vel ad tempus indeterminatum, id est, sine temporis mentione: De utroque simul sic breviter habe.

2. Dissolvitur Societas Primò, mutuo consensu, seu renuntiatione. Secundò, finito tempore designato. Tertiò, finito negotio. Quartò, morte civili. Quintò, morte naturali: quæ omnia, nitidiorè stylo, sed subobscuris verbis, sic Textus complectitur: Societas solvitur ex Personis, ex Rebus, ex Voluntate, ex Actione.

Mutuo Consensu.

3. Rectè: nam Res, per quas causas nascitur, per easdem dissolvitur; Quod si unus ex Sociis incidit in amentiam, non dissolvitur Societas, nec ejus Curator renunciare potest, nisi in casibus, in quibus socius ille, si fuisset sanus, potuisset. Quare in hoc casu continuare omnino socii debent à Societatem, & lucrum dividere cum Curatore amentis.

4. Quid, si quis ex sociis renunciaret, aliis in vitis?

Respondeo. Tunc damnum, quod sortè ex tali renuntiatione subsequetur, ad ipsum solum spectabit: si vero nihilominus sequetur lucrum, illud erit commune aliis, vni ipse, quantum est ex parte sua, jam cessit Juri Societatis, subivitque prædictam obligationem restituendi id, quod socioiurum interest, si non fuisset renunciatum ante tempus.

5. Sunt tamen quatuor casus, in quibus licitè, aliis in vitis, socius renunciat: Primò, si ei pacta non servantur, nam Frangenti fidem, merito fides frangitur. Secundò, si socii sint ei injuriosi, vel damnosi, ita, ut prudentis arbitrio non sint tolerandi. Tertio, si esset spes lucrum percipiendi ex negotiatione suscepta. Quartò, si socius debeat Reipublicæ causa abesse, nec commodè, vel aliis, vel sociis, suas committere partes possit.

Finis

Finis tempore Designato.

Societas, quia conjunctim non separatim fuit conventio (nisi tamen contrarium pacto firmatum fuerit) ita communiter Doctores, & Jura. Unde sequitur, Societatem non transire ad hæredem defuncti.

Quæ affert Deluge d. 30. de Inst. nu. 7.

12. Quid si affuerit pactum, ut ad hæredes transiret?

Respondeo, quoad Socios superstites remansuram Societatem, at non remansuram, quoad hæredem defuncti. Sed quid si pactum, ut transiret ad hæredes juramento firmatum sit?

Respondeo. Qui docent juramentum confirmare contractus, affirmant, ejusmodi pactum juratum obligare hæredem ad prosecutionem Societatis, quia hæres tenetur servare contractus defuncti. Ita Molina, & Lessius, & Ardos, qui alibi docuimus per juramento non confirmari contractus, debemus excludere hanc obligationem, ab hærede defuncti, ut excludit Valaschus apud eundem Molinam l. c. quia juramentum partis non validat actum a Jure interdictum, & prohibitum.

Idem.

Molin. d. 414. nu. 6. o Less. lib. 2. c. 25. nu. 6. p Lib. 3. in Decal. c. 7. §. 6.

CAPUT XI.

De Societate in Animalibus.

1. **S**I Primò, tradas alicui tot oves v. gr. ut statuto tempore det tibi carum pretium (Si Secundò, eidem eadem tradas, ut ipse fructum ab iis accipiat, soluto tibi pretio; Si Tertio, ut custodiat eas, data illi parte fructuum, qua dictam custodiam compenses, non celebras q contractum Societatis; nam Primus est contractus venditi; Secundus est locati; Tertius est famularus. Verum, erit contractus Societatis, si tu oves v. gr. alter vero operam, seu industriam conferat, vel, si uterque contribuatis æqualem partem industriæ, & partem numerum ovium, vel in æqualem, &c. & fructus inde percepti (id est, lana, lac, foetus) sint dividendi, sive Arithmetice, æqualiter, sive Geometricè, id est, ad proportionem ejus, quod à singulis collatum est, hic, inquam, est contractus Societatis, & de eo multa dicta sunt in precedentibus capitibus, in quibus tractatum est de Societate in universum; pro majori tamè ejus explicatione.

Molin. d. 411. nu. 2. c. 7.

2. Inquires Primò. An hic modus Societatis

N u n n 1

tatis

6. Merito. Quia ad tempus ulterius non se extendebat conventio, & obligatio, ut dividitur in Jure. *a* semper intellige, nisi tacito, vel expresso consensu sociorum innovetur, seu continuetur Societas, quia tunc novus censetur advenire Contractus.

Finis Negotio.

7. Et id etiam merito; ad illud enim duntaxat se extendebat, ut supponimus Societas Finiri etiam negotium censetur, si totum capitale, immò, si magna ejus pars casu pereat vel ita mutetur, & aptum non sit ad negotium, quale esset frumentum, si eo modo vitaretur, ut amplius humano usui non esset idoneum, Finiri etiam negotium censetur, *b* si in agro à sociis excolendo, ædificetur auctoritate publica Ecclesia. Idem dic, si socii nò potest contribuere promissam pecuniã, vel promissam operam, ut, si incidisset in paupertatem, vel in ægriitudinem, vel ejus bona fuissent publicata, vel quid simile.

Morte Civili.

8. Siquis ex sociis civiliter moriatur, ceteri Societatem Jure dissolvent. Censetur autem Mors Civilis pro hac re triplex:

Primò, Cessio Bonorum.

9. Secundò, Maxima, aut media capitis diminutio, *a* id est, vel deportatio in Insulam cum amissione libertatis, vel solum deportatio in Insulam. Bonacina fasserit, finiri Societatem capitis diminutione, quam dicit esse exitium, unde pro eodem accipit exitium absolute acceptum, & deportationem in Insulam id, quod aliis, qui Textus g Civiles legent judicandum relinquo.

10. Tertio denique censetur capitis diminutio solemnis *b* professio in Religione; De qua lege Molinam, *i* Bonacinam, *k* aliosque ab ipse citatos.

Morte naturali.

11. Morte item Naturali unius ex sociis (etiam si multi consocii remaneant) finitur

tatis Animalium sit licitus? Ego consi. no tibi mille oves, ita ut, si aliqua pereat, compleas numerum ex foetibus, tuque idem apponas operans correspondentem aestimabilitati usus consignatarum ovium, atque in fine singulorum annorum fructus praedictarum ovium, (id est lac, lana, & pars remanens foetuum) dividantur inter me, & inter te?

Respondeo. Ut proponitur, non est hic contractus licitus, quia clarè non servatur aequalitas. Nam propterea prudentes, & pii negotiatores, ut effugiant injustitiam, & Animalia non stent cum periculo in manu alterius v.g. Pastoris, semper solent addere alium contractum Assurationis, solvendo ex ipsa parte fructuum percipiendorum aliquid proportionatum ipsi Pastori asscuranti in hunc ferè modum. *Consigno tibi mille oves, tu apponas industriam, & asscures mihi, te traditurum eundem numerum ovium a qualis bonitatis, nam ex fructibus percipiendis tibi compenso tantum onus, quod suscipis.* Addi etiam solet alius contractus, quo mihi asscuret Pastor aliquod lucrum, sive sex, sive decem, sive plus, minulve pro centenatio ad prudentis viri arbitrium, modo superius a satis explicato de Societate cum tribus contractibus.

a sup. c. 3.
§. 3.

3. Inquires Secundo. Cum in hoc contractu soleant initio Societatis aestimari Animalia, nec deinde controversia sit in iis reddendis, Inquires, inquam, cur tunc non dicendus sit potius contractus Venditionis, quam Societatis.

Respondeo. Quia est, aestimatio aliquando faciat venditionem, aliquando tamen nò facit, ut patet in dote, quæ potest ab uxore viro tradi, interdum per aestimationem facientem venditionem, interdum vero per aestimationem non facientem venditionem. Facit venditionem aestimatio quando res dotalis aestimatur, ut Marito tradatur, tanquam vendita eo pretio. Non facit venditionem, quando res aestimatur solum, ut sciatur valor rei dotalis, ita, ut, si pereat, & fiat deterior culpa viri; constet, ad quid teneatur vir in casu restitutionis. Quoniam igitur in casu nostro aestimantur Animalia solum, ut sciatur, quid, & quantum in fine anni sit restituendum, ideo non est contractus Venditionis, nam, si aestimatio eorundem Animalium fieret, ut illa, tanquam vendita eo pretio, traderentur Pastori, esset quidem contractus Venditionis, ac con-

sequenter non pertineret ad hunc locum, sed ad tractatum de Venditione, & Emptione.

4. Inquires Tertio. An Socius præscindendo à contractu Assurationis, sed in vim locius contractus Societatis, obligetur in fine anni, puta temporis designati pro Societate, restituere prædicta Animalia aestimata per aestimationem non facientem Venditionem, restituere, inquam, obligetur juxta valorem aestimationis factæ initio anni, an juxta valorem aestimationis, quæ fit in fine anni? Mille oves v. gr. valent initio anni centum aureis, at in fine anni ob magnam illorum pecuriam valebunt ducentis aureis, vel propter abundantiam valebunt minoris, v. gr. aureis quinquaginta, locius recipiens, debet ne reddere oves valentes centum aureis, an vero ducentis, vel quinquaginta?

Respondeo. Cum in mero contractu Societatis (nam nunc præscindis ab alio pacto) supra docuerimus Animalia remanere in dominio apponentis, si in fine anni crescit, vel decrevit eorum valor, ipsi apponenti crescit, atque decrevit, unde juxta aestimationem, quæ fit in fine anni debet restituere is, qui eas recepit, & solum illa prior aestimatio inserviet, ut, si culpa recipiens, Animalia perierint, vel deteriora evaserint, compensetur illud, quod erit justè compensandum.

5. Instas. In contractu Societatis, si pecuniæ valor crescat, non crescit pro apponente illa, sed pro omnibus sociis, ergo pari modo idem dicendum erit, si crescat valor Animalium. Conferat v. gr. Petrus centum ex auro, valentia centum, & decem argenteos, si finita Societate, contingat aureos illos plus valere, v. gr. centum, & viginti, Petrus non habebit pro suo capitali collato, nisi tot aureos, quot ascendunt ad centum, & decem argenteos, nisi alii decem erunt dividendi, utpote lucrum commune sociis, ita igitur in Animalibus.

Respondeo, pro doctrina ejus, quod assumitur, & pro responsione ad paritatem, quæ inducitur, sunt hic benè tria distinguenda, quæ tribus dictis ego, claritatis gratia, proferam.

6. Dico Primo. Si crescat valor pecuniæ collatæ ab uno ex sociis antequam ea ad merces comparandas expendatur, vel antequam admisceatur ita cum cæteris pecuniis Societatis, ut discerni nequeat, ille est Dominus hujus valoris, qui eam contulit, quia ipse habet

bet illius dominium, & consequenter, & ipsi crescit, & decrefcit, & juxta hunc valorem in fine Societatis eidem erit pecunia restituenta.

7. Dico Secundo. Si crescat idem valor, postquam comparatae sunt merces, vel postquam pecunia mista ita est cum cæteris pecuniis sociorum, ut discerni nequeat, incrementi hujus sunt Domini omnes socii, quia ipsi simul habeat dominium illarum mercium, & pecuniarum; quare ex æquo est dividenda, esto, prius propter pactum Societatis initio initum, debeat, extrahi, & reddi apponenti tanta pecunia, quantam apposuit, secundum illum valorem, quem num. præced. dictum est.

8. Dico Tertio. Hinc fieri, ut magna sit disparitas inter Animalia, & pecuniam, quando hæc, vel illa conferuntur, Animalium enim semper Dominus est is, qui ea apponit, at pecuniæ non ita: nam, ut dictum est, postquam merces comparatae sunt, & pecuniæ sunt cum cæteris admixtæ, pertinent ad totam Societatem, non est igitur mitum, si in-

lentes succedere Avo, vel Avia vide apud mox nu. 3. citandos.) Filii, inquam, volentes succedere parentibus descendentes testatis, vel non testatis, tenentur conferre ea, quæ habuerunt ex bonis dicti Patris, vel Matris viventium, ut scilicet ex iis in communi adductis, tanquam ex uno cumulo, fiat iuxta partitionem inter ipsos Fratres, Sororesque. At vero ascendentes, ut est Pater, Mater, Avus, Avia, quando succedant Filiis, vel Nepotibus defunctis, non tenentur conferre ea, quæ habuerunt à filiis, vel nepotibus viventibus. Ratio Regulæ tunc intelligitur, cum cognoscatur radix, cur facienda sit inter prædictos fratres dicta collatio. Ea autem est, quia omnibus filiis debetur post parentum mortem æqua legitima. Quando ergo parens ante suam mortem aliquid alicui ex filiis tradit, præsumitur, (nisi aliud exprimat, vel tacite ex conjecturis colligatur) dare illud in computum legitimæ, quam post mortem suam illis debet. Ne ergo frater plus habeat de legitima, quam alii, inde est, ut illud debeat in commune adduci, & æquè dividi. Quoniam igitur, quando filii, dant aliquid Patri, vel Matri, vel suis ascendentes, non præsumuntur dare in compensationem legitimæ, cum ascendens censetur moriturus, antequam moriatur descendens, sed dare præsumatur per meram donationem, ideo illa non sunt à Patre conferenda, quia, quæ simpliciter donantur, & liberaliter, in commune non conferuntur, nam propterea, nec ipse filius ea, quæ accipit à Patre liberaliter, & non in compensationem legitimæ obligatur ad conferendum, quo à nobis in libris Decalogi pluribus explicatum est.

3. Nepotes, quando, vel mediata, vel immediate succedunt Avia, qui, & quatenus debent conferre habes apud Molinam aliosque.

4. Qua ratione autem dignoscatur, quæcunque parentes dedisse aliquid liberaliter, vel in compensationem legitimæ, adeoque conferendam, duæ sunt regulæ, quas attuli in libris Decalogi, l. c. illas, & ab illis deductas illationes inde pete.

In lib. 5. Decal. e. 4. §. 2. à n. 3. d. Mol. d. 237. Ant. Gem. n. Le Taur. 39. n. 37. Tusc. To. 1. d. à concl. 416. Vasq. in opusc. de testam. c. l. §. 2. d. 4. Bonac. disp. 3. de comut. g. 6. p. 7. §. univ. n. 2. V. Sed modo.

2. Dico d. incrementum harum & pertinet ad lucrum sociorum omnium, modo, quo dictum est, non vero incrementum Animalium.

CAPUT XII.

De Partitione, quam debent exhibere Fratres, mortuo Patre, quæ assimilatur divisioni, quæ fit ratione Societatis.

1. Ut in novo, statuitur, ut filii suo Patri succedere volentes, adducant ad partitionem communem, quæ acceperunt à Patre vivente, quod certe similitudinem aliquam præ se fert contractus Societatis, nam ideo hic sequentem regulam breviter habe.

2. Omnes descendentes legitimi, quibus debetur legitima (nam propterea includuntur etiam adoptati, immò etiam adoptati, non autem illegitimi, quia his legitima non debetur) sive Masculi, sive Fæminæ, sive sint in Patris potestate, sive jam emancipati, volentes succedere Patri, vel Matri (quoad vo-

Finis Tractatus octavi.

TRACTATUS NONVS DE PROMISSIONE

CAPUT I.

Quid sit Promissio?

DE ea loquimur, quando est liberalis, gratuita; si enim est onerosa, id est sub aliquo onere praestando à Promissario, jam propriè pertinebit ad contractus, sive nominatos, sive innominatos, Emptionem, Venditionem, Locationem, &c. de quibus suo dictum est loco.

2. De eadem item loquimur, ut est promissio, non vero, ut merum propositum, quod pollicitationem etiam nonnulli appellant. Propositum enim, sive consistat in actu solius intellectus, sive solius voluntatis, sive utriusque, sive etiam in vocibus externis, quibus voluntas interna significatur, de quibus

2 Turr. d. 64. de Iust. dub. 19. Suar. T. 2. de Relig. l. 1. de Voto c. 2. 3. bi in ipsius utilitatem, seu obsequium à Promittente.
in opusc. 4. de libert. Divin. d. 2. sec. 2. à 3. Sic autem describitur Promissio liberalis, seu gratuita, de qua praesens est disputatio. qu. T. 4. in Est affirmatio, & enunciatio (utique deliberata, 3. p. d. 6. de & spontanea) alicujus rei possibilis, & licite in futurum faciendae ab aliquo insinuata, & ab eo Delugo d. 23. de Iust. litatem, seu obsequium faciendae res est. nu. 2.
b. Vasq. l. c.

Doctores & passim, Propositum, inquam, dicit intentionem aliquid faciendi, seu dandi; at promissio superaddit aliquid aliud, per quod is, cui res promittitur, (quem vocare solemus Promissarium,) merito habet fundamentum expectandi rem illam promissam si mittente.

4. Quid autem sit hoc superadditum, varii variè explicant, quod, quia ad speculationem pertinet, videatur apud citatos.

3. Sic autem describitur Promissio liberalis, seu gratuita, de qua praesens est disputatio. qu. T. 4. in Est affirmatio, & enunciatio (utique deliberata, 3. p. d. 6. de & spontanea) alicujus rei possibilis, & licite in futurum faciendae ab aliquo insinuata, & ab eo Delugo d. 23. de Iust. litatem, seu obsequium faciendae res est. nu. 2.

4. Hæc Descriptio affertur à Vasq. b sed addita à nobis una voce. Ipse enim dicit (alteri insinuata) nos vero addimus (& alteri data)

cujus additionis ratio est, quia posset insinuari, seu ostendi propositum alicui, nec tamen inde ullam promissionis obligationem nasci. Ut, si tibi ostendam, me velle cras tuum comitem fore in via, & nil addam præterea, quod id me facturum promittam, tunc enim solum ostendo, me esse in ea voluntate, non propterea significo promissionem ullam tibi à me dari, ex vi cujus tu meum comitatum cras expectes, sed, si expectes, expectabis ex vi meae constantiae, qua non soleo mea proposita mutare, non vero ex vi promissionis. Et lane sic videtur se gessisse Sanctus Petrus, ut notat Delugo, e quando enunciavit. *Etiamsi oportet me mori tecum, non te negabo.* Nec enim sic aliquid Christo Domino promissit, seu vovit, sed solum ostendit, praesentem voluntatem suam. Sic etiam, qui Deo dicit, se nolle amplius peccare, non promittit, sed solum suam praesentem voluntatem ostendit. Dicimus igitur Promissionem esse enunciationem, & ostensionem voluntatis alteri, & insinuatam, & datam, nam sic non solum explicatur ostensio voluntatis, sed etiam explicatur fides, quæ datur Promissario.

5. Ut autem tota de promissione tractatio ordinatim absolvarur notentur singula prædictæ Descriptionis verba, & in modum sequentem explicentur.

Adverte autem, quia liberalis Donatio in futurum ante rei traditionem nihil aliud verè est, nisi promissio donandi, ideo non pauca ex dicendis hic competere etiam ejusmodi Donationi in futurum: nam ceterum de liberali Donatione de praesenti suus mox erit agendi locus in particulari tractatione de Donatione.

externam respicere, & regere debet Fidelitas. Ad Fidelitatem enim spectat, non solum ordinare hominem in veris, perfectisque promissionibus, quæ constantur ex externo, & interno actu, verum etiam, quæ solum continent externum.

Quemadmodum enim Veracitas inclinatur ad confirmanda externa verba cum animo interno, sic Fidelitas, quæ est valde affinis Veracitati, tendit ad confirmandas promissiones, etiam solum externas, cum executione in futurum ponenda; siquidem ad Fidelitatem pertinet, vetare, ne decipiatur proximus in recipiendis promissionibus: at hic deciperetur, etiam, quando promissio est solum facta exterius. Nè decipiatur, inquam, non ex vero jure, quod sit in ipso Promissario (tunc enim esset obligatio ex vera promissione) sed ex obligatione, seu debito, quod habet promittens, ne in suis dictis abroget sibi fidem, illam non servando, & ne sic impediat commercia humana, decipiendo proximum, quod totum videtur à virtute Fidelitatis esse regendum.

9. Obvicies: ergo eodem modo, si quis se obligaret, solum verbis externis, ad faciendum aliquid, vel, solum verbis externis, voveret aliquid Deo, obligaretur ex vi Justitiæ, vel ex Religione illa observare: quod tamen a alibi negavimus, quia sine vero animo se obligandi, seu vovendi, nulla est obligatio, nullum votum.

a Lib. 3 in
Decal. c.
12. §. 1. n. 3
agendo de
Voto.

Respondeo, negando hanc consequentiam, nam, ad obligationem Justitiæ fundandam, requiritur, ut transferatur Jus Justitiæ in alium, quod Jus, cum sit potestas, quam quis habet disponendi, ut libet, de rebus suis, non potest transferri sine ipsius voluntate. Si igitur sine animo obligandi dicas solum verbis, te obligare, non habes animum transferendi Jus in alium, ergo non transfers Jus, & consequenter non surgit obligatio Justitiæ. Rursus, ad Votum firmandum requiritur, ut Deus acceptet, seu acceptare existimetur, quod per Votum promittitur: at, quando tu Voto solo externo sine animo vovendi promittis, Deus videt tuum hunc actum non promittendi. Ergo non potest acceptare promissionem, quam nullam esse videt, nec potest ejus impletionem rationabiliter à te expectare. Quare Votum istud tuum nullam

asseret obligationem Voti. At in casu tuæ promissionis, quamvis solum externe homini facta, homo, qui cor tuum non videt, merito, & rationabiliter à te fidem datam expectat, immo exposcit: ergo merito virtus Fidelitatis te in hoc dirigere debet, ut scilicet promissum, etiam tunc, serves. Hæc breviter pro curiosis dicta sufficiant: nam, ceterum l. c. latius profequitur Delugo.

CAPUT III.

De illis Verbis.

Vtique libera.

1. **I**D commune esse omnibus contractibus, quia omnes voluntarii esse debent, mentione potius indiget, quam probatione. Nam propterea contractus furiosi, amentis, ebrii, dum tamen in amentia, affectione sunt, invalidus est. Quod si Fabianus b Papa dicit, neque furiosum, neque furiosam contrahere matrimonium posse, sed, si contractum fuit, non esse separandos, intelligitur, si contractus fuit, dum non erant in affectione furoris, nam eo deinde superveniente, non propterea desinunt veri esse conjuges.

2. His jam certis suppositis, solum hic quaerimus, an semiplena deliberatio sufficiat ad inducendam obligationem promissionis, sive sub mortali, sive sub veniali?

3. Dico, nequaquam sufficere, sive res promissa sit gravis, sive levis, sed semper esse necessariam deliberationem plenam, quæ est illa, quæ requiritur ad mortaliter peccandum. Ratio est, quia homo ad certam obligationem sibi inducendam, sive sub mortali, sive sub veniali, debet, ut homo, illam sibi inducere, At operans per semiplenam deliberationem non ut homo, sed ut semihomo, ut ita loquar, operatur, ergo, & cæc.

Confirmatur Primo, quia, sicuti per promissionem absolute se quis sub Fidelitate obligat ad hanc rem v. gr. donandam, ita absoluta debet esse deliberatio, qua rem illam à se abdicat.

Confirmatur Secundo, quia, sicuti ex communi sententia Legislator non potest imponere alteri legem quomodocunque obligantem, nisi perfecte deliberans, ita nec ipse ho-

mo

CAPUT IV.

De illo verbo Descriptionis.

Spontanea.

1. Hoc etiam est commune omnibus contractibus. Quoniam vero id potest deficere in casu nostro, quando Promissio extorquetur metu, dolo, vel ignorantia, seu errore, & car. ideo hæc sunt breviter percurrenda.

Promissio Violenta, Meticulosa, Fraudulenta.

2. Promissio igitur per vim, vel per metum, vel ex fraude extorta, nulla est. Unde tu sic, animo repugnante, promittens, non obligaris facere, vel dare, quod promittis, nec Promissarius exigendi Jus ullum acquirit. Ratio autem est, quia tibi sic promittenti injuria fit, unde Jus ullum, orti non potest in alio.

3. Si metus fuit levis, idem aliqui affirmant, aliqui vero negant. Cum his posterioribus ego sentio, quia, dum metus est levis, in facile a te vinci potest (secus levis non esset) si non vincis, tibi imputatur, non alteri, metum inferenti. Dixi tamen alibi sententiam affirmantem esse probabilem. *g l. 1. in Dec. c. 2. §.*

4. Hinc sequitur, promissionem factam Parenti à Filio, Viro ab Uxore, Principi à Vassallo, Latroni à Viatore, propter metum gravem ibidem à nobis explicatum, sine quo facta non fuisset promissio, non inducere obligationem.

5. Quid, si Promissioni huic addatur Juramentum?

Respondeo, quando, quod promittitur, potest sine peccato adimpleri, inducit obligationem, non ex vi promissionis, quam nullam esse jam vidimus, sed ex vi Reverentiæ Deo debitæ ex virtute Religionis, De qua fuse diximus alibi *h l. 3. in Dec. c. 3. §. 5. n. 6.*

Promissio ex errore.

6. Error dupliciter potest in re nostra intervenire. Primo, in ipsa promissione. Secundo, in re promissa.

Quoad

mo sibi ipsi. Hanc sententiam, ut communem sequitur Molina, & alique, quos adi, ut aliquas objectiones solutas ibidem legas. Illud autem hic notant Doctores iidem, in homine sanæ mentis, quando aliquid promittit ex calore, sive iracundiæ, sive affectionis, sive similis passionis raro non adesse plenam deliberationem, quia rarissime tanta esse solef mentis perturbatio, ut non sufficienter voluta sint, quæ tunc fiunt; secus homicidia, furta, fornicationes nimis facile (cum soleant in fervore passionis fieri) à peccato mortali excusarentur.

Promissio dubie libera.

7. Sed quid, si ve. e. omnibus expensis, dubitetur, an adfuerit plena deliberatio, quod quidem aliquando posset evenire in promittente, qui sit mentis sanæ, sæpius autem in amente habente lucida intervalla vel in amente circa aliquam materiam, non vero circa omnem, & in puero existenti intra confinia temporis acquirendi perfectum usum rationis, &c.

Respondeo. Si certus es, quod promiseris, sed dubitas, an perfectè deliberatè promiseris, Sanchez b te obligat ad exequendum, quod promissisti, & idem esse, ait, si sic vovisti. Ratio est, inquit, quia possidet tunc promissio, de qua certus es. Verum, sive sis certus, quod ore promiseris, sive sis dubius, si tamen dubitas, an perfectè deliberatè promiseris, puta, an promiseris, dum esses extra perfectam deliberationem, te probabiliter non obligat. Castrop. ftopal. c Ratio est, quia, si dubitatur de perfecta deliberatione, non est certum, adesse promissionem, de cujus essentia est, esse à plena rationis advertentia. Quare tunc prava lebit tua libertas, quæ certa est. Hanc ego sententiam alibi d securus sum, ubi dixi e etiam, quid sentiendum de Professione Religiosa. De Matrimonio autem dixi in Tractatu f de eodem.

**

Tamburinus de Sacramenta.

Quoad prius, si quis promittat nesciens, quid sit promissio, vel nesciens, in promissione adesse obligationem exhibendi rem promissam, ad nihil obligatur, quia, propter dictam ignorantiam, non potest quis habere voluntatem fidem dandi, seque obligandi; Voluntas enim non fertur in incognitum.

7. Quod si promittens intendat facere, quod alii faciunt; sanè obligabitur, quia jam alii obligantur, unde sic ipse tacite obligationi consentit. Lege Bonacinam & alios citantem.

^a Bonac. d.
3. de contr.
q. 12. pu. 1.
n. 9.

8. Quoad posterius, id est, quando error contingit in re promissa, sic distingue. Si quis erret Primo, circa substantiam rei promissæ, seu (quod in idem recidit) circa qualitatem tantum momenti, ut redundant in ipsam rem promissam, vel Secundo, circa finem, seu causam principalem promissionis, quam appellare solemus motivam, ad nihil teneretur. Exemplum prioris: Promisi dare tibi hæc laminam auream, quam deinde invenio, esse auream. Promisi dare hoc mancipium, quod deinde invenio habere conditionem quandam magni momenti v. gr. esse meum consanguineum. Promisi dare equum hunc, quem deinde invenio, non esse meum. Exemplum posterioris. Promisi tibi centum, quia puto, te esse pauperem, unde tota causa promittendi fuit paupertas, tu vero es dives. Promitto commodare tibi equum, quia puto, te iturum ad venandum, unde tota causa promissionis fuit tua venatio, tu vero Domi sedes. Promitto mea holoserica aulæa, quia puto, te festum talis Sancti in Ecclesia celebraturum, unde tota causa, ut suppono, fuit pietas in illum Sanctum, tu vero vis ad Nuptias celebrandas illis uti. Dico, in his casibus non adesse obligationem servandi, quod promissum fuit. Ratio, quando intervenit error in substantia, est, quia non potest esse actus voluntatis me obligans, nisi circa rem, quam cognosco; voluntas enim est potentia cæca indigens ad suum actum eliciendum manu ductione Intellectus cognoscentis. Si ergo substantiam rei promissæ non cognosco, ad illam tibi donandam, me obligare non potero. Ratio, quando intervenit error circa causam motivam, est, quia Promissor non intendit se obligare, nisi ex causa, qua ipse efficaciter moveatur: hæc ergo totaliter cessante, cessat effectus, qui totus pendet ab illa causa.

9. Si autem error fuit, Primo, in qualitate rei promissæ, quæ qualitas non sit tanta, ut error circa ipsam redundet in ipsam substantiam; vel, Secundo, fuit in causa minus principali, quam impulsivam solemus appellare, quæ scilicet non est tanti momenti apud promittentem, ut error circa ipsam faciat notabilem mutationem in ejus voluntate, valida erit, & obligans promissio.

Exemplum prioris: Promitto tibi hanc laminam, quam puto esse aurum commune, deinde invenio, illud esse aliquantulum majoris perfectionis. Promitto tibi hunc equum, quem puto esse octo v. gr. annorum, deinde invenio esse annorum septem, vel novem, &c. Exemplum posterioris. Promitto tibi centum, quia puto, te esse pauperem, deinde invenio, te esse aliquanto minus pauperem, quam ego credideram. Promitto tibi equum, quia puto, te iturum ad tuum prædium, deinde invenio, te iturum ad prædium tui amici æquè, vel plusculum distans a tuo, &c. Dico, in his, & similibus casibus te obligari ad servandum, quod promissisti. Ratio est, quia error non est tantus, ut voluntas non fuerit mota ad promittendum, licet aliquanto difficilius, &c.

10. Scio, esse sæpissimè arduum, cognoscere, quando tantus est error, ut faciat, vel non faciat ejusmodi effectus. Verum id ego distinctè expli cui satis alibi. ^b

11. Denique non est hic prætermittendum notabile discrimen inter dolum, & errorem. Nam, si error fuit in qualitate non redundante in substantiam, vel causam finalem, valida est promissio, ut dictum est. Verum id non est in dolo, nam si dolus, sive à Promissario proveniens, sive à quocunque tertio fuit in sola qualitate, quamvis non redundante, nec in substantiam, nec in finem, promissio semper erit invalida, & nihil obligans, ut rectè notat Turtianus. Ratio esse debet, quia in casu ejusmodi doli, Promissarius acquirere Jus expectandi promissum ex injuria, quæ promittenti fit per dolum, quod esse non posse, diximus numero secundo, quæ certè injuria non est in errore.

CAPUT V.

De illis verbis.

Alicujus rei possibilis. Et licita in futurum faciendâ.

Rem debere esse possibilem, & licitam, quia rei impossibilis nulla potest esse promissio, & ad rem illicitam, hoc est ad peccatum, nemo se obligare potest, hic potius utpote certum supponimus, quam inquirimus. Id, quod a deo verum est, ut etiam in promissione, seu contractu oneroso, si quid tibi promisi pro opere turpi, obliger rescindente ejusmodi contractum, ut fuse alibi a dictum est.

In hac autem vera, & certa doctrina, quatuor adhuc sunt quaestiones dissolvendae.

Res promissa partim possibilis, vel licita, partim non item.

2. Inquires enim Primo. Quænam obligatio nascatur, si res partim sit possibilis, vel licita, partim vero impossibilis, vel illicita. Ut si quis tibi promitteret ire Romam ad salutandam amaram tuam, & ad exigendum tua credita, quæ Romæ legitime habes?

3. Respondeo. Si res promissa sit dividua, & non promissa fuerit indivisibiliter per modum unius cum alia, obligabit promissio, quoad partem possibilem, vel licitam, ex regula Juris *Vtile per inutile non vitiatur*. Si vero sit individua, quæ scilicet separari non potest, vel quamvis separari in se possit, illam indivisibiliter, & per modum unius promissisti, non obligaberis, quia tunc totum, ut sic, impossibile, vel malum est, cum malum ex quocunque defectu sit, bonum vero ex integra causa. De his autem latè a nobis dictum est, cum egimus de Voto, ubi advertimus, nec obligare ejusmodi promissionem rei impossibilis, vel illicitæ, etiamsi additum fuerit juramentum, quia juramentum non est vinculum iniquitatis, & ad impossibile nemo tenetur.

4. Hinc, si promittas aureos v. g. centum, & promissio ejusmodi sit respectu tui impossibilis, vel prodiga, unde illicita, quoad omnes centum, sed possibilis, vel licita quoad

partem v. g. quoad quinquaginta, certum sit, si indivisibiliter promissisti, non valere tuam promissionem, etiam si illam juraveris, idque propter rationem modo dictam. At si divisibiliter, b valebit sanè quoad partem licitam, b Bonac. vel possibilem, quia tunc, ut diximus, maxime d. 3. de mè valet illud *Vtile per inutile non vitiatur. contr. q.* Quando cum expensis meis exequi cœpi promissionem turpem an, si me pœniteat, possim petere illas expensas vide, apud Vincentium Tancredi 1. 2. quæst. moral. tr. 5. qu. 6.

Promissio præcise à Divisibilitate, & Indivisibilitate.

6. Hæc sunt ex dictis clara. Sed difficultas hac in re est, An, quando quis nihil cogitando de ejusmodi divisibilitate, vel indivisibilitate promittat v. gr. summam prodigam, an, inquam, valeat tunc promissio pro parte non prodiga?

6. De hac difficultate alibi c sic dixi Quando agit de pecunia, regulariter promittitur divisibiliter, quia pecunia ex se apta est dividi. Unde, si contrarium non constet, judicatur promissio facta juxta ipsius naturam, id est divisibiliter, & idem etiam docui, d si addatur juramentum promissioni prodigæ.

7. Hoc autem, quod dixi de pecunia, dicatur de aliis rebus, quæ similiter ex se dividi solent, ut, si promitteres centum boves, centum oves, prædium tot jugerum, &c. Nam divisibiliter quis præsumitur promittere ea, quæ apta sunt dividi, multo magis, quæ dividi communiter solent.

At vero, quando agit de rebus, quæ dividi aptæ non sunt, vel certè dividi non solent, indivisibiliter (nisi contrarium expresse constet) promittuntur, adeoque integræ debentur. Quis enim non videt totam vestem integram, integrum torquem, integram ovem etiam cum lana, quam ea habet, debere te donare, si hanc vestem, torquem hunc, ovem hanc absolute promissisti?

Promissio rei impeditiva majoris boni, vel rei indifferentis.

8. Inquires Secundo. An promissio facta homini, si sit impeditiva majoris boni, sit valida, & obliget?

Respondeo affirmativè. Neque dicas, Oooo 2 Vorum

Votum factum Deo, quod nihil aliud est; nisi promissio; quæ Deo fit, non obligat in simili casu, ergo neque promissio facta homini. Ne id dicas, inquam, nam neganda est consequentia propter manifestam disparitatem, quam alibi monstravimus, Deo enim placere non potest id, quod impedit majus bonum (quod tamen qua ratione intelligatur ibidem explicuimus) nam propterea Deus ejusmodi votum impediens majus bonum non acceptat, unde consequenter fit, ut nulla ab eo voto obligatio inducatur. At homini placere, gratumque est illud, quod tu ipsi promittis, quamvis impeditivum sit majoris boni, dummodo res promissa non sit peccaminosa, vel contra Divina & Consilia.

a L. 3. in Dec. c. 3. §. 2. nu. 1. c. 2.

b Lex ibid. c. 3. §. 3. n. præsertim §. c. 10.

c L. c. 7. §. 3. nu. 2.

Quare non mirum est, si tu sic promittens obligaris ad rem promissam, adimplendam.

9. Atque hic duo alia discrimina disce, inter promissionem factam homini, & promissionem factam Deo, quod proprie est votum. Nam facta Deo debet esse de re positivè licita, & bona, nec sufficit, esse indifferentem, quia Deus non acceptat tanquam rem sibi gratam illud, quod non pertinet ad bonum salutaris, & Dei cultum, ut ibidem c. dixi. At facta homini valet, etiam si sit indifferentis, dummodo, ut dictum est, non sit peccaminosa, quia homo acceptat rem indifferentem, tanquam sibi gratam.

10. Secundo, promissio facta Deo potest ab habente ejusmodi potestatem per commutationem mutari, vel tolli per dispensationem. A facta homini, & ab ipso acceptata, nec mutari, nec tolli potest, nisi ipso, cui facta est, consentiente.

Promissio de facto alieno.

11. Inquires Tertio. Si promissi alicui factum alienum, ad quid obliget?

Respondeo. Triplici modo id esse potest. Primo, sic absolute: Promitto tibi Titio, quod Cajus ibit Romam v. g. ad tua negotia peragenda. Secundo, sic: Promitto tibi, me curaturum, ut Cajus Romam eat. Tertio, sic: Promitto, Cajum Romam iturum, quod si non eat, ego fidejubeo pro ipso.

2. Profecto in secundo casu, me obligari ad curandum Cajii profectionem, non est dubium. In tertio ite casu, me teneri ad id, quod

fidejussi, nec esse dubium potest. Dubium igitur in primo casu versatur. In quo non apparet, an promissum fuerit ipsum factum alienum, an vero procuratio, ut illud ab alio ponatur.

1. Equidem ex d' alibi dictis hanc regulam d' Lib. 1. in effectum formare possum. Quoties promittit quis alienum factum, interpretandum est, promissionem fuisse ad præstanda (quantum quis potest) ea, quæ ad executionem conducunt, hoc est, ad curandum ve è, & diligenter, ut fiat ab alio id, quod quis promittit. Ratio regulæ est, quia, qui factum ab aliena voluntate dependens promittit, nisi amens sit, id censetur promittere, quod à se dependet, id est curaturum, ut alter factum illud exequatur. Excipe, nisi expressè, non: si factum alienum promiserit cum positiva exclusione suæ procuratoris; tunc enim is, ex una parte, amentia: notam incurrit, at ex alia, ad nihil tenebitur, quia: in illius promissio alterum arctare ad nihil potest.

14. Quid si sit dubium, an id expresserit?

Respondeo, tunc sanè ad prædictam obligationem obligabitur, quia non possumus hunc liberare, quasi melior sit conditio suæ libertatis, quæ cum sit de facto alieno, semper imbibit, ut dictum est obligationem procurandi, & quidem si adest juramentum, sub mortali, ex se. Si vero sit sine juramento, & sit mera promissio gratuita, sub ea culpa, quam mox dicemus. Atque hæc in foro conscientia: in foro autem externo, aliud est dicendum in Jure Civili, aliud in Canonico: Judex enim Ecclesiasticus, sive in materia Canonica, ut notant passim Doctores, sive (ut ego putaverim propter paritatem rationis) in quacunque materia, cujus judicium pertinet ad Judicem Ecclesiasticum, Judex, inquam, Ecclesiasticus condemnabit eum, qui absolute promittit factum alienum, ad prædictam procuratoriam, quia ad Judicem Ecclesiasticum pertinet omnem culpam, quantum potest, impedire; culpa autem est, non servare id, quod implicite involuit promissio.

15. At vero Judex Civilis ad nihil condemnabit eum, qui absolute factum alienum promittit, quia Judex Sæcularis fortasse præsumit, illum sic voluisse jocari, vel quid simile. Excipe tamen septem casus, in quibus Judex idem, quamvis non Ecclesia-

Ecclesiasticus, promittentem de facto alieno condemnat.

I. Quando quis promittit aliquid, quod à suo hæredè faciendum sit.

II. Quando quis promittit aliquid in Judicio, ut quod alius ad Judicium se sit.

III. Quando promittit quis, rem pupilli incolumem ab alio esse servandam.

IV. Quando promittit quis, aliquid præstandum à suo servo, vel filio, quos cogere potest.

V. Quando promittit quis Matrimonium alienum.

VI. Quando quis factum alienum promittens, promissionem juramento confirmat.

VII. Quando quis alienum factum ita promittit, ut adjiciat pœnam aliquam se substiturum, sè v. gr. centum aureos soliturum, si illud non fiet.

Et quidem in primis tribus casibus ex dictis Judex Civilis condemnabit sic promittentes ad interesse Promissario forte secuto. In aliis tribus saltem ad procurandum, ut factum fiat. In septimo ad solvendam ipsam pœnam. Hæc exactius tractata vide apud

Sanchez, & aliosque.

Sanchez, & aliosque. 16 Sed quid, si in hoc septimo eventu promittens diligenter curavit, ut ille alter promissum servaret; adhuc ne obligabitur ad prædictam pœnam?

Respondeo, probabilius esse, non obligari, idque in utroque foro, quia, qui promittit sub aliqua pœna, implicite intelligit, si culpam ea pœna dignam committat. Neque enim promittitur solvi pœna, nisi juxta ejus naturam, quæ semper culpam debet supponere. Ita Sanchez b cum multis.

Promissio de re aliena.

17. Inquires Quarto. Quandoquidem diximus de promissione alieni facti, quid sentiendum de promissione alienæ rei? Si v. gr. promitto tibi librum, qui non est meus, ad quid teneor, cum resevero librum non esse meum?

Respondeo, esse distinguendum. Si promissisti liberaliter hunc numero librum alienum, hunc numero equum, &c. te ad nihil condemno, cum reseveris tuum non

esse, quia in Donationibus liberalibus nemo præsumitur, se obligare ad alterum tantum, quod Juristæ dicunt ad evectioem. At, si eadem liberalitate promissisti librum in genere, equum in genere, &c. certè obligaberis sub ea culpa, quam dicemus infra, afferri à promissione liberali, quia eo modo promittendi, rem, quam habere poteras, atque adeò de tuis bonis promissisti. Ita Molina. c

18. Quid si promitto librum, quem scio, non esse meum? *c Molin. d. 252. n. 6.*

Respondeo. Nimis est manifestum, nullam esse promissionem tuam, quia de aliena re disponere non vales. Te tamen non effugere notam Deceptoris, atque, si sic sis causa alicujus damni, te illud resarcire necessario debere, nimis etiam manifestum est.

CAPUT VI.

De illo Verbo.

Ab aliquo (& illo) Alteri.

1. Hæc verba exposcerent, ut hic enumerarentur ii, quibus promitti, & ii, qui promittere possunt, qui sanè sunt iidem, qui possunt donare, iidemque, quibus donari potest. Verum de his satis à nobis actum est in aliis locis, quæ notabo cum de Donatione capite ultimo.

2. Difficultas autem illa, quam nonnulli hic tangunt, An quid promitti possit Hæreticis, Excommunicatis, Infidelibus non baptizatis, videatur apud Turman. d. & Delugo. e

3. Rursus: an Promissio facta Hæreticis: ut profitens suam sectam habiter inter Fideles, valida sit, & an licita videatur apud eundem Delugo; id, quod universalius agitatur Verricelli sub ea quæstione, an possit promitti Religionis libertas? *d Turrian. d. 47. Aub. 2. c Delugo d. 23. de Inst. n. 127 Verric. de Mission. Tit. 14. Miscell. 194.*

CAPUT VII.

De illis verbis.

1. Promissionem liberalem esse datam alteri, significat, ut in initio innui, promittentem, fidem dare Promissario, ut ipse Promissarius

O o o o 3 missa-

missarius rem ab ipso Promittente expectet. Quare, qui sic promittit, profitetur se suscepisse aliquam tandem obligationem rem promissam exequendi. De hac ergo obligatione, ecquanta nam sit in presentia discurrendum erit. Et quidem agamus prius, quando fides data est, sed nondum acceptata; postea verò, quando, & data fuit, & acceptata.

§. I.

Promissio data, sed non acceptata, quam obligationem pariat quoad obligationem ex iustitia.

1. **Q**uamvis Promittens det fidem alteri aliquid præstandi, idque illi per signa externa manifestet, modò superius explicato, unde ex parte sua Promittens ponat totum illud, quod requiritur ad veram promissionem, seu fidei dationem; tamen, nullus sit, qui eam legitimè acceptet, multò magis, si sit aliquis, qui legitimè respuat (qui sunt hi mox §. 3. applicabimus) nullam contrahit obligationem ex iustitia, exequendi, quod promissit.

2. Siste hic tantisper; Ne enim confundas promissionem factam homini, de qua loquimur, cum promissione facta Deo; Nam hæc semper valet, & quidem coincidit cum Voto, quia Deus semper est præsens, & supponitur acceptate. Verum, an omnis promissio facta in causam piam v. gr. promissio aliquid donandi tali Ecclesie, tali Hospitali, pauperi tali, &c. ante acceptationem horum, valeat, quasi semper acceptetur à Deo variæ sunt sententia. Molina, & Layman, quos sequitur, citatque Diana affirmant, opus enim bonum semper à Deo acceptari, credendum est. Negant Baunius, Leslius, & Sanchez apud eundem Dianam, quia ex una parte ejusmodi promissio non semper est Votum, ut certum est; Si enim promitto, dare pauperi elemosynam, non statim voveo illam dare, quia non dirigo promissionem ad Deum, & ex altera parte natura promissionis est respectiva ad alium, quare ex consensu etiam alterius debet suam vim accipere. Certè utraque sententia probabilis est.

3. Jam verò, ut redeamus ad nostra, Hæc doctrina, quod semper sit necessaria acceptatio ad pariendam obligationem ex iustitia, adèd certa est, ut Doctores illam supponen-

tes solùm quærant, an de jure positivo tantum, an etiam de jure natura requiratur hæc acceptatio ad hanc obligationem inducendam. In qua quæstione illud prius tenet Molina, b & Covarruv. c hoc posteriùs tenet merito communis opinio, quam sequitur Sanchez, d aliique. Et ratio melior esse debet, quia, ad inducendam obligationem iustitiæ, debet Promittens transferre Jus iustitiæ in Promissarium, per quod is habeat potestatem exigendi promissum: at hoc Jus transferri in alterum, non potest, nisi hic alter illud velit recipere, atque adèd, nisi acceptet. Ni ita diceremus, sequeretur, quod si Rex mihi donaret Regnum, & ego illud acceptare nollem, in virum essem Regni Dominus.

4. Confirmatur item à posteriori, quia si Promissarius, vel Donatarius acquireret rem ante suam acceptationem v. gr. servum, sequeretur, eum sine sua voluntate, & omninò coactum debere habere curam dicti servi v. gr. si ægrotaret, vel ne delinquat, utpotè jam in ipsius dominio constituti. Et rursus sequeretur Promittentem, donantem vè, posse exercere superioritatem in Promissarium, & Donatarium, dum illum posset cogere ad habendum, quod ipsi nolint, ut ad curam prædicti servi ægrotantis suscipiendam, &c.

5. Neque dicas, ut acquiratur Jus ad legatum, non requiritur acceptatio, immò, neque notitia legatarii de eo, sed statim, secuta morte Testatoris, res legata ad legatarium pertinet, ergo eodem modo, ut acquiratur Jus ad rem promissam. Ne id dicas, inquam, nam etiam in Legatario, vel ejus, Successore requiritur acceptatio, sed Lex propter bonum publicum disposuit, hac acceptatione posita, acquisitionem legati retrahit ad tempus mortis Testatoris, hoc est, res legata censetur acceptata, & acquisita usque à tempore dictæ mortis, ut dicitur in Tr. de Testamentis.

6. Ex dictis fit, ut Promittens possit sine iniustitia promissionem, immò, & Donationem revocare, si nondum Promissarius, seu Donatarius, sive per se, sive per alium legitimè acceptaverit: nam donec ii acceptent, non acquirunt Jus in rem, sive promissam, sive donatam. Ergo ille promittens, revocando, alterius Jus non lædit.

2 Diana p.
3. tract. 6.
nes. 106.

§. II.

An eadem promissio nondum acceptata obliget ex Fidelitate.

1. **D**ictum est autem (nullam obligationem contrahit ex Justitia) nam, an contrahat aliquam ex virtute Fidelitatis controversia est apud Doctores. Vasqu. *a* & Turrian. *b* nullam contrahere putant, contrahere aliquam, putat Delugo. *c* Huic assentior cum distinctione tamen; nam, si Promissarius nihil profus audit de tua liberali promissione ipsi facta, nullam contrahes obligationem, & in hac parte convenio cum Vasqu. & Turriano, ac si Promissarius scivit tuam promissionem, licet adhuc non acceptaverit, tu contrahes obligationem (quam tamen fateor esse levem ex se, ut fateor idem ibidem Delugo.) Ratio est, quia, ut supra vidimus, Promittens tenetur ex virtute Fidelitatis conformare suum dictum factis.

Quoniam ergo, quando nondum Promissarius tuam promissionem scivit, tu nihil ipsi dixisse adhuc censeris; ideo tunc, ne hanc quidem levem obligationem conformandi dictum factis, in favorem ipsius, seu ratione ipsius, suscepisti. At quando is scivit, licet nondum acceptaverit, jam illi promissionem enunciasti, quare, & obligationem conformandi tuum dictum factis contraxisti. Quod si Promissarius deinde nolit acceptare, ex alio capite ab omni obligatione libereris, nempe, quia obligationem omnem tibi sic ipse remittit.

2. Nota autem, hanc obligationem, quia illa satis est levis, ut dixi, & non ab omnibus admittitur, vix in hoc Tractatu considerari solere; supponere enim semper solemus, nullam obligationem, neque ex Justitia, ut omnes fateamur, neque ex Fidelitate, utpotè satis levem, oriri ex promissione non acceptata.!

3. Quid si promissionem prædictam ante acceptationem juraveris?

Respondeo, post notitiam, licet ante acceptationem Promissarii, multò magis post acceptationem, obligaberis ex vi juramenti, atque adeò ex virtute Religionis, seu ex virtute Fidelitatis, ut conjuncta cum virtute Religionis, obligaberis enim juratam rem alteri

intimatam exequi, quia obligaberis dicta cum juramento comprobare factis; nisi fortè Promissarius nolit acceptare; tunc enim satis abundè remittit, vel, nisi promissio sit de re mala, de qua infra.

4. At ante omnem notitiam Promissarii ad nihil obligaris, quamvis juraveris. Hoc enim juramentum non est factum Deo, quasi aliquid ipsi promiseris: ergo nihil illi debes, nec est factum homini, neque enim juramentum fit homini, nisi ipsi fides detur, seu, nisi ipsi dicatur id, circa, quod datur fides. Cum ergo ante notitiam Promissarii nihil illi dictum sit, nihil illi juratum fuit, atque adeò nihil illi debitum.

5. Confirmatur, quia Promissio, & Donatio, nondum tradita re, facta homini, sive absenti, sive presenti, semper imbit conditionem, si alter acceptet. Si ergo quis nec scivit, nec acceptavit promissionem, clarè consequitur, illam non posse ullam habere vim, & consequenter nec juramentum illi adhærens, quia etiam juramentum intelligitur, si ponatur illa conditio.

6. Dixi (facta homini) si enim Deo fieret promissio ob pietatem operis, quæ promittitur, sanè erit Votum juratum, & observandum, quia Deus hujusmodi promissiones pias ipsi directas semper supponitur acceptare, ut d. Delugo d. 23. de Inst. n. 86.

§. III.

An sint casus, in quibus Promissio liberalis obliget sine acceptatione?

1. **P**lures docent, esse aliquos casus, in quibus promissio nondum acceptata obliget. Unde revocari nullo modo possit. Sed revera in his casibus, ideo revocatio locum habere non potest, quia licet primo aspectu non appareat, adest tamen dicta acceptatio. Discutramus per quatuor casus, qui hic agitari solent.

2. Primus casus est, quando promissio ita est facta ad causas pias, ut ea fuerit directa non ad ipsum locum, personamve piam, sed ad Deum, sic verbi gratia: *Promitto Deo dare pauperi aureos decem*: Hanc enim promissionem revocari non posse, etiam si ille pauper non acceptaverit, fateamur omnes. Verù id merito fateamur, nã asserimus, hic adest acceptatio.

tionem] ; hæc enim est promissio directè facta Deo, atque adeò est ipsissimum Verum, quod Deus acceptat, unde & inducens Voti obligationem, quæ revocari non possit. Ita Sanchez,

a Sanchez. l. 1. matrim. d. 6. à nu. 16.

3. Secundus casus, quando promissio facta est Civitati, & quidem ex quinque causis. Primò, quando facta est ad reparandam ruinam dictæ Civitatis, ortam v. gr. ex incendio. Secundò, quando facta est ob gratitudinem, quia scilicet aliquid illi promissisti ob honorem ab illa tibi collatum. Tertiò, quando facta est ob aliquod opus v. gr. ob ædificium, quod jam cœptum sit fieri. Quartò, quando facta est promissio de aliqua re Civitati & illam dedisti Municipibus. In his casibus leges allatæ à Molina b jubent, non posse revocari, quod promissum, vel, quod datum est, quamvis præcindatur ab acceptatione. Verum legatur Delugo, c qui respondet, vel in his omnibus supponi positivam acceptationem factam à præsentibus, qui promissionem audierunt, quique per has leges, quasi Procuratores facti sunt Reipublicæ, vel eas leges non jubere promissionem obligare ante acceptationem, sed postea.

b Molin. d. 263.

c Delugo d. 23. de Inst. à nu. 45.

d L. Inbe-
mus C. de
emancipa-
tione.

4. Tertius casus est, quando aliquid promittitur, vel datur Infanti: nam tunc Promissio, vel Donatio est irrevocabilis ex Jure. d Sed certè Lex solum loquitur de emancipatione, non verò de alijs rebus. Quod autem emancipatio data, vel promissa Infanti (quamvis eo non acceptante) sit valida, non officit datæ doctrinæ, ut mox videbis clarius paragr. seq. num. 5.

5. Quartus casus est, quando promissio facta eidem Infanti absenti, directæ est alicui præsentis; qui loco absentis acceptet, ut, si sic quis promittat. Promitto tibi præsentis dare centum Francisco Infanti. In hoc enim casu revocari non posse promissionem, docetur communiter, etiamsi, non Franciscus Infans, sed tu solus acceptaveris. Verum hic adesse acceptationem factam à tertio, id est, à te, jam supponimus, à te, inquam, quasi constituto legitimo Procuratore in re utilis Infantis. Quid autem requiratur universaliter ad legitime constituendum aliquem, ut is possit pro alio acceptare, dicetur

mox §. 4.

§. IV.

An ad remissionem debiti, & ad cessionem Juris necessaria sit acceptatio?

1. Per hanc occasionem. Inquires, An ad remissionem debiti requiratur etiam acceptatio eius, cui debitum remittitur? v. gr. Si ego tibi meo debitori in aureis centum, eos remittam, sive animo dumtaxat, sive verbis, sed te nondum acceptante, possum ne revocare dictam remissionem, & exigere à te debitum?

2. Respondeo, requiri acceptationem, unde in exemplo allato, te posse revocare, & cõsequenter exigere debitum. Ratio est, quia remissio debiti Donatio est, nam propterea vocari solet Condonatio, & per illam transferri debet Jus, quod habet Creditor in ipsum debitorem, id, quod sine acceptatione non fit, ut ex dictis patet.

3. Illud tamen diligenter animè est advertendum, non idem esse in cessione, seu renunciatione juris, quæ fit, quando quis habens Jus contra rem, quam alius justè possidet, illi juri cedit. Exemplo res evader manifesta. Sim ego v. gr. ex Testamento Titii substitutus à hæreditate, quam Cajo reliquit dictus Titius, Cajo autem nolit adire dictam hæreditatem, sed velit cedere suo juri, dico, etiamsi ego nihil sciverim de hac Cessione, illamque non acceptaverim, me Dominum fieri hæreditatis, modo explicato in Tract. de Testamentis, nec illam cessionem amplius revocari posse à Cajo. Ratio est, quia ego substitutus jam fui à Titio Testatore ad habendam hæreditatem, solum intercedebat impedimentum ex eo, quod prius fuit ad hæreditatem vocatus Cajo. Remoto igitur impedimento, jam ego ex vi substitutionis hæreditatem legitime acquiram. Subsumo: sed, ut amoveatur impedimentum, neque notitia mea, nec acceptatio requiritur, sed solum voluntas illius, apud quem potestas erat tollendi, vel ponendi impedimentum; ergo, &c.

4. Atque ex hac doctrina, si rectè memineris, colligere solum potui, conjugem remittentem alteri conjugi culpam adulterii, Decal. 1. non posse eam remissionem amplius revocare, quamvis alter eam nesciverit, & non acceptaverit, quia illa est mera cessione, seu

cessio.

renunciatio Juris, non vero Remissio debiti. Locum recole.

§. Ex eadem doctrina colligo in presenti, cur emancipationem Infantis fieri sine ipsius Infantis consensu, seu acceptatione, disponitur à Jure? a Ratio est, quia, ut notat Turrianus, b in emancipatione pater nihil dat de suo, sed solum cedit Patriæ potestati, quam de Jure solo positivo Pater habebat. Ea ergo potestate de licentia ejusdem Juris legitime dimissa, filius statim revertitur ad suam naturalem libertatem.

§. V.

Promisso acceptata quam obligationem in conscientia pariat.

1. Quid requiratur ad legitimam acceptationem, mox, ut dixi, diligenter explicabimus; nunc enim, ea supposita, quaerimus, an promissiones liberales (& idem est de Donatione gratuita in futurum ante traditionem; tunc enim ea Donatio non est, nisi promissio tradendi) an, inquam, ea obligationem pariant in promittente, ita, ut resilire à Promisso non possit Promittens. Liberalis, & gratuita (dixi) nam in contractibus, & quibuscunque pactis operosis acceptationem parere obligationem Justitiæ, certum est, nec quaestione dignum. Abstrahimus autem à damno, quod ex promissione non servata forte consequeretur, quale esset, quando tu v. grat. ex eo, quod ego tibi promisi mutare frumentum, & deinde non mutavi, debuisti carius emere, quam valebar tempore promissionis; tunc enim quantitatem damni refarcire debebis; damni, inquam, intrinseci ipsi promissioni, id est, quod tu passus es, præter id, quod ipsam rem promissam non habuisti.

2. Jam veto tametsi Plures negent, c Plures d autem affirmant, liberalem promissionem parere obligationem gravem in re notabiliter gravi; assero tamen, id dependere ab intentione promittentis, quæ, hac in re, quadruplex esse potest.

3. Si enim Primo, is, qui promisit, voluit se obligare ex virtute Justitiæ, obligabitur graviter in re gravi, & consequenter promissionem revocare non potest. Velle enim se obligare ex virtute Justitiæ, est, velle transfere in Promissarium Jus aliquod, (quod tunc

Tamburinus de Sacramentis.

non esset quidem in re, sed ad rem promissam) & velle se constituere illi debitorem illius rei, perinde, ac si ab illo aliquid ad conferendum ipsi hoc Jus accepisset; quod enim quis pretio facere potest, potest ex mera liberalitate facere, cum quilibet de sua re disponere libere possit.

4. Si Secundo, is, qui promisit, se voluit obligare ex virtute Fidelitatis dumtaxat, obligabitur dumtaxat venialiter. Velle enim te obligari ex Fidelitate, est velle te solum dare Promissario rationabilem spem (quod leve quoddam Jus vocari potest) per quam is à te expectet prudenter rem promissam, quæ spes fundatur, non solum in ea obligatione, quam habet quilibet conformandi sua dicta cum factis, sed etiam cum fide data, ut in superioribus explicatum est.

5. Si Tertio, is, qui rem gravem promisit, voluit se obligare graviter, licet non explicet, seu non cogitet ex qua virtute; tunc obligabitur sanè graviter; idque ex virtute Justitiæ. Ratio est, quia obligatio gravis in hac re oriri non potest, nisi ex eo, quod Promittens voluit transfere Jus ad rem in Promissarium, sicuti in casu numeri tertii. Ita Delugo mox citandus.

6. Si denique Quarto, is, qui liberaliter, etiam rem gravem, promisit, non decrevit ex qua virtute, nec cogitavit, & aliquando, nec scivit, gravem, vel levem obligationem, obligabitur solum venialiter e ex virtute Fidelitatis. Ratio est, quam mox à n. 10. afferam.

7. Primum, ex his quatuor dictis patet, quia, posita illa translatione Juris, graviter læderetur in suo jure Promissarius, si promissum non servaretur.

8. Secundum item patet, quia deludere spem illam, non nisi leve est.

9. Tertium patet etiam, quia tunc jam res reducitur ad primum actum, in quo violari diximus justitiam.

10. Quartum denique, quod valdè frequens, & quotidianum esse solet, indè probatur, quia, quando homines quid promittunt liberaliter, abstrahendo, vel non advertendo ad mensuram obligationis, non solent, nec censentur (quando aliud non addunt) se obligare, nisi ad id, quod requirit natura liberalis promissionis: at hæc non requirit, nisi obligationem levem.

11. Confirmatur, quia, nec ipse Promissarius

pppp

rius

rius in hoc quarto modo Promissionis aliquid amplius expectat, & imprudens ipse in convictu humano iudicatur, si cum eodem rigore expectaret id, quod ipsi modo dicto promittitur, cum quo solet expectari id, quod debetur ex iustitia.

12. Confirmatur iterum, quia promittens hoc quarto modo, omnibus expensis, est dubius, an graviter obligetur, an leviter, ergo sicuti in lege, quando dubium est, an illa obliget graviter, an leviter, possum ex Castropalao eligere, quod minus est, puta obligationem levem, ita hic, ubi adest quasi Lex privata, quam sibi indicit Promissor.

13. Dicitur autem est in hoc quarto dicto (quando aliud non addunt.) Nam si quis addat v. g. Juramentum, vel Scripturam publicam, vel aliquod verbum significans rigorosam obligationem, ut si dicas: obligo me quantum possum, ad hoc vel illud faciendum, seu donandum, seu vendendum, &c. quæ verba non sint dicta urbanitatis gratia, si inquam, aliquod ex his addas, signum est, te voluisse ex Iustitia obligare, juxta dicta in primo, vel tertio modo.

14. Hinc ergo rectè Sà b Vix ait, quis promittentium obligari intendit, nisi juret, aut faciat Instrumentum.

15. Hinc Molina e ait, in ejusmodi gratuitis promissionibus homines, ut plurimum, nisi aliud exprimant, velle solum ex Fidelitate se obligare.

16. Hinc Lessins, d quamvis nobis aliàs contrarius, faterur multorum promissiones, qui leviter solent multa promittere, hoc modo esse intelligendas.

17. Hinc Sanchez e alias nobis etiam contrarius, admonet plurimas promissiones excusari à mortali, quia non intendunt homines se obligare præcisè, sed ex quadam benevola honestate.

18. Porro indicia, quibus discerni potest, non affuisse animum se obligandi primo, vel tertio modo ex dictis, id est sub mortali, sunt duo. Primum, si requisitus, ut promissionem juramento firmet, id recuset, non ob juramenti solam reverentiam, (quod certè non est passim etiam cum veritate adhibendū) sed ne astringatur ad promissum servandum. Secundo, si, quando promissisti, rogatus fuisses, an velles te obligare ad mortale, respondisses, te nolle. Lege Oñate, f qui latius hæc sig-

a Cast. T. 1
tr. 3. Del.
d. 1. p. 9.
n. 1.

b Sà V.
Promissio
nu. 1.

c Molin. d.
261. n. 8.

d Less. l. c.
c. 18. dub.
n. 58.

e Sanc. l. 1.
mat. d. 5.
n. 21.

f Onnate
l. c. sec. 8.

na, unde dignoscatur ejusmodi intentio percurrit.

Promissio dubia.

19. Quid si omnibus expensis sit dubium, an verba indifferentia ad significandam obligationem, vel solam urbanitatem, fuerint à te in promittendo dicta cum animo te obligandi, judicandum ne erit, adesse obligationem?

Respondeo, non esse judicandum. Ratio est, quia in liberalibus Donationibus non censetur quis, se obligare per verba, quæ in alterutram partem sumi possunt, suntque indifferentia ad significandam, vel obligationem, vel urbanitatem; tunc enim ea verba non arguunt animum se obligandi. Ita Delugo, g & Oñate. h

20. Quod si, hac occasione quæras, Quid, si verba non sint indifferentia, sed explicent obligationem rigorosam, ut, si dicam Promitto tibi hanc rem, ego me ex nunc obligo, quantum possum, ad hoc tibi donandum, sed vere tum negativè dubius, an id ex animo me obligandi, an solum ex urbanitate sic promiserim?

21. Respondeo. Communis opinio, quam idem Delugo i sequitur cum Sanchez, k & Castropal. l docet in utroque foro esse obligationem rigorosam. Hos autem idem docuimus l. i. in Decal. m seu addidimus, quoad forum conscientia, aliquid benignius dici posse, idque non esse improbable. Locum relege. Quæ tamen benignitas, an excipi possit in promissione, quæ imbitur in solcanti professione, & consequenter in matrimonio aliis expendendum, ibidem n dedimus.

Notabilis quantitas in promissione liberali quomodo mensuranda?

22. Duo supersunt explicanda: Alterum: Diximus num. 8. & 9. Promittentem, si se velit obligare graviter, peccare mortaliter, quando res promissa est gravis & ipse non observat. Jam scire quis cupiet, equæ nam sit gravis ejusmodi res? In promissione prædicta liberali v. g. pecuniæ peccabo ne mortaliter eam promissionem in illa quantitate non servando, in qua peccarem, si illam furarer?

23. Respondeo, cum Sanc. o & Delugo p requiri quantitatem quadruplo majorem, quam requiratur in furto. Si v. g. teneas fur-

g Delugo
22 de op.
n. 61
h Onnate
l. i.
i
k Sanchez
l. i.
m
n
o Sanchez
p Delugo
q
r
s
t
u
v
w
x
y
z

quod quatuor Juliorum esse mortale, sanè, ut sit peccatum mortale, non servare promissionem, qua te graviter voluisti obligare, requiritur, ut non servas promissionem donandi sexdecim Julios. Ratio potissima est quia minus offendit, qui rem suam non dat, licet promissam, quam, qui alienam furto rapit, & certè, qui liberaliter promittit, non debet tam rigorosè urgeri, ut à sua munificentia nequè urgeatur, ac à delicto furti.

Lege nostrum opusculum de Sacrificio Missæ, ubi resolvo, an non servans promissum de celebranda una, vel altera Missa, graviter peccet.

Quid addat Juramentum supra promissionem acceptam?

1. Alterum: Diximus n. 13. Juramentum esse signum, quod quis se ex Justitia, atque adeo graviter obligaverit, si illud apposuit liberali promissioni: nunc quaerimus, an præscindendo à ratione signi talis animi se obligare volentis, juramentum ipsam se obligat: id est, an Juramentum additum promissioni liberali, & non obligatorie graviter, eo ipso obligationem inducat sub mortali, & vinculum Justitiæ superaddat. Vinculum Justitiæ dico, nam, quod inducat obligationem sub mortali, propter vinculum Religionis, quod à Juramento superadditur, certum est ex alibi doctis, & quia Juramentum semper est in honorem Dei servandum. Solum ergo hic quaerimus, an superaddat vinculum Justitiæ?

Respondeo, id etiam ex ibidem dictis decisum manet. Probabile enim ibi reputavimus, nullum Justitiæ vinculum addi per Juramentum, sed solum vinculum Religionis. Quare vera esse existimamus, quæ Caramuel sic breviter complectitur. Promissio acceptata (inquit) in re gravi, quæ aliter non obligaret, si roboretur Juramento, obligat sub mortali, sed solum ex vi Juramenti (hoc est ex virtute Religionis) undè Primo, poterit remitti à Promissario. Secundo, si is, qui juravit, obtineat legitimam Juramenti dispensationem, etiam si eam obtineat inconsulto, aut contradicente illo, cui promissio facta fuit, ad nihil obligabitur, & nec peccabit, quia tota obligatio nascebatur ex Juramento (hoc est ex Religione) quod jam tollitur à

Vicario Christi, id est ab habente potestatem dispensandi. Hæc ille.

25. Rectè autem dixit (legitimam Juramenti dispensationem) ut innueret, debere intervenire causam dispensandi, nam ad legitimam quamecunquè dispensationem obtinendam, debere adesse causam proportionatam, est communis doctrina: quæ autem, & qualis sufficiat, nos expluimus cum de Juramenti relaxatione tractavimus. d

d L. 3. 70
Dec. §. 3.
n. 14.

§. VI.

Quid nam requiratur ad legitimam acceptationem.

PERSONA LEGITIMA.

1. Requiritur Primò, ut Persona, quæ Promissionem (immò, & quamecunquè Donationem) acceptat, sit legitima, id est, vel ipse Promissarius, vel alius ejus vices legitime gerens: quis autem hic sit, dicam mox separatim.

Acceptatio sive externa, sive solum interna.

2. Requiritur Secundo, ut ipsa acceptatio sit quidem, sed non necessarid sensibilibis, & externa; ad formandam enim promissionem sufficit, quod sit interna dumtaxat. Si enim mihi absenti scribas, equum mihi commodatum à te, mihi eidem te donare: & ego sine ullo actu externo, animo interno illum acceptem, acceptabo sufficienter. Idem ergo erit, si scribas mihi, aliquid te mihi promittere, & ego illud internè acceptem. Dixi (ad firmandam promissionem) nam ad hoc, ut promittens, vel Donans cognoscat promissionem suam jam esse firmam, noscere sanè debet acceptationem Promissarii, vel Donatarii, quod absque acceptatione externa esse, sine Dei revelatione, non potest.}

3. Dices, Cur ipsa Promissio, vel Donatio debet esse sensibilibis, immo ipsi Promissario intimata, & cognita, ut supra vidimus, acceptatio autem Promissarii nequaquam?

Respondeo. Quia per Promissionem, vel Donationem debet Dominus transfere Jus rei in Promissarium, vel Donatarium, quod

Pppp 2 sine

sine ejusdem Domini expressione fieri nequit; nequit enim alter, nisi cognoscat hanc voluntatem Domini, consentire ad acquirendum ejusmodi Jus. At Promittens, vel Donans nullum Jus acquirere debet, quare non est necesse, ut alterius acceptationem sciat.

4. Dices Secundo. Cur in aliis contractibus, vel Donationibus onerosis ad eorum irrevocabilitatem, & validitatem regulariter requiritur, ut acceptatio sciatur à Donatore, vel ab alio contrahente, non autem in casu nostro?

Respondeo, quia in aliis debet oriri obligatio in utroque contrahentium, & uterque debet acquirere Jus alterius, & transferre Jus suum alteri, si enim ego vendo tibi equum, non solum debeo transferre Jus equi in te, sed etiam debeo acquirere Jus ad pretium, quod mihi tradis, vel promittis, quæ absque eo, quod cognoscam tuum assensum, acquirere non possum: at in casu nostro promittens nihil acquirere debet, ut dictum est. Dixi (*regulariter in aliis contractibus onerosis*) nam esse aliquos casus, in quibus, neque in his, talis cognitio sit necessaria, indicat Delugo. *a*

*a Delu. dij.
22. delust.
n. 33.*

Acceptatio absoluta.

5. Requiritur Tertio, ut Promissarius acceptet absolute, non conditionate; si enim conditionata esset acceptatio, deberet omnino expectari positio conditionis, ut ex se patet.

6. Hinc incidit ea quaestio, quæ à Molina nimis indistinctè proponitur, undè nec distinctè solvitur, An scilicet sufficiat ad legitimam acceptationem, si promissarius hoc modo acceptet promissionem, quam illi præsentis facis hujus libri v. g. *Accepto, si tu vis, vel si tibi placeat.*

*Molin. d.
264. n. 5.*

7. Respondeo, sufficere, quia, si ego promitto, vel dono aliquid tibi præsentis, jam volo, & mihi placet, ut acceptes, ergo jam purificata est ejusmodi conditio. Dixi (tibi præsentis) nam, si tu esses absens, & per Epistolam v. g. aliquid tibi ego promitterem, non sufficeret acceptatio hoc modo facta, quia potuit occurrere, ut ego promittens animum mutaverim, & jam non amplius valeat tua acceptatio, quia jam nolo amplius tibi do-

nare, atque adco, nec tu valide possis acceptare.

8. Quid, si quis ita acceptet? *Accepto tuam promissionem, si tu illam servare velis, seu remitto me tua voluntati, si visis promissis stare?*

Respondeo, non sufficere, seu (melius) dico, te sic nihil agere, sic enim acceptando, relinquis promittentem sine ulla obligatione servandi promissum, ergo promissionem nullam acquisis.

Auditio Promissionis.

9. Requiritur Quarto, ut, qui acceptat, audierit promissionem, vel Donationem sibi fuisse factam, audierit, inquam, vel ab ipso Domino sive coram, sive per Epistolam legitime subscriptam, vel ab internuncio item legitimo, id est per ipsum Dominum designato; non ergo sufficit, si audierit à quocunque alio Tertio, qui fortè promissionis factæ conscius fuit, & Promissario ex se renuntiavit. Ita Sade. e aliique. Ratio est, quia solus Dominus, vel ejus legitime vicem gerens potest transferre in te Jus ad rem suam, quod requiritur in valida promissione, vel Donatione, non vero quilibet Tertius sine legitima commissione ipsi data. Ergo donec Dominus per se, vel per alium hanc translationem notam legitime faciat: animum verum transferendi non habuisse, judicabitur.

10. Delugo d. putat, sententiam contrariam (quam sequitur Gregorius Lopez affertens pro se Baldum) quod nimirum sufficiat illius Tertii non missi à Domino, esse aliquando veram, id est, quando promittens loqueretur coram multis eo animo, ut sic sua promissio perveniret ad promissarium, instar Testatoris, quando loquitur coram Notario, & Testibus, ut cognitio suæ ultimæ dispositionis perveniat ad heredem viventem, immo etiam ad Successores, qui nondum nati sunt: & instar Dei, qui Mysteria Fidei revelavit Prophetis, ut ad posteros eorum cognitio pariter perveniret.

11. Equidem approbo substantiam hujus doctrinæ, sed assentiri non possum, id esse ex contraria sententia. Manifeste enim est ipsissimum, quod nos docemus, nam illi multi præsentis, qui supponuntur cognoscere pro-

promittentem loqui cum animo, ut promissio ad Promissarium perveniat, quales etiam sunt Notarius, Testes, & Prophetæ, designantur, & destinantur ad ferendam illam notitiam, ergo non sunt Te tii non missi.

Acceptatio promissionis vera.

12. Requiritur Quintò, ut acceptatio sit circa veram promissionem, non autem fictam. Immo, si tu promissisti serio, id est vero animo promittendi, sed ego putante fingere, vel joculari, nihilominus acceptem, non erit a sufficiens acceptatio, quia non est acceptatio vera promissionis. Ratio est, quia ego acceptare non possum, nisi id, quod cognosco, cum ergo non cognoscam, nisi fictam promissionem, fictam solum accepto, hoc est accepto nihil.

Acceptatio post mortem promittentis?

13. Requiritur Sextò, à nonnullis, ut acceptatio promissionis, seu donationis fiat, antequam promittens, vel Donans moriatur. Verum id rejicit Lessius, & meritò, potest enim fieri acceptatio, etiam post ejus mortem, sive à Promissario, sive Donatario, sive ab eorum hæredibus. Ratio est, quia cum Promissio, & Donatio non revocantur, censentur etiam post mortem remanere; unde, & apta, ut acceptentur. Ita Less. b. aliique. 14. Idem Lessius, & Sanchez limitant hanc universalem doctrinam ad casum, quo proponitur Promissio, vel Donatio facta est ab ipso promittente, vel Donante, at verò quando commissi, seu mandata est, ut fieret ab aliquo alio, ut nuncio, ajunt, non posse validè acceptari post mortem Promittentis, vel Donantis, quia mandatum datum nuntio statim spirat morte Mandantis, atque adeo cum nihil remaneat mandati, nihil post eorum mortem acceptari validè poterit à Promissario, vel Donatario.

15. Sublimitant tandem iidem, seu excipiunt à dicta limitatione, quando mandatum est ad pias causas. Primò, quia in favorem animæ judicatur mandans voluisse, ut suum mandatum datum Nuntio perseveraret. Secundò, quia cum Mandans in alia vita propensior sit ad opera pia, magis est judicandus approbare mandatum illud.

17. Ego, ut ab hac sublimitatione incipiam, illam profectò approbo propter primam rationem dictam, non verò propter secundam.

Secunda enim ratio hæc est, quia in alia vita defunctus propensior est ad opera pia. Hoc dictum absolute non placet, tum, quia fortè Defunctus est damnatus in gehenna, tum, quia, esto sit in gloria: tamen ejus approbatio nihil prodest ad rem nostram; Cum enim Defunctus amittat omne dominium rerum temporalium, ejus approbatio post mortem nihil Juris transterere poterit.

17. Limitatio autem illa, quam Lessius, aliique tradiderunt numero 14. puta, spirare mandatum datum Nuntio à Promittente, vel Donante, non utique quaque aridet; licet enim spirare probabile sit, unde in validè acceptari, tamen probabile etiam judico, non expirare in casu nostro promissionis, seu Donationis liberalis, quia mandatum favorabile cum sit gratia facta, non expirat morte mandantis. Ita sustinet Sà, e & in simili Diana, d & ego alibi e dixi. Stet igitur sive Donatio, sive Promissio, vel Donatio facta sit ab ipso Promittente, vel Donante, sive mediante Nuntio, semper posse post ejus mortem validè acceptari.

18. Denique non posse hæredes Promittentis, seu Donantis revocare promissionem, seu Donationem à Defuncto factam, & ab ipso ante acceptationem non revocari; manifestè sequitur ex data doctrina, cum Jus revocandi non transeat ad hæredes, & sic docent apud Merollam f. Bartol. Clarus, aliique. Immo ejusmodi promissionem transire in Legatum omnino ex Justitia tradendum Promissario, dicitur in Tract. de Testam.

Acceptatio Promissarii, seu Donatarii tacentis.

19. Requiritur Septimò, ab aliquibus, ut acceptatio fiat expressè. Sed certè etiam tacitè fieri validè per silentium potest; In contractibus enim lucrantis, ut est ille, de quo loquimur, silentium regulariter arguit acceptationem; Si enim ego tibi offeram centum v. g. atreos, & tu, id à me audiens, taceres, approbare, & acceptare convinceris. Ita g. Sanch. aliique, quibus adde multos citatos, & exceptos à Diana.

Pppp 3 Ratio

Ratio est, quia in re sibi utili, & ex qua non nisi commodum sequitur, maximè valet ea Juris Regula: *Qui tacet, consentire videtur.*

20. Dixi (*regulariter*) fateor enim posse non raro silentium oriri ex verecundia, ne offendatur, qui offert, si non acceptem, immo, aliquando ex re ipsa oblata oriri potest, ut silentium potius ostendat rem despici, quàm acceptari, ut, quando tam est vilis, vel parva, vel me indigna res promissa, ut silentium illud sit, potius exprobatio, quàm approbatio: id, quod certè ex adjunctis erit à prudenti viro colligendum.

§. VII.

Quis nam possit pro alio absente legitime acceptare, seu (quod idem nunc est, quando loquimur in conscientia) stipulari?

1. **P**remittendum est Primò, te iterum, iterumque esse monendum de eo, quod nimis sæpè monuimus, nimirum nos loqui de contractibus lucrativis, id est de Promissione, vel Donatione liberalibus, nam in contractibus onerosis, cum ex utraque parte inducatur gravamen, certum est, semper adesse debere consensum utriusque, pura *Instit. de Injust. stip. §. Si quis alteri.* per legitimum Procuratorem; tunc enim jam in Procuratore ipse Principalis consentit, ut *Mol. d. 264. §. Quinto, quando.* Merolla *T. d. 1. c. 2.* dirigatur absentem. Nam, si absente v. gr. Petro, sic dicam, *Promitto, vel dono equum Petro,* à n. 866. atque hanc promissionem, seu Donationem *Sanc. l. 1.* acceptet nomine Petri aliquis præsens, qui *matrim. p. cunqu* ille sit (etiam si sit Tutor, vel Curator absentis Petri, & etiam si sit Donatio in causam piam, ut contra aliquos docet *c. 8. r. 6. ref. Sanch.*) nihil operabitur ejusmodi acceptatio, estque perinde, ac si nulla prorsus fuisset, unde eam ego poterò revocare ante absentis *utans.* acceptationem. Ratio est; quia cum per *Sanc. l. c.* hunc modum nulla ratione contrahatur cum *n. 10. c.* præsentem, sed solum cum absente, hujus consensus est expectandus. Excipe, nisi *apud Dian. p. nam l. c.* ille præsens fuisset à Petro ad hanc acceptationem faciendam expressè deputatus:

valeret enim tunc acceptatio, quia tunc Petrus dicitur præsens in alio, ut in simili dixi n. 1.

3. At verò, si sic dicas, *Promitto, vel dono tibi Antonio præsentem equum pro Petro absente,* & Antonius acceptet, tunc enim verò rationabilis quæstio esse potest, an valeat præsentis acceptatio. De priore igitur modo hic non est agendum, quia, ut dictum est, nihil ea operatur, ut cum multis notat Merolla: *d. d. Mol. agendum verò est de posteriore, ac decernendum, an illa acceptatio semper sit legitima, Bart. d. ut consequenter valida.*

4. Sed quæres antea, si verba, nec dicta cum, contingantur ad absentem, nec ad præsentem, ut, si præsentem Antonio acceptante, dicas: *Promitto, me daturum equum Petro,* sensus ne erit: *Promitto, me daturum ipsi Petro equum, an, Promitto Antonio præsentem, me daturum equum Petro absenti?*

Respondeo, Merolla e ait, sensum esse hoc secundo modo, atque adeo aliquid operari ejusmodi acceptationem posse, quia omnes leges clamant, in dubio cum sensum esse eligendum, qui favor actui, ut scilicet actus sit validus.

5. Verum Bartolus, aliique ab eodem Merolla citati, sed non recepti, censent, sensum esse primo modo, atque adeo, nec valere, nec aliquid operari, qui ea verba, dum nullo modo diriguntur ad præsentem, promissio convincitur facta solum absentem.

6. Ego Bartolum sequor, tum propter rationem jam dictam, tum quia, si omnibus expensis, res adhuc versatur in dubio, cum dubitetur, an adsit vera, & obligatoria promissio, melior est conditio Possidentis suam rem, suamque libertatem, à qua ipsum dimovere non potes, nisi certam probes affuisse acceptationem, quam certam adesse in casu dubio ostendere non vales, quia sic, casus dubius non esset.

7. Hac expedita quæstionculla, ut regrediamur ad promissionem directam præsentem, sed factam absentem, Dico, tunc solum valere præsentis acceptationem, quando præsens acceptare pro alio absente legitime potest. Ratio est manifesta, quia, si præsens non est legitimus Promissarii Procurator, nihil nomine Promissarii acquirere potest, ergo nihil operabitur, acceptando,

8. Sed ecce difficultas, Ecquando nam ita res se habebit, ut valeat acceptatio presentis pro absente? Profectò id cognoscemus, si hic afferamus Primò, eos, qui certo possunt pro absente acceptare. Secundò, eos, qui certo non possunt. Tertio, eos, qui sub controversia.

Quinam pro alio absente potest legitime acceptare promissionem?

9. Præter illum, quem modo diximus, cui ab absente expresse mandatum est, ut loco sui promissionem acceptet. Primò, potest quilibet pro alio absente legitime, ac propterea valide acceptare, seu stipulari, quando, & quatenus sua interest ejusmodi acceptatio. Sed profectò id non tam est acceptare pro alio, quam pro se.

10. Secundò, Pater pro Filio familias, hoc est pro Filio existente sub ejus potestate.

11. Tertio, Filius familias pro Patre.

12. Quarto, Monachus, pro Monasterio.

13. Quintò, Servus, hoc est Mancipium pro Domino. Mancipium (dixi) nam servus, qui est famulus, non ita, ut dicam mox nu. 20.

14. Sextò, Tutor, ut etiam ex probabilitate sententia Curator, quia succedunt loco Patris.

15. Septimò, Quilibet pro muliere ob favorem Dotis, immo ob Donationem propter Nuptias.

16. Octavò, quilibet pro causa pia; pia enim causa eundem favorem habent, quam habet Dos. Lege a Dianam.

17. Nondò, Personæ publicæ, hoc est Magistratus, seu Juxta pro subditis; Prælati item, & Rectores pro propriis Ecclesiis, Universitatibus pro singulis ex Universitate; hi enim omnes possunt promissionem, vel Donationem ipsis directam legitime acceptare pro suis, quamvis absentibus.

18. Ratio autem, quod prædicti acceptare pro aliis possunt, est, vel, quia propter bonum commune, ita statutum est à Legibus, vel, quia non raro dictæ acceptationes redundant in bonum presentis, atque adeo adest acceptatio presentis. Ejusmodi est, quando acceptat Pater pro Filio, Prælati pro Ecclesia, &c. Bonum enim filii, & Ecclesiæ est bonum Pa-

tris, & Prælati. Verùm hæc minutius tractata, atque probata lege apud Sanchez, b b Sanc. l. aliosque, & quoad pias causas Tiraquell. c 3. matrim. quo autem ad personas publicas, & Patrem, d. 7. Modumque, lege Mantiam, d Molinam, rollam T. 1. d. 1. c. 2. n. 571. Tuscum T. 7. loc. 5. concl. 703. Tiraqu. de Priv. caus. pia. Privil. 114. d Mantiam T. 2. de tax. cir. con. subdatur hero) pro ipso stipulari legitime nequit. 25. c. 27.

Quinam legitime acceptare pro aliis certo non potest?

19. Si omnes extranei, qui nullum titulum habent acceptandi pro aliis, quod valide acceptent, jam patet ex dictis. Illis igitur hic numerabuntur, in quibus quamvis appareat aliquis titulus sufficiens, tamen re vera non est.

20. Primò igitur famulus conductus ad servendum (cum non ex toto, sed ex parte subdatur hero) pro ipso stipulari legitime nequit.

21. Secundò, Discipulus nequit pro Magistro, idque propter eandem rationem. Unde sequitur, quod nec, contra, Magister pro Discipulo.

22. Tertio, nec filius emancipatus, id est existens sui Juris, pro Patre, quia, quando est emancipatus non est sub Patris potestate.

23. Quarto, nec idem filius, sive emancipatus, sive non, acceptare potest pro Matre, quia Filius non est sub potestate Matris, sed solum Patris.

24. Quintò, nec Frater pro Fratre.

25. Adverte, aliquando per accidens posses hos stipulari pro dictis, quando scilicet, ut supra dictum est, sua interest stipulatio. Nam propterea in materia Feudali, in Emphyteusi, in Usufructu, si quando prædicti sperant ad se aliquod utile proxime spectaturum, poterunt acceptare pro illis.

Pro quibusnam controversiatur posse pro aliis stipulari?

26. Controversiatur Primò. An Pater possit pro filio emancipato, id est pro filio sui juris, acceptare? Affirmat Sanchez. e cum e Sanc. d. Bartolo, & Baldo: Negat Merolla afferens d. 7. nu. 7. & ipse Baldum pro se aliosque. Utrumque f Merolla lo. cit. nu. probabile.

27. Controversiatur Secundò, An Mater possit pro filio stipulari. Affirmat Sanchez. etiam si

a Sanc. l. c. n. 5. *b Merol. l. c. n. 881.* etiam si filii sint emancipati. Negatur, tum pro emancipatis, tum pro non emancipatis Merolla, *b* qui tamen monet id, quod modo ego universaliter dixi, posse scilicet Matrem pro filiis stipulari in materia Feudi, vel Emphyteusis, quia tunc stipulatio proximè futura est utilis Matti, ratione utilis domini. Utraque sententia probabilis pari modo est.

c Sanc. l. i. matrim. d. 7. n. 11. *d Castrop. de Inst. cōmutat. d. 2. p. 5. n. 6. c. 9.* *e Meroll. l. c. n. 886.* *f Diana p. 8. tr. 6. ref. 99.* 28. Controvertitur Tertio, An Notarius, qui videtur esse persona publica, possit stipulari, seu acceptare promissiones, & Donationes ad ipsum directas, sed absentis factas (ut semper hic loquimur.) Negatur Sanchez. *e* cum multis, quos ipse citat, quibus adde Castropal. *d* Affirmat cum multis Merolla, *e* & Diana. *f* Utrumque simili modo probabile. Sequere id, quod tibi magis arriserit. Mihi arridet sententia Sanc. quia Notarius non est persona publica potestatem aliquam habens in Civis, sed solum est publica, quia fidem publicam facit de iis, quæ ipse, ut Notarius, scribit.

Illud fateor cum iisdem Sanchez. & Castropalao ibidem, Notarium stipulari posse pro absentibus, quoad ea, quæ ad Judicia pertinent, & à partibus afferuntur; id enim solum conceditur à Legibus propter bonum publicum, quod per Judicia dirigitur, non verò conceditur extra Judicium.

Hæc, quia pro foro conscientie sunt pro utraque parte probabilia, satis sit sic summam retulisse.

Ex data doctrina de Acceptatione quatuor casus deciduntur.

PRIMVS CASVS.

An semper duplici Promissioni correspondere debeat duplex acceptatio?

g Sanc. l. i. cōsil. c. 6. d. 1. *h Delugo d. 23. de Inst. n. 85.* 29. Titius promittit, vel donat, non sequuta traditione, Cajo Prædium, hac conditione, ut post ejusdem Caji mortem, prædium transeat ad Sejum. Acceptavit Cajus, sed postea Titius vult revocare illam conditionem in favorem Seji factam, idque antequam ipse Sejus acceptet, licitène potest, & validè?

30. Respondent aliqui apud Sanchez & Delugo non posse, sed posse idem Sanchez, & Delugo *h* merito respondent. Ratio est, quia in hoc

casu duplex involvitur Donatio, altera facta Cajo, quæ jam est irrevocabilis, quia acceptata, Altera facta Sejo, quæ, quia nondum est acceptata, revocabilis est. Idem dicitur, quamvis ejusmodi Donatio jurata fuerit, quod constat ex dictis à nobis supra, & quodque etiam docet ibidem Delugo, licet neget ibidem Sanchez.

31. Quod dictum est de Promissione ante rei promissæ traditionem, potest etiam queri de Donatione, sequuta jam traditione, an scilicet, si donasti & tradidisti v. gr. equum Petro ea conditione, ut post annum tradat illum Paulo, an, inquam, antequam Paulus acceptet, possis eam Donationem Paulo factam revocare?

Et Respondeo, posse propter eandem rationem. Lege Dianam. *k*

SECUNDVS CASVS.

An acceptatio unius profit alteri, ratione connexionis rei promissæ?

32. Promitto Petro absentis centum aureos, in quibus decem promitto tibi præsentis, inquiri, si tu, qui nullum mandatum habes à Petro, ut pro illo acceptes, acceptes tuos decem, Inquiri, inquam, an possim revocare promissionem factam Petro, quod nonaginta, quos nondum ipse Petrus acceptavit?

33. Respondeo, esse propter eandem rationem in primo casu dictam. Excipe, nisi tua intersit, ut Petrus illa centum habeat, ut si v. g. eo mortuo, ad te, tuosque hæredes ea pertineant, vel, si tu ea decem habeas non possis, nisi habeat Petrus, sua nonaginta, quod certè evenire possit, si promitto esse v. gr. ut ex vase argenteo promisso, & vendito à Petro, tua decem deberet tibi Petrus numerare.

TERTIVS

TERTIVS CASVS.

Rei pluribus promissa, & ab ipsa acceptata cui attribuenda?

34. Si eandem rem promittas successive duobus, tribus, &c. iis legitime acceptantibus. Primo tradere eam debes, etiam si iuraveris tradere secundo, vel tertio. Ratio est, quia promissio facta secundo, vel tertio illicita est, posita promissione facta primo. Juramentum autem non est vinculum iniquitatis.

35. Non fiet cum promissis primo, rem, illamque ipsi non tradideris, promittas deinde secundo, & huic etiam tradideris, quamvis enim tu sic peccaveris? (ad quid obligeris, dicam inferius; a) tamen, quia per traditionem secundam rem facit tuam, ipsi erit, & hic inultum valet illud vulgatum Juris. Multa facta tenent, quamvis fieri prohibeantur. Ita Azor, b & ita nos alibi. c

QVARTVS CASVS.

Pereunte ro promissa, quid debeatur Promissario, qui iam acceptavit?

36. Id explicabitur planius, si sic figures hunc casum. Titius promittit Cajo unam ovem ex duabus, vel tribus, vel centum, quas habet, ad electionem ejusdem Caji. Ante electionem vero altera ex illis duabus, vel plures ex illis centum perire sine Titii culpa, Inquiro, an nihilominus Titius debeat dare ovem unam ex illis, quae superstites sunt?

37. Respondeo. Recte inquiris (ante electionem) nam post electionem a Cajo factam id certum est, te ad nihil obligari, quia tunc, sicuti post electionem illa electa Cajo debetur, ita ipsi pereat, congruum est. Recte item notasti (sine Titii culpa.) Si enim ejus culpa periret, seu perire, debet sane superstitem dare, vel omnibus pereuntibus, pretio compensare: id enim damnificatio ex culpa Titii facta, omnino exposcit. In casu ergo proposito distinguendum est: si enim una, vel aliquot perire sine culpa Titii, idque ante electionem Caji remanente altera, vel aliis obligatur Titius ex iis, quae superstites veniunt, tradere, etiam si illa, seu illae, quae perire, fuerint viliores. Ita Bonacina, d quia non

Tamburinus de Sacramentis.

dum facta electione, illae oves Titio perire, & Cajo non est defraudandus de re ipsi promissa. Azor e tamen benignius loquitur, dicens, sufficere, si Titius donet valorem ejus, quae sine ipsius culpa perit, & pati modo Turrianus f dicens, sufficere, si donet aliam similem ei, quae perit. Si vero omnes perire, tunc ad nihil debet obligari Titius, nec mirum, quia sine sua culpa deficit materia tota promissionis.

38. Quando autem tum hic, tum alibi dicimus adesse obligationem, semper intellige de illa obligatione, quam ejusmodi promissio inducit, sive ex Infidelitate, sive ex Justitia, sive ex alio capite juxta superius explicata.

CAPUT VIII.

De illis ultimis verbis descriptionis, Promissionis (in cujus utilitatem res facienda est.)

Hæc satis sunt explicata per occasionem in superioribus, & præsertim cap. 7. paragr. 4.

CAPUT IX.

Quando, & quatenus obligatio Promissionis, vel est nulla, vel cessat.

1. Absoluta tractatione de Natura, & Conditionibus promissionis, ea duò breviter sunt indicanda, quae in præsentis titulo proponuntur.

2. Quoad prius ergo. Regula generalis est Promissionem, & Donationem ante traditionem, esse invalidam, nullamque parere obligationem, quando, vel Primo est de re illicita, vel Secundo, quando ex ejus observatione daretur occasio peccandi, vel Tertio, quando est ex jure positivo, irritata, quae partim dicta sunt cum egimus de Juramento, g g Lib. 3. in & Voto h partim ex dictis, & dicendis facile Decal. c. 7. colligi possunt. §. 2.

3. Quoad posterius. Promissionis obligatio orta, sive ex Fidelitate, sive ex Justitia, modo superius explicato, cessat. Primo, ut ibidem dictum est, remissione Promissarii. Secundo, ut etiam dictum est ibidem, cessatione finis principalis promittendi. Tertio,

Q 999

(quod,

(quod, & ibidem explicui) quando res promissa mutata est sine promittentis culpa, in illicitam, in impossibilem, in inutilem. Quarto, quando circumstantiæ sunt notabiliter mutatae, quod & alibi a etiam explicuimus. Quinto, denique ex illis iisdem causis, ob quas revocari potest Donatio, de qua re dicam in Tract. de Donat. c. 6.

a Lib. 3. in
Decal. c. 3.
§. 4. n. 5.

4. Interdum autem obligationem solum suspendi, quia fortè solum ad tempus res à Promissario remissa sit, vel mutata, res est per se manifesta. Ut etiam manifestum est, solam partem esse tradendam, quando res promissa est dividua, cessare autem obligationem tradendi partem ineptam, ut etiam superius indicatum est, & dicemus iterum cum de Donatione.

b Onnate

4. Ex dictis cum Onnate, b aliisque col. T. 2. tr. 9. lige sequentia. Primò, si promissisti gladium d. 29. s. ff. ei, qui deinde in amentiam incidit, non obligaris, immo, nec debes promissum servare, 155. Mol. quia illi gladius esset damni causa. Adverto, d. 272. n. si tibi usus esse debet gladius, ejus pretium 2. Less. l. 2. Domino deberi, & semper teneri te, vel ser. c. 18. d. sub. v. are illum ei in aliud tempus, vel tradere illum, vel ejus pretium Curatori: nam per 10. Dia. n. ap. 8. tr. amentiam is non amisit Jus ad rem sibi promissam.

105.

5. Secundò, si duo sibi invicem aliquid promiserunt, sive colligatae fuissent promissiones in unum contractum, qui solet esse sic: Hoc tibi liberaliter promitto, & tu pari modo hoc mihi liberaliter promittis; sive non colligatae, sic: Ego promitto hoc tibi, sed tu sine memoria istius meae promissionis aliquid promittis, Si, inquam, sic mutuo sibi, duo promiserint, si alter

non impleat, nec teneatur alter; quia hæc justa causa censetur, ut, te revocante tuam promissionem, ego meam revocem: sic Molina, c. quicquid dicat Navarrus. d.

6. Tertiò, Is, qui tempore promissionis erat amicus, si ante traditionem superveniat inimicitia mortalis, non teneatur ad promissionem, quia in promissione semper imbitur, ex mente interpretativa Promittentis, carentia tantæ inimicitiae, esto peccet aliquando peccato scandali, &c.

7. Quarto, Sponsi non tenentur ad servandam promissionem Sponsalium, si res notabiliter mutentur. Sed de hac re nos fusè in Tr. de Sponsal. diximus lib. 8. matr. tr. 3. c. 5. §. 8.

8. Quinto, Is, qui alteri promittit pecuniam, etiam in elemosynam, & deinde incidit in egestatem, non obligatur illam elargiri, &c.

9. Sexto, Si alicujus filius est in gravem infirmitatem lapsus, unde assistentis Patris indigeat, non teneatur Pater ad exequendas illas operas alteri fortè liberaliter promissas, quæ ejusmodi assistentiam impediunt; siquidem, intendere Filio, est præceptum, Promissio illa fuit voluntaria. Immo tanta posset esse ægrotantis necessitas, ut etiam alias obligationes ex præcepto superare

posset, ut suo loco in Tract. de Legibus explicari solet.

¶ 105

¶

FINIS TRACTATUS NONI.

TRACTATUS

TRACTATUS X. DE DONATIONE.

CAPUT I.

Quid sit Donatio?

§. I.

Explicatur Natura Donationis.

Quamvis, ut superius diximus, Promissio acceptata in multis assimilatur, conveniatque cum Donatione in futurum, item acceptata, sed ante rei traditionem; tamen differunt etiam permaxime in multis. Nam promissio intendit dare, & solum dat Jus ad rem promissam, illud tamen ex se esse leve, quantum est ex virtute Fidelitatis, diximus in Tractatu de Promissione. At Donatio etiam in futurum intendit dare, & dat rem ipsam, transfertque dominium in Donatarium pro tempore praefixo.

2. Hinc quando Bonacina, & aliique docent, si dicam: *Dono tibi librum, quem habeo domi, unde nunc trado*, non transferri dominium libri in te, quia, inquiunt, ita Jus positivum disponit, transferri autem, si librum tibi trado, quando, inquã, sic docent, intelligunt, sive intelligere debent, non transferri cum effectu, seu executione, vel non transferri, nisi initiativè, & non perfectè, modo jam explicato.

3. Jam verò Donatio definiri communiter solet, esse *Datio liberalis*: si enim quid datur ex obligatione, seu debito Justitiæ, jam Donatio non erit, sed vel venditio, vel Restitutio, vel quid simile. At (ut verum fatear) hæc Donationis descriptio potius est adminis explicatio, quam definitio, qui

casim, vel tenuem latinæ nitorem attrigit, jam cognoscit, donare, nihil aliud esse, nisi liberaliter dare. Et nihilominus nobis ad praxim, semper intendentibus, artificiosior definitio non est opus. Lege illam apud Onnatem.

§. II.

Quantum obliget Donatio?

1. **V**T id distinctius cognoscatur (& faciat etiam ad majorem explicationem præcedentis doctrinæ) quatuor diligenter sunt distinguenda.

2. Primo enim, sic potes ex animo dicere: *Promitto tibi librum v. g. hunc donare.*

3. Secundo sic: *Donabo tibi librum.*

4. Tertio. *Dono tibi librum, quem demi habeo.*

5. Quarto. *Dono tibi librum, & nunc illum trado*, illumque te ipsa tu recipis.

6. His distinctis. Prima ex his Promissio simplex est.

7. Secunda est item simplex Promissio, idem enim est dicere, *donabo tibi librum*, ac *promitto, tibi librum donare*: id, quod cum nihil aliud sit, nisi Donatio in futurum, rectè ab aliquibus dicitur esse promissio donandi.

8. Tertia est Donatio transferens dominium rei donatæ in Donatarium, sive, ut aliqui loquebantur §. præced. num. 1. sine ultimo effectu, sive executione requisita ab hujusmodi Donatione, sive, ut aliqui ibidem loquebantur, initiativè.

Quoniam verò in hac Donatione nondum adest dicta traditio, idè à Jurisperitis hæc vocatur Donatio, quæ non incipit à tradi-

a Onnate
T. 2. de
contr. tr.
10. d. 30.
sect. 1.

traditione, ut etiam appellatur promissio rei donatae, donatur enim per illam res, & simul tacite promittitur tradi.

9. Quarta est donatio perfectissima, transferens dominium simul, & possessionem, vocaturque ab iisdem Jurisperitis Donatio, quae incipit à traditione, quae certe nullam promissionem in se, ne tacite quidem imbibit, cum omnia sint jam exhibita, translatio nimirum domini, & possessionis traditio in Donatarium.

10. Ex his ergo quatuor dispositionibus, Prima, & Secunda, si sint acceptatae, qua ratione pariant obligationem, sive ex Fidelitate, sive ex Justitia, dictum est superius, cum de promissione disputatum est.

11. Tertia, si sit item acceptata, parit semper obligationem sub mortali in materia gravi; nec poterit Donans illam revocare sine iniustitia, obligaturque rei sic donatae possessionem, vel statim, vel certe praefixo tempore, si praefixum forte aliquod fuit, tradere. Ratio est manifesta, quia per hanc Donationem translatum est dominium in Donatarium, sive perfectè, sive initiativè juxta varios dicendi modos jam explicatos. Ergo Donatario sua res tradi semper debet ex Justitia, praescindendo à causis, propter quas ejusmodi Donatio revocari potest, de quibus inferius dicendum erit.

12. Quarta denique semper, pari, immo fortiori modo, parit obligationem sub mortali, non molestandi unquam Donatarium; res enim donata non solum est in dominio, sed etiam in legitima possessione Donatarii, praescindendo item à causis, ob quas possit revocari, de quibus inferius.

C A P U T II.

De divisionibus Donationum.

§. I.

Tres principales divisiones Donationum.

1. **P**rima divisio. Alia est Donatio merè gratuita, quae scilicet, nulla praecedente obligatione, & prorsus sine ullis meritis Donatarii, exhibetur à Donatore. Alia remuneratoria, quae scilicet sit ex aliqua obligatione, non quidem Justitiae, sed

gratitudinis, quae virtus tendit ad remuneranda beneficia juxta eorum mensuram; Beneficia, inquam, jam facta, non facienda, de qua re lege Dianam. Ad Donationem autem remune-
 a Dianam
 B. r. r. r.
 sol. l. 1. 7.
 Naldam

2. *Secunda Divisio.* Alia est pura, id est sine ulla conditione, seu limitatione. Alia non
 b. l. l. m.
 b. l. l. m.
 116.

3. Subdividitur autem Donatio non pura in Donationem conditionalem; ut *Dono tibi equum, si hoc, vel illud facias*; & in Donationem in diem, ut *Dono tibi equum, non tunc statim, sed post meam mortem, post aliquot annos, &c.*

4. Et haec quidem Donatio in diem, iterum subdividitur: Alia enim est in diem certum, qui scilicet certo erit, sive illum determinate sciamus, quando veniet, sive ignoremus, ut *Dono tibi equum post meam mortem, vel post annos quinque*. Alia est in diem incertum, qui scilicet incertum est, an unquam adveniet, nam propterea ejusmodi Donatio tandem resolvitur in conditionatam, e. ut, c. Mol. et *Dono tibi equum pro eo tempore, quo nupservis, cum quo Romam adieris, &c.* sentus enim est, si 201. nupservis, si adiveris Romam, &c.

5. *Tertia Divisio.* Alia est Donatio inter vivos, estque ea, qua Donator transfert Dominium rei in Donatarium in vita ipsius Donatoris, quam certe solent aliqui Donatores facere revocabiliter, ita, ut illam possint revocare, quando velint, aliqui irrevocabiliter, ita, ut eam amplius revocare non possint. Alia est Donatio causa mortis, estque ea, qua Donator transfert dominium rei donatae in diem, quo Donatarium post mortem suam, id est ipse per suam
 Donat.
 116.

6. Ubi vides, propriè loquendo, Donationem factam, sive in sanitate, sive in Testamento, sive in periculo mortis, &c. si per eam Donans statim transferat dominium rei, esse Donationem inter vivos, si post mortem, esse Donationem causa mortis. Lege Onnate, & negant aliosque, nec omittatur e Molina, qui rectè percurrit signa, & conjecturas, quibus dignoscatur, an Donatio sit inter vivos, an mortis causa, quando desunt verba expressa, quae Donationem hanc, vel illam notent. Sed certe non erit inutile hic aliqua ex dictis signis summam afferre.

Signa

Signa Donationis inter vivos, causa mortis.

7. Primo, si donas quid, sed transferendo executionem ejusmodi donationis post mortem, tuam Donationem facis inter vivos, quia jam nunc donas, & solum Donationis effectum illum, seu complementum differis, quod explicuimus c. 1. n. 1.

8. Secundo, si absolute dones, nihil aliud addendo, Donationem facis inter vivos, quia donare sine addito, est, nunc donare.

9. Tertio, si absolute dones, quando es, ægrotus, etiam cum eo periculo mortis, quo vero simile erat, te ob mortis metum fuisse inducendum ad donandum, Donationem facis inter vivos, quia etiam donare nunc potes, dum es infirmus; Si ergo aliud non expressisti, inter vivos donasti. Excipe, nisi Donator ejusmodi Donationem, quam Donatarius, nec per se, nec per legitimam personam accepit, apposuerit in Testamento, vel Codicillo; tunc enim ea Donatio induceret rationem Legati, essetque causa mortis; unde, ut mox dicentur, revocari potest.

10. Quarto, si dones cum addito, post mortem meam, vel, si ex hac infirmitate moriar, vel, si hac navigatione à vita discessero, clara est Donatio causa mortis, immò, quando in donatione facta est mortis mentio, propendendum est ad pronuntiandum, eam esse causa mortis, nisi aliud clare appareat in contrarium.

11. Quinto, si Donatio facta est coram quinque Testibus, cum solemnitate scilicet requisita à Testamento, vel Codicillo; magnum est signum, esse causa mortis: id enim persuadet solemnitas propria ultimatum voluntatum, inter quas numerandam esse Donationem causa mortis, mox dicemus §. 2. num. 10.

12. Sexto, contra, si Donatio facta est coram duobus Testibus, signum habes Donationis inter vivos, etiam si executio ejus, ut dictum est nu. septimo, differatur ad finem mortis, quia id persuadet solemnitas sufficiens ad Donationem inter vivos. Adde, semper pronuntiandum, ut actus valeat potius, quam pereat, ac periret, seu irrita esset dicta Donatio coram tam paucis Testibus facta, nisi censeretur esse inter vivos.

Quando, omnibus expensis, adhuc dubitatur qualis sit Donatio, qualis sit censenda, dixi supra. a

Quando autem dubitatur de ipsa Donationis substantia, hoc est, an ipsa fuerit facta alibi b dixi.

a L. 8. ma.

tr. 7. c. 2.

§. 1. n. 15.

b Lib. in

Decal. l. 3.

c. 7.

§. II.

Explicantur magis predicta Donationum Classes.

Res promissa uni, alteri tradita.

1. Dico Primo, si promissisti mihi acceptanti equum v.g. donare & deinde (sane cum culpa contra Promissarium superius explicata) donasti alteri eundem equum, secuta traditione, hic alter dominium habebit equi, ego autem possum dumtaxat, & debeo, habere interesse, si quod passus sum & nil præterea. Lege, quæ dixi cap. 7. de Promissione §. 5. num. 30.

Prohibita Donatio, non prohibetur remuneratio.

2. Dico Secundo, si à Principe prohibetur Donatio, ut prohibuit Clemens VIII. Religiosis Donationes, & ut prohibet Jus Civile Donationes inter Conjuges, gratuita solum prohibita censetur, non vero remuneratoria, quia hæc aliquantum deficit à propria Donatione, quæ propria, tota, quanta, quanta est, fundatur in liberalitate, nec oneri debet ex ullo debito etiam Gratiitudinis: prohibitio autem alicujus rei, cum sit odiosa, restringenda semper est ad rem maximè propriè talem. Ita Sancez, & aliique contra nonnullos ab eodem citatos. Lege etiam Delugo. d.

c Sanc. l. 6.

mar. d. 6.

3. Inquires. Si ego donavi aliquid Titio is autem ob gratitudinem aliud mihi retribuit, si deinde ego aliud quid eidem Titio donavero, estne hæc secunda Donatio remuneratoria, an gratuita?

n. 1. c. 2.

Diannap. 1.

tr. de Pau-

per Relig.

res. 15. c.

Respondeo. Est gratuita, quia tu sine ullo debito donasti Secundo: Donatio enim Titii, cum non fuerit, nisi ad te remunerandum, non potuit ponere novum debitum in te, sed extinxit suum. Quare tu Secundo, omnino gratis donasti.

16. c. p. 8.

tr. 6. resol.

115.

d Delug. d.

23. de Inst.

n. 131.

4. Quid, si Titius excessit in retribuendo?

Q q q q

Respon-

Respondeo. Tunc certe erit gratuita, & liberalis ejus Donatio secundum hunc excessum, & consequenter, secundum ejus excessum mensuram, erit remuneratoria tua secunda Donatio.

5. Subinquires. Quantum debet esse hic excessus, ut dicatur gratuita in retribuente, seu qui dici possit meritis præcedentibus non æquipollere.

Respondeo. Id certa lege definiri non potest; nam, quamvis aliqui censeant, quemcunque excessum esse gratuitum, satis enim (ajunt) per æquale sit debita retributio: aliqui vero velint gratitudinem postulare, ut plus semper reddatur, quæ est sententia Aristotelis, a & Sancti Thomæ, b quod plus

a Arist. l.

8. Etic.

b S. Th. 2.

2. 106 a.

6. cui adde

Senec. l. 1.

do Benef.

c. 18.

c Sanc. l.

mox cit. &

Dian. p. p.

tr. de Pau-

per. Relig.

ref. 16.

d Sanc. l. 8.

mat. d. 6.

n. 9. & l. 1.

Consl. c. 6

dub. 2. cui

adde Dia-

nam p. 8.

tr. 6. ref.

120.

e Molin. d.

181. d. 4.

& disp.

205. &

284.

Sanchez c dicit, esse probabile, quod debeat esse, ut aliqui dixerunt, in dimidio, ut, si recepisti decem, debeas retribuere decem, & sequantur, tamen idem Sanchez d denique concludit, totum hoc prudentis arbitrio esse relinquendum, attenda præsertim qualitate Donantis; plus enim solent, ac debent Principes retribuere, quam Plebani, vel Religiosi, &c. Quod autem Religiosis, & Religioni in sit etiam debitum gratitudinis, ut juxta suam vivendi rationem debeant, sed moderate, benefactoribus retribuere, ipsum lumen naturale manifeste dicitur.

6. Dico Tertio. Est latum discrimen inter Donationem conditionalem, & inter Donationem in diem certum: Si enim sic dicas per

Donationem conditionatam: *Dono tibi equum, si moriar*, cum hæc conditio sit necessaria, verificatur, etiam nunc: Quare ex nunc debes mihi equum tradere. Si vero sic dicas sine conditione: *Dono tibi equum, quando moriar*, debebo expectare tuam mortem, ut mihi tradatur equus. Ita e Molina, apud quem alia pertinentia ad has Donationes in diem certum, vel incertum invenies.

Discrimina inter Donationes causa mortis, & inter vivos.

7. Dico quarto. Sunt denique discrimina non pauca inter Donationem inter vivos & Donationem causa mortis, quæ latè profequitur Onate. Illud autem est potissimum, nam Donatio causa mortis propriè accepta, potest semper revocari; est enim instar Testamenti, vel Legati numeraturque inter ultimas voluntates; At Donatio inter vivos propriè item accepta, rebus immutatis (de qua mutatione mox cap. 8.) revocari non potest.

8. Dixi (proprie accepta) nam, si Donatio causa mortis sumatur pro qualibet Donatione præfenti, facta ob periculum mortis, quæ tamen transferat, ex voluntate Donantis, dominium, ante ipsam mortem Donantis, jam hæc non erit essentialiter donatio causa mortis, ut patet ex ejus natura, quam explicui s. 1. num. 4. & 5. sed deciscet in Donationem inter vivos. Sicut etiam, si Donatio inter vivos ita fiat, ut addatur clausula, quæ possit revocari, quando voluerit Donator, atque adeo semper ante suam mortem, jam hæc non erit essentialiter donatio inter vivos, ut patet nem ex ejus natura, quam explicui ibidem, sed degenerabit in Donationem causa mortis.

9. Quod autem Donatio propria, causa mortis, sit numeranda inter ultimas voluntates, & non sit proprie contractus inter vivos, inde probat, & merito, Onate g, quia ipsa non habet omnia signa ultimarum voluntatum: habet enim inquit, Primo, voluntatem deambulatoriam (quæ scilicet semper ante mortem potest per meram voluntatem Donantis revocari.) Secundo requirit quinque Testes. Tertio, Insinuatione non indiget. Quarto, sit plene inter absentes. Quinto, plures, qui contrahere non possunt possunt mortis causa donare. Sexto, denique confirmatur morte donantis, non autem antea.

10. Si Donationi causa mortis adjungatur Juramentum, quo donans promittit, illam non revocare, vel (quod in casu saltem nostro idem moraliter est) quo donans promittit cum Juramento, illam adimplere, Onate docet, revocari eam propter Religionem Juramenti amplius non posse, sed tunc degenerare à propriè dicta donatione causa mortis, & fieri donationem inter vivos. Verum de hoc

hoc Juramento non revocandi testamentum, & consequenter donationem causa mortis, vide, quæ nos alibi & diximus, & quæ dicemus *b* mox in simili.

11. De donatione causa mortis innumeris Jurisperiti late disputant, innumeriq; Theologi, quorum præcipuos citatos habes præter Onate, & Molina *d* apud Dianam *e* varias de hac dispositione facultates pereurrentem.

Donatio, non subsistente causa ipsius.

Ubi

De simili Eleemosyna, vel Legato.

12. An donatio facta ob aliquam causam, canon subsistente, sit valida?

Respondeo, necessariam esse distinctionem. Donatio enim per errorem facta, quando error cadit in substantialia, est nulla, est autem valida, quando in accidentalia, qui ibi non subsistit causa donandi, quare, nec donatio ab illa dependens, hic vero subsistit. Et ratio ulterior est, quia, non persistente causa cadente in substantialia, donans merito iudicatur, nequaquam persistere in sua dispositione, at vero, non persistente causa cadente in accidentalia, quia sic levis est mutatio, in eadem dispositione merito persistere iudicatur. Vide quæ in simili dixi de Promissione cap. 4. à num. 8.

13. Illud diligenter advertendum, hic, nomine substantialium intelligi omnes illas causas, quæ sunt motivæ Donationis, hoc est, quæ, si cognitæ fuissent non adesse facta non fuisset Donatio: Accidentalibus vero sunt causæ tantum impulsivæ, id est quibus cognitis non adesse, adhuc facta Donatio fuisset.

Hæc breviter innuisse sufficiat; nam multa de hoc argumento ego alibi *f* dixi.

14. Non subsistente paupertate, Sanctitate, infirmitate, an donatarius obligetur restituere ea, ad quæ donanda principaliter notus fuit donans ab his, causis, dixi item *g* alibi, ut etiam alibi de occultè defforata, si aliquid accipiat ex causa Virginitatis.

15. In dubio de animo donantis, an causa donandi fuerint motivæ, an impulsivæ? restituendum pro rata dubii puto.

CAPUT III.

Quis possit donare?

Donare ii possunt, qui legitime sub suo dominio, vel libera administratione rem donandam habent. Dubitatur autem de aliquibus, de quibus ego alibi per alias occasiones disputavi, quorum loca, in gratiam Lectoris, indicabo infra cap. ultimo.

Alia igitur, quæ supersunt, hic in propria sede suam tractationem merito exposcunt, & ego breviter studiose propinabo.

§. PRIMVS.

Quadam Classes Personarum quid, & quantum donare possunt?

REGES, ET PRINCIPES.

1. **R**eges, & Principes donare quidem & remunerari de suis propriis bonis libere possunt. Verum de Bonis Coronæ, quæ se habent, ut bona vinculata, & ipsis data, ad bonam administrationem, & defensionem Regni non possunt profusè donare in damnum successorum, nam propterea iidem Successores possent revocare has nimis exorbitantes donationes ex prædictis bonis factas: quod minutius, multis adductis Doctoribus, habet Diana, *b* apud quem etiam habes donationem remuneratorem Principis non immo- *h Diana p.* *8. r. 6. ref.* *deratam, cum transeat in contractum, revo-* *18. l. 6. ref.* *cari non posse, eandemque multis gaudere* *122. &* *Privilegiis.* *123.*

2. Illud in his dubitari solet, An, si dicti Reges, ac Principes inveniuntur ære alieno gravati, possint nihilominus donationes liberales, vel remuneratorias facere?

Respondeo, posse, sed certè limitatius. Sicut enim tunc possunt expendere ea, quæ sunt ad suum decentem statum necessaria, ita & ad has liberales, sed moderatas Donationes, quæ ad ejus decentiam sine dubio pertineant, cum non possit (ait *i* Delugo) Regia dignitas sine liberalitatis exercitio decenter sustineri. *i Delug. d.* *23. de Just.*

3. Ex qua doctrina collige idem cum proportionem sentiendum de aliis Principibus Seculari-

cularibus, immo, & proportionaliter de Ecclesiasticis, aliisque similibus; si enim eas donationes, siue mere liberales, siue remuneratorias facere possunt, quæ, omnibus à viro prudenti expensis, iudicantur pertinere ad ipsorum statuum decentiam, ita nimirum, ut viles notabiliter haberentur, ni eas facerent: quare, si moderatæ, modo dicto, sint, ut esse certe omnino debent, ad congruam eorundem sustentationem revocantur.

§. II.

Rectores Civitatum, seu Universitatum.

I non solum possunt expendere necessaria ad publicam utilitatem, ut ad conducendum Medicum, Advocatum, Magistrum Artium, ad fabricandum carcerem, ad Pontes necessarios construendos, vias accommodandas, ad procurandam annonam, &c. Verum etiam ad moderatas, juxta quantitatem Bonorum Civitatis, Donationes remuneratorias, immo ad moderatas item, & liberales, conducentes ad bonum Universitatis, qualis est elemosyna, & ad ludos, publicæ recreationis gratia, exhibendos, dummodo à necessariis, & à debitis solvendis notabile quid non adimatur. Lege Sancex, a & Delugo. b

a Sanc. in
consil. l. 1.
c. 6. d. 8.

b Delugo
d. 23. de
Inst. n. 144

c Diana p.
8. tr. 6. res.
16. sine.

2. Illud profecto, quod ex Bartolo assertum Diana, c approbare non possum, quod scilicet, si Rectores hoc anno Civitatem gubernantes, non remunerati sunt obsequium Universitati factum ab aliquo, nequeant Rectores anni sequentis remunerari, quia remuneratio (inquit Bartol.) est personalis ex parte remunerantis. Approbare, inquam, non possum, nam Rectores siue hujus, siue alterius anni non agunt nomine proprio; sed nomine Universitatis, seu Civitatis, quæ semper est, & remanet eadem persona moralis, &c.

§. III.

Parentes.

Parentes, quamvis multos habeant filios, licite ea possunt donare, quæ pertinent ad decentiam sui status. Si vero ea, quæ ad ejusmodi decentiam non pertinent, profuse donent, valide donant, quia disponunt de

re sua, sed illicitè, si notabiliter damnum faciant legitimis filiorum. Valide, inquam, donec filii revocent, nam filios posse donationes Parentum in suæ legitimæ præjudicium factas irritare per Judices post Parentum mortem, mihi certum est, & videri potest apud Rebell. d. arque in nostro Decal. e

2. Quando donationem facit Pater Filio Clerico in fraudem Gabellarum, probat ibidem Diana, f adhuc Gabellam debent, sed deinde quæstionem irresolutam relinquit. E. e. L. 1. m. go sanè in memoriam tibi revoco, nemini debere hanc fraudem in foro interno suffragari, nam in foro externo: cum delictum fraudis non præsumatur, evinces litem contra Gabellarios. Quod si Pater vere, & sine fallacia ex occasione quidem non solvendi Gabellam, sed ex alio decenti motivo, suum Clerico Patrimonium assignet, non mihi videtur, esse condemnandus.

3. Quid de Donatione Paris facta Filio ad ordines suscipiendos? Id hic solum quaero, nam ceterum de Donatione, quam Pater, vel Mater faciat Filio universaliter, alibi g. d. c. t. m. est.

Respondeo, Pater non solum valide potest, sed etiam obligatur dare filio, quod est necessarium ad assumendos Ordines Sacros. Intellege semper, si suppetant Patri facultates, &c. An item ad Ordines Minores & alia minoriora erudite tractat Cutelli. b Data autem à Patre in Patrimonium, ut filius Ordines suscipiat, multi apud eundem Cutelli dicunt, computari in legitimam, & venire in computationem cum aliis fratribus. Multi apud eundem negant. Utrumque probabile, id quod nos alibi satis explicuimus. i

4. Donatio ficta à Patre, ut item à quocunque alio ficta, filio, vel cuicumque alteri facta, hoc est, ut sequuta ordinatione, non pertineant sic donata, vel, ut illa, ordinatus restituere teneatur, adhibita etiam, ut solet, Anapoca, vel, ut vocare consuevimus, Alberano, quatenus invalida sit, & illicita, dixi supra, cum de k Ordine.

§. IV.

Prælati, sive Saculares, sive Regulares.

Prælati Sæculares possunt, juxta prædicta, donare, quæ faciunt ad decentiam status ipsorum. Verum de his dictum est à nobis alibi.

Et hi quidem Prælati Sæculares de fructibus sui Beneficii magis liberè, possunt disponere, juxta id, quod ibidem breviter explicuimus, quam Prælati Regulares, id est, Superiores Religiosorum, quia fructus omnes sunt Religionis, non vero ipsius Regularis Prælati. Quare magis moderatè se gerere ii debent in iis donationibus, præsertim liberalibus, quæ Religiosam paupertatem minus decent. Qui de his distinctius quid noscere velit, legat Sanch. b. aliosque.

Dixi (Superiores Religiosorum) nam de Episcopis assumptis à Religionibus, quæstio est, an ii possint, quamvis illicitè, validè tam donare ea, quæ supersunt ab ipsorum congrua sustentatione. Et quidem non pauci dicunt, hos semper donare prædicta, quæ supersunt, tum illicitè, tum invalidè. Alii verò sustinent, illicitè quidem, sed validè, eodem præfuso modo, quo loco citato diximus de Episcopis non assumptis à Religionibus. Quoniam verò utramque ex his sententiis probabilem existimamus, satis sit sic innuillè, Rationes enim, & Doctores pro utraque parte videri poterunt apud Dianam & citantem Vadignum, idem de Beneficiario Religioso sentientem.

§. V.

Donatio Beneficiarii spolio subditi.

AN Donatio Episcopi, & Clerici Beneficiarii subditi spolio intra viginti dies ante obitum suum facta sit invalida?

Respondeo, esse invalidam in foro externo quia præsumitur facta in fraudem. At in foro interno & dico, esse validam, si verè fuit Donatio inter vivos de rebus, seu de fructibus suis, de quibus juxta supradicta disponere validè Beneficiarius poterat. Ratio est manifestata, quia Beneficiarius tunc habet potestatem.

Tamburinus de Sacramentis.

statem transferendi dominium illarum rerum in alterum, & de facto per illam Donationem verè, & sine dolo, ut supponimus, transtulit.

§. VI.

Novitius.

AN Donatio causa mortis facta à Novitio post ingressum in Novitiatum sine licentia Episcopi sit valida.

Respondeo, esse validam, quia f. Tridentinum hanc licentiam requirit in Donatione inter vivos dumtaxat.

2. An, ut Donatio remuneratoria ab eodem Novitio post dictum ingressum fiat, eadem licentia indigeat?

Respondeo, non indigere quia Tridentinum loquitur de Donatione pura.

3. An Donatio facta ab aliquo ante ingressum in Novitiatum, animo ingrediendi in Religionem sit valida sine memorata licentia?

Respondeo, esse validam, h. quia dictum h. Tridentinum loquitur solum de Donatione Novitii, at hic Novitius nondum est.

4. Nota, si prædictus Novitius exeat à Religione, nullam esse Donationem ante ejusmodi ingressum factam, resque donatas debere redire ad Donantem, quia Donatio facta intuitu Religionis, semper imbibit conditionem, Si in Religione vixero. Unde idem rectè Cutelli i. excedit ad casum, quo ipse Donans exeat à Religione post professionem emissam, quam nullam ex aliquo legitimo capite forte invenit. Si vero exeat post Professionem validam licitè per dispensationem Papæ, verbi gratia, An recuperet prædicta bona ante ingressum donata, longa est, & Jurisperitorum propria disputatio. Vide Cutellum citatum, apud quem etiam invenies quid de exeunte à Societate, post vota biennii.

f. *Trid. sess.*
25. c. 16.
Diana p. 8.
tr. 6. ref.
86. *ubique*
alii.

g. Id. m. ib.
ref. 121.

Idem ib.
ref. 87.

i. Cutelli de
Donat. T. v.
disc. 2.
part. 3. a.
nu. 11.
Late Sanc.
l. 7. summ.
c. 5. a. nu.
54.

§. VII.

Tutores, & Curatores.

1. *Sanch. c. 8. consil. c. 6. d. 8. Delugo d. 23. de iust. nu. 145. Molin. d. 92. sine.* **T**utores, & Curatores ex Sanch. & aliisque possunt solum id donare, quod ad prudentem, & decentem administrationem rerum pupilli pertinent, spectata ipsorum pupillorum facultate, & qualitate. Unde Donationes liberales profanas vix his concedo, concedo pias; Sunt enim hæc in eleemosynam, atque aded in bonum salutis pupillorum, sed adhuc juxta ipsorum statum.

Nec item nego remuneratorias, sed pari modo, quæ non multum excedant. Ratio horum est, quia Tutores, Curatoresque minus possunt, quam Domini suarum rerum; at Domini, si prudenter, & decenter agant, sunt certe parce profusi in rebus suis; ergo parcius profusi esse debent Tutores, & Curatores, qui Domini non sunt, sed meri bonorum pupilli Administratores.

2. Inquires. Cum remuneratoria Donatio sit illa, quæ sit supra debitum Justitiæ, quantum nam hæc importat in hoc casu Tutorum? Servivit v. gr. fideliter quis pupillo per decem annos, debentur ipsi ex stipendio pro suo labore centum aurei: at, si Tutor solum daret centum, nihil daret ex gratitudine, sed solum ex justitia. Inquires ergo ad quantum extendi potest remuneratio?

3. Respondeo. Id certa regula definiri nequit, quia totum hoc (ait Delugo *b*) pertinet ad prudentiam Administrationis rerum pupilli, ut ex una parte non sit nimis profusus, & ex alia non sit durus, & exactus retributor obsequiorum, sed attendat ad id, quod decencia status pupilli exigit, ut cum famuli ingrati tudinis nota afficere non possint.

CAPUT IV.

Quantum quis donare possit?

1. **P**ræscindendo à Jure Civili, quod certè prohibet, ut mox dicemus, aliquas Donationes, quilibet validè potest totum, quod habet, alteri donare, quia quilibet de rebus suis disponere, ut liber, potest. An vero licitè, vel illicitè dependet à fine,

cur donet, à damno, quod sibi, vel alteri facit, vel non facit, sic donando, &c. quæ ex dictis, & dicendis facile colligi possunt. At considerando Jus commune, duo genera Donationum ipsum universali ter prohibet, nimirum Donationem omnium bonorum, & Donationes carentes insinuatione, de quibus jam sigillatim.

§. I.

Donatio omnium bonorum invalida est.

1. **H**anc tam amplam Donationem esse in Jure Civili prohiberam sub clausula irritante, atque aded esse invalidam, certum est in Jure, & apud Julium d' Clarum, aliosque. Ratio hujusmodi Juris fuit, quia sic Donator non posset testari, à qua impotentia testandi Jura maximè abhorrent signatèque dicunt esse id contra bonos mores.

2. Dicitur autem est (*inter vivos*) nam Donatio omnium bonorum causa mortis prohibita non est, cum ea potestatem testandi non tollat; immò, ipsam esse ultimam voluntatem nuper diximus.

3. Dicitur rarius est (*in jure communi*) nam leges proprias quisque consulat. Dicitur item est (*omnium bonorum*) nam, si sit non omnium, sed tamen prodiga, dixi satis è alibi.

4. Quæres. Donatio bonorum omnium estne invalida secundum totum, an solum secundum partem? Explico. Fac, te donasse omnia tua bona, ex quibus, si centum aureos tibi reservasses, jam non donasses omnia bona. Quæro igitur, an Donatio omnium, quem fecisti, sit invalida, tum, quoad hos aureos centum, tum, quoad alia bona? Idem quæri potest, si donasti omnia præsentia, & futura, an valeat etiam quoad præsentia; jam enim, si præsentia non donasses, non donasses omnia.

5. Respondeo, esse invalidam, quoad utrumque. Rationem hujus Decisionis ne aliam exspectes, nisi illam, quia nimirum, ita leges voluere, quia absolute totam Donationem indivisibiliter infirmant, ut parebit accuratè legenti præcitas leges.

6. Dices: At mox dicemus, Donationem factam sine solennitate Insinuationis solum infirmari, quoad partem, id est, quoad excelsum,

sum, eo modo, quo mox item explicabimus; ergo pari modo dicere debemus in Donatione omnium bonorum.

7. Respondeo. Nego consequentiam, quia in Donatione sine dicta solemnitate ita clarè decreverunt leges, quod non ita decreverunt in Donatione omnium bonorum: leges enim modo num. 2. citatæ absolute, & omnino Donationem omnium bonorum infirmarunt.

8. Dices iterum cum Diana loc. cit. Ex Regula Juris: *Nil per inutile non vitiatur*. Ergo non vitiatur illa pars Donationis, quæ jam non est Donatio omnium bonorum.

Respondeo. Nego consequentiam, quia cum in casu nostro leges totam Donationem intrent, ut dictum est; neque illa pars dicta utilis est.

§. II.

Quatuor Casus, in quibus Donatio omnium bonorum valida est.

1. Præcedentis doctrinæ sunt exceptiones, seu declarationes quatuor. Primò enim, si quis donet omnia bona præsentia, nihil aliud addendo, validè donat, quia verè non donat omnia; cum enim non donet futura, & deinceps acquirenda, poterit de his testari; Nam propterea idem docent communiter Doctores, si in Donatione omnium reserves sibi quis aliquam partem, certè non validè modicam, sed hujusmodi, ut ea reservata, censetur ab homine prudenti non remanere

Donationem bonorum moraliter omnium. Idem etiam, quando quis sibi reservat usum fructum, vel jus aliquod, quæ simili modo non sint modici valoris; possit enim hæc Donator vendere, & de pretio testari. Non sic, si donet omnem suam hæreditatem; tunc enim invalidè donaret, quia tunc de nihilo testari possit, cum sic, omnia donasset. Lege Dicantur. Illius & aliosque.

Secundò, Donatio omnium, facta causæ piæ, est valida, quia est juxta Consilium Domini. *Vade, vende omnia, & da Pauperibus*. Contra quod Jura Civilia aliquid statuere, non valent. Ita Hurtad. Layman, Vadignus, aliique tum Theologi, tum Jurisperiti apud Dian. qui rejicit Caramuel contrarium.

2. Huc etiam reduci potest Renuncia-

tio omnium bonorum, quam exhibent ii, qui Religiosam eligunt vitam; id enim etiam pertinet ad animæ salutem, estque de ejusdem Domini Consilio. *Et sequere me*.

3. Tertio, Donatio onerosa omnium bonorum valida est, quia per illam aliud accipit Donator, de quo disponere jam poterit.

4. Per similem rationem ductam ab onere, Alienationem, vel Donationem omnium bonorum factam causa Dotis Filio, vel Filia à Patre, immò & à Matre, plerique apud Marium & Cutelli putant, validam esse, quia omnes communiter concedunt, hæc non esse Donationem, sed necessitatem onerosam collocandi filios, filiasque Matrimonio, quod tamen alii apud eundem negant, nam, sic, Donatis omnibus bonis uni ex filiis ob ejus Nuptias, demeretur legitima aliis, quod efficacissimum est argumentum pro negantibus.

5. Quæres. Concesso, quod ejusmodi donatio omnium, facta causa Dotis, sit revocanda, expectandane est mors conjugis, ut Donatio revocetur, an statim poterit revocari mortuo Patre?

Respondet idem Cutelli f. dicens, sententiam asserentem expectandam esse conjugis mortem, esse fortioribus argumentis vallatam. Ipsum lege.

6. Donatio omnium bonorum inter fratres valida est ex Julio & Claro, & Rebelho idque ob favorem servandæ agnationis, seu proptiæ familiæ. Aliqui tamen id non admittunt, Lege citatos.

7. Potrò, quando dicta Donatio inter fratres est reciproca, seu colligata, ut *Tibi fratri meo dono omnia bona mea, & tu mihi omnia tua*, turque quid dicendum?

Respondeo, duobus modis id fieri continget. Primò, in recompensationem, ut sit sensus: *Si tu des mihi tua, ego invicem tibi donabo mea*, & tunc valida esset Donatio perinde, ac valeret inter extraneos; hæc enim non est Donatio, sed commutatio. Secundò, non in recompensationem, sed absolute sic, *Dono liberaliter tibi fratri mea*: tu vero independenter ab hac mea Donatione dicas: *Ego tibi liberaliter dono mea*: & tunc licet inter extraneos hæc sit clarè nulla, & invalida, quia est Donatio pura ex parte utriusque (vel saltem ex parte alterius Donantis prius, in eo casu,

Riii 2 quo,

e Cutelli T. 2. de Donat. disc. 1. Et quoad Matrem colligitur ex eodem ibidem disc. 3. spec. 4. initio.

f Cutelli ibid. disc. 1. spec. 2.

g Jul. Clar. cum Bonnac. l. c. p. 5. Rebell.

quem citat. Diana p. 8. tr. 6. resol. 38. & 40.

quo; qui posterius donat, donaret ad retribuendum) tamen inter fratres, si sequaris Julium Clarum allatum numero 6. validam pronuntiabis Donationem, at invalidam, si teneas cum aliis ibidem contrariis. Sed hæc Jurispræriti latius, de quibus non minus latè Onate Theologus, aliique ab eodem citati.

a Onate T. 2. de contr. tr. 10. d. 30.

§. III.

Acceptans Donationem omnium bonorum, an obligetur ea restituere?

1. ID enim verò pertinet ad morale Theologum, de quo dico, eum, qui accepit ejusmodi bona, eaque possidet, non teneri illa restituere, donec à Donatione repetatur, quia ex una parte Jura non faciunt inhabilem Donatarium ad retinendum, sed solum concedunt Donatori facultatem exigendi, seu revocandi, ut habet Lessius; Rebellius, Turrianus, Filliuccius, quos citat in simili, sequiturque Bonac. b & ex alia, dum Donator non repetit, cum possit, ut supponimus, cedit juri suo, & consentire censetur retentioni alterius. Ita Villalobos. Rodriq. aliique apud Dianam. c

b Bonac. d. 3. de contr. qu. 13. p. 6. nu. 5. c Diana p. 8. tr. 4. ref. 39.

2. Sed hic restat dubium, An statim, ac Donator privatim requirit res ipsi Donatario per prædictam Donationem omnium bonorum donatas, obligetur Donatarius restituere, an potius possit expectare sententiam Judicis?

3. Respondeo statim, nec posse expectare Judicis sententiam. Ratio est, quia Donatio ipsa est invalida, nec solum invalidanda: ergo dominium ejusmodi rerum donatarum est apud Donatorem, ipsique omninò debium: antea verò solum retinere poterat, quia, ut dictum est, præsumebatur Donator cedere Juri suo. Ita mihi videtur esse discurrendum.

§. IV.

An Donatio omnium bonorum juramento valida sit valida?

1. Jurispræriti communiter docent, esse invalidam, revocarique à Donatore posse. Ratio est (inquiunt) quia ejusmodi Donatio est contra bonos mores.

2. Sed refragantur Theologi, Molina, Lessius, aliique, quos refert, sequiturque Delugo, d quibus adde Bonacinam, e & Onnatem scitantem Suar. & Valqu. ii enim ajunt, ejusmodi Donationem, & validam esse, & non posse à Donatore revocari. Ratio est (inquiunt) quia quamvis ejusmodi Donatio prodiga sit, & consequenter non solum contra bonos mores politicos, sed etiam morales; est enim saltem peccaminosa venialiter, unde non possit confirmari Juramento, quod non est vinculum iniquitatis; tamen id, quod promittitur sub dicto Juramento, de quo loquimur, est, nolle revocare Donationem jam factam, quod licitum est (ajunt) cum nemo prohibeatur nolle, revocare Donationem, quam liberè facit.

3. Profectò tantorum virorum pace hæc doctrina, vel nimis obscura est, vel nequam vera. Sic ergo est planè distinguendum. Aliud est donare eum Juramento: aliud promittere item cum Juramento, se non revocaturum jam donata, ut per aliam occasionem rectè distinguit Castropal. g Juro v. gr. me nunc tibi donare equum: ecce Donationem juraram. Deinde juro, hanc Donationem jam tibi factam, me non revocaturum, etiam si adveniat casus, in quo liberè revocare possem. Ecce promissionem non revocandi, quod donatum est. Pari modo Testamentum condo, juroque, illam nunc esse meam ultimam voluntatem: At non propterea me sic privo potestate illud revocandi, seu habendi postea aliam voluntatem. Quod si Jurem, me Testamentum illud jam factum non revocaturum, tunc profectò promitto per promissionem Juramentum aliud diversum à Testamento: juro enim Testamentum factum non revocare, & hoc Juramentum, seu promissionem juratam deberi omninò servari, diximus alibi, quia hæc non revocatio, nullibi, est prohibita.

4. Sic

4. Sic ergo in casu nostro; si juro, me tibi donare omnia bona, tam Donatio, tum Juramentum huic Donationi adhaerens, in valida, per omnes communiter Doctores sunt, quia luit de re peccaminosa, saltem venialiter, de quaere contra bonos mores.

Verum, si jurem, non revocare ejusmodi donationem jam factam, putaverunt modo Delugo, alique, valere juramentum, nec posse amplius saltem ex virtute Religionis revocari, quia (inquiunt) est de re, quae sine peccato servari potest, cum leges prohibeant quidem donationem omnium bonorum, sed non praecipiant, ut illa revocetur, vel non revocetur: sed solum permittunt, ut possit donans revocare, si velit, quam permissionem a se per juramentum abjicere, nec peccatum est, nec contra Leges, &c.

5. Verum signatè dixi (*putaverunt Delugo, alique*) me enim sic philolophari juvat. Sicuti non valet juramentum de re mala, ita nec valere debet juramentum, per quod persistatur in eadem re mala; ergo, si donatio omnium bonorum, ideo non valet, quia est de re prodiga, atque adeo de re peccaminosa, eodem modo valere non debet juramentum de persistendo, seu de non revocanda ejusmodi donatione, quia est velle persistere in re prodiga, seu continuare culpam prodigalitat: sicuti, si te injustè eijcerem in exilium, & deinde jurarem, me nolle te, cum possim, ab exilio revocare: & sicuti, si donarem legitimam mei filii extraneo, & postea jurarem, illam à dicto extraneo me revocare nolle, cum possim.

6. Est igitur res accuratè perpendenda, & sic univèrsim (pro similibus juramentis de non revocando) distinguendum. Quoties non revocare, malum non est, toties juramentum de non revocando valet, & est observandum. Quoties vero non revocare, malum est, toties, sicuti non valet, nec observandum est juramentum de eo malo patrandò, sic non valet, nec est observandum juramentum de non revocando, quia utrobique non debet juramentum esse vinculum iniquitatis.

7. Ex hac autem certa regula fit, ut in casu, de quo loquimur, juramentum non valeat, quia persistere cum illa prodigalitate omnium bonorum, & item nolle eam revocare, cum possis, aequè malum est. At in exemplis modo allatis de non revocando Testamento, & de

non revocanda Donatione illius equi, valebit juramentum, observandumque erit, quia persistere in Testamento legitime facto, & in donatione equi, nec malum ex se est, nec prohibitum, & eodem modo, etiam res se habet in pluribus exemplis à me adductis a alibi.

8. Non satisfaciunt ergo nonnulli Iurisperiti, & dum sive absolute concedunt; sive absolute negant, juramentum de hisce similibus valere. Non satisfaciunt (inquam) nam ad pronuntiandam dictam validitatem, vel invaliditatem, semper expendi debet, utrum juramentum cadat in rem aliquo tandem modo, sive in se, sive in ejus perseverantia, malam, an non. Si posterius, est validum, observandumque; si prius, nec validum, nec observandum.

CAPUT V.

De solennitate Donationis, id est, De ejus Insinuatione.

§. I.

Quid sit Insinuatio, & in ejus quantitate Donatione adhibenda

1. **P**ropriam Donationis solennitas à Jure requisita est insinuatio, ut scilicet donatio debeat Judici insinuari, hoc est, manifestari. Ad quod certè satis est, si, vel ipse Donator, vel ejus Procurator, vel ipse Donatarius, ex Donatoris mandato, compareat coram Judice, qui Judex non necessario sedens pro Tribunali (cum hic non sit actus jurisdictionis contentiosae, sed voluntariae) mandet Notario, ut eam manifestationem redigat in actis ad memoriam in futurum.

2. Hanc solennitatem, sine qua Donatio est invalida, leges in vexere, ut à Judice, tanquam à persona agente pro Reipublicae bono, prodigis donationibus moderationem adhiberet. Unde rectè Onnate advertit, non posse Judicem denegare approbationem ejusmodi Donationis, quando nulla apparet causa negandi, postea autem cum apparet, quia ad hoc instituta est Lex insinuationis, ut prudenter, & sine damno, vel boni communis, vel Tertii, vel etiam ipsius Donantis Donatio fiat.

RITR 3

Quantitas

a Lib. 3. in

Decal. c. 3.

§. sen. 39.

b Ap. Ma-

rium Cu-

telli T. 1.

de Donat.

dije. 2.

farticul. 8.

loquentem 8.

de Juram.

apposito

Don Pa-

tris ad fi-

lium.

Quantitas Donationis insinuanda.

3. Hæc sunt clara. Illud explicatione indiget. Nam Jura non requirunt hanc solennitatem pro quacunque modicæ rei Donatione, sed pro ea, quæ nunc post Imperatorem Constantinum & transcendat valorem quingentorum solidorum.

a L. Sancimus §. ult.
c. penult.
L. Siquis pro Redem. §. penult.
C. de Donat.
b Azor apud Bonac. d. 3. de cõsr. q. 13. p. 6. n. 3.
c Bonac. l. 6.

4. Difficultas autem tota versatur in expiscanda mensura, quæ in nostræ ætatis moneta huic summæ quingentorum solidorum correspondeat. Varii varia. Azor b ait unum solidum æquivalere nummo aureo valenti decem & septem Regalibus, seu Juliis Italicis (Julium autem continere tarenum Siculum cum granis item Siculis circiter quinque alibi monui.)

5. Alii apud eundem Bonac. e aiunt, solidum æquivalere quidem nummo auro, sed nummum aureum voluit, continere quatuordecim, aut quindecim Regales, seu Julios, quales sunt Onghari, seu Ziechini Veneti. Unde infert Bonac. ex Molina, & aliis, cum debeat hæc computatio fieri secundum tempus, quo valebant solidi, quando condita fuit hæc lex, infert, inquam, validam esse Donationem sine insinuatione, si sit valoris septingentorum aureorum.

d Delugo d. 23. de Inst. num. 149.
e Onnate de cõtr. rr. 10. d. 30. p. III.

6 Non longè abest Delugo, d dicens, valorem correspondentem quingentis solidis esse in nostrâ pecunia, septingenta, & tredecim scuta, quæ vocantur de moneta.

7. Onnate e ait, Legem Castellæ quingentos solidos vocasse, & confirmasse, esse quingentos Maravedis de oro; vel quingentos scutos aureos singulos valoris quatuordecim Regalium.

Sed quia pro temporibus diversis (addit idem Onnate) immò & eodem tempore, in diversis locis, varius est valor monetarum, undè, variè ipsarum quantitas correspondet prædictis solidis, ideo non esse mirum, quod Julius Clarus asserat, quingentos solidos antiquos constare summam septingentorum scutorum hujus temporis, Bellarius vero dicat, efficere plusquam mille aureos, Alii autè septingentos, & quinquaginta scutos, Angelus sexcentos, Alciatus octingenta. Denique idem Onnate testatur se observasse in Pervana Provincia, ubi magna vis auri viget, soli-

doe 500. valere duobus millibus scutis.

8. Quid igitur in tanta varietate statuendum nobis? Statue juxta prudentem ejusdem Onnate monitionem, nimirum, meliorem computationem, hæc in re, esse non posse, nisi eam, quam in unaquaque Provincia tener, & observat praxis Tribunalium, quia praxis, & stylus Curia est optimus hujus legis interpret, eique standum, sive congruat cum quingentis solidis antiquis, sive non item. Statue item juxta similem monitionem Bonac. f Consulenda sunt, inquit, hæc in re statuta ejusque loci, & à Causidicis potius, quam à Theologo petenda est consultatio.

9. Sanè Panormi quæcunque Donatio rei immobilis ejuscunque quantitatis insinuari consuevit, tum, ut evitentur lites de ejusmodi quantitate, tum, quia Capitulum 61. Ferdinandi, & Constitutio Comitum Castri §. 2. de quibus mox mentionem faciam præcipit absolute, & sine limitatione donationes insinuari debere; (& quidem tum in loco, ubi ea sit, tum in loco, ubi sunt bona donata) Cum enim dicta statuta non taxent quantitatem, rectè usus subsequens explicuit quamcunque.

An Donatio non insinuata tota sit invalida?

10. Inquires Primò, si quis donet sine insinuatione rem valentem x. gr. mille solidos, estnè invalida tota Donatio quoad mille, an solum, quoad id, quod excedit illos quingentos solidos, id est, quoad 500.

Respondeo. Solum quoad excessum. Quare in casu dicto valebit quoad quingentos, non vero quoad alios quingentos. Ratio hujus rei nulla alia est, nisi, quia ita expressè definitur in Jure. b

An Donatio non insinuata, sed juramento firmata sit valida, & revocari non possit, colligi potest ex supra dictis in simili.

Donata sine Insinuatione.

11. Inquires Secundò. Excessum supra quingentos solidos modo explicato mihi sine insinuatione donatum, possumne retinere in foro conscientia?

Respondeo posse, donec à Donatore recuperata sit.

petatur modo, quo dixi nuper de Donatione omnium bonorum. Ipse autem semper poterit repetere, si voler, etiam si sciat, nullam in Donatione irrepsisse fraudem, vel vim, quia hanc facultatem illi Leges concedunt. *Poste Donatorem cedere huic Juri, ut scilicet valeat sua Donatio sine Insinuatione saltem in foro conscientie, significant nonnulli Doctores apud b Dianam.*

§. II.

Quarum Donationes, quamvis excedentes 500. solidos non indigent Insinuatione?

1. Primò, Donatio facta causæ piæ (inter piæ esse numerandam causam redimendi captivos, dubium tibi nesci) ita communiter Doctores apud Dianam, c.

2. Secundo, facta Principi summo, vel facta à Duce Militibus de rebus mobilibus.

3. Tertio, Donatio facta in Remunerationem.

4. Quarto, facta ob causam. Et quidem Donationem Patris, atque, ex meliore sententia, etiam Matris, factam Filio contemplatione Matrimonii ejusdem Filii, esse ob causam, diximus alibi. Quare hic consequenter dicendum Insinuatione non indigere ex vi Juris communis.

5. Ac nota, Donationem extranei factam alicui, etiam contemplatione Matrimonii non esse ex causa, sed prorsus liberalem, quia est voluntaria, & non procedens ex radice necessitatis, cum extraneus non obligetur curare Matrimonium alterius. Lege de hoc latè Marium Cutelli, *et* atque adeo certum est, *semper hanc extranei Donationem esse modo supradictò insinuandam.*

6. Dixi (ex vi Juris communis) nam in Jure nostri Regni Siciliae communiter nostri Doctores docent, Donationem Patris, vel Matris filius factam, etiam ob Matrimonii causam, debere insinuari; id enim præcepit Capit. 61. Regis Ferdinandi, & novissimè constitutio Comitis Castri e paragraph. secundo. Sed refragatur nihilominus idem Cutelli *f* contendens dictum nostrum Jus municipale aliud intendere, non autem necessi-

tatem Insinuationis. Illum adi, si tibi est otium; monitus tamen à me, ut Insinuationem prædictam ne negligas, tum, ut lites, quantum abrumpere potes, abrumpas, tum, quia praxis nostri Regni dictum Capitulum Ferdinandi, dictamque Castri Constitutionem, ad literam, observat, ut paulò gante dig. *Sup. §. 1. n. 9.*

7. Quinto Donatio causa mortis.

8. Sextò, Donatio, qua uxor sua bona donat viro in dotem.

Id, quod Diana *b* extendit etiam ad h *Diana* sponsalitiæ largitatem: sed hæc ex Jure *p. 8. r. 6.* communi, nam in nostro municipali Jure *ref. 47.* idem dic, quod dictum est modo numero sexto.

9. Septimò, Donatio bonorum, quæ Religiosus secum affert ad Monasterium, dum professionem emittit.

10. Hæ septem Donationum Classis validæ sunt sine Insinuatione, ut habent Jura Civilia, & docent communiter Doctores, quorum multi citantur à Diana loc. cit. Ratio autem Primæ est, quia Legislator Civilis non potest leges condere in detrimentum operum bonorum.

11. Ratio secundæ est, quia Donatio facta Principi, vel à prædicto Duce excipitur ab insinuatione in dicta L. Sancimus.

12. Ratio Tertiar est, quia Remuneratoria, in rigore, non est pura Donatio, ut supra indicavimus *Capit. secundo, paragr. secundo, nu. secundo.* Undè Donationes reciproca, seu colligata inter fratres, de quibus dixi *cap. 4. paragr. secundo, numero septimo.* Si fiant in recompensationem, ut ibi explicuimus, non indigent insinuatione, indigent vero, si fiant absolute, & independentes, quia illæ non sunt puræ Donationes, hæc autem sunt.

13. Hæc etiam reduco Donationem, qua Filius moderatum aliquid donat Patri, ob emancipationem; ejusmodi enim Donatio remuneratoria est; Filius enim accipit à Patre Beneficium solutionis à Patria potestate. Pater autem accipit beneficium, non amplius alendi filium. Sed cur hæc Beneficia invicem non compensentur, & consequenter, quod datur, quamvis propter ipsam emancipationem, cur non dicatur pura Donatio indigens insinuatione? Sanè ita cum Pipello tenere videtur

detur Molina citatus, sed non exceptus à Delugo. *a*

a Delugo d. 23. de iust. num. 162.

14. Ratio Quarta est, quia non est pura Donatio ea, quæ sit ex causa, nam Donatio, g. quam alicui facis, ob obsequium, seu laborem pro te impensum, vocari non poterit liberalis, seu pura.

15. Huc reduco Donationem factam ad reparandam domum, quæ ruina, vel exigue destructa est, dummodo donata ad illum solum usum expendatur. Ratio est, quia reparatio domus causa legitima est, cum ad bonum publicum faciat, reparari domus, & ita decernitur in Jure. *b*

b L. penul. C. de Donat. Jul. Clar. g. 17.

Ratio Quinta est, quia Donatio causa mortis, ut supra vidimus, potius est ultima voluntatis dispositio, quam Donatio. Esto aliqui cum Julio & Claro dicant, Donationem causa mortis indigere insinuatione, quod certè etiam probabile est.

16. Ratio Sexta, & Septima est, quia illæ non sunt Donationes, nam sunt quid consequens ad personam, &c.

Sed quid Primum, de remissione debiti?

Respondeo, distinguendo, nam remissio debiti juris acquisiti, si excedit prædictam summam, sub pœna nullitatis est insinuanda. At vero remissio juris acquirendi non est necessario insinuanda. Ratio est, quia illa æquivaleret Donationi, non autem hæc, quæ solum est non acquisitio. Nam propterea Confessio, qua, dote non soluta, fateatur Marius, solutam esse, indiget insinuatione, quia est remissio juris acquisiti.

17. Quid Secundò, de Donationibus pluribus facta?

Respondeo, si Donatio pluribus facta simul, eodemque tempore fiat, invalida est quoad excessum, si non insinuetur, etiam si Donator dicat, se facere diversas Donationes quia adhuc est Donatio excedens, idem dic, si ejusmodi Donatio sit diversarum rerum, ut, si quis donaret equum, prædium, vel stem, quæ quamvis singulæ non excedant, excedunt tamen simul juncta. Relege *L. Sancimus*, ubi Legislator Donationem pluribus factam insinuationi subjectam vult, & meritò, quia sic depauperari etiam facile quis potest.

18. At verò, si successivè fiat pluribus, insinuatione non indiget, quia tunc verè sunt multæ Donationes, quarum nulla, ut supponimus, excedit summam quingentorum soli-

dorum. Lege Molinam, *d* & Rebellium, *e* & Molin alioque apud Dianam *f*

19. Hinc si quis donet Censum, qui uno anno non excedit quingentos solidos, excedit autem unitum cum aliis annis, si quis, inquam, donet ejusmodi Censum exigendum per multos annos, sed solum durante vita Donatarii, vel ipsius Donatoris, non indiget insinuatione, quia sic censentur multæ Donationes distinctæ; cum enim vita possit durare solum per annum, modica judicanda est Donatio, quæ sit certa, quæ autem correspondet aliis vitæ annis, cum sit incerta, non est censenda vera donatio.

Contra vero, si quis donet eundem Censum exigendum à Successoribus Donatarii, & solvendum ab hæredibus Donatoris, ut etiam si quis donet eundem Censum determinando tot annos, quibus pensiones Censu excedant quingentos solidos, indiget insinuatione, quia tunc donatio præsumitur esse facta per modum annui. Ita clarè decernit dicta *Lex Sancimus §. ult.*

20. Quid Tertio, si contra, hoc est, si multi v. gr. decem, aliquid mihi donent, quorum singulorum donatio non excedat, omnium vero excedat summam 500. solidorum?

Respondeo. Onnate *g* sic distinguit. Si ii decem, communicato consilio, donent uni tibi, insinuatione opus esse, quia est una Donatio. Si vero singuli per se donent, insinuatione opus non esse, quia sic, sunt plures Donationes. Hæc Onnate, nullam rationem, nec auctoritatem ullam afferens. Non est igitur approbandus, nisi fortè loquatur de Donatione facta à multis, qui constituunt unam personam moralem, ut, si Universitas, Civitas, Capitulum donaret; tunc enim esset verè una Donatio. Quod autem, si secus intelligatur, approbandus non sit, patet, quia intentio Legis est moderari effusas largitiones, hoc est. prodigaliter ex parte Donantis. At

quæ est visio est, si mille v. gr. homines, communicato consilio, donent tibi singuli ex propriis bonis solidum unum?

CAPUT VI.

De Revocatione Donationis.

AD tres reducuntur causæ, ob quas, tum in foro conscientiarum, tum in foro externo revocari queat donatio (multo magis promissio donandi) sive solum acceptata, sive etiam omni ex parte completa per traditionem jam exhibitam. Prima causa est ob ingratitudinem. Secunda ob prolem, postea susceptam. Tertia, ob inofficiosam Donationem. Breviter de singulis, nam quia satis plenè hæc causæ expendantur à Jurisperitis, a & Theolog. ideo in his operæ pretium nobis erit, necessaria dumtaxat afferre, cætera rescare.

§. I.

Revocatio Donationis liberalis ob ingratitudinem Donatarii.

Hujusmodi ingratitudinem, quæ concedit facultatem revocandi rem donatam, & quidem etiam b fructuum ex ipsa perceptorum post litis contestationem, in quinque casibus locum habere sanciunt leges.

1. Primò, quando Donatarius atrociter injurias contra Donatorem effundit; Intellige, ex meliore sententia etiam quando, licet non verbis, factis tamen atrociter est injurius, ut, si v. g. Cornua ad Donatoris postes affigat.

2. Secundò, quando manus impias infert in Donatorem.

3. Tertiò, quando notabile, & grave eidem detrimentum facit.

4. Quartò, quando vitæ periculum, sive per se, sive per alium eidem affert.

5. Quintò, quando Donatarius non vult implere gravamina, sub quibus Do-
Tamburinus de Sacramentis.

nans rem fortè donavit. Vide tamen, quæ dicam nu. 13.

6. Nota Primò, hanc revocationem ob ingratitudinem habere locum etiam in Legato, e ut, si v. gr. Legatarius c Mol. d. injurius atrociter esset Testatori v. gr. 112. Sà v. cognoscendo dicti Testatoris uxorem, Legatum Bonacin. &c.

7. Nota Secundò, in prædictis committendis, debere in culpa esse Donatarium; Undè, si justè v. gr. Donatarius Donatorem homicidam accuset, si justè suum repetat, quamvis cum damno Donatoris, si justè, ut se defendat, Donatorem occidat, &c. non potest ipsi revocari Donatio, quia, ubi non adest culpa, nec adesse debet pœna.

8. Nota Tertiò, ejusmodi ingratitudinem debere coram Judice certò probari. Donec ergo quis condemnetur à Judice, poterit sibi retinere donata, nec poterit Donans ex se illa reassumere, nec si extra Judicium, sententiamque petat, poterit obligare Donatarium ad reddendum. Ita Delugo, Molina, Fagund. aliique excepti à Diana. d Ratio est, quia d Dianap. ad pœnam non obligatur quis, nisi post 8. tr. 6. sententiam Judicis. ref. 58.

9. Illud concederem cum Lesio, ac Rebellio, quem sequitur, adducitque Bonacin. e eum, qui promisit rem donare, nec dum illam tradidit, posse non tradere, ac sibi retinere, si Promissarius aliquam ingrati animi notam ex prædictis contaxit, nec aliud oritur scandalum, quia certè non videtur, se voluisse obligare ad tradendam rem promissam in tantæ ingratitudinis circumstantia.

10. Dicastillus, s tamen sustinet, si f Dicast. l. apertè constet de ingratitudine Donatarii, posse Donantem ex se reassumere rem Donatam, occultèque compensare, quia tota vis potestatis revocandi fundatur in defectu conditionis implicitè appositæ in Donatione, id est, Si Donatarius ingratus non extiterit: quæ certè sententia non est improbabilis.

11. Nota Quartò, quid si ingratitudi-
Ssss æqua-

æqualis, vel gravior committatur à Donatario, præter eas quinque, quas modo numeravimus, eodem modo poterit donationem donator revocare?

Respondeo, eodem modo putant plures apud Molin. *a* quod etiam amplectitur Diana, *b* sed ipse Molin. *Rebell.* Turr. apud Delugo *c* id nequaquam concedunt, nam hæc potestas revocandi Donationem, cum sit ex probabiliore opinione solum de Jure positivo Legum, non verò de Jure naturæ, sitque odiosa, solum restringenda est ad expressa à legibus. Sed non ita diceret Dicastillus, qui modo fundavit totam vim ejusmodi revocationis ob ingratitudinem in apposita implicita conditione, nisi Donatarius ingratus extiterit.

12. Illud ego noto, esse tam amplam tertiam causam allatam num. 3. ut plures comprehendat ex illis, quas tu similes fortasse vocares, sed illæ verè sunt expressis, si accuratius expendantur.

13. Denique, si donans, cognita injuria, dum vixit, donationem non revocavit à donatario modis dictis ingrato, nec revocare incepit, judicari posse, factam esse remissionem à donante, quod distinctius vide apud Mol. *d*

d Mol. d.
281.

14. Si solum fuit res promissa, & nondum tradita, posse in foro conscientie, cessante scandalo, non tradi ob æquivalentes causas ingratitudinis concedit *Rebell.* *e* quia præsumi potest donatorem noluisse rem quam tradere obligare rem suam in casu tantæ ingratitudinis, id, quod firmat, quæ n. 9. dicta sunt.

e *Rebell.* q.
9. num. 9.

15. Nota Quintò, hanc potestatem revocandi non habere locum in donationibus factis Ecclesiæ, nam, quamvis ejus Prælati ingratus sit, nihil nocere poterit Donationi, quæ non ipsi, sed Deo facta est, qui certè ingratus esse non potest. *f* Quod si onus à donante donatarius ipsi Ecclesiæ impositum non adimplet, cogi poterit à legitimo Superiore, ut adimpleat, non vero ut restituat donata.

f *Vadign.*
Laym.
Hur. De-
lug. Dica-
st. Alique
ap. Dianã
p. 8. r. 6.
resol. 56.
contra Fa-
gund. ibid.
titat.

16. Denique posset hic quæri, utrum potestas revocandi donationem in dictis

casibus transeat ad hæredes? Utrum eadem potestas adsit in donatione remuneratoria? Utrum eadem adsit in donatione Beneficiorum Ecclesiasticorum? Utrum eadem adsit in Matre respectu Filii, vel in Patrono respectu liberti? Verum hæc dilucidè tractata habes apud Doctores citatos, & breviter collectos apud delugo. *g* Ilde etiam Dianam, *h* quoad donationem remuneratoriam. Quoad

quamcumque autem donationem ex causa, Vide apud Marium & Cutelli. Rursus, An donator possit revocare donationem ex eo, quod donatarius non alax donatorem jam lapsus in paupertatem? & An Pareat ob causas supradictas possit revocare dotem datam Filie, dum vivit ejusdem filie Maritus, vel eo mortuo, si extent filii? sed hæc clarè habes apud eundem & Dianam.

Denique. Quid, si donatur juravit se renuntiare huic potestati revocandi ex ingratitudine? Verum ex supradictis capite quarto numer. quarto, tunc non posse revocare, colliges ex mea sententia.

§. II.

Revocatio ob filios, post Donationem susceptos.

1. **L**Ex, quæ disponit donationem revocari ob susceptos filios loquitur quidem de libertis, sed Doctores, si live ob identitatem rationis, si ve ob con-
textus variarum Legum extendunt ad alios quoscunque. Verba Legis hæc
sunt. *m*

Si unquam libertis Patronus filios non m. l. s. habens bona omnia, vel partem aliquam quædam facultatum fuerit Donatione largitus, & postea susceperit liberos, totum ad ipsum Donatorem revertatur.

Meritò quidem, quia non præsumitur velle quis, etiam si juraverit, donare rem notabilem aliis (nam excipiendæ sunt res levioris momenti) in eo casu, quo propriam sobolem nanciscatur, si ve
illam

illam de novo suscipiat, siue de novo cognoscat, esse suam: nam semper ejusmodi donationes imbibunt conditionem, si mihi filius non adsit. Quarè tunc donatio erit in totum revocanda, si facta fuerit uni ex filiis, dicam nu. 14.

2. Adverte tamen donationem factam Ecclesiæ non revocari in totum, sed solum, quoad legitimam filii, vel filiorum. Adverte item, idem esse, quando quis juravit, non revocaturum donationem; tunc enim solum, quoad legitimam, erit revocanda, quia cum de aliis portionibus possit Pater ad libitum disponere, & sine peccato, ut hic omnino est supponendum, juramentum quoad ipsa validum est, & observandum per dicta c. 4. §. 4.

3. Verum non revocatur donatio, quando suscipiuntur filii spurii, vel non legitimi, quia dicta *L. si unquam*: semper loquitur de filiis legitimis.

4. Quid, si legitimentur per subsequens Matrimonium?

Respondeo, revocari, quia hi sunt perfectissimi legitimi.

5. Quid, si legitimentur per Principis Privilegium?

Respondeo, Dicastillus negat, revocari, quia is, ait, non est perfectè legitimus. Hurtadus tamen, & meritò, docet, revocari, quia is gaudet omnibus privilegiis filii legitimi.

6. An dicta dispositio revocandi donationem ob prolem susceptam locum habeat in donatione remuneratoria?

Respondeo, negativè, quia hæc, ut toties dictum est, non est pura donatio, de qua loquitur dicta *L. si unquam*.

7. An, quando proles præcogitata fuit, & nihilominus donatio fuit facta, ea sit revocanda?

Respondeo. Aliique *b* putant non esse revocandam, quia favor, (aiunt) hujus Legis factus est Patri, & ideo illum renuntiare poterit. Alii censent esse revocandam, quia, contra, putant, favorem hujus Legis factum esse filiis.

8. An reviviscat donatio, si filius de novo susceptus moriatur?

Respondeo, reviviscere, saltem com-

muniter, docet Delugo, quia intentio d. Delugo donatoris, semper præsumitur esse, ut d. 23. de donatio constet, si filiis, vel nepotibus *Iust. à nu.* non præjudicet. Non reviviscere tenet 180. Dicastillus, quia donatio, inquit, semel e *Dicast.* extincta per susceptum filium, non potest iterum vivere sine novo consensu *nam l.c.* donatoris. *r. 61. ci-*

9. Nota denique donatarium, super- *tantem* venientibus donatori filiis, teneri in con- *Hurt. &* scientia restituere res donatas, si à dona- *Rebell.* tore etiam extra Judicium ex repetantur, quia hæc non est pœna, ut erat illa ob ingratitudinem, sed est dispositio Juris irritans omnino donationem. Si tamen donator non petat, cum possit, poterunt res donatæ retineri ex eo capite, quod tunc donator præsumitur condonare, ut modo in simili diximus, *f & do-* *f Supra c.* *4. §. 3. n. 1.* *g Less. l. 2.* *c. 18. du.* *14. n. 100* *h Delugo* *d. 24. de* *Iust. nu.* *218.*

10. Excipe semper ex regulis univers- *g Less. l. 2.* *c. 18. du.* *14. n. 100* salibus Restitutionis, nisi bona fide donatarium res acceperit, bonaque item fide non factus locupletior, consumplerit, ut notat rectè Delugo *h.*

Dubium indicens. An Testamentum, & Lega- tata intelligantur revocata ob susceptam, vel de novo cognitam prolem?

11. Eo ipso revocatum intelligi Testamentum, quoad institutionem hæredis, certum est. Sed quid, quoad legata?

Respondeo Idem dicendum, ut docet, tanquam probabilius, Sanchez, *i* & meritò, nam, cum legata sint veluti donationes quædam, ratio, quæ probat, superveniente filio, rescindi donationem, urget, & in Legatis. Est autem in Legatis illa exceptio, ut ea legata sustinenda sint, quæ verosimiliter (id, quod ex conjecturis est colligendum) ipse Pater adhuc fecisset, natis, vel cognitis de novo filiis, Ita idem Sanc. cum pluribus, quibus adde Mol. *k*

12. Si supervivat Pater post natos, vel cognitos filios, & tamen Testamentum nequaquam revocet, putant aliqui, non intelligi revocatum, quia, si potuit (aiunt) & no-

& noluit, signum dat, volendi in eo perseverare. Alii tamen cum eodem Sanchez, & inquirunt, intelligi revocatum. Sed melius distinguendum cum Delugo: b Si enim adsunt conjecturæ, non revocatum expressè fuisse à Patre Testamentum, quia expectabat fortè tempus aptius revocandi, sed repente mortuus est, unque revocatum intelligitur. Si vero adsint conjecturæ prædictæ perseverantiæ, non erit revocatum.

13. Denique, si, vivente adhuc Patre, qui jam suum condiderat Testamentum, nascatur illi filius c & statim moriatur, convalescat Patris Testamentum, etiam si in illo fuisset institutus hæres quicumque extraneus, nam in Jure, quod à principio validum fuit, facilius recuperat suas vires, quam, quod fuerat invalidum de novo eas acquirit.

§. III.

Revocatio Donationis
inofficiosa.

1. **Q**uoties fit donatio (& quidem notabilis quantitatis, ut supra monui in simili, ab aliquo, qui dum donat, habet filios) nam in præcedente paragrafo locuti sumus de non habente filios, dum donat, sed habente postea) toties illa donatio, si demat de legitima filii debita, erit, & appellabitur inofficiosa, id est, contra officium pietatis Patris, vel Matris debitum filiis, rescindique omnino debet, etiamsi sit juramento firmata, quia juramentum non potest obligare aliquem in præjudicium aliorum, ut hic esset in præjudicium legitime filiorum.

2. Adverte autem, ejusmodi rescissionem peti non posse à filio, nisi defuncto Patre, quia legitima ei non debetur, nisi post Patris mortem.

Ex hac certa doctrina, quatuor dubitationes emergunt.

Donatio inofficiosa totane, an pars sit invalida?

3. Prima. An donatio inofficiosa facta extraneo sit invalida in totum, an solum in parte, quatenus scilicet officii legitime filiorum?

Respondeo. Si ea donatio non fuit facta animo fraudandi legitimam eorum, quibus debetur, solum invalidatur, seu revocatur, quoad partem, in quantum scilicet possit remanere dicta legitima. Erputo ad hanc revocationem (sed, ut dixi, post mortem Patris) non esse opus sententia Judicis, quia legitima semper est, post Patris mortem, debita filiis.

4. At, si ea donatio facta fuit animo fraudandi legitimam iis, quibus debetur, quod Jurisperiti dicunt, donationem esse inofficiosam re, & consilio: Aliqui apud Molinam negant, revocandam esse in totum, aliqui affirmant, at ipse Molina tandem concludit favendum esse Possessori.

Addit Delugo non esse fundamentum, cur debeat revocari in totum.

5. Ego dico Primò, certum mihi esse, revocandam quoad partem correspondentem legitime, & quoad partem eandem esse invalidam, & posse filium ante omnem sententiam sibi reperere, & obligari Donarium restituere modò supra dicto in §. præcedent.

6. Dico Secundò. Si fortè judicet quis revocandam esse in totum, certum mihi esse, id non posse fieri, nisi per sententiam Judicis. Ratio est, quia hæc esset pœna illius animi defraudandi legitimam. At pœnam temporalem subire, nemo cogitur ante sententiam.

7. Objicis: Pater dum vivit, sine injuria (esto aliquando cum peccato, quando v. gr. est contra Charitatem filii debitam) potest omnia bona sua alienare in extraneos, etiamsi legitima pro filiis nulla sit remansura, nam, dum ipse Pater vivit, est Dominus rerum suarum, & legitima non debetur filiis, vel ascendentibus, nisi post Patris mortem; Ergo Donata-

a Sanz. l. c.
nu. 10.
b Delugo
d. 24. de
Iust. n. 53.

c L. Post-
bimus
iustio ff. de
injuria
rupta.

natarius non obligabitur in conscientia ante sententiam, tradere legitimam prædictis filiis Defuncti, nec Filii possunt repetere ante eandem sententiam, quia ea bona non accepit Donatarius à Patre contra Justitiam.

Respondeo, Urget objectio, sed tamen dico, Esto, sit valida illa donatio, vivente Patre, at hoc mortuo, cum ea remaneat, seu evadat inofficiosa, posse filium legitimam, seu certè sua congrua alimenta ab illa donatione sibi repetere, ac debere Donatarium reddere ante omnem sententiam, quia pars illa Donationis correspondens legitimæ post mortem Patris, non est Donatarii, sed filiorum. Cujus rei ulterior ratio est similis illi rationi, quæ dicta est §. præced. num. 2. Nam, sicuti omnis donatio imbibit conditionem, si filius mihi non nascetur, ita imbibit conditionem. Si filio meo post meam mortem sua legitima, seu saltem sua alimentaria non desuerint.

Donatio inofficiosa respectu Ascendentium.

9. Secunda dubitatio. An idem sit respectu Ascendentium? Si scilicet filius descendens carens, ita donet extraneo, ut non remanet pro Patre, vel Avo sua legitima, quæ certè ipsis debetur, moriente dicto filio, validè donet?

Respondeo, idem esse dicendum, invalidamque esse Donationem, eo prorsus modo, quo supra de Patris Donatione respectu legitimæ filiorum. Ita Donatores omnes. *a* Et ratio nimis est in promptu, quia nimirum æquè illi debetur legitima, &c.

Donatio facta Ascendentibus, An revocanda sit, si deinde nascatur Donatori Filius?

Tertia. Titius nullus habens filios, suo Patri, vel suo Avo Donationem suorum bonorum legitimè fecit: inde ad aliquot annos nati sunt filii ipsi Titio. Quæritur, an, & quatenus hæc donatio valida sit, vel invalida?

Respondeo, Esse invalidam, idque propter rationem universaliter dictam, quia ob susceptam prolem annullatur donatio.

Urges. Estne invalida quoad legitimam tantum debitam filio jam nato, an secundum totum?

Respondeo, esse probabilius, quod sit invalida quoad totum, & consequenter, quod Ascendentes post mortem Donatoris debeant omnia bona donata restituere ante omnem sententiam filio huic nato. Ratio est, quia secundum ordinem naturalem facultates Patris descendens debentur, & solum in defectu Descendentium debentur Ascendentibus.

Objicis. Diximus modo, donationem factam Ecclesiæ, si postea nascatur Donatori filius, non revocari, nisi quoad nati filii legitimam, ergo pari ratione donatio facta Ascendentibus; si postea Donatori filius nascatur, non revocari debet, nisi quoad dicti filii legitimam.

Respondeo, Negando consequentiam, nam præsto est disparitas, si quidem illa est donatio facta in bonum animæ, quæ, salva legitima, sustineri censenda est à Donatore: At hæc facta Ascendentibus nulla ratione censetur à Donatore sustineri, cum (sicuti modò diximus) Ordo naturalis requirat, ut facultates Patris habeant filii, seu Descendentes, quando hi adsunt, non verò Ascendentes. *Lege Molin. d. 282. V. Dubium ulterius est.*

Donatio inofficiosa facta uni ex filiis.

Quarta dubitatio. Si Pater det uni ex filiis excessivè, cum præjudicio legitimæ aliorum filiorum, ea donatio estne inofficiosa?

Respondeo, esse inofficiosam, & revocandam, immò invalidam, atque afferre eandem obligationem restitutionis dictam numero quinto secundum illum excessum tamen, qui præjudicat dictæ legitimæ. Id satis patet ex dictis, quia sua portio legitima semper æquè filiis debetur post mortem Patris.

§§§ 3

Adde,

a *Cutelli*
T. 2. de Do-
nat. spec. 2
& spec. 3.

Adde, id locum etiam habere in eo ca-
su, a quo Pater causa dotis donationem
omnium bonorum, vel excessivam dede-
rit uni ex filiis: erit enim etiam hæc do-
natio inofficiosa, si non remanet legiti-
ma pro aliis filiis, cum nulla causa possit
dari, quæ legitimæ favorem superet.

Illud permaximè hic est advertendum,
in quo maximè labi proclive est ei, qui
perfunctoriè quæstiones evolvit. Si enim
extraneus habuit à Titio v. gr. donatio-
nem excessivam, quam ipse extraneus
bona fide accepit, bona fide consump-
sit, nec in ullo factus est locupletior, ad
nihil in conscientia obligabitur, sive Ti-
tio deinde nascatur filius, sive, si Titius,
tunc, quando donavit, filios fortè habue-
rit; ac nihil, inquam, obligabitur, ne ad
legitimam quidem dictorum filiorum.
Ratio est, quia sub prædictis circum-
stantiis ex nulla radice restitutionis ur-
getur ejusmodi extraneus, ut ex regu-
lis universalibus de Restitutione con-
stat.

At verò Filius, qui recepit à Patre vi-
vente bona, quæ, juxta alibi dicta, præ-
sumuntur pertinere ad legitimam suam,
recepit, inquam, cum præjudicio alio-
rum filiorum, debet etiam in consci-
entia computare id, quod accepit in
suam legitimam, quamvis bona fide ac-
ceperit, bonaque fide consumperit, nec
in ullo factus sit ditior. Ratio est, quia,
quando Pater illi donavit, jam extinxit
obligationem donandi ipsi legitimam,
& jam ipse filius suam eandem legiti-
mam habuit. Ergo, quando illam con-
sumpsit, suam legitimam consump-
sit. Ergo eandem, mortuo Patre exigere
non potest, duplicatam enim haberet,
quod esset in fratrum suorum præjudici-
um.

Aliud esset, si filius bona fide occultè
quid acciperet à Patre, & bona item fide
consumeret, nec inde fieret in aliquo di-
tior; tunc enim illud non obligaretur
conferre in suam legitimam (quod certè
obligatur, si mala fide) quia, dum Pater
nihil ipsi dedit, non extinxit Jus legiti-
mæ ipsi filio debitæ, quare poterit, mor-
tuo Patre, illam exigere. Neque dicas,

hunc filium debere Patri id, quod clam
ab ipso accepit, consumpsitque unde de-
bere ipsum compensare hoc debitum
cum sua legitima post mortem Patris.
Ne id dicas, inquam, nam filius propter
bonam fidem jam dictam, & quia res ac-
cepta non extat, & in nihilo ipse factus
est ditior, nullum debitum habet, quod
debeat compensare Patri.

C A P U T VII.

Quæstiones nonnullæ de Ma-
teria Donationis.
Remissivè?

1. **A**N Donatio possit acceptari ab
absente? Dixi supra. c
2. An post mortem Dona-
toris? Ibidem. d
3. An Donatio inter vivos facta Cap-
pucinis, Minoribus, & Societati JESU
valeat, & quatenus? vide apud Sanchez, e
& aliosque.
4. An Maritus confitens, se recepisse
hanc, vel illam quantitatem ab uxore
pro Dote, censetur illam donare. Vide
apud Rodriq. f. aliosque.
5. An Donatarius, vel Legatarius ob-
ligetur implere Donatoris, vel Testato-
ris, sive Vota, sive Debita ex Justitia. Le-
ge apud Dianam. g
6. Donatio liberalis, ut etiam Testa-
mentum facta metu, nimia reverentia,
vel importunitate per aliquos irrita sunt,
per aliquos irritanda, sicuti irritandi ve-
niunt contractus onerosi. Utramque sen-
tentiam judicant aliqui h probabilem.
Verum ego de hac re dixi in libro Decal. i
ubi adverti, quid intelligendum sit no-
mine nimia reverentia, & importunita-
tis. Vide etiam, quæ summam dixi su-
prà, h cum de Promissione.
7. Donatio nunc facta Ecclesiæ con-
stituendæ, seu Collegio olim fundando, i
valet, revocarique non potest. Quamvis
enim nullus nunc adesset, qui acceptare
legitimè posset (nam posset fortasse præ-
latus) tamen ex voluntate Donantis cen-
setur mis. c. 4. d.

b *Delugo*
d. 24. de
Inst. n. 218
& 219.

setur facta nunc pro tunc, quando aderit
 Rector Ecclesiæ jam fundatæ, seu con-
 structæ, qui acceptare poterit. Ita colligo
 ex a Abbate. Duco autem argumentum
 ex Donantis voluntate, nam aliæ ratio-
 nes, quas pro hac validitate, adducit Dia-
 na, b non videntur mihi admodum ef-
 caces. Lege ipsum.
 8. Quid fiat in conscientia, si rem
 donatam famulus non afferat Donatario,
 & interim Donatore vivis discedat?
 Dixi in libro e Decal.
 9. An peccet, & ad obligationem
 Restitutionis teneantur, qui recipiunt
 ea, quæ alter cum peccato, seu illicitè do-
 nat? Dixi in libro d Decal. & universali-
 ter habet Delugo, e aliique.
 10. An peccet, & obligationem Re-
 stitutionis contrahat, qui impedit dona-
 tionem, sive licitè, sive illicitè alteri fa-
 ciendam? Dixi in fisdem libris Decal.
 11. De donatione, quam alteri facit
 Filius familias ex bonis Patris, dixi in iuf-
 dem g libris.

De donatione Religiosorum Ibi-
 dem, h
 De donatione Servorum. Ibidem. i
 De donatione, quam Pater, vel Mater
 Filio. Ibidem. k
 De donatione Uxoris de bonis Mari-
 ti. Ibidem. l
 De donatione inter Uxorem, & Mari-
 tum, deque Sponsalitia largitate, dixi in
 Tractatu m de Matrimonio.
 An Usurarius, An Judæus, An Cæcus
 possint donare, causa mortis, Vide apud
 Dianam, apud quem alia non pau-
 ca minutiora. Et dum ego
 tantisper quiesco, tu
 Vale.

h L. 8. in
 Dec. tr. 2.
 c. 4.
 i Ibid. tr. 2.
 c. 2. §. 1.
 k L. 5. in
 Dec. c. 4.
 §. 2.
 l L. 8. in
 Dec. tr. 1.
 c. 2. §. 3.
 m Suprà
 lib. 8. de
 matr. tr. 7.
 de oblig.
 cap. 2.

* *

FINIS LIBRI NONI,
 E T
 TRACTATUS DE DONATIONE.

slt honor Deo, B. Virgini, san Ctoq Ve ALoy-
 slo conzaga patrono Meo:

AMICE